ZBORNIK

ZA

NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE

JUŽNIH SLAVENA.

NA SVIJET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KŃIGA XII., SVEZAK 2.

UREDNIK

Dr. D. BORANIĆ.

U ZAGREBU 1907.

KŃIŽARNICA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(ĐURO TRPINAC).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

Cijena 2.50 krune.

Sadržaj.

Drugi dio.*

Treći dio.

---

* Na str. 161. treba da stoji: „Drugi dio“.

ZBORNIK

ZA

NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE

JUŽNIH SLAVENA.

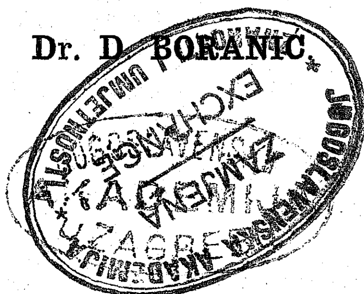
NA SVIJET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KŃIGA XII.

UREDNIK

Dr. D. BORANIĆ.

U ZAGREBU 1907.

KŃIŽARNICA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(ĐURO TRPINAC).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

Sadržaj.

Prvi dio.

Drugi dio.

Mańi prinosi.

Treći dio.

PRVI DIO.

Prigorje.

Narodni život i običaji.

Napisao Vatroslav Rožić.

(Nastavak.)

R a d.[1]

Lov.

Přvo, dok još nî bilo lovskega zakona, bil je malo kî čovek a tak i mladići od 15 ļet dèle, kî se nî bavil z lovom, a to najviše na zâjce, lisice i tice; nu nî bilo takviga, kî bi se bil zabavļal samo z lovom, a da ne bi niš drugo delal. Bilo ji je diduše, kî su bili prezvani i na glasu jâgari, kak pokôńi Mikùla i Jankić Budišak iz Maluńa i Bišćàni iz Maluńa; pokôńi moj svak Falíca Jòžić i Stànić, kî su bili kovači iz Kupèčke Drage i Perić Balîja i Perić Čeh, Mijić Miàlić, Marko i Jankić iz Predinske Drage; dva brati: Bogovići — Jožić i Jankić i Mika Kazić iz Med-Ivánčić, Iva Ivčec iz Drage i sin mu Jožić, Joža Haćko i Mika Srmeg, prvi iz Tiplîc, a drugi iz Bukovca, unda Parazâjderi, Frlanići, Gabori, Mata Sambol iz Belčić i iz Sredńaka, i neki Dilański iz Dilańskega Jarka; i ja sam se sâm rad potepal, dòkle sam bil mlad, s puškicu na ramenu. Nu da bi bil kî, kî bi bil samo navêk lov držal i od têga živil, to ne pòmetim ni ja ni nikakov starac. Sad je nekak sè prestalo, otkle je ov zakon izišal, ne smedu ļudi imèti puške, pak niš ni ne streļadu.

Skèri smo najviše streļali zâjce po celo ļèti na čâkańu. Ščim je sunce zašlo, znalo nas je biti na Ruškovcu, na Balijivi ledini i na Lâzu po pet šest s puškami; tu smo imèli već napravļene *čakalnice* — kaman, na kem smo sidèli tam, gde smo znali, kud zâjci najviše na pašu proájadu, a nàprvu smo se zàgradili s kîćim i ostavili smo si dost veliku škuļu, čez ku smo vidili, kad je zâjac izišal. Nâ ti škuļi bil je kakovgod jači prut, na kêm je stala puškina cev, a kundak nam je bil med koleni i v rûka, a neki su ga navêk držali pripravļenega pri licu namerjenega, kud bi èmil zâjac izijti, i to je bilo još najsegurnêje. Čim se je zâjac pokazal, već sam ga èmil na oku; puška — puf, a moj se zajčina već váļal koprcajuć krvav po

[1] Ovu je glavu napisao moj brat Josip Rožić.

zemļi. Ne bum nigdar zábil, kad sam ga tak prvi put preìtil. Bilo to nekak pred jesen, kad je več bilo črniga groźa. Moj pokôńi ćaća su mi rekli: „Jožić, nečiji se cucak namečil na našu črninu v Bujanśaku; préjdi si k svaku Falici po pušku, pak ga buš večer počakal; mart bi ga dèčkal i strèlil kî boļe vidiš, ja već ne vidim dobri.“ Ničer veseleji od mene! Skèčim vàļe k svaku i pripovem mu sè, kaj i kak su mi ćaća rekli: da mi nâj dâ svoj štûc, a èmil je i duplánke, ali su one bile za me preteške — da bum ž ńim čàkal cucka, kî će mi sù črninu pozibàti. Svâk mi je to teško dal, nek mi je rekal, da sam ja još premlad, da ja ne znam s pušku baratàti, pak da bi se mogal opstreliti. Bil sam onda tak oko 15 ļet star. Nu kad sam ga vu ime ćaćinu lepo prèsil, dal mi je. Veselo kak da gèńim četiri vòli dimôv nèsal sam ja tu pušku, a više puti sam ju na putu kùšnal od radosti i k sebi pritisnal; bil sam vesel kak još nigdâr di unda! Kad sam dèšal dimôv, vàļe su mi rekli ćaća: „Prejdi v Bujânśak pak počâkaj, mart dojde večeras!“ Nekâk da sam ja gizdavo s pûšku na ramenu išal, ali cucka ta večer nî bilo. Moram reći zaprav, da mi nî bilo ni stalo čuda di tèga cucka: ja sam više mislil, kako bi lepo bilo, da ja strelim zâjca, pak da ga onak iznenada dimôv dinèsem; zâti sam ja vàļe drugi večer dèbil drugu pušku mlâjemu bratu Frańiši, nâj on na cucka pazi, a ja idem čàkat zâjca. Tak je i bîlu. Otijdem ja pak sêdem samo onak vuz put, a pušku sam držal na koleni. Za mali cajt ide po putu onak meni iznenâda čitavi zajčina. Sà zdršćem — pušku k licu, a moj zâjac prek puta — smuk v živicu, a ja tužan dimôv. Bojal sam se ćaće. Ćaća z bratim dojdu od ìsa, pak su me se baš ļucki našpôtali: „Kud si se tèpal s pûšku, ti tèpče! Kaj bi ti vubilu! Ja ti sve z dlakami pojêm, kaj ti vubìješ!“ Ja sam se samo zakrvaril kak kuvani rak, pak sam samo mučal kak zid; bilo me je sram, ali sam si ìtak mislil: čakajte, ćaća, ja vam bum vre pokazal, da znam vubiti zâjca! Drugi večer otijdem ja nazâd pomučêć čakat zâjca, ali malo ranêje nek prvi večer. Napravim si čakalnicu, kak sam i druge vidil, sêdem, pùšku k licu, naperim kud je prvi večer zajac izišal. Kad za mali cajt — eto ńega! Primêrim boļe, potegnem — puška puf — zâjac se preîti, koprca se; ja brže priskèčim, pograbim ga — bil je već gètiv. Brže dimôv ž ńim veselo, kak da sam zrušil jelena. Pokôńega ćaće još nî bilo od ìsa. Ja zâjcem na klin pak hajd veselo v Bujâńśak, da brže ćaći povem i pofalim se, kak sam ja vubil zâjca. Pokôńi ćaća su samo — onak bi bilo reći — zadivòļni rekli: „Ja znam, da jesi“, a ja sam jim poznal na mu-

stáći, da su bili čisti zadivòļni, kad su se više puti onak čudni ispod mustáćev nasmejali. Unda smo išli vaļe dimov: ja, ćaća i mlaji brat Frańiša, pak smo zâjca ogulili i respravili, a žigerice smo vàļe za večêru pekli. — Pokle su mi ćaća dèpujstili pušku nisìti, a više puti su mi i sami rekli: „Préjdi, Jožić, na breg, préjdi, mare biti bi još kaj dèbil" — i od tega cajta sam ja bil već ponekuliku prezváni jâgar, a i jesam kasneje gusti puti vubil zâjca, a gdagda i lisicu. Tak sam jemput jako opstrelil, nège ispretrgal velikemu liscu, pak mi je béžal, a ja s kundakom vudri po ńem, dokle sam pùšku strgal, a onda sam navùjstil na ńega cucke, kî su ga klali, a ja i pokôńi svak Falica tukli, dok smo ga zatukli.

Kad je v jesenî opal prvi sneg, onda smo mi jâgari bili najveselèji, a još boļe, oko je pričel po pôlnèći iti, kad su već zâjci bili na paši, pak se nisu tak dalko tražili, kak onda, kad su celu noć skakali. Već rani jutri stignali smo se po dva tri, a gdagod pet šest, a jemput znam kad nas je bilo dvanâjst skupa, a to je bilo baš kvâternu nedeļu pred Božić, pak smo cel boži dan nagàńali jenêga zâjca i sì na ńega pucali i dost ga rànili, pak smo ga kûmaj pod večer zatukli z batinami, a to su rekli stariji jâgari, da je greota, kaj kvâtrnu nedeļu lov držimo. — Kak sam već rekal, stignali smo se dva tri i više, pak smo po cel dan se tèpli za zâjci. Kad smo našli i odebrali pravi zajčev trag, unda je jedan, kî je bil boļe vešt tomu poslu, išal tragom, a drugi su se poštântali okolo, kud su već znali, da će zâjac prèjti. Kad ga je on, kî je gèńil, istiral iz gńezda, pak ga je vidil, na kû stran krêće, kričal je: „Čuj — levi; čuj — desni", ali pak je rekal imenim uni mesti, na kêm je on bil, pred kêga je zâjac išal, kak na priliku: „Čuj — na Prèdišak, na Krče", i tak dèle. A čakali smo i v zimi, samo kaj je onda bilo teže, kad su zâjci kasnêje išli van, a bilo je i zima, pak se čovek mora sà zamotati i zaguńati; unda ni bil tak flètan, kad bi izašal zâjac ali lisica. Lisice smo znali tak čakati, kak i zâjce v čakalnica, samo kaj smo morali još boļe paziti i biti tiu, kad su one boļe na se pazile nek zâjci. Lisice smo više po zimi streļali, kad jim je bila koža dobra, nu nî ji ni jedan òpristil ni v ļetu, samo ok je dèšla pred ńega. Lisicam su jâgari v zimi podlečili kosti, a to najviše od ladetine kosti, dok su je navabili, pak kad su te kosti više puti pojele i namrsile se, onda su z vèčera ranêje dèšle rûstat, a jâgar je već moral tiu sidèti v svoji čakalnici, pak kad je pričela najboļe rustati kosti, onda pritîsnati — puf — i strina se preitila kak je duga i šireka.

Neki stariji jâgari znali su nastavļati lisicam i zâjcem *prúgla*

*

od drota, a nekak su znali napraviti iz trte, nu sad više tèga ovdi, kaj bi ja mogal znati, ne zna ničer.

Lovili smo negda i streļali i küne, od kê smo poznali dve féle, i to veliku kunu i kunu zlatnicu, kâ je bila čüda mêńa nek velika kuna, a koža od male kune bila je čüda skùplija, nu ove su bile jako retke. I devjê mâčke, srne, tórca, sakojàke tice, a najviše brańuge smo streļali i lovili. Sâke féle zverina najviše je streļana *šprîom* iz puške, i to zâjci i lisice šprîom „zajčak" zvanim, srne, vuki i medvedi „srńakom" i „vučakom". Ovi zadńi su od negda jako retki bili vu ovi kraji, pak ja, ki imam pedeset i jeni ļeti, ne pometim, da bi gdôj ovdi vubil medveda ali vuka, nek kak je jemput moj kum Balija Perić vubil vuka na čakańu, — ima temu jeni petnajst ļet, i to je bil dosta mali vuk, kak sredńi cucak, a nî se znalo niš, kak se je sìm ditèpal; nu na sreću ga je moj kum Balija v pravu dèbu spètil i onu mu vüču glavu rèzbil. Prav mu budi, zákaj je tël v naše selu, pak je dèbil po čelu! — Ima tèmu već više od 45 ļet, kad je moj sluga moral iti vu nekakov lov tam nekam na Brebrôvac; to je bil nekakov varmeđinski — kakov li lov, pak je pripovedal, kad je dèšal večer dimôv, da su vubili velikega medveda i kuliki su vu ńega pucali i rànili ga, pak kak je još béžal, a onda je tajil, da je pàrnal; moj pak svak Falica dèšal k ńemu, pak ga z negû tr̀knal misleć, da je već pàrnat, a on se onda òsovil na ńega ručeć; on je pak bil dobar i itar jâgar, pak mu je svoju pùšku duplánku zatiral v ćùbe i nutar ispalil, a on se kak je dug i širik zrušil nàkla. Drugi dan je bilo mikûlinsko prišeńe v Jastrebarski, pak su ga onda dèle trančèrali i na fùnte pridavàli; to se još denas zmišļam, da su pripovedali moji demari, kî su išli na prišeńe.

Rèje su ļudi lovili zver, više tice, a to najviše brańuge. Ńim su nastavļali nekakva *prúgla,* a to je bila kak prst debèla palica; jedan pêjdan delèko odzgora predubena ali prevr̂tana prêk, a odnàprvo malo veća zarez, kam je išla pòličica. Prêk one škùļe prepeļâla se je ténka špâžica kak drèta, kâ je jedan pèjdan od krâja imêla gaćicu, ta je dvojstruk bila. Ta gaćica se je onda restegnala po uni poličici, kâ je bila zabodena vu onu zarez na batini, a drugi kraj špâžice bil je privezan za kakvu drêvo od grma tak, da se je drêvo moralo priléći, da se malu svîlo, a i palica je bila čvrsti zabodena v zemļu. Ta je pòličica držâla onu špâžicu, kâ je bila prepeļâna čez onu škuļicu na poličicu i po ńi malo širim rezlečena, a na onim komadu palice, kî je bil obr pòličice, bila je privezana kitica borôvice, kâ je imêla zr̂ńa na sebi, pak kad je sirocki brańug borovńâk

v debelim snegu spazil kiticu borôvice, zlètil je vàļe nâ 'nu pòličicu. Čim je on sèl na pòličicu, ona je opàla dèli, pujstila onu špâžicu, kâ je onda sirimaka zagrâbila za nège i čvrsti ga držâla tak dugu, dèkle je dèšal on, kî je prúglu nastavil ali gdôj drugi, pak si ga zêl. — Pripovedali su mi ćaća i mama, da je ovak moj stric Staniša i Ivaca znal se po 10 i 15 loviti sàki den, pak da su je v kirizmi, kad se nî jelo mêsi, sušit v dim metali.

Još su neki lovili na *mala prugálca* drobne tičice — najviše sińice. Ova su prugálca bila baš tak naprâvļena kak i velika, samo kaj su bila od jedne malo jače šibe svita kak lucań, pak gdegod obêšena. Mèsti borôvice imêla su na konac nadevene kukuruze ali pol irêja, pak kad ja siròcka tičica sêla da zèbļe kukuruzu ali èri, opâla je pòličica, a špâžica ńu zagrâbila za nège. — Ne bum nigdâr zábil, kak sam jemput bil s kravami na paši i podlékal takvo prugálce sińicam, kê su oko mene skakale, a po rašćû šôjke bečàle. Za mali čas lovi se jedna sirèta sińica; kad je to vidila šôjka, skèči brže boļe k ńi pak ju pogrâbi s kļunim i respori ji celu putàču izmed nôg pak di vrâta tak, da su ji vàļe ćiréva van izišla. Nâti sam ja bil jako jádan, kaj mi je pokvarila pečenku, i nalékal sam prugalce nazâd. Za mali cajt zletî šôjka na prugálce; prugálce se sprûži, a hajdučka se šôjka za obodvê nège vlovî. Sad ja veselo skèčim da zèmem ovu veliku mesti male pečenke, pak kad sam dèšal blizu i tèl već šôjku prijéti, pričme ona sè boļe s pèruti klepetàti i cùkati se, a kak je prugálce bilo dosta slabo za ovak veliku ticu, popujstî špâzica i odletî moja pečenka; a da sam se sad još više jàdil nek prvi put, to se zna.

Na *kléša,* na kê se miši lovidu, lovili su pred nekuliku ļet bedastêji dećki po sèli seńice, a i vu *kletke* od bézga naprâvļene i složene na fûrmu iže, pak na izrezani i izdubeni *bàril,* a bilo ji je, kì su v zimi, kad je bil debel sneg i sè ž ńim zametani, nastavili kakov veliki *ploh* ali vrata stara od štale ali od česa i potprli z drêvom, na drêvo navezali dugu špâgu, pak se kamgod skrili, a pod ploh posìpali kakvi smetî ali otrutîn, pak kad su se tu skupile siròcke gladne tičice: sińice, vrapci, srnátke, zebe i druge tice, polékal je onda brže za onu špâgu, ploh se zrušil i poklopil one siròcke tičice, a onda je on zašal nâ 'n ploh ali vrata, pak je gazil po ńem i tâncal, da su sirètam nutri sè kosti pucale. Kad je zdignal vrata ali ploh, neke su bile pàrnate di kraja, neke ispretȓgane na pol i izmrcvarjene, da je bilo mrskòta viditi, a neke s pretrganimi nègami i perutmî pr'ale i mučile se po debelim snegu i tak onêmu šîntaru

vušle, ali kaj jim je siretam àsnilo, kad su onak izmrcvarjene i gladne sejèni popàrale. Sad se već — fala dragimu Bogu — ne vidi v našem kraju, da bi se tice ovak lovile i mrcvarile, samo kaj još gdekâ zločestêja deca vâdidu mlade i jajca iz gńezda, ali su takova zločesta deca već sad dosta retka, a tèmu je najviše pomogla škola i cirkva.

Kak prì nas v Prigorju nî nikakve veće vode niti mlake, ne lovi ovdi ničer rîb. Dèli oko Volavja, Dimagovići, Cetkovići i Jastrebarske lovidu neki i to na *vudice* i *sag* (mrežu). — Dok je bilo više râkov, ńe smo lovili z rukami v škuļi, gde su bili, i na *šibice*, a to tak: opekli smo falàčec mesa na ogńu, ali kakvu mladu ticu, ali se lovila velika kobilica na snèkoši, pak se malo reskèlila šibica i vû ńu se tèknala i privezala takva pripravļena stvar i zabôla se u vodu, gde je bila niža i gde je čovek mislil, da je najviše rakov, pak kad su se raki spravili oko tega mesa ali kobilice, dìrbali su šîbu, a onda on, kî je nâ ti pazil, potégnal je naglo šibu van, a ž ńu i rake i itil na snèkošu; ali je pak èmil kakvu retku stvar, plâtu ali poculicu, unda je šîbu malo pridignal, a z onû mrežu odzdola ispodnel rake i van izvadil. — Žâb i pijavki pri nas ničer ne lovi nit je pr̀vo lovil.

Gojeńe blaga i živadi.

Gojeńe blaga. Blago se zèvedu: vòli, krave, końi, ovce, koze i svińe. Vòli se ránidu više nek końi, a ima ji tirolske, švajcerske i dimaće plešine. Dimaći se plešini veli bùše, a šarim — kì su beli i rumeni — tirolska plešina. Dok se nisu ļudi ovak podelili, negda imèli su zvećinu vòli „švajcere“ zvane; tirolskim onda nî bilo glasa pri nas. Sad najviše ìmadu dimaću plešinu „bùše“ zvane. Više nek vòli ráne ļudi krave i to najviše od sèga blaga. Ovce i koze niti ne znam ima li kì pri nas, a niti sam čul od stariji ļudi, da bi ji bili stari Prigorci gdagod ranìli, nek ako je kakov stanar èmil gdagda po jednu kozu, pak kî betežnik, kî je èmil suvi bèteg, zarad ńejinega mleka, kaj je pil vàļe friško, oko mu je to doktor rekal. Nu ovce ne pòmetim, da bi gdoj ránil makar sàmu jednu, nek kakvega jânčeca poprèdi, kega si k brâtvi zaklal, da nî moral, kad je groźe bral, sâki čas v mesnicu. Końi su takâj dosta retki v Prigorju, a kaj ja pòmetim, nî ji ni pr̀vo više bilo.

Blago se ráni od kasne jeseni pak di pritèļića v štali, i to po dva puti sâki dan — v jutri i večer; a na pritèļiće, kad su već dani duži, malo i o poldan, i to više vòli i końi, a rèje i samo pri

boļe stijeći gspodari krave. Sè rigovâti blago se ráni sênim, z otâvu, deteļu, kukuruzinu, žuļevinu, jačmenivu i zebnû slâmu, a više puti i z drugu slâmu, a po ļetu s travu. Svińe su takaj sad već dosta retke na jàta, nek oko kî ima kakvo prâse na kòcu, to ráni po dva puti na dan, a kî ima više, one idu po cel dan na pašu, samo jim v jutri i večer dâ kakviga napòja, pak ga malo zaméte z mekińami ali š čimgod. — Po celo ļeti se blago pase sè, kad niš ne dela, a kad vòli vojziju kaj teže, onda se narániju ali sênim ali s travû i z dêteļu suvu ali frišku nemškû dêteļu ali z otâvu ali budi š čimgod, a krave idu nâvek na pašu. Końi idu rèje na pašu, kad imadu više vožńe, a kî su premogućnêji gospodari, ńiuvi końi niti nejdu nigdâr na pašu. Rigovati se blago pase po šumi i po poļu, nu sad već rèje po šumi ali po gori, nek se je negda; zâti se pase više po poļu oko putev i grab, po sakojaki klańci, oko živîc, pak deladu jako čùda kvara po ledina i po tȓša, a pase se od jutra di jeni devete ali desete vure pred poldan i od tréjte četȓte po pôlne di večera. Zvećinu pasu deca izmed osmiga di dvanajstiga ļeta sâko svoje na špâgi, a oko ima po dvoje ali troje, tirâ je prez špâge, pak tak dêla još više kvarà; kad ide blášče za blàščetim dan na dan po jenim mestu, nima kaj jesti, onda gladni predira živicu i bižî v kvar, a onda još više, kad ji se čuda na kup zbere; jèni drugu potirâ v klańcu gladni, pak slabije smuk v kvar, a zna se ji više puti zibrati v jednim kakvim tesnim klańcu se po 30—40 glav. — Skûpniga pastira nî v celim Prigorju.

Końi, vòli i krave češedu se česàlom i kèfu, a to u zimi po dva puti, a v ļetu ga niti ne poglêda; drugač kî su boļe hajni, i v ļetu gdagod svoje blašče iščeše, a više puti bome i z vodû opere.

Kad se krava teli, ne dêla se baš bogzna kaj, nek kak i prèdi, samo kaj se kravi malo bôļe krme dâ — bôļega sêna, požuļevinak ali kuhane repe kruglice, pak z mekińami zametene i poseļene ili kaj drugo takviga, pak se pâzi, da se tele od ńe proć zème, da ga ne zgazi, a i pojsteļica kad izijde, da je ne pojê, da bi unda celo ļeti krava suva bila. — Kak se pri nas ne držidu końi i kobile za òdran, nek samo za vožńu, to se ovdi niti ne zna, kak se kobila ždrebi i kak se unda ž ńu barać́e, a kasneje i ždrebetim. — Tele z većim delom cîca ali pije podijeni mleko 5—6 i 7 ćednov, a unda mu se daje piti skuta ali kakov drugi napoj, a pomeša mu se malo i mekiń, a jê seni, kaj ima čovek najboļiga. Negda, kaj ja pòmetim, nî nigdar tele pîlu, nek sàmu cìcalu po 5—6 ćednov, pak je znalu tak kravu zdrùkati i na niš vrći, da se je sè preitâvala,

kad je van izišla, nu sad već sẽ više telići piju mleko iz kablice, i to po 5—7 ćednov, a pri neki pometnêji gospodari i duže — sẽ po 12 ćednov.

Već ovo nekuliku ļet pribavļaju si ļudi boļu i veću plešinu, pak je sad već na mestâ viditi ļepe šare tirolske plešine krave i teliće, a to je otud, pokle „gospodarske podružnice“ nabavļaju takve bike, pak je daju po séli, da se ļudi od ńi plešine zadibâve. Još pred 30—40 ļet nî se v celim Prigorju vîdilu ovakve plešine krava, nek same dimaće plešina.

Vòli, końi i kobile zaprežidu se, da vòjze, krave ne; ja bar nisam vidil, da bi čija krava v Prigorju vòjzila, nek pred jeni 25 ļet Štefe Grdiše Baćage iz Predinske Drage. On je tu kravu kupil negdi tam iza Kostèla, na Brájskim, kak mi ovdi velimu, pak ju je zapregal svojim bušakom da vòjzi; drugač nis vidil. Zvećinu òrjedu voli pôjseb, retko gde skupa, a sad največe òrjedu po dva dosta slabi volićki, bušice ali junčèci, a negda, dok su ļudi bili skupa, orali su po 4 a gdegod bome i po 6 švajérov, kî su sẽ po 4 di 500 forinti bili vredni. Za istinu bilo je ļepota viditi, kad su se po 4 onakvi vòli prugnali pod plugom i plâvali po ledini, kak da niš i ne vòjze, gde se denas dve bušice od kakvi 100—150 forinti vredne sviraju pod plugom i muče. Baš tak i po dva końi òrjedu ali budi kobile, a gèńi je kučiš: „i-od“, kad će na desnu stran, „bista-are-ê“, kad na levu, jednak: „i-i-i-od“; a kad će nazâd (na rit): „cruk-e-e“.

Końi i kobiļe, kê vòjzidu veće terete, ìmadu *kòmute,* a pod kòmuti „kise“ zvane, kî su naprâvļeni od dlâk, da ji kòmut ne nažuli. Kad se zaprežidu, onda se najprļe natèkne kis čez glavu, a na ńega se vrže kòmut, pak se dèli pod vratom skôvči, a na one rînke, kê su na kòmuti, prikôvčidu se spûsti, kî na rudi prikovani vise; v ćùbe mu se vrgu žvàle, a onda òglavi na glavu, na kê su i vòjke, s kêmi se końi ravnaju, kad vòjze; odzâd se prikôvče štrâńge za vàgere. Końi, kî làže vòjze, ali su jim gospodari sirockêji, vòjze vu hamu, a zaprežu se skêri kak i vu kòmute.

Vòli se zaprežedu v *jaram,* kî je napravļen od malo debļiga največe jàvoreviga drêva; ozgora ima na sâkim krâju plâst, kâ dojde volu na šiju, kad vojzi; ozdòla je podbradńa tak duga kak i jaram, a čez podbradńu i čez jaram prêk su dve dešice malo na stranku povite, kê držidu podbradńu z jarmum, a brane i volu, da mu vrat ne bižî k rudi. V sredi je jaram prevrtan, kam ide kr̀čel, kî drži trte jarmanice, a ove jaram skupa z rudu. Još su na oni dešica ozgora nad jarmom dibrôtive trtice — podviti zvane, s kêmi se od-

vija i privija volu, oko mu je preširiku ali pretesni. Vol se pritirâ (prirene) iz kraja jarma, ruda se zdigne, pak mu se reče: „Stupi nutar“, — pak kad tèkne vrat v jaram, vrže mu se iz stranke košca železna ali drevena — unda mora biti drenkova. Sad se prekriži pred vóli na zemļi s osnîšem, na kêm je bič, pak se gèńi: „Hajd! Bože pomòjzi! Hàjs no, nuda no!“ — Levu stran tirâ „hàjs“, a desnu „štîs“. — Još se dobri zmišļam, kak sam, dokle sam još krave pâsal, čul gìnìti stare biruše, kî su tirali one ļepe velike vòli, kad su orali, a tèmu su ļudi rekli, da „kiče“, a gèńil je ovak: „Edi boļe, moj vole, dok te dragi Bog pomore; predragi moj volek“. To je nekak popeval onak — onak restegńeni. Kad je préstal ovak popevati, unda je pak fućkal sè takvu pesmu; nu denas se više ne čuje takvo „kikańe“, ali zâti ìtak fućkaju biruši takvu pesmu, kad òrjedu, pak više puti zakriči „voolek“.

Gojeńe živadi. Pri nas se najviše rániju kokoši dimaće plešine, samo gdegde je strańske plešìne, a naši je ļudi ne poznaju, kakva je, samo velidu: „Un (ali una) ima turski kokôš“, ali: „Ima bome turskiga kokota, kad tak ļepo popéva“. A takvi kokôš imaju najviše ļudi, kî se malo više gòspocki držiju, ali su pak gòspoda. Od pur ne poznamo nikakve druge plešìne, nek našu dimaću, samo kaj ji je črni, beli, pisani i sàjavi. Baš tak i gúske su sè dimaće, samo kaj su bele, črne i pisane, a jako retke kê imaju po sebi nekakvu dugu perje, ko jim prheće oko ńi. I race poznamo samo dimaće plešìne, nu ima ji gdekî, kê su velike kak sredńe gúske, nu ńim ļudi veliju „velike race“, a ovim drugim „male race“.

Sâke féle živad se nasája; sè jednak podvr̂žedu se pod ńû jajca, a to najviše na nepar, pak sedi vu ime bože. Neke babe baju kajgod, kad nasájadu živad. Dobri pòmetim, kad sam ja jemput, dok sam još bil dećarac, pokôńi mami moral nasajàti pure, da bum mare biti ja srećnêje ruke, da sam onda moral govoriti, kad sam jajca pod puru po dve najemput metal: „Ti pùrica čvr̂sti sédi i ja čvr̂sti sidìm; to pùrica to puránic!“ Baš tak, kad sam pìšence nasájal, moral sam govoriti: „Ti kvòčkica čvr̂sti sédi, i ja čvrsti sidîm; to kokotíćak to pišenčica!“ Pri guska i pri raca nisam čul, da bi tak govorili.

Mali pìšenci se rane z mêļu smočenu ali žitnu kašu, ali pak jim se nadribî kukuruzniga kruva, ali baš samem žitim. Mladi purići se isprva tri četiri dane rane natrdi skuvanimi i skosanemi jajci, pokle se pričme mešati jezîčec med jajca, a za jeni 10—12 dan kiprìve i mokri sir i kukuruzan kruv, i to skèri dok jim se glave obriju, a pokle se već primešuje sakojaka trava, nu kiprìve su ìtak najviše

ńîuva zèbńa; to se reziméva, da se ovakve trave moraju kuvati. Gúske i race nisu tak gizdave na zèbńi; une su zadivoļne, da jim se poleje malo mêļe z vodû, pak se unak nasúvaju. Kad malo gúske odrastu, meša jim se i trava z mekińami, a gdegde daju jim i kukuruze, od kê, nekäk, boļe rasteju, a kèmu ima gdôj, tira je na pašu i žuli jim ćirevca. Kî ima svoje dèce i više pur, i une se gèńidu na pašu; kokôš i râc ničer ne pase.

Dodaci. Pčele. Čêl ima skèri sâkim selu gdojgod; v mojim selu ima nas ji više. Najviše su vu starinski vulîńaki od desâk naprâvļeni, a neki imaju i iz škope spletene vulîńake. Ne znam, je li ikî v celim Prigorju, kî bi èmil po novi modi naprâvļene vulîńake, ali kak se oni zèvu „dzirzonke“, nek samo jedan v mojem selu ima četiri takve, a zève se Pera Ćupac Frkòńa. On i još jen — Banković-Piļak — imadu i ļepo vrejene čelîńake, a ima ji i više v Prigorju, kî imaju čelîńake, gde jim vulińaki stijídu, a nekim stijídu gdegod pod gankom.

Kad se čêle roje, ali kad čelac pujsti, onda se zvońi š čim, s kakimgod kļučem po stari širočki ali š čem drugim, kaj ima tenki glas; oko je pak čelac jako ûd i neméran, pak se bojati, da bi otišal, unda se i z vodû poškripî. Kad već jemput sêde na kakvu drêvo ali na plot, onda se ostavi kî cajt sedeć, dok se priredi vulîńak. Vulîńak se otpre od näprvo, dobri se osnáži i izmete, namaže se iznutar z medim, a oko nî meda — z irêovim lišćem; vŕžedu dve drevca vu ńega nakriž, pak se podvrže pod čelca, gde sidî, a unda se čelac s kakvu žlîcu ali kuvâču zgrne nutar, a una deska, ko smo izvadili, kad smo ga otprli, nazad se pribije, primâže i vŕže na mesti, gde čele stijídu. V starinski vulîńaki se čele dušiju z žvèplom, drugač se ne mare med izneti, a to tak: vužge se štâńžica žvèpla pak se vŕže nutar čez škuļicu, kud idu čele, onda se zatŕdi, dok se čele podušiju; pokle se otpre vulîńak, izvadi se pôjseb čisti med, pôjseb setine i š čelami pak v kakvu brêntu; unda se sè skup zmèži i unak pridâ, a nekaj se čistiga meda ostâvi za dom. Kî imaju one nove vulîńake — Dzirzoneve —, uni ne duše čel, nek vâde samo čisti med z unêmi dešicami, kê se zèvu okvirci. One setine, vu kê nî meda, vržedu kuvat vôdu, dok dobri zakipidu; onda se izvade, vržeju v kakvu vreću, zème se kakva dèska, a v kirìti se vléje mrzlê vodê, pak una dèska — jen kraj se vŕže v kirìti, a jen se naslońî nâ se — kak kad žena áļe pere, pak se s kakvim drêvom ali sukâču čvrsti súće; unda vojsak curî vû 'nu vodu v kirìti i tu se stâne. Onda se izvâdi nazâd, malo pritipî i prigrêje, pak se vléje kakvu zdelicu ali kakvu drugu posûdu; pridáje se ali ostâvi za dom.

Vojsak, kî ostâne za dom, rabi na više féli. Sambóli si dèladu od ńega kírez, čim konce črne, kâlci mažu i vòše prèju, kad kèju, da jim se ne respreda, a žene si dèma iž ńega súčeju sveće, pak je daju blagosloviti na svećnicu, a te sveće girídu pri krstu i pri smrti, kad gdôj míra. A te sveće suču samo gdekê žene, sâka to ne zna; to môradu biti pòjsebne majstorice, a suču je ovak: Najprvo naprâvi dugi stêń iz prèje, i to tak dug, kak će imèti dugu sveću, a ta zna biti di 10 klaftrôv duga; vojsak rezdelî na male kolačice pak je pomeće po tèpli peći sè dèle i dèle, dogod ima vojska, da ju sè pòt poléva, dok nî sveća gitèva. Kad je sveća sisukana, onda ju baš po majsterski zmotâ, da ju je ļepota viditi, i sprâvi di potrebe. — Još se z vojskom izižižu vúa, kèga bolidu, ali pak dobri ne čuje, a to ovak: Namâže se kinèpna krpa z vojskom, svrče se, pak se je jen kraj i to têńi tèkne vu vûvu, a na drugim vužge; unda un ogań izléče sù unu nesnagu iz vûa i čovek boļe čûje. — Takâj neke žene, kad malimu ditètu prerani prvu rêda otpâde pûpak, meću kolačic od vojska na pûpak, da mu brže zacéli.

Psi i mačke. Ima ļudi, kî jako radi imaju i cúcke i mâčke, a ima ji, kî ne, nu ìtak ji je više, kî imaju râše cúcke nek mâčke, a za jelo jènim i drugim malo se briguju. Ne marem reći, da nî i takvi ļudi, kî se stâraju za svoje cúcke i mâčke, ali su ti dosta retki; više ji je, kî ne pitaju, kaj budu jeli i gde budu spâli, nek se potêpļu po séli od iže di iže, suvi kak trta, da jim sè rebra zevaju, pak kad zajde čiju kûńu, tu dibî potikâč ali plâńku, da cvileć i zavijajuć prejde dimôv. Nu sad, otkle se plaća od cuckov, nî ji više, kuliku ji je bilo prèdi; jê dost sêl, vu kêm je sè po 20—30 iž, a nimaju sì ni jenêga cúcka. Mâčki je sad, kak ji je bilo i prèdi, ali jim nî niš boļe nek i cuckom.

Nazivi životińa po dobi. Tele se zève, dok je blizu ļeti den stàri, a pokle se zève júnac, dokle pričme vojzìti, a ima ji, kî veliju još i unda junci, kad već vòjzidu, a oko su mali, unda još boļe; pòkle jim velidu, ok su mêńi — bùše, a ok su veći — vòli. Baš tak i ženskimu: di ļeti den — tele, pokle telìca, a kad već poléže — krava; a gdekî još kakvu ļeti duže — telìca, oko je mala. Kak vòli i krave tak zèvedu i końe di ļeti den — žrebe, pòkle žrebac ali žrebica; kad počme vojziti — koń, kobila. Svińe se zèvu čim se polèžedu — odôjki, pràšići, prâse, prašíćak, prasìčica di ļeti den, a pòkle — pràsac, prasìca, svińa i tak dèļe.

Imena životińa. Volom se veli: rògec, jèlen, čàdec, gńèdac, plàvec, mlàdan, rùmen, rìđan, vìdran, pàļan, svìlan, brezan, židan.

Kravam se veli: rúma, ríđa, gńéda, pláva, sŕna, čada, suna, svila, bréza, lajsa, mlada, kita, mila, lisa. — Kôz i ovâc, kak sam već rekal, u Prigorju nî, pak ne znam niti imena. — Svińe: belko, belača, pikec, pikača, klape, klapuša, sivac, siva, brajde, brajduša. — Cucki: cigân, tambur, bundić, šarko, cîfra, hektor, lisko, šekić, cukrle. — Końim i volom kad piju, fućka se, a kravam se veli: ela — ela elooo — vode — vodee.

Kako se postupa sa životińama. Z veliku većinu ļudi imadu radi životińe, a najviše rigovati blagu, a bome i końe, a i cúcke, a to se vidi po tom, kad je više puti glâde i dragaju i miluju. Više puti vidi čovek, kak kravar gladi i miluje svoju kravicu, biruš vola, kučiš końa, a gospodar ali drugo družinče cúcka. Mâčke i živad ne miluju tuliku, ali se dosta put vidi i čuje, kak gospodińa milûje i glâdi dobru nesâļu kokoš z rečmi: „Draga ma kokošica, nä zèbli — kad rada neseš!“ pak je nudi kajgod iz ruke da zèbļe. A jê i zločesti i nemilostivni, kî svê blago tučeju i mučiju, a to su najviše biruši i kučiši; kad prenameću voz, da ne mare blago vojzìti, unda je tučeju, da se Bog smiluj. Ali takvi su fala Bogu retki. Takvim drugi pòmetni ļudi veliju, da su gôrji nek šîntari i da nisu gospodari svojega blaga. A jê i gdekî kravar, kî tuče svoju kravu, nu to su zvećinu zločesti i od zločesti stariji dećki; curice ne tučeju tak. Sad pak i oblasti kaštiguju ovakve mučiteļe, oko jim je gdôj prijavî.

Lijekovi za životińe. Pri riguvatim blagu poznadu ļudi ov bèteg: kad se blago napúne, kad dibî tórca. sajavac, zumbere, pak da si potère nègu ali kaj.

Kad se blašče napúne, unda se rîbļe i tère slâmu po levim boku i po križici, v zûbe mu se vr̂že kakvu drêvu, da su mu otprti, a vû ńe se vléva vóļe, patrijôl, sèpun i stučene sàje, šlepûćak od jèca i još kaj kaj.

Kad ima tórca, pod vratim mu je debelo tam, gde se jezik izrasal, a to se vráči, da se na kakvim skôlku ali na tańéru vužge jedna hît puškenega prâa, to zavežedu sè i zamotaju blaščetu oči s kakvu plâtu, pak se on skôlak ali tańêr s prâom zanese pod vrat baš tam, gde je tórac, i vužge živim vùglenim, i tórac za mali cajt prejde.

Sajavac ļudi velidu onemu, kad se blaščetu na križici koža prigirî, da se ne dâ s pr̂sti od mesa nadîgnati. To unda dizèvedu ļudi barbera, a to je čovek tuliku vučen kak i drugi ļudi, pak onda z nekakvim sekálcim prereže kožu iza kukov na križici jednu rigùšu

daleku, nadîgne ju dobri za dlake i nùtar vléje jeniga vóļa, pak je restirâ po križici i po rptu če di lopâtic, i stvar je gitèva.

A i zumbere ti barberi obrezuju škarami iz gôrńi ćûb na obodva kraje, a više puti pujstidu i žilu na vratu, če je trêba ali ne, samo da više zasluže.

Koński je bèteg rêji, a i kôń je dost malo v Prigorju, pak mi nit nî dobri poznat tà koński bèteg; oko i je koń betežan, to ide gospodar k „živinaru" po vraštvu.

Svińam vâde takaj pojsebni sviński barberi zibnice. Zibnica se prebode z iglû i nadene na konac, onda se za konac léče i okolo s kustûricu obrezuje, dokle se izléče tak duga kak pol prsta, a unda već ima kiréńe; dèle je nî, a to je pod vrâtim na obodva kraje ali samo na jen. — Baš tak se i kùśeri vade; oni su pod brâdu. — Pujstídu jim krv na repu i pod jezikom; oko jim je kaj debelo oko vrata, tèru jim to s belim lukom i z máśu.

Kad kakvogod blašče pârne, otide čovek v Petrovinu ali na Volàvje po cigáne, da mu ogule kožu, a mesa si nekaj, kaj je boļega, odnesu, a drugo zakopaju. Kad pârne svińče, sè skupa se zakopâ.

Pure i kokoši poznaju ļudi, da imadu kìku i koze. Kìku izvâdi žena z nèvtim od palca, namaže jezik puri ali kokoši z maśu ali z maslom, pak je gitèvu. Koze se niš ne vračiju, oko parne, hîti se kamgod ali zakopa.

Cuckov bèteg je poznat samo kad stèče, ali se ne vrači. — Mâčji bèteg nî poznat nit se ne vrači; kad pârne jedni ali drugo, ali se zakopa ali se hîti kamgod v živicu malo dèle od îž.

Obrađivańe zemļe.

Priređivańe tla. Ako čovek oće i' šume ali kakvega grmļa ali šikare napraviti ledinu, snokošu ali tr̀śe, onda ju mora nâjpr̀ļe poseći i žile iskopati, kaj je debļiga otpeļati za drva dimôv, a kaj je drebnêjega — sežgati na mestu, zemļu prekopati i jame zarevnati, nagnojiti, pak onda sèjati ali saditi kaj oće. Da bi bil gdôj gde iskrčil veći fàlat kakve šume ali druge živice, ne zna se, a niti je kakvega zlameńa, niti se čuje pripovedati, kad je to bilo i kak se obdelalo; to nisam nigdâr čul od nìjenega starca.

Oko si kî čovek iskrči kakov komadićak šikare, mora ga — nekàk — gnejìti i više puti prekapati, a gnèji ga z gnèjem ispod blaga — štalskim gnèjem; za drugi kakov gnoj ovdi ļudi niti ne znadu, samo gdekî za „umetni" gnoj, ali ga još ne rabi ničer. Gnoj na gimìli meće se sà skupa, niš se ne odbira koński ni govècki; a vòjzi se

sä skupa pod sakujaku sêtvu, bila to kukuruza, tȓše ali strn kakvegod féle. Gnoj se najviše vòjzi zimi i na pritèļiće pȑļe nek se sêja kukuruza, a vòjzi ga gdojgȍd i po ļetu i v jeseni po strnîšu, kî ga ima.

Zemļe v Prigorju su sè brežnâte, pak ni moći nâ ńe vodê napušati, a bilo bi bome trêba. Samo gdečija snokoša, kâ je gde vuz jarak, na ńu se mare voda napujstiti, nu te su dost retke; a oni gospodari, kî ìmadu takve snokoše, ne napušadu na pritèļiće ni v zimi na ńe vodê, nek samo unda, kad pokisidu sêni i to samo onda, kad je jako sušni ļeti, drugač nigdâr ne. Kad napušadu vodu, pregrade jarak š čemgȍd, s kakvu deskû ali s kîćem prepleteju na stranki, kam ćedu napujstiti; prekopaju jarčec, po kêm voda na snokošu ide i po ńi se rezleva.

Drugu sakojaku zemļu òrjedu i preárjadu, kopaju i prekápaju ali prašiju, gnejidu i sêjadu i sadidu, a to gdekî i po više puti čez ļeti tak dêla.

Kuliku ráli kâ iža ima kakviga grunta, to je baš teško reći; z većinu smo mi Prigorci slabi gruntaši. Tȓše nam je bîlu, dok ga nî vuš pojela, najveća vrednost. Ledine su jako slabe i zločeste, kad su sè brežnâte i ilovaste, pak jako teške na delu. Snôkoš imamo najmèńe, a većina niti niš; šume nekaj i to ne voļâ. Najveći gruntaši teško da imadu 20 ráli grunta, a od tèga najviše pripâda na šumu, dâ — ali kakvu šumu — šikarinu a ne šumu, unda na ledine, a najmèńe na snokoše. Sredńi gruntaši imadu po 8—10 ráli, a sè se tak delî na šumu, najviše pak na ledine, na tȓše i na snokoše, a slabi i najslabiji po 3, 4—5 ráli, a ima ji dost, kî nima više od râl dvê sèga grunta. — Kak sam već rekal, tȓše nam je bilo najveća vrednost, pak se unda još nekak živèlo, a sad skèri nikak; nu kak su Prigorci jako delavni ļudi, nádijamo se, da bu nazâd boļe, kad se tȓše podîgne.

Sijańe i obrađivańe usjeva. Najviše se sêja kukuruza, a sadî krumpêr, kad to najviše daje i od tèga ļudi najviše živiju; a za kukurûzu se sêja jačmen, pira, ȓž, šeńica, ozimna i jàra ćíga ali pirîć, zob, žiti, a pomalo i âjda. Sadî se još zéļe, rèpa, pâžuļ, bob, grä, burgunda za blago, barìli i vugarki.

Kukuruza se sêja na pritèļiće oko Jûrjeva i Filipova, a tak se sêja i jarina, jačmen, šeńica; i zob se na priteļiće sêja, samo malo ranêje, već oko Jôžefova; âjda i žiti oko Vidiva i još kasnêje, a repa kruglíca oko Jânineva i pokle. Pri nas se sè sêja i sadî z rukû i òrje s plugom ali zakapa z môjtiku, vlači z bránu i váļa z vaļem. Još se na pritèļiće sêja présad za zéļe, a i kiréńe i dèteļa. V jesenî,

med mešami i kasnêje če di Lukova sêja se òzimina — strn sâke féle, čem pr̂ļe, stem boļe, samo ječmen se mare najkasnêje. Lan ozimac se sêja od Baltoreva di kvâtarnega ćedna v jesenî, a kinèpļe je cajt sèjati, kad je čuti na pritèļiće grlicu, vele ļudi, a to je oko Šofije (Ćofoje).

Mòjtika nam je najpotrebnêji alat; ž ńû kopamo, prekápamo, okapamo i ogrińamo na poļu i na vrtu i vu tršu; una nam je od rânìga pritèļića pak di kasne jesenî navêk v ruka. Lopàte štiača i pobirača, š čim vrt štiamo, i trše rigolamo, pak još zupčeci, s kêmi na vrtu zemļu ravnamo i dribímo. V tr̂šu nam rabi kisêr, a sad više škare za rezati, širočka za oštreńe kóļa, buča za zalevańe, kad se stâvi kóļe, i brênta, vu kê nesimo vodu kustura ali nož, kad vežemo tr̂še, kléša velika, kostura, škare, štomplini, drôt, kléša mala, kad cepimo na suvu; a kostura i gumija, kad cepimo na zeleni tr̂še; mòjtika, kad kopamo i prekapamo ali prašimo; z ličjem ali z rafiju vežemo mladjâ; kisêr ali škare, kad presnažujemo ali presékamo, modra galica z vapnim, kad špricamo, nekäk i šprica. Kad beremo: kustura, s kû režemo gróźe, kàbli, brênte, mèźac i bedań ali škaf.

Spremańe priroda. Kukuruzu tržemo v jesenî pred Mìoļ, a kadgod još i kasnêje, vòjzimo dimôv v košu, ali v kripi, olupimo perušińe iz klasov i vržemo sušit na ižu. Oko Božića, kad je súa, otučemo ali oštrgļamo s kiserî fiži ali naiži, načińamo na rešetu i spravimo. Gróźe takaj beremo o Miòļu ali još kasnêje, oko nî dost zrelo.

Jačmen se več žèńi v mesacu lipńu ali ivânšaku; kad se požeńe, dipeļâ se v štagaļ ali na gúvni; tu na guvnu se restre, nasadî pak se mlati s cepmi; samo gdekî vršî z blagom. Jačmen vêja se z vejaču, pogrâbi i sprâvi. Rž se ne mlati s cepmi, nek se istêple snèp po snèp na kakvi posûdi ali brvnu, a to zâti, da se škôpa ne str̂že; zr̂ńe se izvêja z vejâču i spravi, a iz slame se dêla škôpa tak, da se privežu zupci čvr̂sti za kakvu brvni, pak se snèp po snèp češe na ńi, da izide van trava i drač; slaže se na veće snèpe i sveže, a to su škôpńeki i s tem se onda pokriva stáńe.

Vini se pretâče prvi put oko Božića di Fašńaka, najviše mesaca veļače ali sušca, a drugi put prļe nek cvate groźe, svibńa ali rôžńaka; tréjti put, kad pričme gróźe mecati v kolovozu ali mèmešńaku mesacu. Pri pretâkańu se rabi brunčena ali drevêna pipa, kabli i làkomica, širočka ali bat za odbijańe ali zabijańe pipe i čepôv, loj za mazati vráca, ćáńak ali regus za omatańe pipe, čepôv i tafúna.

Biļe, od kojega se pravi platno. Pri nas se sêja lan òzimac, retko jarac (jari lan) i kinèpļe. Lan se sêja, kak sam več rekal gèri,

od Baltireva di kvâtrnega ćedna v jesenî, a kinèpļe, kad dojde grlica oko Šofije. Sêja se z rukû, lan se zakapa z môjtiku, a kinêpļam se najprvo dobri nagnijì, skopâ i prekopâ, pozupčâ i porevnâ, unda se posèju; kad je fàjtna zemļa, se sêju i nazad zupci zazupčaju. Ne znam, je li gda gdôj pléje kinèpļe, nu lan već puti da.

Lan i kinèpļe se pučeju s kèrenim i to lan sà najemput v jàkośaku mesacu, a kinèpļe se pučeju na dva puti, i to prvi put oko Jânineva izbirnice, kê nimaju semena, a druge matorke, kê imaju seme — po veliki mèši; to je med mešami. Kad se lan ispuče, odnese se dimôv, pa se na kakvim brvnu, kamanu ali pak na vôži rukovet po rukovet istuče, istepe seme, a neki ga riļaju na riļači, nu retko gda. Seme se spravi na suvu mesti na naižu ali kam, da se posuši, a kasneje iščińî (izčińî) i izvêtri pak spravi, a rukoveti — to je betavjê — se složi v bremena sè po 40– 50 skupa, sveže se i namoči v zâti već priréjeni močìlu. Tu se moči 6—8 dan, oko je voda tèpla — mèńe, oko je mrzlêja — duže; unda se izvâdi, dobri ispere i složi v kipîcu; ozdola se vȓže kakve trave ali drača, końske metice, abda ali kaj drugo, složi se na okruglo v kup, vr'unci nutar, a kiréńe van, pokrije se s kakvu travu, kakva se i ozdol meće, vrže se ozgora nekuliko kamanov, pak tak stijî 5—8 danov; oko je boļe zmočal v močilu — mèńe, oko pak nî dost — duže. Unda se odnese na kakvu snokošu ali drugu kakvu tratinu, pregrne se, pak se tak suši po dva tri ćedne, a dobri je, da ga na pregrińalu i gèdina ispere pȓļe, nek se pobere. Kad je pak dosta suv, pobere se i spravi kam na suvu mesti, na naižu ali kam.

Kad se kinèpļe ispuču keg'òd — prve ali druge, opseče jim se kiréńe širočku na kakvim trupcu; prve — izbirnice se vàļe namoče kak i lan, a druge — matorke se opsečeju kak i prve, složidu se v kipîcu, tak da vr'unci, gde je seme, sì dojdu jen na drugiga, a kiréńe van na okruglo, pak tak stijídu 24 vure, dok se dobri zvrućaju, vužgeju, onda se istêpļe seme kak i lan. Dèle se dêla z obodvojêmi kinèpļami baš kak i z lanim.

Kad je već sè ļepo suvo, pak kad gospodińe imaju malo više časa, tučeju najprļe lan, a malo kasnêje i kinèpļe. Obadvoje se još pȓļe dobri posušî, oko je jako sunce — na suncu, oko nî — unda na peći, nu ovo je zadńe boļe pogibeļni, kad se je već više puti prìpetilo, da se je vužgal lan ali kinèpļe na peći, pak je pogirèlu stańe, a više puti i više îž i drugiga stańa. Lan i kinèpļe se tučeju v stupi, od kê se doļni kraj zève stǜpa, a gorńi tukâč. Tuče muškî, a i mlâja ženska, a rukovet navêk drži samo ženska. (Sl. 21.)

Duhan i cvijeće. Kuliku mi je poznati i pòmetiti, nî ničer v Prigorju sadil duvana negda, a ne sadi ga ni sad; to nisam čul od nijenega starca pripovedati, da bi ga gdôj bil sadil čȕda, nek oko je kakvo bètvo i drugo podmučeć i skrivêć; pak niti ne marem reći, kak se sadî i spravļa. Zmišļam se malo, da ga je moj pokôńi stric Jura èmil po dve tri bètva med zéļim, ali kak ga je sàdil i spravļal, ne znam, kad sam unda još bil mal.

Kuliku marem znati, nî sadil niti sad sadî v ovem kraju ni jen čovek nikakvega pitovniga cveća. To su samo sadili i sad sadiju prebaniši i vučiteļi i kakvi drugi kaputaši, ali narod ne. — Kaj znam, èmil je gdedôj, ali jako retko, po kakvu rôžu šipkovu na na svojem vrtu pitovnu, pak mart ima i sad, ja to baš ne znam, ali se ni sad niš boļe ni više ne sadi, nek se je i prȅdi, oko ne još mèńe. Naši ļudi di tega niš ne daju, od česa čovek ne živi. Kak sam rekal — prebanuši, vučiteļi i neka druga gȍspoda imaju sakojakiga cveća, ko po celu ļeti od pritèļića di jeseni cvete sȅ jeni iza drugiga, nu ja mu bome imena ne znam kak se zève, a ne zna ni jen drugi muž.

Livade. Pri nas se ni jena snokoša ne rezlikuje s travu — samo tuliku, da na neki raste boļe seni i više ga, a na drugi gorje i mèńe ga, a to na kakvim je snokoša mestu; oko je bòļe pri nizini — bôļa je trava i više je je; oko je pri bregu — gôrja je trava i mèńe je je. Na sȉ naši snokoša raste sakojaka trava, a ļudi ju poznaju samo pod ovimi imeni: rôže ivânšice, jandraš, maćava, trpûtac, oštrica, deteļica bela, žutica, kinder, ļulka, žabńak, zvončec, milica, mekuša, rastivenac, pirjača i repuļa; po močvarni je sitja, šaša i preslice. Od sakojake trave se sȅ sêni rabi za sakojako blago, samo od sitja, šaša i preslice se odbîra i rabi samo za końe, a to zâti, kad od preslice rigovati blago dibî laksêr — drišî.

Pr̀vi put se kisî oko Ivańa, Petrèva i kasneje gdeki; drugi put po Veliki meši pak di Male meše, a kigȍd i kasnêje. Kisiju samo muškì, a ne ženske; kisî se s kosami, a k temu je još treba brus i perušu, š čim se kosa brusi i pere, a i tibòlac, vu kem se to nèsi. Kiši se jemput, kad je suša, na gorji snokoša, a na bôļi po dva puti, retko gda gdôj tri puti. Prva košna se zève sêni, druga — otâva, a trejta, oko je ima — otavić.

Kad se već pokisî, unda oko jèni osme devéte vure, kad već opade rèsa, restêpļu se vèkli, pak tak stijî di jèni jedinájsţe vure, a gde i duže. Unda se prevrâća trava z règļami ali zupci, pak se pregreje vuru dve, unda se još jemput prevrne i ide se grabit vu vretenicu.

Tu se prigrabļuje i prevrâća, dok se napravi vretenica, kâ unda izgleda kak slog. Kad već premaûje blizu zapadu, unda se sêni meće v kûpce. Oko je vruć den, unda je sêni već prvi den dost suvu; oko pak nî, unda se još drugi den kûpci restèpedu, a pȑļe se prinašaju bliže onak na okrug, a to se zève „okoluš". Sad se još z rigļâmi prevrâća, kuliku je puti trêba, a kad je dost suvu, vȓže se v plasnicu ali se vòjzi vȁļe dimôv, pak se vȓže i dobri zgazi na štalu, štagaļ ali his. Nima ni jen tuliku, da bi ga metal v plasnicu ali stège; to sam vidil jedíni pri dvȅ brâti, Jožu i Tomu Dilańśaka, da su imèli v stegê sêna, nu oni imaju i čȕda snôkoš, nekȁk — gledeć na druge Prigorce — čȕda.

Voće. Sadjâ je prilični v Prigorju, a moglo bi ga biti i više, da su stari ļudi bili kuliku marnêji, pa da su više sadili nek jesu. Sad su ļudi pričeli sè više saditi, a sadiju: slive bistrice, bilìce, ječmenke, dribnice, oslice, medulice, drislice, jabuke i ruške, čirêšńe i irêje, breskve i mandalice. Od jâbuk ima: kraļevine, pisanike, muškatnice, medefije, rjâvke, slatkovine, škrobutike, buteline, trdi i sirovi muškutnic. Ruške se zèvedu: štrfićki, petrôšice, maslenke, belìce, bosânke, miôļšice, jačmênšice, têpke, martînšice, drobne i debele ozimnice, ruńke, rigùše, makarije, ivânšice. Sadidu se oko dôma, vuz ledine, snekoše, vuz tȓša i drugud, gde je kaj praznega; gdekî imaju i svoje mêńe ali vêće trnace. — Prvo su ļudi najviše cepili na reskol, a sad već više na spajańe, reskol, a gdekî i okulêra.

Kućni poslovi.

Kaj se tiče reda fiži, nî baš moći Prigorcu čȕda prigovoriti nasprot drugi ļudi. Velika većina posleni i itri Prigorkiń držidu svoje iže baš v ļepim redu. Sȁki dên se mete iža po dva a i po tri puti, briše se prâ po poîštvu, dèla se i popravļa pojsteļa sako jùtri; bar jemput vu ćednû poberu se pavučìne po strepu i stena, oko ji jê, a pri pometnêji ļudi se kî čas i v zimi sȁki dên prevêtri, preļûfta i prezrači iža, a v ļetu su skèri navêk òtprte i ļûftadu se. Kûńa se takâj sȁki dên mete i snaži, a zdele, žlice i lonci, kî rabiju ta dan, čim se stâne od jela, vȁļe se izvan i nutar opereju i spraviju na svoje mèsti; i to lonci na kûńsku policu, a zdele, žlice i tańeri v zdélnicu ali kam spadaju.

V ļetu, kad je suvo, mete se i dvorîše više puti v ćednû, a oko ne drugač, to sigurni sibotu večer; ako ne dispê sibotu, unda v nedeļu ràni. Iža, kûńa i dvorîše se mete z meklû, a sad najviše sirkòvu meklû iža i kuńa, a dvorîše z brèzivu, oko ju ima, oko ne,

unda i ńe sirkòvu. Oko je iža blizu ceste, unda se i cesta pomete, i to sâka žena pred svojim fùndušem tak dálko, kak ńejin funduš disêže, a druga pak tak pred svojêm, one s druge stranke baš tak pred svojem, tak je sä cesta pometena. Z jenû rečju, da većina Prigorcev ima stańe v rédu nasprot drugim ļudem, da ga nî sram nikakvega gospòna vu ńe zapeļàti. Dä, zábil sam reći još i to, da ji ima čüda, pri kê se i pö̀d rîba, oko mart ne säki ćedan, a to bar säki mesac ali više puti v ļetu.

Stene se bele više puti v ļetu z vapnim, a najviše pred Sèsvete, Božić i Vuzam, pak oko se gdồj žeńi ali vdaje, ali oko se nádija smrti ali porèda ali kaj drugo takviga, gde bi mu mogli dojti strański ļudi fižu. Sad se së beli z vapnim i z beļárku, a beliju zvećinu muži. A čul sam pripovedati svoju pokôńu mamu (daj jim Bog lako duši!), kak su negda, dok je još bila sä družina skupa pri Božiću, morale beliti žene, a belìlo su si napravile od bele zemļe, v ruke su zêle pušaļ kukî, pak sâka k svoji steni stale i belile i màzale, da se së kadilo. Denas tega više nî niti pri najsirockêji iži: së belî z vapnim i z beļarku, i to kak sam rekal — muži.

Sakidéńe se rubjê ali pràtež najviše pâri, a mêšni ali finéje se sepunâ, a gdagda još i pâri. Kad se pâri, pobere se së črni i izmâzani rubjê, namoči se v jarak, pak se neki cajt moči, unda se na kirìtu spere, dinèse dimôv i složi v pärenicu; ozgora se vrže pepel, pak se unda poleva s toplû vodu, kâ se v kotlu grêje, a nutri je malo pepela. Kaj se dèle pâri, to mora voda biti së vrućèja, dok na zadńim ne zakipî. Unda se još dva tri kotli izleje kipuće vode i pàrilu je gitèvu. Moram reći, da pareńica ima ozdola škuļu, čez kû voda van curi v kabal, a unda se iz tèga kabla ona voda nazad vleva vu kotal, a iz kotla v päreńicu, dok se god ne otpâri. Kad se ovak otpari, još on dan ali drugi dan se čisti operedu v jarku ali već gde.

Pràtež nèsidu žene v kirìtu na jarak; unda isîpļe kam pri kraju jarka iz kirìta, a kirìti zème pred se tak, da je jen kraj kirìta na trbûvu, a drugi v jarku. Unda zîmļe fàlat po fàlat rubja i père. Namoči vôdu, tuče ž ńim po kirìtu i tak fort tuče i žmiče v kirìtu, dogod nì dobri opráni. Unda još fest ižmíče, a veće faláte po dve skup žmíčedu. Kad je već së opráni, unda se odnese dimôv. Pokle së pregŕnedu, da se posušî. Kad je naprêk suvu, pobèredu, pokréćedu i složiju na kup, da se malo stišî. Unda ravnaju ali rôlaju, a to ovak: vr̂žedu se v kirìti dva tri kamani prilični teški; komad po komad pràteščeta namotâ se na sukače, unda se oni kiriti s ka-

*

mańem zaléče na sukàču, pak se léče i rola k sebi i od sebe jen čas. Izvadi se iz sukače, poglâdi z rukû, oku su kakvi nabori na ńem — porevnâ se, pak nazâd na kup složi, da se još malo potišî. Drugi dan se još presuši, da je di kraja suvu, unda se pobere, skreće i spravi v ladicu, dokle ga je trêba.

Mešna se pràtež ali finèja više sapunâ nek pâri, a gdekâ ju žena, a sad skeri sè, još i flêbaju, da izgleda kak nova, unda se una ne ravnâ s kirìtim, nek se pêgla s pêglu, a drugo se sè dêla ž ńû, kak i sakidéńu. — Bože moj, još se dobri zmišļam, kak je to negda bilo sè drugâč, dokle se nî nisìlo kupovnî platni, nek samo dimáće. Znam, kak je pokôńa moja mama i strina Godrijanka, kad su áļe oparile i posušile, po večerâ sâka zéla svoj kaman gladiš, kèga su im muži od Save dinèsli, pak rubaču pregrnála po stèlu, s pȓsti delala nabore po krili, a unda vùdri s kamanim pô 'ni nabori, da je sè po iži zvońilu: tuk-tuk-tuk-tuk, a drugi dan nâ se ž ńû; pak još pri pavérki ali pri luči. Nî se unda znalo za sepunańe i flêbańe, niti se kupovali iz štacuna sakojaki cańki, nek je nèsilo muškô i ženskô dimáće platni, ali zâti nî bilo unda ni tuliku duga, kuliku ga je denas. Kí bi bil obul onda biksane čižme, bi mu bili rekli ļudi: E, ov ima čižme na biks, a v žepû niks! — Parile su unda žene z lonci, kî su se zvali „pareńaki“, a ne s kotlom.

Građevine.

Kad čovek nakani kakvugod stańe delati, to mora, oko ima dèma, poseći drévļe. Seče se pak z bâltu i potpiļuje s pilu (piļakom), isprerêže, kak je dugu trêba ali kak već mare izijti; vòjzi dimôv, a dema teše, šerba, najprļe z veliku baltu, pońîti je s palersku žńôru, unda još širočku na fini isteše, a oko je predebelo, respili se podužna tak debele komade, kakvi je trêba i kakvi maredu izijti; respili se pak s podužnû pilu, premeri se s colštikom ali z metrim.

Kaman se kopa i streļa; kopa se s krampom i železnu štâńgu, a kad se streļa, vrta se svedrim škuļe, a ta svedar je ozdola zaoštren; oštra stran postavi se na kaman, a pô 'ni gorńi strani tuče žeļeznim batim; svedar jen obrâća, a drugi tuče po ńem. Kad se tak već nadribî ali nameļe praa vû 'ni izdubeni škuļi, vadi se ta prâ od kamana žlîčicu, kâ je zâ t' posal naprâvļena. Kad je već škuļa dost niska, sîpļe se nutar debeliga pràa (baruta) za jenu žlicu tak sredńu; di prâa se vrže komad korde, unda se vrže malo suve zemļe, a nâ ńu blata i peska, pak se žeļeznim klinim, po kem se z batim tuče, zbije kaj boļe mare; unda se korda vužge; od ńe se vužge i prâ

vu škuļi i kaman se respûkne i rezleti. Debli kaman se izdelûje špičastim batim ali kladivcem. Kaman kopaju zvećinu Primorci, a ima i dimaći ļudi, kî ga kopaju i streļaju, a i zidaju najviše Primorci, retko gde kî dimaći zna zidati, i to gdekaj na malim, kakvu malu pińičicu ali kaj.

Kad se iža ali komôra dêla iz drêva (drivena iža), pak nî ozdola pińice, povřžedu se najprļe ozdola pod pocèke debeli kamani, a oko se misli pokle pod ńu pińica zidati — malo duži dreveni stupi. Na ove stupe ali kamane dojdu pocèki, zrevnâju se s šrot-vagu ali s vinklinim, da jednak stijídu i nikam ne visiju. Naprêk čez pocèke pomećeju se slemena ali trami i zarežeju vugli, da pocèke skupa držiju; na pocèke se unda pričmeju slagati stene — plâńke piļenice — sè dèle i dèle, dok nî stańe dost visiku, kak čovek òće. Kad su već giteve (to se zna, da se ostave škuļe za ókna i vrata), unda se vržeju nastińe, a oko je stańe širiku, po sredini se još vrže dugu ali veliku sleme. Prêk čez ovu sleme i nastińe pomeću se i porezmeriju jednak deleku jeni od drugiga gorńa poprečna ali mala slemena i zarežu se kak i doļńa po nastińa, a prêk čez mala slemena dojdu vezi, a tak baš i po čelni stena, a i po oni, gde je stańe predêlani. Na vezi dojdu rižńìce, kê su gèri na vr'u skup zbite s klinim, a dèli niže svezane su i zbite s pantim poprêk. Čez rižńice ozgora dojdu lètve, a po lètva krèv. Pokriva se pak škôpu, s ciglum (ćirepom) i s deskami. Oko se pokriva s deskami, unda se na sakim kraju krèva — to je na zavori — vržedu iz dreva naprâvļeni i na sâke féle izrezani i š čavli naperjeni turnićki ali pak kokoti ali iz deske napravļena širóčka; na drugi krèv se niš ne meće. Oko nisu sè plâńke (piļenice) za stene dost duge, kak bi bilu trêba, unda se takve štûkaju; samo se pazi, da jen kraj štukca dojde k jenêmu, a drugi kraj drugimu vuglu; oko je pak čŭda takvi kratki drêv — plâńkî, unda se sredi skupa svežeju s poberuvom. Negda su najviše takvu stańe dèlali beli Krańci tam od Črnomļa — paļeri ali pićavori zvani, — a sad više dimaći ļudi, a gdegod i Posavci; oni su baš majsteri od tèga.

Iže i komôre delaju zvećinu, da je z jen i drugi kraj iža; to je z jen kraj veća iža, a z drugi kraj mêńa ižica ali komorica, a sredi kûńa. Od obodvè îž ali komôr glediju vrata jena v druge, a kûńska (kuńa je malo krača) na dvorîše i pred ńimi je pristrišak. Oko je komôra malo više zdîgńena i pod ńu pińica, veli ji se črdâk, a takov črdâk ima navêk gànak; gde je gànak — ta ima i strelìce, a te se od doļńe vezi ali pocèka piraju gèri vu nastińa i gorńe vezi. Gànak

se obíja izvân z deskami, ralinim ali z letvicami vuz prvu dugu stenu, i bar jenu čelnu stenu, a na ti čelni steni malo naozâd je šekrêt (zaod). A sè tak imadu i iže, kê se sad dèlaju po novi furmi, samo kaj jim se ne reče črdâk, makar su i malo više zdîgńene. Na gànak moraju biti štînge, po kê se gèri ide, duže ali krâče, kak je već stańe visiku.

Baš tak se dêla i drugu stańe od drêva — štala i štagaļ, samo kaj ozdol nî treba slemên (trâmov) mali, pak kaj ovakvo stańe nima gànka niti štîngi, nek najviše sinîk vú se pridêlan. Svińci baš kak i štale, samo kaj oni imaju prerezane na jeni strani škuļe, kud svińe jedu iz kopàńe, kâ je vuz tu stenu više izvan pridêlana.

Zidani se stańe zida iz kamana, tȗva i cigla. Oko se zida iz cigla, mora biti ozdol za fùnduš kaman (nu tak zidanega stańa je malo ali niš na ladańu); na zid dojdu slemena, nastińe, vezi, rižnice, panti, lètve i krèv, kak i na dreveni, a to se sè skup zève cìmper. — Kad se stańe zida iš česagod, unda se za ókna (oko je iža ali komôra) mećeju vu zid fèštaki, a tak i za vrata bilo od iže, pińìce, štale ali kaj drugo; ti se fèštaki isfôļcaju vuz režńe, a vȗ t' fòļc dojdu vrata i ókna.

Mèlinov je dve vrsti, i to mèlin na veliko i mèlin na malo kolo — mutļeńak (žličar). Mèlini na veliko kolo su zvećinu sì zidani, ali ima nekoliku i drevêni (znam, da je svetijanskiga pribanuša drevêni). Mèlin na veliko kolo ovak se dêla: Kolo, ko voda tirâ, je izvan vuz stenu, a drugu kolo, ko tirâ kaman, je nutri v meļenici. Pod vańskim i pod nutarńim kolom su ozdola grùšti (blazìne), na kê stijídu izvan, pak čez stenu v meļenicu. Na oni grùšti leži vreteni; na obodva kràje vretena su zabiti (cepleni) lopari — štrakli, na kê se vreteni obraća. Pod lopari su a na gruštu drevêne babice, vu kê dojdu lopari. Čez vreteni su prepeļâni napoprêk kriżi i to dvojstruki, tak da su škuļe od ti križev na vretenu jedan cipeliš po dužini vretena delèko. Iz vańske strane križev su kružine okolo naokolo kola pribite; izmed kružin su škvorci, kî vȗ se vodu i' žļeba prijîmļeju. Žļeb, po kem voda teče, stijì z jednim krajem na glavi, a pod drugim krajem su žļebni trami, a na glavi je zapor. Iznutar su pod vretenim kak i izvan grùšti i blazìne; na grȕšt dojde stalak, na kem stiji žabica, a vu žabicu vretenka. Nutarńe kolo ima takaj kružine a i križe; kružine su na ńem cele, a ne rezmèkńene, a vȗ ńe su zabiti drevêni palci, kî tiraju vretenku, a ova kaman. Kaman doļńi leži na grùštu, a vu ńega je zabit drevêni pikslin, čez kêga je prepeļâna żeļezna štańga od vretenke, kâ kaman obraća.

Oko kamana je obič, kâ brani da se meļa ne restêpļe. Na prvim kraju običi je škuļa, čez ku ide meļa van, a iz škuļe je mali žļébic, po kêm meļa curi vu škrińicu. Još je na grûštu, na kem leži doļńi kaman, napravļena i sloga, s kû se zdiže ali spuśa gorńi kaman, kad čovek oće, da debļe (oštrêje) ali dribnêje (mêkle) meļe. Dèli pred onû škûļu i žļepcim, kî gledi iz običi, je škrińica, vû ku curi meļa, a vuz stranke škrińice stijídu lopatice i perńače, s kêmi se grâbi i primêće meļa. Na sredini obr kamana stiji na stupi i prečka grèt, vu kêga se têg zasipûje, gèri širji, dèli vuži; dèli ima škuļu, čez kû ide têg, a pod tû škûļu je žrelac, kak mali žļebac privezan, po kêm têg curi vû 'nu škuļu na gorńem kamanu. Prvi kraj žrelca visi na špâžici tak, da se mare žrelac pridîgnati i spujstiti, kak čovek oće, da boļe ali po mèńe curi têg pod kaman. Još je na žrelcu obêšen klepètac, kèmu doļńi kraj po kamanu struže, kad se obrâća, a on unda žrelcim dȓma, da teg boļe curi pod kaman.

Mèlini mutlińaki (slika 22.) su zvećinu drevêni, a stijídu na četiri ali na dvè stupi; gde stijidu na dvè stupi, undi je prvi kraj od melina na bregu, a zadńi na stupi. Dèli najprļe dojde grüšt ali blazìna, na onu blazinu škarić; pri jednim kraju škarić, gde je rešļast, stiji na blazini, a pri drugim visi na slôgi, kâ ide ozdol pak gèri di grušta, na kêm stijî doļńi kaman; tu ima šarâf i kļuč, s kem se kaman zdiže i spuśa, kak je trêba oštrêje ali mêkle mļeti. Vu škariću je zadubena žabica od trdiga žeļezda ali oceli i ima na sebi po tri škuļice, v kê dojde žeļezna špica od kola, a tri škuļice su zâ ti, da kad se jena pregloje, da se kolo v drugu prevȓže. Kolo je iz vratila i žlîc; vratìlu je duže ali krače, kak je već melin na visikim, a dreveni je. Dèli ima debelu glavu, vû ku su zadubene žlice sè okolo naokolo tak, da je kolo široku skèri meter i pol. Vu gorńim kraju vratila je žeļezna štâńga, kâ ide čez doļńi kaman (kak i vretenka v melinû na veliku kolu) v papricu gorńega kamana. Žļeb na ovim mèlinu stijî na glavi od jeza gorńi kraj, a doļńi med stupi, na kê melin stijî — tak malo na stran kola, a na sredini ima zapor. Kad se voda napujsti — to je kad se zapor otpre —, bije vu žlice na kolu, a kolu se obraća, a sôbu i gorńi kaman, i melin meļe. A sè drugu je, kak je pri onim prvim melinû opisani. — Melinov suvi ali vetreńakov vu ovim kraju nî.

Još je i kurńakov, a oni se dêlaju skèri kak i drugu stańe, s tû samo razliku, da se ozdol iz lozê dêla za pure, gúske i race, ozgor za kokoši. Gorńi se najviše obìje z deskami ali z ralinim. Na

gorńim kurńaku, gde kokoši sediju, je zvećinu odnâpri gânčec (ganak), na kêm kokoši, kad je zločesti vreme, po dénu sidíju i èdiju.

Kak nî pri nas nikakvi vûlic i ravne ceste po séli, nisu iže ográjene, pak nimadu niti nikakvi drugi vrât ni nikaj.

Ženske rukotvorine.

Lan i konopļa od stupe do snovače. Lan i kinèpļa, kad je priréjeni za stȕpu, unda se tuče na stȕpu tak dugu, dok ne izijde sȁ pòjzder, a ostâne sámu lákni. Kak se kâ rukovet stuče, unda se stučena rukovet — lákni — zève povèsmo. Sad se povèsma složidu komôru ali kam drugam, a če gospodińa ima cajt, unda ga màre mâm grebenàti na retki greben. Na retkim grebenu grebenaju se okrâjki (kèrin i vršak) i tak se dibídu kûki. Povesma se sad sušidu na suncu, a če nî sunca, unda se pomèće oko pećî, da se povesma steplidu, a unda se tère na trlicu tak dugu, dok ne budu povesma meka, a unda se pak grebenâ na gȗšći greben, i tak se dibî prostija kudeļ, a unda se još grebenâ na gusti greben, i tak se dibî finêja kudeļ; lákni je sad fini i mare se presti. Pri nas predeju starije i mlâje žene i cure; stare žene mèńe prededu, kad nimaju zubî; kâ žena nima naprî zubî, una ne mare presti, makar bila i mlâja žena; zubmî mora trgati kudeļu, da ji bû prèja jednak debela i da ne bu vuzlov. Stara žena, kâ nima naprî sȅ zûbe, če prede, unda prede samu prostu prèju i kûke; i mala ženska deca, kad se vučidu presti, predeju kûke, a kad se navčidu, unda jim stèpar daju matere pravu kudeļ. Pri nas predeju od glave ali od preslice, a màlu kâ žena ima kolôvrat. Od glave predeju tak, da povesmo privežedu glavi, i to na levu stran glave, i vučedu nît prek zubî, da se nit oslîni. Nit se pričvrsti na gorńem tankim kraju vretèna i tak se vretèni frče; kad je već velika nit, unda se premesti na sredinu vretena i omotâ se oko vretena, kuliku je trêba, ali tak, da je nit omotana sȅ di kraja gèri, gde se med pȓsti drži vretèni. Kad se nît pak naprede tak velika kak mare prêļa ruku ispružiti, unda se pak nit omota oko sredine vretena i daļe gèri kak i prȅdi. — Nisu sȅ žene jenake prêļe ni sâka žena ne zna ļepo presti. Dobri prêļi vretèni samo brenči kak bȓzi okreće i fȓče. Dok jeni povesmi žena isprede, trêba i pô dve vure, a fletnêja prêļa mare i prȅdi ispresti. (Sl. 23.)

Pri nas prededu žene najviše v jesenî i po zimi sȅ tam di pritèļića, kad se delo otpre. Dok je još bila družina skup, unda je znalu više žên i cur presti sȅ di kasne dibê nèći, pak su vretena sàmu

zvrnčala kak da bi stršeni letèli, a prèlu se i prez sveće. Skrbna mati, če ima više ćerî, prede i ràni jutri; stane se oko četŕte pete vure po zimi i prede prez sveće, a če su ji ćèri veće, unda i une predeju. Če isprede jèni vreteni di jutra, unda je zadivoļna. Kê imaju čûda presti, une predeju, kadgod mareju. Če ide kam pôļe, če težakom èbid nèsi, već priveže kudeļ glavi i prede, a sè tak kad ide nazâd dimôv; kad isprede na putu, unda zatekne vreteni za pas ali ga vrže košâru, če ju ima pri sebi.

Prèja na vretenu mora se sušiti, a kak po zimi nî sunca, unda pomećedu oko peći, da se ŕļe posuši. Kad je prèja suva, unda se motâ na râšak; râšak je dúgu drêvu, debèlu kak ditèća ruka, a ima raške z obodve strani, kak da bi règli. Na rašak se prèja motâ na križ, a motâ se iz više vretên tak dugu, dok ne izijde dost na jènu štreńu, a to je kad važe $2^1/_2$ di 3 funte; unda se zème iz râška dèli, pak se lûži i pâri tak dùgu, dok ne bu prèja bela. Kad se preja lûži i pâri, unda se nîti slepiju, pak se moraju nîti reskupsti, da se mareju čvŕsti smotàti na jen làkat dugaŕku, kak da bi komad trupa, ali se pak cela štrèńa meće na vìkal. Vìkal je tak napravļen, da stijî na jeni trùpici, ka ima sredini škuļu, v kê stijì trnak, kî ima ozgor čep, na kî se tèkneju viklènke, — to je un križ, dve duge dèske kak lètve jena prêk druge sredini teknute. Viklénke imaju na sâkim kraju po tri škuļe, kam se tèkneju ručìce, a na ručìca stijî prèja; sâka ručìca ima po dva zube; na doļńem zubu stijî pol prèje, a na gorńem stijî pak druga polovica prèje, a križ na štrèńi dilî sâku polovicu napôjseb; na križi se najlaže najde prva nı̀t od preje. Kad se najde nı̀t, unda se motâ na klùpku; kak se motâ, tak se vìkal okreće; sè kaj je nasejèni na trùpici — sè se okrêće.

Od snovače do brda. Pri nas v Prigorju kèju samu muškî, a meštri se zèvedu kâlci. Kâlcev ima sad pri nas jèni sedam; pred jèni deset ļet bîlu ji je više. Kâlci zèvedu svû meštriju „krosna“. Klupka od prèje mećedu se v rešetku, kâ ima 12 škuļ. Od sâkiga klupka zème se jèna nı̀t, pak se prepeļâ čez skôlak s dvanâjst nîti i ide se sàmu jemput po snovači, a unda se prepeļâ čez grâbļice. V sâki zub stane 12 nîti. Meštar drži grâbļice, a kalfa snutak, šegrt obrâća, dok se navije na krosna, a unda se navije na nićavnice s kóńcem; sâki mora imèti svéga kóńca; u brdo idedu vu sâki zub dve nîti. Kad je to sè gitèvu, unda se pričme kàti; sprušci, kî držiju, da plátni ide rávni sa podložniki, gâzi se tak, da jène nîti skačeju gèri, a druge dèli, a mèd ńe se îta čunak, kî navaja poprečne

nîti. Ok je têńa prèja, unda dojde gûśe brdo, ok je dêbļa, unda dojde rêje brdo; to se sè skup zève osnutak.

Krosna imaju gorńi grüšt i dôļńi grüšt. Na gorńem grûštu vîsidu škrîpci i bìlo, u bìlu je brdo na škripci nićavnice. Na sredńem grûštu je vratìlu za prèju namatati, a drugu vratilu za platni, kô se kè, treće vratìlu zève se „prsni vratìlu", čez kô se platni napîńa. Med vratìli je „punić", a sa stráni su dva kotači: mali kotač, kî prèju namáće, i veliki kotač, ki platni namáće. Pri malim kotaču je „kuja", kâ drži kotač, kî se mora pri káńu popuśati; pri velikim kotaču je „žvajf", kî takâj drži (zastavļa) kotač. Na dôļńem grûštu su podložniki, s kêmi se gâzi; sâka nèga ima svéga, tak kad se z jenû negû pritisne, skèči polovica nîti gèri, a kad se z drûgu nègu pritisne, skèči drûga polovica nîti dèli, a mèd ńe se îta čunak, kî ostavļa za sôbu poprečne nîti. Iza nićavnîc se meće pet cepcev tak, da prêk sâkiga cepca dojde pol nìti gèri a pol dèli. Pri običnim platnu moraju biti dvoje nićavnice, pri preboru četvere, a pri „tiš-cajgu" osmere.

Pred krosni je sedàlu za kâlcem, pred kâlcem je prsni vratìlu, a za ńîm bìlu i brdi. Bìlu zbija platni, daje gûśe platni. Unda doj-deju nićavnice, kê visidu na škripci; unda dojdeju cepci, unda vra-tìlu, na kêm je prèja namotâna. Cepci su kak ravnala (linéri), a ko-tači imaju zube kak kotači na vuri.

Snovača stijî, kad se snuje, na stráni. Rešétka z dvanâjst škuļ je kak kakva kîštra, kâ je pregrajèna na dvanâjst škuļ; grâbļice su kak kakve male guste lôjtre.

Ok se platni piše, unda dojdeju mèsti beli nîti krvave ali plave nîti; ok se prebîra, unda nićavnice îtaju dve nîti gèri a dve dèli tak, da prebor preskakûje prêk četìri nîti. Káńe laneni ali kinèpļeni kè se sejednâk.

K i ć e ń e t k a ń a. Pri nas se platni màlu cîfra. Kâlci sàmu tak cifradu, kaj prebîraju ali prepišeju plâte pri zglâvju, i kaj prepišeju stolńake poprek, a otiráče pri sâkim krâju s krvavim ali plavim pi-smom; i vańkušnice se još prepišeju z jenèga i z drûgiga kraja.

Š i v a ń e. Muškâ se rubača prez rukavov i prez kolarina zève „muški stan"; sredini ozgor nâpri na prsê se prerêže, unda se iz-rêže oko vrata; na prsê se rubi na šìriku ali vusku — nanirîča se, a oko vrata se nabere tuliku, kuliku je trêba šìriku za vrat, a okolu kraja se orubi na vusku. Unda se nabèreju rukavi na ramenu sâmu màlu, a dèli pri šàki nabere se više, da se mare prišiti ošvica; unda se prišije na rukave latica, a sè se skup prišije k rubači. Oko vrata

se prišije kolarîn, kî se màre dèli okreńáti, a na rame se prišiju iznutra krpe, da rukav boļe stijî.

Gaće se šivaju iz tri rife platna; plátni se prereže na pol, a unda se sâka polovica skup zešije; ozdol se preoklači a ozgor se napravi tâjka za bradîšńak, a odzâd se prišije dno (tur). Pri nas nimaju gaće tak veliki tur, kak nèse neki Vlàji ispod Kàrlovca.

Ženska rubača ima oplêćak i krila; oplêćak ima zâdńi taļ i nâdre; nâdre su od nabrániga platna, kô se zève „vales". Na râmenu su kozice, ke se našvûju koncem, a našiv se zève: lâncek, glistice, šèmet, grêblice; sâki je ov nášiv druge féle.

Rukavi se obrubiju pri šaki i nabereju se, a prek nabora prišije se vuska ošvica, a pod ruke se prišije latica. Oko vrata se oplêćak nabere i našîje i prišije se vuski kolarîn kak obrub. Odzâd se naprâvi jèni pet fâldi, da bu oplêćak vuži. — Krila se šivaju iz četiri rife valesa i rif i frtaļ glatkiga platna. Vales dojde odzâd, a glatku plátni nâpri; cela krila imaju četiri pole, kê su ozdol obrubļene z jenim ali z više obrubov; ozgor se tak nabere, da s oplêćkom pâše, kad se skup zešije; onûd, gde je oplêćak prišit za krila, dojde pâs.

Za fèrtov trêba dva rife i pol platna; ovo se platni predrápi, a unda se okrâjki skup zešiju. Okolu naokolu se širiku obrubi, a če gdôj òće, naprâvi više obrubov ozdol. Ozgor se nabere i prišije širika ošvica, kâ se našîje z rôžami ali kak drugač.

Setak se šiva i mali dèci, sàmu kaj muškô dete nèsi di četŕtiga ļeta celàču rubaču prez gâć, a šiva se kak i velika muškâ rubača.

Pregled dnevnoga i godišńega rada i počinka.

Dnevni rad i počinak. Pri nas se po zimi ļudi stâneju oko péte vure, a po ļetu oko tréjte vure po polnèći. Če nî posla, unda se muškî baš ne stâneju oko péte vure nek oko šeste, a bogme gdegdôj i oko sedme vure. I kad gèdina ide, pak ne màreju niš vàńi delati, i unda se ne stâne ničer tak ráni kak unda, kad je ļepu vreme. Žene i cure navêk se ranêje stânedu nek muški; makar žena ni nima baš hitniga posla, itak se navêk prèdi stâne nek muž. To bi bila velika sramota, kad bi žena ležâla, a ńejin muž bi se stal. Sâka prava žena znâ si navek najti posla, zâti una nima nigdâr làzni: po zimi préde, a po ļetu si najde kakvigagod posla pri iži i oko iže. Sàmu biruši (volari), dok su još bile zadruge, morali su se još pŕļe stàti nek žene. Biruši su se morali zâti ranêje stàti, da naránidu i napojidu blâgu: vòli, krave, kòńe (če ji je kâ zadruga

imêla), pak da priprâve kóla, če su morali kaj vojzìti. I sviñari su se negda morali ràni stäti, kad su sviñe tiràli v žir ali kam drugam na pašu. Dènas nî zadrug pak nî ni blaga tuliku, da bi moral biti napôjseb biruš za ńi, zlak če gdoj ima za ńi pastira, luckô dete, da mu kravu pase, unda se i pastir mora sè tak ràni stäti kak i gospodińa, če ne još ranêje. Deca, kâ nisu još za posal, spiju dok se sama ne zbudiju, zlak če ji mati ali gdôj stariji ne stirâ s pòjsteḷe, da se mare iža pomesti i vrediti. Če je pri iži cura, kâ je već tak od petnajst, šesnajst ḷet ali starija, unda se i una setak ràni stâne kak i druge žene; to bi bil špot, kad bi cura dugu spála; ne dal Bog da bi kî strański zatekal curu v pòjsteḷi, ne bi znâla, kam bi se od srama vȓgla.

Naj bu muž ali žena, kad se stâne, unda se najpredi obléče i vumîje, če ima cajt, če nima cajt, unda se ne miva, nek mam ide na posal. Po ḷetu se brzi obléčedu; muški niti nimaju kaj da obléčedu, zlak če opańke natèkne ali čižme obûje i lâjbak na sebe vrže; po zimi se mora boḷe obléći. Če misli opâńke obuti, unda mora po zimi nège omotati z dêblim i većim obòjkom nek po ḷetu, unda mora i lače naléći prèdi nek obûje opâńke ali čižme, sàmu kaj dènas màlu gdôj nèsi lače (od darovca) nek skèri sâki već nèsi pantalone, a pantaloni su širiki, pak ji mare i prêk opâńkov naléći, če òće. Z opâńki se više zamudî, kad ji mora privezati vuz nègu i prevajàti remeńe; čižme sàmu natèkne, a ne mora baš paziti, jesu li obojki čisti i je li mu vuz nègu ḷepu stijidu. Za opâńke moraju biti drugi obojki, moraju biti ḷêvši i veći, da ji mare omotàti oko negê sè prêk gležńa. Žene ne nèsidu opâńke nek čižme ali cokle, zâti se i prèdi obujedu.

Kad je muški po zimi nalékal lače i obul čižme ali opâńke, unda se ide mivat, če ima cajt; če nima, če se mora pàšiti na delo, unda se ne miva, nek se brže obléče pak ajd na posal. Prèdi su se stariji ḷudi, kad su se mivàli, Bogu molili, sámu da ne štentáju. Tak su moj pokôńi ćaća navêk, kad su se mivàli, molili „Otec-naš“ i „Zdravu Mariju“. Naj bu po zimi, naj bu po ḷetu, navêk su se mivàli fiži; najpredi su prâli ruke tak, da jim je nèčer mlâji iz kânte naléval pomàlu vodê med dlane; sklopili su dlane tak, da su napravili kakti zdeličicu, a unda su prâli ruke, a pòkle obraz i vrat; a mivàli su se stiječki, ali ne navêk na jènim mestu, nek sim tam po iži; tak su poškripili s vodû pod, pak se nî moralu polevati, kad se iža mêla. Mi mlâji se nismo tak mivàli; nam nî nìčer léval vodu med dlane; to smo mi sàmu ćaći tak polevali, a mi smo zêli kantu

z vodû v jènu ruku, pak nalili màlu na dlan, pak smo unda kantu ali lévak vrgli na stȅl ali kam, dok smo z onû vodû oprali ruke i mili obraz, vrat i glavu, kî je tȅl, ali smo i mi po iži škripili, pak je znal biti pod čisti mokar od našega mivańa. Ki nî tȅl tak, unda je iz kante ali ļevka zêl vodê zubê, pak je i' zubî púśal vodu na dlane i mival se sim tam iduć po iži. Po ļetu se ne mivaju fiži nek pred îžu ali gde vàńi na dvorîśu, a gdekî ide na jarak ali na zdenac pak se tam miva. Kad se gdôj mȉl, unda se počešļal; stariji su se ļudi prȅdi češļali sàmu tak, da su š češļim išli od temena dèli k čelu, a mlâji su si napravili na levi strani glave stezu; denas se i stariji ļudi tak češļaju.

I žene se mivaju setak kak i muškî. Kad se žena ali cura stâne, unda si najpredi presléče rubaču; muškî ne presláči gâć ni rubače, kâd ide spat, a žene navêk obláče drugu rubaču, kad idedu spât, a jùtri, kad se stâne, pak sláči i obláči rubaču, kû je na večer slékla. Mâm, kad je oblékla rubaču, opaše i priveže fèrtuv; prez pâsa i fertuva ne sme ničer viditi ženu niti curu; to bi bila sramota. Če ima cajt, unda se i počešļâ, sàmu kaj dugu durâ, dok poveže i priveže kofrtâń, zâti se trèfi, da i po ćèdandan gdekâ žena ne snîmļe kofrtáńa. Kad se tak žena obléče i obûje, unda se ide mivat, ali kad nima cajt, unda se ni una ne miva, a tak zna préjti i više danov, da se ne miva; žena se mora sìkam pàśiti nek muškî, sàmu da ne zàmudî posal. Če svrši posal za dibê, će je flètna, unda još dispî, da se mîje pòkle, a gdekâ se miva i popoldan, če nî prispêla pȑļe.

Pred jèni dvàjset ļet nî se pri nas nìčer mival sèpunom, a dènas ji je dost, kî se mivadu sèpunom kak i gȍspoda; takvim ļudem veliju da su „gizdelini“. — Dok se muž ali žena obleče, potrišî oko frtaļ vure a najviše jèni pol vure.

Kad se tak obléčedu, mîjedu i počešļadu, unda je cajt da se oteśaju. Moj ćaća i mâ màma (svȅklost im bóža nâj svékli!) navêk su nam znali reći, da se pȑļe mivańa ne smê jesti; najpredi se trêba mìti — rekli su, a unda oteśàti. Če bi gdôj prȅdi jel nek bi se mil, unda bi nam znali reći: „Sàmu živina mâm jê, kad se stâne, čovek ne; najpredi se miti i pomoliti, a unda jesti.“ Po zimi, kad nî tuliku posla, sâki se oteśâ ki ima š čem, a po ļetu idedu najpredi na delo pôļe, gôru ali kam, a stèpar oko 7. ali 8. vure frȍštikaju, a gdekî, če ima rakîje ali kaj drugu pri ruki, malo se oteśâ i pred frȍštikom. Težakom se màlu kad dâ kaj pred frȍštikom, zlâk če se sami dèma oteśádu prȅdi nek dojdu na delo. S težaki se pričme oko

7. vure, a sam gospodar pričme i prèdi po ļetu, i posal durâ celi dan sè di mraka zlâk jeni pol vure, kaj se potriši pri ibêdu. Na veliki vrućini počivaju iza ibèda jeni i više nek pol vure, zna préjti cela vura, a unda se dêla po ļetu sè di 8. vure. Dok je bîlu dost vina, davali su prèdi težakom vina oko južne dibê.

Po zimi, kad nî tuliku posla, idedu ràni spât, mâm po večêri, a večêradu, kad se smrači, oko šeste sedme vure, a mesaca prisênca i sečńa i prèdi, a kî nima za kaj kupiti patriola za lampu, un ide još pr̀ļe spât; kmíci mu se ne će dùgu sidèti, a divanìti nima s kem, zlâk če ženû ali s decû. Najpredi idedu spât muškî i deca, če nisu već prèdi zaspála; muškî se sléčeju još pri svèklu, a žene i veće cure idedu zâdńe spât. Prèdi nek se žena ali cura lêže, gasî lampu, a unda si presléče rubaču. Po zimi, če nisu žene preveć trudne, čujedu još di kê dibê nèći i prededu po kmíci.

Po zimi sì spidu fiži, gde se kuri, a če nî dost pristèra, unda dećki idedu spât komôru, a tam se baš ne kuri navêk a nî nima sâka komôra peći. Ok je jâku zima, unda si stiplídu gûń ali poplun fiži na pećî, pak se ž ńim već fiži zaogrnedu i tak brže drčidu komòru, dok je gûń ali poplun tèpal; unda se brže sléčedu i pokrijedu ž ńim; kâd se stiplî i pòjstela, unda jim je već làže, a pokrijedu se i prêk glave, sàmu da se pr̀ļe stiplî. Po ļetu spidu sìkud; ledični spidu na štali, sińiku, pri îsu i pod vedrim nebom, če je ļepe vreme, a spidu na slami, sênu ali na čemgod, a gdagda i na zemļi, sàmu kaj si pod glavu kaj vržedu. Ožeńeni spidu najviše i po ļetu fiži na pòjsteļi. Na pòjsteļi je ozdol slama ali sêni, a unda po jèna ali dve blazine, kak gdôj premare, a na blazine dojde plâta, a pod zglâvje po jen ali dva vàńkuša, a ozgor gûń ali pòplun; siróćki si pokrijedu pòjsteļu sàmu s plâtu. Muž i žena spidu navêk skup na pòjsteļi; i deca spidu na pòjsteļi; če ima dost mesta, unda spi i kô dete med ńími, a če je više dicê, a nimaju svê pòjsteļe, unda spidu i pod nègami na pojsteļi ali na klùpi; klup se okrene tak, da naslońâč dojde od zida, unda se med zid i naslońač vrže vàńkuš ali stâra àļa ali kaj, a pokrije se š čemgod, s poplunom ali z guńem po zimi, a po ļetu s plátu, če je trêba. Če deca imaju svoju pòjsteļu, unda ji mare po trôje i čètveri skup spati: po dvoje troje gèri, a po jeni dèli pod nègami. Dok su još deca mala, unda spidu muškâ i ženska skup, a mare muško dete spàti ženskim ditetom i unda, ok je muškô ali žensko jèni od drugiga puno mlâje. I s ocem spî i veći sin, če trêba, a setak i z mâteru spi i veća ćî, ali veća ćî z ocem ali veći sin z mâteru ne spi nigdâr; sàmu di jèni desétiga

dvanájstiga ļeta mare sin spati z mâteru, a ći z ocem. Čisti mala deca spidu v zipki, a veliki dećki, kî su već za žeńîtvu, i velike cure, kê su zàmuža, spidu na pòjsteļi, ali če nî pòjsteļe, unda i uni moraju spàti na klupi ali na ladici, a vržedu pod sebe, če nimaju blazinu, sparu pràtež, àļe stare i kajgod, sàmu da ji ne žúli; i pod glavu si vržedu kajgod, če nimaju vàńkuša.

Po zimi si ļudi ne pèredu tak gustiput nège; najviše peredu pred Božić i pred Vuzam. Negda su snàe znale prati svekru nège prědi nek je išal spât; denas ne znam, je li još gde snae peredu; negda su prâle najviše prvu ļèti, a pòkle već mèńe. Po ļetu peredu nège višeput gde na jarku ali zdencû, a najviše peredu uni, kî idedu bosi; unda jim je làku oprati. Cure i žene rade peredu nège, če idedu bose; kad dojdedu di jarka, a nège su jim blatne, unda ji operedu, sàmu če imaju cajt.

Pri nas izvira voda na čȕda mestê, ali ni jen jarak nima tuliku vodê, da bi se čovek mogal vu ńem okupati; zâti se ļudi pri nas baš ne kupļedu gustiput, a jê ji, kî se nigdâr ne kupļedu. Najviše se kupļedu deca; una si pregradidu jarak, pak če jim je voda di kilèna, unda se već maredu kupati. Najviše se kupļedu vu močila, gde se lan i kinepļa moči. Če ni dost vodê ali če je močìlu presušìlu, unda napujstidu vodu. V močìlu je voda deci di pȓs, sàmu je voda blatna, kad ji se čȕda kupļe, pak sȕ vodu zmućkaju.

Di jèni šestiga sedmiga ļeta kupļedu se goli muška i ženska deca skup, a starija muška deca oblečedu gaće, a ženska rubaču. Če se kupļedu veliki dećki i muži, unda navêk imaju gaće, a ne kupļedu se nigdâr skup ženâmi. Kî su blizu sela „Tiplîc“ (Toplice), uni se po ļetu višeput kupļedu, uni imaju gde; tam su gȍspoda naprâvila i ogradila jèni mesti za kupańe. Kad se gȍspoda ne kupļedu, unda se muži kupļedu, a kad nî gospodê i kad se muškî ne kupļedu, unda se tam i žene kupļedu. Negda su se veći dećki znali kupàti dèle od sela, gde je jarak veći i gde je bilo glibļe, kad su jarak pregradili, ali to je bilu sàmu gdagda na ki svetak ali nedeļu. Če se gdôj òće kupati, a ne mare se v jarku, unda si napuni dèma pàreńicu ali škaf z vodû, sàmu kaj mora čȕda vode nanisîti, pak se màlu gdôj tak kupļe.

Pri nas nèse muškî i žénske belu pràtež, zâti se brzi zmâže, pak se moraju preslačiti sàki ćèdan, sàmu če je vú kaj; kî nima vú kaj, un se ne presláči sàki ćèdan, zâti mu je rubjê zmâzani. Dèma nèsidu i žene zamâzane rubače i fertuv, ali če idedu kam makar i màlu dèle čez selu, unda obléčedu čistu rubaču, a ni jèna žena ne bi

têla iti zamâzana u ko drûgu selu; veće cure još râje imaju čistu rubaču. Kad idedu k meši, unda se muškî i ženske obléčedu čistu belu pràtež, a kad dojdedu od mèše dèma, unda se žene presléčedu, a muškî, če misle iti kam, ne presláčidu se, nek nèsidu mêšnu oprâvu po cêl dan. Mala deca muškâ i ženska najviše su zamâzana; ńì je teško privčìti, da čuvaju oprâvu, zâti je gdekô seļânsku dete sȅ zamâzani kak pàjcek.

Sâke nedèļe i svétka ide bar nèčer k mèši. Dèćki, cure i mlâje žene idedu najviše k pòldešńi mèši, a stariji ļudi i starije žene idedu k râni mèši. Râna je mèša oko osme vure. Dèćki i cure idedu zâti kasnêje, da se mareju boļe nacîfrati: imaju se cajt cîfrati di jèni poldeséte vure; cure ni nimaju cajt, da bi išle k râni mèši, kad moraju pomagàti materi dèma. Starije žene, kê su bile pri râni mèši, mâm se presléčedu, pak idedu na posal, kuliku još ni gitèvu fiži i oko iže i kûńi, i pripravļadu èbid, a muži se počivadu i kî znaju čitati, unda čitaju kajgod, a neki ostanedu gde v selu i divanidu se, a kî imaju kaj posla v bregê — pri îsu ali gde v tȓśu, unda otijdedu tam. Muškî se ne presláčidu navêk, sàmu če ne misli cel dan nikam iti, unda se presléče, če mu je žal mêšne oprâve; stari se ļudi ne obláčidu cìfrasti, kad idedu k mèši, zâti se i uni ne preslačidu, ok je ļepo vreme i če mislidu iti popoldan kam bregê. Po obêdu neki se lêžeju, a neki idedu v sèlu na divân. Če je v sèlu gde štacûn, unda se najrâše skupļaju pri štacunu, ali sàmu mlâji muži; stari ļudi râše idedu k ìsu, pak pregledaju tȓśe, i če je trêba, poprâvidu kaj pri tȓśu, zagradidu prèlu, če ju je gdôj napravil, a če se stîgnedu s kem, unda i uni divanidu na putu ali gde. Negda su se znali mlâji muži skupiti gde v bregê, pak se sèsti kam i špajsàti med sôbu. Tak su se skupļali na Vr'u pri Klińû, pak su se znali i igrati „riktera“. Dećki se ne mešaju radi z mužmi, uni se skupļadu napôjseb v selu ali v bregê i špájsadu se. Tak je bîlu negda, a denas je sȅ drugâč; denas se nima gdôj skupļàti, kad je sȅ, kaj je mlâje, otišlo vu Ameriku.

Ni žene ne dêlaju niš v nedèļu popôldan, i une se počivaju, a dojde jena k drugi, pak gde na dvorîśu sediju i divanidu; negda se je znàlu i ńih više skupiti, a denas je i ńì mèńe, kad i une bižídu vu Ameriku. Kak nejdedu ràdi dećki k mužem, tak su i cure râje sáme, i une nejdedu rade med starije žene, i une su râje napôjseb; k ńim nejdedu ni dećki, a ni k dećkom nejdedu cure; to bi bil već špot, da se med sôbu mešaju. Sàmu iz iste iže mareju skup divaniti, a drugi dećki, makar su iz istiga sela, nejdedu med cure.

Po zimi nejde nìčer nikam na divân, unda sâki sidî dèma; nejdedu ni bircauz; pri nas baš ni nî po séli bircauzov, sàmu na Gorici pri Sv. Jani, gde ima više gospodê. Če se gdôj spoznal z gòspodu, unda zna ž ńimi zajti, če baš kî gospon ide na kupicu vina, drugač ne.

Godišńi rad. Na pritcḷiće, čim nestane snega, već idedu i rêžedu tr̂śe. Kad je rezîdba gitèva, podáštraju kóḷe, če ga nisu već prèdi podoštrili, i idedu „stàvit kóḷe", a unda vežedu, izvažadu gńoj, ograjadu vrte, sêjadu jarinu, kopadu trśe, sêjadu kukuruzu i žiti, a po ḷetu prekapadu trśe, okapadu kukuruzu, vežedu mladjê, škrepidu trśe, žulidu travu, če je ima po trśu, i dêladu sìkaj, kaj trêba v pôḷu i trśu i dèma oko iže i vr̂tu. Dobar gospodar si navêk najde posla, nigdâr nî prez posla. I kad gèdina ide, i unda si najde kakavgod posal pri ìži ali pri îsu. Negda su, kad nisu imèli kaj drugu delati, luč tesàli za zimu ali pužuḷ trebìli, splavnìce čistili, da se voda ne rezleva po putu, kad bi velika gèdina išla. Kî ima dr̂v već navojženi, un drva cepa, da se posušidu do zimê, pretâče vini, če ga ima za pretákańe; ide gôru po drva i léče vlačìge, iskapa stare pêńe i nèsi ji v brenti. I žene si najdedu navêk pòsla; dobra gospodińa ne mare ni ípa štentàti.

Za Božić se muškî skrbidu, da bu dost dr̂v na drvocêpu, kupujedu mêsi, meḷu, kvasac, rožiće i grozice za gibańicu, rîbḷedu rèn, a žene peredu i pêgladu mêšne rubače, pečedu pečènku i gibańice; mlâji kîtidu iže z bršḷanim, z božikuvinom, z borôvicu, kupujedu v štacunu plavi, krvavi i beli papêr, nabadaju božîćnice z ḷešńaki. Negda su i jâgari išli v lov na zâjce; denas ne smedu.

Za Vuzam se skrbidu muškî i žene kak i za Božić, sàmu se ne kîti tak ìža kak za Božić. Za Vuzam se mlâji najviše skrbidu za pisanice, ali dènas ne tak kak negda; negda je bilu ḷepi pisanic. I pastiri su se negda skrbèli, gde budu vuzmêńak palìli; dènas pastiri ni ne znaju prav, kaj je vuzmêńak.

Vanredni poslovi. Prigorci idedu radi na priśeńa i sejme, a negda su još râje išli nek dènas. Kad idedu na prišeńe, unda obléčedu mêšnu oprâvu, a stânedu se ràni, da màredu za dibê dojti k mèši; če gdôj ne stigne râni mèši, unda ide poldašńi mèši, a jê ji, kî ni nejdedu k mèši, nek sàmu da se pokažedu na prišeńu. Dan prèdi ispeče žena gibańicu, štrukḷe, a zèmedu si nêki i vina sôbu, če ne ćedu da preveć potrošidu na jelu i pilu, a neki pijedu i postidu se na prišeńu sè di večera. Najviše se vrâćadu nazâd popôldan oko tréjte četr̂te vure, a neki se vrâćadu mâm, kad obâve zagovor. Prigorci najviše idedu na priśeńe k Majki Boži Volavski, i

to četìri put na ļeti: na pondêļak po Vuzmu, na trojački pondêļak, i na Veliku i Malu Mèšu. Unda idu na Mikûļińe Jastrebarsku, i kloštar, takâj Jastrebarsku; unda idedu na prišeńe još k Majki Boži Dolski, a jê ji, kî idedu i k Majki Boži Bistrički.

Na sèjam idedu Prigorci sàki pondêļak Jastrebarsku, sàki petak Kàrlovac, a na Tomińe, na Veliki petak, na Jôžefovu, na Grgurèvu, na Križèvu, nu Bartulovu idedu Sanòbor, a neki idedu na sèjam i na Brdôvac, Klańac i k Sv. Petki v Žûmberak.

Kad je trêba popravļàti poļski ali općinski ali šumski put, unda zèmedu sôbu mòjtiku ali kramp, ali se baš ne pretrgâvaju; za stròšak zèmedu si kruva, sira ali luka, kuliku jim trêba čez dan. — Na patrôlu idedu čez noć sàmu po dva, ali malu gda ostânedu na patroli čez sù noć; préjdu màlu čez sèlu, pak unda dojdedu nazâd dimôv.

Trgovina.

Pri nas najviše trgûjedu z vinim i z rakîju. Vini i rakîju nèsidu na prôbu Kàrlovac i Jastrebarsku, ali pak pridádu kemu dimaćemu trgôvcu. Neke žene pridádu jajca, putar, sir, vr̀ńe, gróźe, jabuke, rûške, brèske, a nèsidu Jastrebarsku, Karlovac i Zagreb.

Bircauzov je na Gorici pri Sv. Jani, a ima ji i po neki séli. Ki ima bircauz, un ima i štacûn, a pridáje duvan, cigare, meļu, šibice, papêr i druge stvari, kê treba čovek na selu. Sè to kupujedu štacunari Jastrebarski i Kàrlovcu, a kupujedu i pri Sv. Jani, gde ima veći štacúnov.

Prèdi su ļudi posujevali pènezi od dimaći ļudi, pak su plaćali i 20 forinti na jènu stotinu, a sad posujûjedu iz šparkase v Jastrebarski, i to na menice (veksle), a plaćadu 9—10 na jènu stotinu.

Poslovi s upravnom oblašću.

Najviše idedu naši ļudi k općini, kad plaćadu štibru, pak otkup, namet i cestarìnu, i kad kega tužiju za mèńi dug ali za poļski kvar. Kotarskimu sudu Jastrebarsku idedu zbog veće tadbine, zbog prevare, če kî kemu otîmļe zemļu, za veći dug, za razbojstva, pak se znaju za niš višeput ļêta i ļêta pravdati i fiškalem žepe puniti, dok jèniga i drugiga fiškali ne zatèredu. Kotarski oblasti ideju, kad se dilídu, zbog poļskega ali šumskega kvara, zbog lukna i otkupa. S prebánušem ìtak imaju najviše posla; če se dete naridî, če gdôj mrè, če se gdôj žeńî, kad svetu mèšu plaćaju, kad s križicim ide, kad lukno pobîra — sè se to prez prebánuša ne mare obaviti.

Dènas ne plaćaju svete meše sàmu za pokôńe nek i za žive — za une, kî su vu Ameriki, da jim Bog da sreću i zdravje; za Amerikance daju najviše služiti svete mèše oko Božića, Mladiga ļeta i oko Vuzma.

Kad Prigorci idedu k općinski gòspodi, ne obláčiju se navêk v mêšnu oprâvu, sàmu če jim je oprâva zamâzana ali podrápana, unda se presléčedu, obléčedu čistu rubaču i gaće i zèmedu boļi lajbak i àļu, Jače ali pantalone; setak kad idedu Jastrebarsku. Kad dojdeju pred gospòna, unda ga pozdravļadu s: „Fàlen Bog!" ali: „Fàlen Jêžuš!" ali: „Fàlen Jèžuš i Marìja!" Negda su nisìli gò-spodi pìšence, purane, vina, jajca ali kaj drugu — gróźe ali kaj, da jim gòspoda prèdi i râše pomàredu; dènas više ničer ne míti nîkiga. Gòspoda ne divánidu navêk z mužem ļepo, neka gòspoda dà, a nêka ne; nêka se držidu kak dimaći, pak je moći ž ńîmi divanìti, a nêka niti ne pogledìju muža, kad dojde prèd ńi, nek kak da bi jim muž tel kaj zéti; zati gdekî muž stane mâm pri vrati i dugu čàka, dok ga gospon ne pozève i ne pita, kaj bi rad. Màm se rezglasi po séli, kî je gospon dobar a kî je zločest.

Život.

Život u zadruzi.

O zadruzi uopće. Pred trideset, četrdeset ļet bilo je još čùda zadrugi, a denas ji nî ni jene više v sem Prigorju. Pred trideset, četrdeset ļet i prèdi bilo je v jeni zadrugi 40—50 i više ļudi, a bilo je i mêńe družine, kak gde. Tu je živil otac svojemi brati i strici i svojû decû; oćińi bratov znalo je biti po dva, tri i više, a tuliku i stričev, a sì oženeni, a živeli su i ńiovi starci. V takvi družini bilo je šest di osam stariji mužev, po dva tri starca, po deset di dvanajst mlaji mužev i dećkov, ki su bili već za žeńitvu, pak su sì živeli v slogi i ļubavi svojû decû i z drugû družînu, a nisu se cvekàli med sôbu ni veliki ni deca ńiuva. Med tuliku družînu ostala je gdagda po jena ali dve divice, a tak i po jen ali dva devca svojû decû. Oko je ostal dèvac sam ali z drebnu decû, unda se nazaj žeńil, samo oko je bil već stariji čovek, pak je emil veliki sinôv, unda se nî žeńil. I divica mlada i prez dicê znala je gdagda otijti zàmuža. Sì v družini bili su zvećinu jen z drugim v redû, ali ji je bilo v drugim ali trejtim kilènu, pak su se mogli med sôbu i žeńiti. Ki su bili bliži rod, ļepše su se med sôbu pogajali nek drugi; otac i sin oženeni i ći, kâ je med družînu ostala, držali su se kak jena

*

famèlija. Kuliku ļudi pometiju, ne zna se, je li se ki lucki gde pri kê iži priženil; bilo je dost dimaće družine, pak jim nî bilo trêba, da gdôj strański dojde. Oko kî otac nî èmil muškê dicê nek samo žensku, onda si je ćer, oko je samo mogal, najraje dal zàmuža za kêga med družînu dèma; unda su rekli za ńejinega muža da se je k ńi priženil. — Kak denas nî više družine, kad su se sè restèple, ne mare se ničer ni priženiti kak negda; denas oko dva brati skup živiju, velidu da su skupa, da je to „zajednica"; k ńim se ne mare ničer priženiti, kad je i ńì preveć, pak nimaju ni sami na čem živeti, a kak bi unda još zêli kèga k sebi.

Red u zadruzi. Sâka zadruga imêla je svega gospodara i gospodińu. Gospodara su si izbirali na jeni ļeti, a gdagda i na krači cajt, oko gdoj nî tèl biti gospodar, pak su ga izèbrali samo za probu. Najraje su za gospodara postavļali vremešniga čoveka, kî je bil još dost jak i zdrav, a mogal je biti i kî mlaji, ali je moral biti spometan, a sì su za ńega bili i med sobu dikončali. Sâki je gospodar èmil jenêga med družinu, kî mu je pomagal i s kem se je digovarjal, kak bi i kaj bi kaj napravil; on si ga je sam izèbral, kêga je već tèl, a znala mu ga i družina spomenati. Oko je gospodar bil star, pak ni mogal sam na sè dojti i sè prigledati, unda mu je bilo trêba pomoćńika; trebalo je bome gdagda i poskečiti od jèniga posla k drugimu, narediti, kud bu gdoj išal; kad se vini pridavalo, na sèjam blago tirâlo ali na sejmû drugu kupuvalo — sìgdi je bilo trêba pomoćńika. Gospodar je moral na sè paziti, pak oko ni mogal sam a ni èmil pomoćńika, unda je i družina bila leneja, a tak je bilo, oko je bil preveć dobar, unda ga se ni družina nî bojala; kaj je dipušal, moralo je biti i drugi put. Takvi gospodari baš nî bilo čůda; oko je i bil prèdi dobar, kad je postal gospodar, unda je bil ûji i oštrêje zapovédal i red držal, samo da mu se ne bi družina špôtala, da nî za gospodara. Oko je bil mlaji čovek za gospodara, i unda je èmil kêga starijega od sebe, kèga je pital, oko kaj nî znal, a dikánčal je sâki gospodar i z družinu, pak kak su sì dikončali, tak su dèlali. Znalo se pripetiti, da se gospodar, oko je bil nagal, pokêckal z družînu, pak je znal i ostaviti gospodarstvo — pak si gospodarète sami — znal je reći, ali to ni dugu duralu, trajalu samo nekuliku danov, dok se vméril, pak je unda nazâd prijel gospodarstvo v svê ruke; dok se srdil, gospodaril je ńegov pomoćńik ali gdoj drugi od stariji ļudi. Denas više ničer ne pòmeti, da je gda bil gospodar kî pijânac; pijanca ničer nî tèl za gospodara; ìstitak ničer ne pòmeti, da bi žena bila za gospodara.

Oko je gospodar sìgdi bil prvi, oko je sam sè nadgledal i sam z družînu dèlal, kad je èmil cajt, a niš družinskiga nî restèpal, unda je bil dobar gospodar. Dobar gospodar je jel i pil z družînu, a bil je skrban i čuvaran za saku stvar, na sè je pazil, da niš po zlu nejde. Dobrimu gospodaru nî driptinica opâla, da je ne bi zdignal; oko je našal trešćicu gde na putu, on ju je pobral i z môjtiku gńoj pobiral i nesal na gimìlu, v trše ali na ledinu. Jutri rani prvi je un bil na nega, sluge i družinu bujdil i skrbil se za sè, kaj bu treba družini pri delu. Dobar gospodar se pri večeri digovarjal i dikánčal z družînu, a napôjseb z gospodińu jutri i večer i naredili skup, kaj se bu kuvalo, kaj se bu pastirom dalo na pašu i kaj se bu delalo. Pri stelu dobar gospodar ni delil, kaj si bu i kuliku si bu gdoj kruva zêl, nek si je sâki rezal, kuliku je bilo trêba, a iz zdele si je grabil saki, kuliku i gospodar. Samo mesi je gospodar porezal; napravil je tuliku délcev, kuliku je bilo glav družine, pak si je sâki po jen délac zêl; mesi je mogal i gdoj drugi porezati, oko je družina z gospodarom v meru živila.

Gospodar nî tukal nikiga, zlak mojzbit kèga maliga slugu, ali tî nî bilo, kad su imèli dost dimaće dicê za pure i guske i krave, a biruši i drugi slugi bili su već veliki dećki. Družinsku decu gospodar nî tukal; oko je ko dete kaj skrivilo, rekal je ocu ali materi, pak su ga uni kaštigovali, če su tèli. Zbog dicê znal se je gospodar s kem i povaditi, ali se nisu potukli i ńisu se nigdâr dugu srdili, nek su se pak pomerili; matere su zagovarjale svû decu, pak gdekâ ni têla svu decu navučati, kaj smeju a kaj ne. Bilo je gospodarov, kî su se deca jako bojâla, pak su mèńe i kvara dêlala. Više nek z gospodarem bilo je greja z drugu družinu zbog dicê. Deca su se pocvékala med sôbu, a unda su se zbog dicê karale i matere; muži se nisu tuliku karali zbog dicê kak žene, one su najviše krive, da su se zadruge resteple — i podelili ļudi.

Sâki gospodar bil je preštimâvan i dika je bila biti gospodarom; gospodara je preštimâvala ne samo ńegva družina, nek su ga prešti-mâvali i drugi seļani. Ka je družina bila premogućnêja, tà je bila i prezvanêja, i gospodar takve družine i iže bil je prezvan; oko je bil dobar i skrban i oko je već dugu gospodaril, znala je za ńega sà fara i gospodari iz drugi fâr. A kak ne bi bil preštimâvan, kad je èmil veliku skrb i brigu! Če kaj ni bilo dobri naprâvļeni, če kaj ni bilo za dibê gitèvo, oko je gdoj napravil kaj kvara — sèmu se temu gospodaru prigovarjalo. Da bu sè v redu, gospodar je moral sè nadgledati; on je moral paziti, kaj se dêla i kak se dêla; ńegva

je bila briga, da bu sà družina za dibê na dèlu; on je moral narediti, kam bu gdoj išal; moral je paziti, je li kravar otišal na pašu s kravami, je li sviňar otišal sviňami, je li biruš z vóli, on se moral skrbeti za saki posal: za žetvu, kesidbu, rezidbu, za stavļaňe, za braňe, za prêšaňe; on se moral skrbeti za ižu, kàj ji trêba kupiti za zimu i drv naseći i depeļati, moral je na sèjme iti i tam kupiti, kaj je trêba pri gospodarstvu, a nî se moglo dèma napraviti; on je moral nabavļati *mojtike, široćke, sikire, balte, srpe, kose*. Najviše je èmil posla s tršem s pritèļića i v jeseni. V pritèļiću, a i po zimi još moral je gledèti, da bu sè priréjeni, kaj trêba za trše: dipeļati koļe, obrezati vrbe za vezaňe i izdelati, a v jeseni prirediti lajte i preše pred braňem i navêk imèti brigu i skrb, je li bu sè tak napravil, da bu družina i on sam zadivoļan. Nikiga od družine ni trla tulika briga i skrb kak gospodara; ničer ni moral, če ni bilo kaj prav napravļeni, odgovarjati kak gospodar. Če gdoj ni znal, kaj bi i kak bi kaj napravil, pital je gospodara, i oko ni bilo prav napravļeni, gospodar je bil kriv; na svu ruku ničer ni tèl niš početi; oko ga gdoj drugi kaj pital, rekal je: pitaj gospodara. Druga družina čâkala je sè od gospodara, i kad nî bilo dimaćega dèla, mogal si je sâki obdelavati svoj osebûňak, a gospodar je čùda put moral iti zbog dimaćine kam gospodi: štibru plaćat ali v kem drugim poslu, ali na sèjam ali kak drugač. Za sè to družina se nî skrbila; saki si je mislil: gospodar je, to je ňegva briga a ne moja — pak je mernêje spal nek gospodar.

Sâka zadruga imêla je i svû g o s p o d i ň u. Gospodiňa je bila gospodareva žena, a mogla je biti i kâ druga žena, oko je gospodareva bila betežna ali drugač slaba ali prebedasta, premlada za gospodiňu ali mojzbit nî têla. Tak je družina pri Budišaku, kâ se podilila pred sedam ļet, imêla jeni pet ļet gospodiňu, kâ nî bila gospodareva žena. Gospodar se skrbi više za vaňski posal, a gospodiňa za ižu; ona se mora skrbeti za sè, kaj trêba družini pri iži. Kak je gospodar èmil kļuče od piňic i isev, tak je gospodiňa imêla kļuče od kuiňski ormarev, gde je bila maša, maslo, sol, meļa i sè drugo, kaj je bilo trêba za ižu; ňejin posal je bil kuvaňe i pečeňe kruva. Gospodiňa se morala rani stàti i sè prirediti za froštik, a unda se morala skrbeti za èbid i večêru. Najviše je imêla gospodiňa posla s pečeňem kruva; gde je bilo čùda družine, morala ga sâki den mesiti i peći po 8—9 ļebov; oko je i imêla kû drugu ženu, kâ ji je pomagala, ìtak je sâki gospodiňi kruv najviše didìjal, kad je morala i kruv peći i za jelo se skrbèti i na sè za cajta prispeti. Kad se je na pri-

teļiće' sâko dèlo otprlo, još ji je bilo teže; unda ni znala čùda put, kam bi se vrgla od brige i posla. Gospodińa je davala pastiru predi nek je išal na pašu jutri i popoldan kruva, luka, fàlat sira, sèli, ko jèce ali kaj drugiga, a najviše sèga tèga dèbil je na Jurjevo; setak je davala i birušu, a još i kaj boļiga, oko je išal z vóli dolku na pašu; i svińara je tak nadilila, a znal je dibiti jesenî od gospodạra još ćuturu (!) ali barîlac vina, a najviše na Sèsvete, kad se sì svińari gistiju.

Sè je to bila gospodińina briga, pak ji je bilo čùda teže nek drugim ženam, kê se nisu morale skrbeti, kaj budu jele i bu. li družina zadivoļna z jelom, a na nedeļu i svetak su se počivale i cîfrale, dok je gospodińa morala kuvati i družini gajati. Dobra i skrbna gospodińa više je trpêla nek kâ ni bila skrbna; oko je têla da bu red a nî dispêla sama, morala je drugim ženam govoriti, pak se znala zameriti, pak su takvu gospodińu zamrzele, i ni jena nî têla da ji pomare kaj. A pòkle je dèšlo, da su se gospodińe meńale saki ćedan, a dekâ družina imêla je sàki dan drugu gospodińu. Tak je pri Nežići jeni trideset ļet bila sàki den druga gospodińa, sè di lańskega ļeta, kad su se podelili.

I gospodińu su preštimâvali, oko je bila više ļet gospodińa jena, a kad su se meńale sàki ćedan ali saki den, onda ju ni nî ničer zval da je gospodińa; oko ji je gdoj rekal „gospodińa", rekal ji je samo tak, a nî ju držal za gospodińu. Takva si gospodińa ni trla glavu, je li ji bu baš sè v redu, a gdekâ je ostavļala posal drugi, kâ bu pòkle dèšla. Pravi gospodińi znala je družina prigovarjati, oko nî bilo kaj prav skuvani ali pečeni, oko ni bilo kaj na cajt gitèvo, oko je gdoj kaj kvara napravil, pak je znala unda biti jádna, kad ji je družina zamerjala, a kad je ponudila, da naj bu kâ druga, ni jena ni têla prijeti gospodiństvo. Kad gospodińa već ni mogla trpeti, unda je ostavila, pak su bile po redu gospodińe sàki ćedan ali sàki den druga, da bu saki prav, da sâka vidi, kạk je gospodińi; malo gde je bilo takvo gospodiństvo od àsni.

Zadrugari. Pŗļe dok je još bilo čuda družine, ničer nî niti pomislil, da bi bil zadivoļnêji, kad bi živil sam ženû; negda nî ničer ni znal, kak se živi prez družine, kad je sâki samo z družinu živil. Još ima po séli stari družinski îž, samo kaj su zapušene, a 'nôge su već zrušili i rezdilili; te stare dimaće iže nam mlajim su svidèki, da negda nî bilo drugiga živļeńa nek družinskiga: kuliku je bilo dimaći îž, tuliku je bilo i družin. Na dimaćini je sâki lagļe živil i nì ni znal, da mare kak drugač biti. Kad je ìtak nâ ti dèšlo, da su

se družine pričele trgati, unda već ni bilo mêra med družinu, dok se di denas nisu sè potrgale. Jedna gńila jabuka pokvari drugu, tak i kad se jena družina restepla, polékla je za sôbu i druge. Sad nikimu nî bilo prav, da drugi ž ńim gospodari; sâki je tèl biti svoj gospodar; mislil je, kad mu ničer ne bu zapovedal, nek bu sam delal, kaj bu i kak bu tèl, da bu mâm zadivoļneji i premogućneji; kaj bu delal, sebi bu delal, a ne bu ga drugi varal i preklińal ńega i ńegvu decu. Tak je larmala družina, kad već nî bilo sloge, a gde je bilo sloge, undi im je bila dika, kad su ji drugi falili i za pêldu zìmali sìm, kî su se restrgali, pak su vidili, da jim dêl nî od àsni. Sè družine, kê se nisu potrgale, gde je sloga ládala, bile su jake i premogućne, a bilo je sèga dost vu iži, na iži i oko iže, o ńì se navêk ļepo spomińalo i dolku se čulo; takva je družina bila preštimâvana i prezvana, a sâkimu iz takve iže bila je dika pred svetom. Kad bi se gdoj od družine kaj resrdil, pak se počel greziti, da se bu odelil, mâm bi mu drugi rekli, da si zème pêldu po drugi, kî su tak napravili, pak kak denas žividu? Spometneji nisu nigdâr zabìli nemerńakom tak govoriti, pak su i delali više nek drugi, samo da družina ostane skup; neki su poslunali, a nekim je to bilo — čez jeni vuvo nutar, čez drugo van. Med temi se gdekî našal, kî nî dimaćinu čuval, nek je grabil, gde je samo mogal, kad je znal, da ne bu dugu na domaćini živil. Kad je tak jen vidil drugiga, unda je i un za ńim sè tak dèlal; zìmal jen, zìmal drugi, a kî ni tèl za ńimi, prigovarjal jim je, a tak je dešlo di greja, a najpotle i di déla. — Negda, kad je bila kláka, imêla je družina straa pred gospóćinu, pak je boļe čuvala dimaćinu, a sâki je čuval i sebe od batin.

Oko je družine bilo tuliku, da je mogla sama obdelati grunt, unda je jen od dećkov bil kravar, drugi svińar, a jen pak biruš; kad nî bilo dimaći dost, unda su zêli slugu, mêńiga za kravara, a većiga za svińara ali biruša. Muški i ženske jednak su delali, samo pri tršu više su imèli posla muški; muški su rezali i stavili, a ženske su vezale, a kad se žèlo — unda su žene žele, a muški su snopļe vezali; kad se kesìlo — muški su kèsili, a žene su pomagale sušiti. Teži posal bil je više muški a laži ženski; ženu nî nigdâr ničer trùcal da brente nèsi, ali da stâvi ali kisî.

D e c i nî bilo zlo med družînu, oko je družina med sôbu ļepo živila. Kak je sâki èmil po kô dete, ničer se nî tèl zameriti ditetu svéga dimaćega; znal je, oko bu mrzil ali bu nastèran na čije dete, da buju unda i ńegvo dete mrzèli. A kî nî èmil dicê, on je znal biti još boļi deci; kad nî èmil svê, unda je lucku decu èmil tak rad

kak da su ńegva. Oko se mati ali otac s kêm i posvadil, ìtak nisu bili na decu nastèrni. Sâki nî èmil baš rad decu, gdekî nî èmil ni svoju decu rad, a kam bi luckû, pak se je znal na decu i obregnati. — Više nek muški pomagale su si žene med sôbu pri deci; oko bum ja ńi, bu i una meni pomogla — mislila si je sâka, pak je rada na dete pripâzila, a oko je bilo mêńe, zéla ga i na ruke i drugač ga znala mutìti, oko je i nî otac ali mati prèsil. Mêńu decu ìtak je sâki râše èmil nek veću; veća deca morala su pri delu kaj pomoći, pa kad ko nî tèlo poslunàti, unda ga već ni ničer mogal tak rad imeti. Veća deca znala su se i pocvekati med sobû, a bome znala su se i potući, pak je unda sâka mati svê dete branila, a drugo špôtala, a oko je bila nagla, znala ga i vudriti. Deca su se potukla za kajgod, najviše vu igri. Dekô dete je bilo zločesti, pak mu je kadgod punàlo glâvu i potuklo se, a dekô je znal otac ali mati spûntati, kad su bili nastèrni i jalni kemu. Kad su slive, ruške, ireji sizrêlili ali ki drugi sâd, unda su deca tresla, a to nî bilo prav družini, kâ nî imêla dicê ali kâ je imêla samo po jeni dvoje; gdekâ mati ali otac je unda svê dete slal da trese, a znal je i kî veliki otijti po neći, pak nabrati punu torbu irêjev ali rûšak; tak su bila deca kriva, da se dimaćina zatirala i malo po malo dèšlo di déla.

Deci je bilo čuda ļepše negda med družînu, nek je denas, kad nî družîn, kad živiju sama z ocem i z mâterju. V sâki zadrugi bilo je navêk dicê mêńe i veće, pak su se med sôbu igrala po zimi i po ļetu; po zimi su se igrala ali fiži ali vańi; veća deca su se vańi po snegu sańkala na sâne ali su se grudala ali svece dêlala i sìkak drugač. Sâka iža je imêla male sâne, pak su deca — veći dećki z mêńu decu — dipeļâla sane na kî breg, poseli su na sâne i spujstili se dèli po bregu, a sâne išle kak strela; ničer nî bil nâpri pred rudu, nek su rudu zdignali v zrak i unak se spuśali z brega; a znal je gdoj i pred rudu zajti, pak je rudu fèst zgrabil, a nege spružil kak śápe i unak spuśal sâni, a sâni letele, da bi čovek mislil: sè se bu rezletelo. Tak su spuśali sâni, kad nî bil ravan put, a znali su se i preìtiti, ali sè to ji nî prestrašilo, nek su se nazâd sańkali kak i prȅdi. A bilo je dost dicê i bose, pak su jim bile nege sè krvave ali plave od zime; kad jim je bilo već jako zima, unda su se otišli grȅt, a pokle su se pak nazâd vrnali. Oko su im zêli sâni, unda su se deca naitâvala z grudami ali su svece dêlala: reširila su ruke, pak su se unak ìtala na sneg na pleća, da je bilo viditi na snegu glavu, pleća, ruke i nège, a ìtal je jen drugiga ali se sâki

sam preitil. A znala su deca otijti i na kî breg, kad je bil sneg južan, pak su od male grude snega napravili celu ižu; malu grudu su takàli i takàli po bregu dèli, a gruda je bila sè veća i veća, kad se je navêk sneg za ńu prijìmal, i kad su ditakali sè di dèli, već je bila gruda velika — rekli su — kak iža. Kad ju nisu mogli dèle takàti, unda su ju izdubli i napravili nntri kak ižu, a pokle su ju rezrušili ali ostavili, dok ju nî gdoj drugi zrušil. — Tak su se deca negda igrala, dok su bile družine, vańi po zimi, a kâ su bila mala, ostala su fiži, pak su čez òkni glédila, kak se veća deca igraju i sańkaju vańi, a bilo ji je dost i fiži, pak kad nisu smêla van, nî jim bilo mr̀sko ni fiži. Po ļetu su izišla sà deca van, pak ko nî bilo za posal, igralo se je, oko je tèlo, celi den, ničer nî pital za ńe, samo oko je bilo mérni, da se nî potuklo z drugu decû; kad je bilo cajt k̈ ibèdu, unda su dešla jesti iskat, a gdekô nî marilo ni za jelo.

I sad se tak deca igraju, ali nî ni spodôba, kak je pr̀ļe bilo. Kâ su mêńa deca, ne smeju po zimi van, a kâ su veća, nimaju tuliku cajta, kak prèdi; a po ļetu još meńe; sad sâki otac i mati tirâ svê dete na posal nâj bu zima nâj bu ļeti, nâj bu dete veće ali mêńe; kûmaj čakaju, da jim dete bu pastir, da jim pripazi na mêńu decu, da zibļe, da dinese vodê, da pripazî na pure, guske, če ji imaju. Sad moraju mêńa deca sè delati, kaj su pri družini dêlala veća deca i dećki; denas nâj bu muškô nâj bu žensko dete mora po zimi iti gòru (v goru) i leći na sańê ali na sebi drva. Pr̀ļe je sâka družina imêla vòli — te družine nî bilo, kâ nî imela bar po dva voli — a bome jake družine imele su i po četiri, — pak je bilo lako najvoziti drv, kuliku je bilo trêba. Već v jeseni bilo je puni dvoriše drv debéli i tenki, scepani i kalani i sikakvi; dènas nit je volov niti je kol, a nî ni dr̂v; a mûčiju se ļudi kak kàča na trnu, a mučiju se još više nek muži — žene i cure i deca. Sè to léče drva na sebi, a moraju dolku iti, oko ćeju kaj nabrati. Koloseki su denas sì, da nì moći vu ńi poštene glàńe najti, sè je posečeni i zatreni. Kaj gdoj na sebi naléče v jeseni, oko ima cajt, to se vàļe i požge na ogńišu ali v peći, kad se pričme kuriti; denas je dinèsal drv, denas je i pòtrišil. A kakva su to drva! Dilékal je na sebi nekuliku glâń ne suvi nek sirevi, sama rga, a sè šepavo; nî ni jene glàńe, ka nî šepava. Kad dojde zima, kaj će unda siróćki čovek, nek ajd gôru den na den, a ž ńim i deca, pak makar mu samo pomagala brati kîće po gori, a sejèni — nâj bu muško naj bu žensko dete. Tak se denas sańkaju deca — balticu v ruke, pak leci z ocem sâni gôru i z gorê, ali pak leci na sebi po dve tri glańe po ļetu i po zimi. Sèga tèga

nî bilo, kad su ļudi skup živeli; unda deca nisu znala, kak se živi, i ničer ji nî silil, da dêlaju, kaj moraju denas delati.

Přļe, gde je bil jen pastir, tu je trêba denas pet i više, a trêba ranìti kravicu, kad ju nî gde pasti, a š čem da ju ráni, kad nî sena; trêba prâse ranìti, a trêba bome pure i guske ranìti, če oćeš boļi zalogaj imeti bar na veće svetke, a š čem, kad nî žita ni kukuruze, kad se mora kupuvati i za kruv! Oko nî krave, nî praseta, nî nikakve žìvadi — kak bu unda živil čovek? Sâki se unda mora skrbèti, da ima bar po jenu kravicu, a gdoj ju bu pâsal i ránil, oko ne ko dete, a da bu imêla kaj mleka, nî dost paše, mora žulìti sikud po poļu, v tršu, vuz plot i sikud, gde najde kaj; mati i otac imaju drugiga posla, a za kravu i živad moraju se skrbeti deca veća i mêńa i — sì, če ćeju kaj imeti. — Negda nî družina silila mêńu decu, da kaj delaju; ko dete nî moralo otijti s purami ali z guskami na pašu, nî niš drugo delalo, zlak oko je gospodińi ali kî drugi ženi kaj pomoglo: vodê dinesti v krugli ali v kanti, malo drvî dinèsti kûńu (v kuńu) ali drugâč kaj pri iži pomoći, če je tèlo; če nî — ničer mu nî mogal zapovedati; gospodińa ali kâ druga žena rekla bi mu: „Vraži fànti, samo bi jeli, a poslunati nè," — kaj se veli — i to je bilo sè, a deca kak da sèga tèga nisu rèzmela. A denas bogme rèzmiju, moraju delati sìkaj i mâm poslunati, kaj jim se veli, drugač bi bilo zlo, dibî za vuva i za lâsi. — Najde se i denas ko dete da se potêple, ali to su deca, kem je mama i ćaća negospodaran, kî ne mariju za grunt ali ga ni nimaju. Kak deca pri čûda iž nimaju kaj ni jesti, a moraju sàkaj delati, zâti 'nôga deca' zaŕgneju, pak ostanedu mala i slaba, pak i potle kak dećki i muži ostanedu trkļasti i mali.

Kak je bilo sè veselo negda — deca i sà družina, kad je bila puna îža, a deca se igrala, smejala, plakala, a družina se ž ńu špajsala; to je kak čêle brenčalo! A kak je denas? Kak da je sè pòmrlo! Niti se gdoj rezgovarja, niti se gdoj špajsa! A s kem bi se špajsal? — Muž i žena trudni dojdeju z dela; jeni ali dvoje mêńe dece tuliku je kak niš; sâko je vre siti jeni drugiga, pak mučiju; nî tu skakańa ni kričańa kak negda; sè je kak da ne zna govoriti. Jê, vičeju deca, ali vičeju: mama kruva, ja sam gladan! mama, ja bi jel!

A nî veselêje denas ni kak d e ć k i i c u r e živiju. Deca živiju još nekak, dok idedu škôlu, a kad izijdedu i' škole, nâj bu muškô ali žensko, mora iti na sâko dèlo sebi ali idedu po težačkim dèlu, če ji gdoj òće. Med družînu nî se tuliku gledèlo kuliku denas na dećke

i cure, kad je bilo drugi dost stareji, kî su se skrbeli, kaj se bu i kak se bu dèlalo i kaj se bu jelo i kak se bu po zimi grèlo i kaj se bu obleklo; bilo je sèga dost i božiga blagoslova, a skrbil se gospodar i gospodińa za ńì i za druge, pak su delali kaj i sì drugi. Sad sâki sin svojêm ocem i sâka ći svojû mâteru mora na sè dojti, pak oko i nî tuliku za dèlati kak je bilo na dimaćini, ali ji je mèńe, a kaj gdoj ima, mora obdelati, oko oće živeti. Sad je dećko i cura sluga i dèkla, koń i vol — léčeju i vojziju na sebi sè, kaj se prèdi na vóli dipeļalu, a najviše drva za zimu. Kadgod nî posla vańi v pôļu ali tršu, idedu gôru cure i dećki, a sè tak muži i žene; otijdeju ràni jùtri pak ostanedu sè po tri četiri vure, a gdekî sè di poldan, pak kûmaj nabere po jeni breme. Denas je saki curi dika, če mare pokazati, kuliku je bremên drv dinesla; ali kaj to asni, kad mâm pogirî; to nî za zimu za peć, nek samo za potkuriti, a najviše za ogńîše, kad se kuva. To kaj cure nanesiju na glavi, to su sami sûki, kaj najde v gaju ali dèle gde v koloseku na zemļi, kaj je sámo z râsta ali z bukve opalo, ali kaj su si same natrgale, a to mâm zgirî kak slama. Dećki i mlaji muži, a bome i stariji muži léčeju vlačige, po dva tri komada — glańe, kî kuliku mare, naj bu suvi ali sirevi, i s tem kuriju peć po zimi i po ļetu, kad trêba kruv peći. Zimi vojziju na sanê glańe i peńe, kaj već najdeju, za peć, a nesiju peńe i v brenti ali, oko je veći peń, priveženu ga za štrik i unak léčeju dimôv.

'Nôga mati i otac veseli se, kad ima velikega sina i veli: „Joj, joj, gdoj bi mene ránil i drvaril, da nimam ńega, kaj bi ja počéla, kaj bi ja stvoríla!" — Ki nîma sina ali ćer za posal, teško žividu i sâkiga se zla natrpidu; stari su i slabi su, a nima jim gdoj ni drvî nacepàti, kad bi ji i imèli. — Dećko ni cura denas, oko su samo za kaj, nigdar nisu prez brige; i ńì tišî denas sâka briga i sâko zlo i nî denas živļeńa, kak je negda bilo na dimaćini; zâti se i čuje tak malo popevki, kad ji denas teru brige, kê prèdi nisu tr̀le gospodara ni gospodińu. Denas dećko prèdi nek se žeńi znâ, kak se živi, i cura čuje i vidi, kak se mora skrbeti i stiskati, če gdoj òće kaj imeti i na malim gruntu živeti. I denas se skèri saki dećko žeńi i cure idedu zàmuža, ali se nisu zatirali tuliku negda kak denas. Sad se ničer ne žeńi prez pridàva, a negda se nî ničer ženil s pridavom; zati je pr̀ļe i siróčka cura otišla zàmuža v bogatu ižu, a denas se gledi, kuliku bu pridàva dinèsla, a ne gledi se, je li je dobra i skrbna. Ćeri denas zatiraju oca i mater; mora dibìti pridav, a ni otkud, pak je teško denas ćeri preskrbeti. Oko gdoj ima tri četiri

ćeri, tèga zèti sèga oguliju. Laže se oženiti, kad muški ne mora pridàva davati. Oko je samo jen sin, unda otac i mati kûmaj dičâkaju cajt, kad ga buju ženili. Oko gdoj ima dva, tri ali više sinov, unda se najstariji oženi već u dvajsétim ļetu ali mam kad iz soldatije dojde, a drugi, kî su mlaji, moraju čakati, kad se nimaju ná kaj ženiti; nî tuliku grunta a nima ni kam mlade dipeļàti. A jê ji dost, kî se ìtak ženiju; dibiju nekaj pridàva, nekaj se nádijaju dibiti déla, i ženi se jen za drugim. Oko živi još otac ali mati, ne mareju ostati skup; malo kî da bi živil z ocem ali z mâteru; povâdiju se med sôbu pak se podilidu otac sinom ali brat z bratom. Ni premogućneji ni siróćki ne pogajaju se, i ščem je gdoj sirockêji, prèdi se dilî: malo imaju, pak je jen drugimu na putu i mora se jen drugimu vûgnati i otijti ispod krèva. Tak je denas po dećke i po cure zlo; teže se ženiti a još teže živeti, a med družinu nî se bilo trêba tèga bojati; oko je samo èmil kam mladu dipeļàti, družina nî branila nikimu da se ne ženi. Sâki dećko iz prezvane iže lako se oženil i sâka cura lako je otišla zàmuža. Kad su se 'nôge zadruge već restrgale, a samo neke ostale, unda je bila sâki curi dika, oko ju je kî dećko iz takve zadruge zaprèsil i nì bilo cure, kâ ne bi bila išla za ńega. Oko je curu zaprèsil kî dimaći dećko, navêk je râše ostâla dèma na dimaćini, čûda râše, nek da bi otišla za kêga van iz iže. — Dimaći je dećko poznal curu, a poznala je i cura ńega, a tak i otac i mati znali su, kakva je cura, a kad je dešal pridav, imèle su takve cure i najviše pridava; sâki otac èmil je svoj osebûńak i dêl na dimaćini, a denas nit je dimaćine nit je osebûńka, nek je 'nôgi dèšal tam, gde nî moći dilìti dèle. Kak sam malo prèdi rekal — denas se skèri sâki ženi, ali bu skeri dèšal cajt, da se ne bu mogal sâki ženiti, kad ne bu èmil ni sâm niš svéga grunta, niti bu mogal kaj priženiti, kad su ļudi sè više i više siróćki, pak ne buju mogli niš ćeram pridàva davati. Denas već 'nogi nimaju ni tri ráli grunta, a dekî ni tuliku, pak kak da žividu na tak malim falâtu ńiuva deca i na kaj se buju ženili! Sàki den je sè veća i veća siroćina i ļudi se plâšiju, kaj bu denas jutri od ńì i ńiuve dece.

Neki šeļeju, kî imaju više dicê, muško dete v meštrîju, samo da bu laže živèlo, ali se ne živi ni tam dobro. Kad meštrîju zučî, nazâd bižî dimôv; oko ima kaj grùnta, râše živi na grûntu, samo da se ne potuca po tuji vrati, a meštriju obesi na klin. Oko mu dâ gdoj kaj — dêla, oko ne — ne dêla niš; denas ima skèri sako selo po dva ali više meštrov, a sì skup nimaju niš posla; kad ļudi nimaju penez, ne daju niš ni delati.

Kad je mlâda negda dèšla med družinu, živila je kak i druge žene. Prve dene je sâka têla pokazati, kulìku voļâ, pak se je ràni stâla, pomêla ižu i dvorîše, dinèsla vodê, rada poslunála gospodińu i gospodara i sâkiga starijega od družine, a drugač je dêlala z drugimi ženami; oko kaj ni znala, sâki ju je rad povučil i rad ji je òprejstil, oko je kaj pofalìla. Starije žene nisu ji zamerjàle, nek bi još rekle: „Mladi je stvoreńe, pak još ne rèzmi; vrè se bu navčila"; a mlade snaje su ju rade imèle i ž ńu družile. Svekar i sekr̀va nî se tužila na svu snau, kad ju nî imêla ni za kaj špôtati, oko je samo družina bila ž ńu zadivoļna; oko ji je družina kaj i prigovarjala, znala ju je sekr̀va i svekar još braniti. Denas malo ki svekar i malo ka sekr̀va živi svojû snâu ļepo; denas òće biti saka gospodińa i ne dâ jena drugi gospodariti, pak se brže povâdiju, a unda se i podilidu.[1] Tak je denas posûd; negda na dimaćini kak da je bilo više pristèra, pak nî jena drugi páčila. Bilo ji je više, pak su se ļèvše pogajale med sôbu; sad páči jena drugi, više su skup, na malim grûntu moraju živeti, a siroćina tirâ, da moraju sàkaj teže delati, nek je to negda bilo, a kî su stari, ne moreju tak kak mladi, a mladi unda prigovaraju za kajgod, a stari se ne daju, pak tak dojde di greja.

Kad dojde denas snea k iži, láda se kak i prèdi za družine neki cajt; mora biti fletna i poslunáti sè, ne samo svéga muža, nek i sekr̀vu i svekra. Jeni ali dva ļeta žividu još nekak, a pokle, kad se snea navči nekaj gospodariti, a mora i više dèlati nek sekr̀va, unda se već počmu mrzeti. Oko je sekr̀va stara, pak ne mare ni kuvati ni drugi gospodiński posal obavļati, nek na sè mora dojti snea, unda se još predi povâdiju. Stari ļudi ne pušaju mlajim, a mlâji misliju, kad delaju, unda mareju i gospodariti. A jê denas teško sneji; oko ima još i dicê, unda ji je čuda teže. Med družînu, kâ je imêla malo dete, ostâla je dèma, nî išla na dèlo, a denas gdekâ, oko se sekr̀vu ne pogaja, ali oko nima sekr̀ve, mora na dèlo iti i kuvati i gospodińa biti i na sè drugo dispèti: živad naranìti, za kravu se skrbeti, stańe v redu držati, rubļe prati, krpati i sàkaj na brigi imèti, za kaj

---

[1] Tužila mi se iz méga sela (Predinska Draga) žena Janka Bankovića (Jankovi) na svu sneju, kak ju mrsko špôta i tirâ od sebe, a ìstitak i sin ju tira i mrzî. Plâčuć mi se tužila, kak teško živi; muž ji je betežan, a sin i snea ne daju ji na grûntu živeti, a krajcara nî. Snea ji je nedelavkińa i negospodarna. Negda je to bila premogućna iža kak i 'nôge druge, a denas je nâ ti dèšlo, da ne mare sin z ocem i z mâterju živeti, nek se kèļu i cvekaju i navêk v greu žividu.

se v zadrugi gospodińa skrbila. Zâti se i postaraju denas snee jako; još ji ni trídeset ļet, već ji je obraz nabran, i čovek bi mislil, da je pedesêt ļet stara. Takve brige nisu trle negda sneu, nek samo gospodińu.

Oko je kemu mužu žena mŕla, pak je ostal dèvac, ali oko je kê ženi muž mȓl, pak je ostala divìca, unda je dèvac ali divìca živila z družînu tak kak i drugi. Oko je dèvac èmil sina, ożeńil je sina, pak ga unda snea rédila: prala, krpala, čistila i mêla komoru i sȅ drugo, kaj je bilo treba; oko nî èmil sina za żeńitvu, unda se sâm ożeńil. Malo gda se trèfilo, da dèvac ne bi med družînu baš nikiga èmil svéga; oko ni èmil baš sina ali ćer, unda se skrbil za ńega gdôj drugi, kâ ženska iz bližiga rȅda. Tak kak je živil dèvac, živila je i divìca; oko je bila još mlada, sama si je sȅ dêlala, oko ni imêla nikiga svéga, snee ni nìkiga drugiga; kâ je bila stâra i nî niš mogla delati, našla si je kèga od svê redbine, pak ji je opral rubļe i drugo kaj pomogal, oko je bilo trêba. Kad divìca nî mogla z drûgu družinu na delo, nek je ostâla dèma, onda je pazila dèma na malu decu, pak ji je saka mlaja rada pomogla, če ji je bilo trêba i če je imêla cajt. Bilo je družine, gde je sâko družinče drugimu pomagalo, pak se nî moral bojati ni dèvac ni divìca zla od družine, kad je sèga dost bilo pri iži; ničer jim nî zalogaje brèjil niti ji je iz ìže tiral kak denas. A osebûńak si je obdelal kak i druga družina svéga; oko i nî èmil svê famèlije, nàjel si je težake a pomogla mu je i družina kakgod, samo da si làže obdela. Nî si moral léći koļe i drugo, kaj je trêba za trśe, na pleći kak denas, samo kaj denas nî zá kaj ni kupìti ni gde seći, nit je gròša nit je blâga, a negda je sèga bilo, pak je družina dala dimaće vòli, da si dipeļâ sâki kaj trêba za svoj osebûńak.

Oko je ostalo ko dete prez oca ali matere, i uni je našlo kèga tèga svéga nâj bu med družînu fiži, nâj bu med mâterinu redbinu. Ničer ne zna, da bi ko dete ostalo prez oca i matere, nek je imèlo ali oca ali mater, pak se je otac ali mati za ńe skrbila; oko je bilo veće dete, bilo jim je i od asni. Med družînu nî jim bilo mȉsko; oko je bilo malo dete, nî si matere ali oca ni spogrešilo, kad je imèlo oko sebe tuliku družine i družinske dicê, a nî trpelo ni glada ni zime, kak denas trpi 'nôgo dete, ko ima i oca i mater, pak ga itak sâko zlo tuče.

Oko je doj zbetêžal, ležal je v svoji komori po ļetu a i po zimi, oko je èmil peć; oko nî, unda je ležal fiži. Oko baš nî èmil v svoji komori peći, a bil je jako betežan, unda je ležal v čiji drugi

komori, a dvorila ga ńegva redbina. Nigdâr nì bil betežńik sam, oko je bil jâku betèžan, nek je navêk pri ńem gdojgod ostal; oko je bil ožeńen, ostâla je pri ńem žena ali ći, če je èmil; i mater si je čuvala ćì. Kad gdôj nì èmil nikiga svéga, unda je gdôj od družine pazil, oko nì bil jako betežan, oko je bil, unda je gdôjgod dèšal od betežńikove redbine. I deca su pâzila, kad se družina rezišla po dèlu; gospodińa bi ji otpravila pitat, je li kaj trêba betežńiku — vodê ali kaj, a unda je i gospodińa ali kâ druga žena prigledala. Betežńiku je ńegva redbina: žena ali gdôj drugi napôjseb kuval i prirejêval jelo, oko je bil tak betežan, da nì mogal dimaće jelo jesti ali kad je moral juvu jesti, ali pečeni mesi ali kaj drugo, kaj se nì za družinu pripravḷalo. To je znala i ńegva redbina, pak mu je i dinèsla kì piśe, kì teletine, kì cipuva — kì kaj, kaj je već betežńik zaželil; vina je èmil saki dost svéga, ali i vina je dinèsal, kì je èmil boḷiga.

Ničer ne pòmeti, da je bil gda kì n o r a c med družìnu. Oko su kèmu govorili bedâk ali šùs, to još nì bil norac; ž ńim su se znali samo špajsati kak se i denas ḷudi špajsaju; šeḷeju ga kamgod, pak mu se unda smejeju i drugač delaju ž ńega bedaka većiga nek je.

S l u g i su se poznali med družînu po oprâvi; kì je bil sluga, nì bil tak čisti oprâvḷen kak drugo družinče; ńegva oprâva je bila zamâzana a bome i podrápana i pokȓpana i sikakva. Slugi su morali na pašu i sìkam, pak če su imèli boḷu oprâvu, sâki si je čuval, pak je nèsil kajgod. Oko mu je gospodar ali ko družinče dalo svê pràteži, i to je nèsil, makar bilo i pokȓpani i rezdrápani, pokrpal si je i nèsil, samo da ne mora sam kupiti. Sâki sluga si je sam kupoval. Sluga nigdar nì nèsil čižam nek samo opańke kak i denas; malo kì sluga si premàre čižme kupiti. I bosi su slugi išli više nek druga družina.

Pri stèlu kad je družina jêla, i slugi su ž ńu jeli, ali su sidèli zadńi, sà družina pred ńîmi, a uni najzadńi, a unda su i grabili zadńi iz zdele. Fiži nisu nigdâr slugi spâli, ni po zimi ni po ḷetu, nek v štali pri blagu, a po ḷetu gdegod — v štali ali gde vańi, na sińiku dèma ali pri isu. Po zimi nì bilo zima v štali; bilo je po četiri šest glav blaga pak je nadijàlo, da je bilo tèplo; a na štali — puna štala bila je sena, sè zatrjeni, saka škuḷica, da ne bu blagu zima, a sâki je još èmil i š čem se je pokril: guń, stare àḷe, stari kapenak ali kaj. Oko je dimaćina imêla kakvo drugo prazni stańe, mogal je kì sluga i vu ńem spati, ali najrâše su spâli v štali ali na štali, da ne bi gdôj blago pokral.

Dèkle družina ni imêla, ńi nì bilo trêba; ženski je bilo navêk

dost za ženski posal. Negda ni slûg nî bilo tuliku kak pòkle pri družini; negda su dimaći dećki bili pastiri, biruši i sviňari; pòkle je pak skèri pri sâki družini moral biti kravar, sviňar i biruš sluga. Za drugi posal i nî družina zîmala slugu, nek je sâki sluga bil kravar ali sviňar ali biruš, i kravar je krave pasal, a sviňar sviňe, a biruš je z vóli baratal, i tak je sâki èmil svoj posal, a pomagal je i pri delu, če je èmil tuliku cajt i če je mogal dispèti. A kî sluga *ni* bil pri zadružni *iži*, un nî èmil samo blago čuvati, snažiti i na pašu tirati, nek je moral i së drugo delati, a tak i denas delaju. Kî ima slugu, makar i èmil voli, nî sluga samo zbog volov; ni jen gospodar ne zîmļe sluge denas samo da mu bû biruš i ne zève se biruš, nek samo sluga. Vòli mora napasti ràni jutri, a unda ajd na delo, a kak nî denas nigde pasti, gospodar i sluga rániju voli gde pri isu, privežeju ji, pak jim se nažúli po tršu ali gdegod trave, naseče jim se mladjâ, pak to voli jeju, a sluga dèla kak i gospodar i kaj mu gospodar zapovê. Kad gospodar sebi kaj vòjzi, unda sluga ni ne geňi vòli nek gospodar, samo oko kemu drugimu kaj vòjzi, unda pošèļe slugu. Ali denas je malo ļudi, kî bi premogli voli kupiti i raňiti ji, pak nî ni slug, zlak oko gdôj ima kakviga maliga kravara, a svîň ni nima ničer; oko gdôj ima ko prâse, ráni si ga kocû (v kocu), kad ga nima gde pasti.

Kad su ļudi skup živeli, ļepo su živeli sì, a ž ňimi i slugi; denas zlo živiju sì, pak i slugi tak, oko je gdoj ima, ali malo je îž, kê bi morale imèti i sluge. Negda su bili slugi jalni gospodarom, a denas su gospodari jalni slugam. „Kaj falî slugi — veliju — ne plaća štibre, ne plaća nikakvega nameta, ne skrbi se kaj bu jel, živi prez brige!“ A ìtak je slugam denas gorje nek je bilo pr̀ļe, a kak je unda gospodarom, kî nimaju denas na čem ni š čem gospodarìti! Kak je slugam, tak je i dèklam, samo kaj sluge i denas spiju na štali ali v štali, a dekle spiju gdegod fiži ali komori, kak već kî gospodar premare. Sluge i dèkle imaju denas samo premogućneje iže, a tî nî čuda.

M u ž i ž e n a u z a d r u z i. Muž svojû ženû i decû živel je z drugû družîňu po zimi fiži: nutri je spâl i jèl. Emil je jenu ali dve pòjsteļe, oko je bilo tuliku pristèra — za sebe i za decu, a oko nî bilo kam pojsteļe vrći, unda su mu deca spala gdegod, — na klupi ali gde. Oko nî bilo tuliku klûp, unda su mu sini, oko su bili već malo veći dećki, otišli spat v komôru; ali se v komori zâti nî peć kurila, nek su se dećki fèst pokrili z guňem ali s kapenkom ali š čem, pak nî bilo zima. Znali su se i špajsati, kak spiju i kak

se pokrivaju v mrzli komôri; dok su si pojstel stèpili, pokrivali su se z guńem i prek glave, a gdeki si je dinèsal guń fižu, pak si ga je na peći grèl: prestrl je guń na peć, a oko je peć bila jako vruća, onda si ga držal pri peći, dok guń nî bil tèpal; pripetilo se, da se guń na peći, oko je peć bila vruća — i opálil. Kad si je guń tak stèpil, unda se ž ńim ogrnâl i tak otišal komoru i gdekî mâm legal z guńem na pojstel, samo kaj si je slekal opańke ali čižme ali cokle itil z nôg, i tak je unda zaspal v teplim. Oko su dva skup spali, i unda jim nî bilo tak zima: pricvrlil se jen k drugimu, pak jim je bilo tèplo. Kad su se jutri stàli, unda su si samo kaj natek-nali na nège — opańke, cokle ali čižme — i dibežali fižu i oprav-ļali se v tèplim. Tak i denas dêla, kî spî v komôri, gde se ne kuri. Oko je gdôj èmil malo dete, ko je još cìcalo, vȓgla si je žena kraj svê pôjsteļe zipku na klup, a gdekâ je imêla zipku na podu a pri-vezala špâgu za zipku, da mare dete pozibàti, oko bi se po nićî prèbujdilo i plakalo se.

Po ļetu je malo gdôj od družine spal fiži, nek su skèri sî spâli po komôra i drũgud vańi: pri îsu gdegod na senu, a kad se kesìlo, unda i po snokoša pri senu. Kad gdôj nî èmil gde v komôri, unda je spal fiži. Kad je mladižeńa dipèļal mlâdu, unda je ž ńu jeni ali dve ļeta spâl i po zimi i po ļetu v komôri, a gdekî je skèri navêk spâl komôri (črdaku), a otac mu i mati spâli su med družinu fiži. Po zimi je sà družina bila po denu v družinski iži, a ničer ni išal v komôru, nek oko si je èmil kaj iznutra dinèsti, ali pak v komôru kaj dinèsti i spraviti — pràtež ali kaj. Sâka žena je imêla v komôri svê ladice, gde si je pràtež čuvala i spravļala nutar, a metala si je nutar i druge stvari, kê nisu bile dimaće. Po ļetu pak nî bilo nikiga v družinski iži, zlak kad su jeli, a gdekâ družina jela je i vańi, oko je imêla gde. Po ļetu su ļudi ne samo spali — muž ženû i ž decû — v komôri, nek su se i drugač više zadržavali vù ńi, oko baš nisu bili gde vańi. Kad je dèšal gdoj od rèda, ni išal v družinsku ižu, nek v komôru, a tak i kad je gdôjgòd strański dèšal, otpeļàli su ga v komôru ali na črdâk, a tu su ga i podvorili. Zati je sâka žena držala svû komôru ali črdak v rédu, da ji bu čisti, oko gdôj dojde. Kad je gdoj strański dèšal kemu po zimi, i unda su otpeļali komôru, i kî je èmil peć, zakuril je. Oko je bila družina i gospodar dobar, zìmali su dimaća drva, a gde nisu živeli ļepo, moral je sâki imèti svâ drva. Malo gda je gdoj diájal po zimi kèmu, više su diajàli po ļetu, kad nî bilo trêba kuriti.

Sâki muž ženû èmil je svoj osebûńak, kèga si je sam kupil ali

ga je dèbil po ocu ali po ženi; ledìnu ali snokošu ali kakvu drugu zemļu nî èmil ničer za osebûńak, nek je sâki osebûńak bil fàlat tŕša — veći ali mèńi — i pri tŕšu is. Ni jen muž nî bil prez osebûńka; za muške je bil ìs pri osebûńku iža i komôra i sâki se dičil i štimal ž ńim, kak z ničim drugim. Ni bilo isa prez osebûńka ni osebûńka prez isa. Nùtri je èmil sâki — oko niš drugo — bar jen ali dva stèlca na tri nège i na tri vugle ali na četiri nège i na četiri vugle prez nalegati, a kî je bil premogućneji, èmil je i stèl i više stelčêv, a rezmi se, da je sâki èmil svê osebûńe posudjê vinsko: lajte, vože, sûde i druge stvari, kê je trebal pri tršu. Tu si je čuval svê vini iz svèga osebûńka; premogućneji èmil je pune lajte, vože i sûde — a èmil je skèri sâki negda dost stariga i noviga vina. Oko je gdoj i moral pridàti svê vini, ìtak nigdâr nî sè prèdal, nek si je navêk ostavil tuliku, da je èmil za piti, dok nî pak bral. Kraj isa pri osebûńku imèli su 'nôgi i ćèrgu (rakijašnicu), gde su si rakiju palìli, a bòme pekli su si i mêsi, krumpêr i kuvali su, kad je bilo trêba težakom. Neki su imèli pri isu sè kak pri iži: zdele, tańere, lonce, žlice, vilice, pak nî moral nìš od iže nesiti. Tak su imèli uni, kî su imèli trše dolku od iže, Poļci i Gorjani a i drugi, kî su premogli. — Sâke nedeļe i svetka po poldan, po ibêdu. otišal je muž k svemu osebûńku, pak je ostal tam sè di večera makar sâm, a znal je dojti k ńemu i kî sused, mejâš ali gdoj od redbine. Oko nisu niš drugo iméli, jeli su, kaj je gdoj èmil v torbi: fàlat kruva, krišku sira ali luka, pak su sidèli, jeli, pili i divanili se o sičem sè di večera. Oko je bil sam, išal je po tršu i priglédal, je li je kaj kvara, je li kaj trêba popraviti, zagraditi kakvu prèlu, da blago nejde nutar, je li bu više nek lańskiga ļeta, i tâk se veselil i prèsil, da ga samo Bog opčuva od tuče. Kad se već smračilo, kî je bil sâm, išal je dimôv; a oko je bil još gdoj ž ńim, ostal je di fàlat nèći, pak oko su si mesi pekli, unda su i više pili, pak je gdekî znal dojti dimôv i dobre voļe. K isu nisu išli samo po ļetu nek i po zimi. Moj pokońi otac sàki den je išal po zimi i ostal je tamo sè di „Zdrave Marije". Èmil je veliki kapenak, pak se sà zamotal pak se nî bojal burje ni snega ni gèdine. Kak drugi, tak je i on rad sedil pri isu makar sâm sè di „Zdrave Marije", pak je dèšal dimôv, kad je bil već mrak. Pokôńa mâ mama znala je čuda put reći, da bu i mŕl pri isu. I denas idedu Prigorci „v brêge" i „k isu", samo kaj denas nimaju pri isu vina.

Pŕļe je malo gdôj èmil dèma pińicu, a denas ima skèri sâki kakvugod pińičicu, i oko ima vina, drži si ga nutri. Kad su se počele

družine trgati, unda su si morali 'nôgi delati novo stańe; ki je premogal, napravil si je črdâk, a sâki črdâk mora imèti pińicu; komore nisu imèle pińîc, malo kâ je imêla. Kad su v bregê pričeli tati ise obijati i potkapati i vini krasti, unda su bežali z vinim dimôv, v pińice. Dèma je segurneje, a isi su dèle od iže, pak nî bilo moći nâ ńe paziti, a kaj su se družine više trgale, više se i kralo, i denas ničer više ne drži vini v bregê, samo uni, kî imaju zidane pińice i jaka vrata, držiju, oko su jim pińice blizu sela, a dèma nimaju gde. Neki vòjziju mâm v jesenî zmèženi groźe dimôv, pak ga dèma prešaju, a neki prešaju pri isu, a pokle ga dipeļaju dimôv v pińice; pri isu ostavļaju samo ćigera za strošak za težake, a ćigera ne će ničer krasti, ž ńim se ne bi niš pomogal. — Pred jeni dvajset ļet dešla je na trśe nekakva zlína, nekakva vuš „filoksera“ i sè je trśe pojela i tak Prigorce jako nazâd vr̂gla i zatr̂la. Najpredi počeli su se sušiti i venati trsi v tršu Marka Domšića iz Predinske Drage, i to na Zavoju. Nekuliko trsov posušilo se ļetos, drugo ļeti pak nekuliku i tak je v sredini na jenim mestu bil sè veći kolubar sàko ļeti. Gospodar trśa nî si baš trl glave s početka prvo ļeti, a ni drugo; mislil je, da ga drugi ļudi plašiju, kad su mu rekli, da mu bu sè trśe posenàlo. Trejte ļeti je već vidil, kaj bu, unda je pričelo senàti i sušiti se i pri drugi, i sad se bome plakal. — Za deset ļet nî èmil ni jen Prigorac više trśa, sè je vuš pojela i Prigorce zatr̂la; zàtrl ji je dêļ, a sad ji je di kraja zatr̂la i trsna vuš. Spometneji pričeli su saditi amerikanski trs, a 'nôgi nisu znali, kaj bi delali i kaj bi pričeli, nek su samo gledèli, kaj drugi delaju. Bilo ji je, kî su mislili, da nigdâr više ne bu v Prigorju vina. Za jeni dve tri ļeta, kad je amerikansko trśe pričelo ridìti, unda su se i drugi lotìli i malo po malo di denas zasajèni je z amerikansku lozû više nek dve trejtine, i ako Bog dâ, za jeni 10 ļet budu bregi pak puni groźa kak negda i bu još ļevše nek je negda bilo, samo osebûńakov ne bu nigdâr više; kad nî dimaćine, unda ne mare biti osebuńkov ni uniga veseļa, ko su naši starci imèli z osebûńkom.

Kad su ļudi još skup bili, sâka žena, kâ je bila za posal, otišla je na delo z drugu družînu, a deca su ji ostâla dèma, a na ńe su pazile stare žene, kê nisu bile za poļski posal, a oko ńî nî bilo, unda pazila gospodińa i još kâ druga, kâ je gospodińi pomagala. Oko je kâ žena imêla dete pri cici, unda nî išla na delo, nek si je pri ditètu ostâla i sama si je nâ ńe pazila, a družina ji nî niš zamerjala. Oko dete nî bilo pri cici, unda je mogla iti i na delo, oko je imêla kô starije dete svê ali od kê druge dimaće žene, kô je pazilo

i mutilo malo dete, a tak je i bilo čüda put, da je gospodar naredil, da kâ starija curica pazi na mêńu decu, a prèsila je i sama takva žena mater one curice, da ji pripâzi na decu, dok bu na delu.

Osebûńke si je sâki obdelaval, kad je mogal; dimaćina je bila prva, a kad su dimaćinu obdèlali, unda je sâki delal svoj osebûńak. Ali je sâki gledal, da svoj osebûńak obdela ščem pr̀ļe; zâti si je sâki težake nàjel za osebûńak, i dok si je osebûńak obdelaval, mogal si je sâki priglèdati k težakom, kak mu delaju. Težake si je sâki sam plaćal iz svéga i daval jim je koštu, a kaj su jeli, zìmal je iz dimaćine. — Po ļetu žene nisu imèle cajt, da sebi šivaju, krpaju, predeju i drugo kaj delaju, to si je sâka dêlala po zimi; po zimi na večer i jutri ràni žene su šivale, krpale, prele i redìle, kaj je bilo trêba, sebi, mužu si i deci; znala je sâka, kaj ji trêba čez ļeti, pak si je za celo ļeti preskrbila. Po ļetu je prispela samo unda, kad nî bilo silniga posla, kad se je dimaćina obdelala.

Nekäk, da je znalo dojti i di greja med družînu. Oko je više delal sebi na osebûńku, a ni maril za dimaćinu, unda je prigovarjal gospodar i druga družina; oko su bili nastèrni na kega, unda još i više; i gospodińa je zabadala. „Sè sebi dêla, iz dimaćine se ráni, a niš ne dêla, nek dimaćinu zamêće“ — znâla je družina prigovarjati — „a, bum i ja tak, kad un ne mari, ne bum se ni ja pretrgâval, ne bum dèbil na délu više nek i on“. — „A unda bu — rekal je pak drugi — tèl imèti najļêvši i najveći tàļ“, i tak je jen drugiga puntal, a kad su se još žene teknàle, pak je pâzila jena na drugu, kak dêla i kak samo sebi léče — unda već ni bil dolku dêl, a to je sâki znal, pak je jen na drugiga bil sè više nastèran. Skrbna gospodińa morala se još najpredi povàditi. Oko je têla, da družina ima sè, kaj ji trêba, i da se dimaćina ne restépļe, oko je bila čuvarna sama, unda je têla, da i drugi buju čuvarni, pak kad jim je spočitavala, nî jim bilo prav, a ńì se krivo vidilo, kaj se tuliku muči i skrbi, a drugi restèpļeju; una sebi ne mare niš delati, a drugi dêlaju, oko sebi ne dêlaju, unda se počivaju, pak ji je bilo žal, a unda je znâla reći: „Sâm Bog — budi mu dika i čast — ne bi vas mogal složiti ni speļàti na pravi put, pak zàkaj da se ja mučim; kak búte sì živèli, bum i ja i moja deca; kak si prestrete, tak búte spâli!“

Zadruga na okupu. Pri djelu. Ļepo ti je bilo, kad je družina bila na delu sà skup, ali muški napôjseb a ženske napôjseb! Tèga živļeńa ne bu nigdâr više! Mi mlaji radi poslûšamo starije, kad nam povedaju, kak je negda bilo, kakvo je to bilo veseļe, kak se to po-

pevalo i špajsalo. Ļepo je bilo i pri oni iža, kê su se pred nekuliku ļet rezdelile, ali je još bilo ļèvše negda, kad je bilo čuda družìn; sè je selo odzvańalo, kad se išle družine z dèla, kad su kopàli ali brâli. — Muški su navêk teži posal obavļali; uni su vojzili drva i' šume na kóli v jeseni a po zimi na sanî, uni su orali, kèsili, stavili (koļe), prešali, vojzili seni, živļeńe i vini, cepali drva, tesali luč, nabijali posudjê: obruče na lajte i sude i škafe i sè drugo, kaj je bilo trêba pri tŕšu: grebenîčali, palili rakiju i slivovicu, popravļali, kad je bilo trêba, ižu i drugo stańe, klali svińe i respravļali ji, nadevali kobase, ribali zeļe i repu i gazili vu škafu; uni su brusili balte i siročke, klepàli mòjtike i kose, zagrajali i krčili; to je delal po jen, dva ali više muški, kuliku ji je bilo trêba, a sì muški skup prez žên samo su kèsili i stàvili (koļe). Sà družina, muški i ženske, bila je skup, kad se kopalo ali prekapalo trše ali kaj drugo, kad se kopala ali okapala kukuruza, kad se mlatilo, lan i kinèpļa pukala, kad se krumpêr iskapal, pažuļ bral i kad se želo i brâlo; žene su žele a muški su snèpe vezali, a brali su sì skup, sàmu su muški brente nesìli. — Nâjļèvše je bilo, kad se brâlo. Sù jesen bilo je veselo v bregê. Kad se trèfilo, da je bila ļepa jesen pak je mesac svéklil, a ļudi v bregê pri îsi prêšili i vôjzili mošt z jeniga mesta na drugo, a čulo se je z jeniga brega na drugi, kak kola škripļeju, a biruši vičeju „štis" — „ajs", a čulo se bòme i popevańe, kad se dekî malo preveć reskiga mošta napil, a denas je mrtvo v bregê i dèma.

Same žene prez mužî prèdi, kad su bile družine, i denas, kad nì družin, pereju, kuvaju, predeju, nasajaju kokoši, pure, guske i race i rániju ji, meteju iže i dvoriše, kuriju po zimi peć, pečeju kruv, nèsidu si vodu za kuvańe i prańe rubļa i delaju sikaj, kaj trêba v kûńi i pri iži. Za dimaćine muški su navêk nasekli tuliku drvî, da je bilo dost nasečeni; malo kad si je morala žena sama kô drêvo preseći na drvocêpu, a oko je bilo trêba, samo je rekla kèmu muškemu, pak ji je nacépal i reskalal. Oko je gospodińi vodê malo bilo trêba, poslâla je kô dete, da ji dinèse v lévku ali krûgli, a drugač ji je vodê dinèsla v kablû ka žena ali cura; ako nì imêla nikiga, unda si je sama dinesla iz zdenca ili iz jarka, a gde nì bilo blizu vodê, undi je gospodar dal dipeļàti na kóli v lajtu, pak si je iz lajta natèčila. Za blago se je skrbil pastir i biruš, a gospodińa je samo nadgledala krave, a gospodar voli i svińe. Gospodińina je briga bila i živad; oko ji nì sama naránila i na večer na sêd stirâla, pomogla ji je kâ druga žena ali ko dete. I krave podijiti bila je gospodińina

skrb, a dijíla ji je sama ali kâ druga žena, kâ ji je pomagala i pri drugim poslu.

P r i j e l u. Kad je bil cajt fròštiku, ibèdu ali večêri, skupila se sä družina oko stèla, kad je bila dèma na nedeļu ali svetak. Kagod žena prestrla je stȅl, a rekla ji je gospodińa, a čȕda put ni niš rekla, pak je kâ mlaja žena a najviše kâ snaa prestrla i pometala žlice i vilice, a pòkle dinèsla veliku zdelu z jelom i vrgla na stȅl. Muški su sidèli na klȕpi ali na stelcî, a žene i cure su navek stále kak i denas stijiju. Sako družinče imelo je svû drivenu žlicu, a oko je bilo i mesa, èmil je sâki i vilicu; tańere nisu imèli, nek si je sàki grabil svojû žlîcu iz zdele. Mala deca, kâ nisu još dêlala z družinu, nisu jêla pri stèlu z drugu družinu, nek za vrati ali gde drugdi; tam je bil mêńi stȅl, oko kêga su deca stála ali sidêla i jêla sä iz jene zdele kak i družina. — Pri gdekî družini je gospodar sâm porezal kruv, a pri gdekî rezal si je sâki sam. Kad je gdôj pojel fàlat kruva, unda si je navêk sam odrezal, oko je još tȅl jesti. Mêsi je porezal gospodar v zdeli, a pòkle si je sâki zìmal sâm i' zdele. Sâka je mati dvorila svû decu; una jim je odrezala kruva i mesa dala i pripâzila, da ji buju deca mérna pri jelu i da se ne potučedu.

Po zimi i po ļetu jela je družina fiži, malo je kâ družina po ļetu jela vańi; ničer nî tȅl da ga drugi glediju, kak jê i kaj jê; dvorîše nimaju Prigorci ograjeni, pak bi sâki vidil, kad bi vańi jeli; samo Budišaki na Maluńu jèli su po ļetu vańi; nisu imèli blizu suseda, a imèli su i dvorîše malo ograjeni, pak ji nî ničer vidil, kad su jeli.

U v e s e ļ u. Kad se trèfilo, da nî bilo dèla, pak na nedeļu ali na svetak popoldan znala se družina skupiti na dvorišu ali gde drugdi, pak su se mladi ļudi špajsali, a ž ńîmi i stari, a oko je gdôj znal igrati na gusle ali na piske, znali su igrati i popevati, a pomagal je i gdôj od susedne družine. Cure i dećki popevali su, kad su išli z dela na večer dimôv, a radi su popevali i v jeseni, kad se kukuruza lupila; po denu nisu lupili, nek na večer. Po večeri družina je posela na kup kukuruze, pak je lupila i popevala sȅ di pol nèći, a znali su i susedi dojti, pak je bilo veseleje. Tak je bilo pri sâki družini veselo, a lupilo se nekuliku večerov; bil je velik kup kukuruze, puna iža sȅ di strèpa, da je bilo veseļe gledèti. Denas bome nî niti kukuruze niti popevańa; denas se prȅdi pojê nek se olupi; siroćina nima žita za kruv, pak kukuruzu trže i mâm lupi i v peći suši, da si od ńe kruv peče, i tak ju potrže i pojê pȑļe, nek sizrêli; a kî ne poje prȅdi, lako si ju olupi. Ne popeva se denas,

denas se muči. A kaj bi i popeval i s kêm bi popeval, kad mu je iža prazna, a deca ga kruva prèsidu, a nî ga. Prèdi je bilo ļudi, kêm je bilo na pòmeti popevańe i špajs, a denas nî ļudi, nek dice pun koš, kâ popévaju, kad plačedu.

Tlaka. Negdańe družine pred pedeset ļet morale su i klaku delati. Od sâke iže moral je na klaku iti po jen ali po dva, i joj si ga unimu, kì ne bi dèšal ali kî bi zakèsnil! Ńemu je smèl lugar šest batîn dati, a špan dvanâjst batîn, a oko je špan ali lugar bil zločest, bòme mu je dal odrapiti mâm na ledini ali na snokoši, kam je već na dèlu dèšal: a oko nî bil preveć zločest, unda mu je samo frtâļ težaka trgnal, to si je na rivâš zarezal. Bilo je iž, kê su imèle jako veliku klaku; gdekê su morale po 200—300 težakov na ļeti dati; oko nisu mogle tuliku težakov dati, unda su morale o novim ļetu nadiplatiti po deset stari krajceri za sâkiga težaka, kèga nisu dale; a oko su pak dâle više nek bi morale, unda su uni dèbili za sâkiga težaka od gospoćine deset stari krajceri, a to je $17\frac{1}{2}$ sadańi krajcerov. Makar je klaka jako trla ļudi, ìtak su se je starci radi zmišļali, a kî su još i sad živi, i ti se je još i sad z veseļem zmišļaju. Znadu više puti reći jen drugimu: „Kaj ne, kume, ļepo ti je bilo za klake; uni su bila blažena vremena, kad smo kèsili v Sirkovina, Pašincê, na Volavju ali gdegod! Kak smo se potirali, kî mare boļe!“ — Od mê iže, kaj ļudi mareju pòmetiti, bil je navêk jen grofov lugar, pak je tak bil i moj pokôńi otac, a kasnêje i stric. Još se i sad dobri zmišļam, kak je mému pokôńimu ćaći — Bog jim dal lako duši — bilo najslaje pripovedati od klake, pak kad smo imèli strańske težake, znal je pri večêri a i na delu po celu vuru i više pripovedati od klake i od svê lugarije tak, da nam je dimaćim to bilo već teško poslušati, kî smo to već po stoti put čuli, a težaki su stariga rado poslušali, a još râše pri večeri, samo da su duže ostali i više pili. Ćaći je to gèdilu, kaj su ga radi poslušali, pak jim je još više dal piti. Iz kê je iže bil lugar ali špan, to su već bile prezvane iže.

Dioba zadrugâ. Se di lańskiga ļeta (1898.) živeli su skup Nežići na Reki bližu Jastrebarske. Pred jeni sedam ļet živeli su skup još i Budišaki i Bišćani na Maluńu, a denas nî više ni jene. Moj stric Mikula Rožić, starac od 73 ļet, veli, da su se prvi Rožići pričeli diliti, i to za mađarske bune četrdeset osmiga ļeta. Pred tem jeni trideset ļet otišal je prvi iz iže Rožićeve jen, kî je rad sebi zìmal sakaj iz dimaćine; kral je, pak ga je družina pritrûcala, da je otišal iž ńe i napravil si je ižu na kraj sela, gde još i danas živi ńegva

rèzgva; to su Ciglari, a pišeju se „Rožići“. Drugi su i dèle skup živeli, dok se nisu pred pedeset ļet i uni pričeli diliti. Živele su skup tri famèlije: moj ded s tri sina, méga deda brat z jenim sinom i dva brata od druge rèzgve sâki z dva sina. Od te druge rèzgve bilo je muški šest i naši je bilo šest muški; pak se nisu mogli pogajati; jen drugiga je krivil, da dimaćinu zatira, da zîmļe gde ki mare i tak je jen drugimu spočitaval, pak su se povadili. Unda je dèšla buna mađarska, pak su morali iti dva od družine v gardu: jen od ńiuve strani, jen od naše, a ničer se nî dal, pak se nisu mogli pogiditi, gdôj bu išal, i tak su se još više povadili. Unda je otišal moj stric Jura (mȓl je pred dve ļeta 82 ļeta star) Zagreb bratu si, kî je bil čižmar tam, i povedal mu je sè, kak je dèma, i uni dva mâm su si zêli v Zagrebu fiškaļa i tak je dèšlo di déla. I unda su otišli iz stare iže moj ded sinmî i ńegov brat z jenim sinom i napravili su si novu ižu i skup su živeli uni zâ se i uni zâ se, sâki napôjseb. I tak su živeli jeni i drugi skup, ali kad su stárci pòmrli, unda su se mladi pak rezdilili i tak živeli sì napôjseb, samo kaj su gòspoda rekla, da žividu kak „potajna zadruga“.

Kad se jemput jena družina pričela trgati, unda su se i druge pričele. Kî su se prvi rezdilili, puntali su druge. Povadile su se žene zakajgod: zbog dicê, zbog posla, zbog jela, oko kemu nî bila gospodińa ali gospodar po vôļi, mâm bi se grèzil: „Ja se bum odelil, ne buš ti mene varal, ne buš ti meni gospodaril.“ Oko je kô dete zêlo klas kukuruze ali si iskopalo krumpêra, pak si gde ispeklo, oko je zašlo na slivu, rušku ali kam, pak je to vidil gdôj od družine, vàļe je bilo greja, mam je vikala: „Tvâ deca tržeju kukuruzu i pečeju si, sè budu pojela, ne bu niš ostalo ni sliv ni drugiga sâda; kî bi vrag to trpil; ti i tva deca bute nas zatrli.“ Oko je bila nastèrna jena žena na drugu, unda je mâm bilo, kak da bi ižu zapalil, mâm je bilo sâke féle špotańa i karańa, a kad je di tèga dèšlo, unda je bil dêl već gètiv. Kî nisu imèli dicê, uni su najviše larmali, i uni, kî su imèli dicê, pazili su na drugu decu, je li kaj zîmļeju, pak su unda i svû decu putili: „Kad zîmļeju ńegva deca, zèmi i ti.“

Kad se je odelil moj otac svojèmi brâti i z bratićem, živeli su jeni deset ļet skup. Moj ćaća su bili dobar skrban gospodar, a ńegov brat bil je pri gospoćini špan, pak se odvučil dèlati; malo gda je dèšal dimôv, nek je bil na Brebrovcu; dicê nî èmil, pak ni maril za delo ni za dimaćinu, a iskal je od dimaćine kaj je trebal, kak i drugi, kî su se mučili. To ni bilo nikimu prav, pak mu je družina

prigovarjala, kad je dèšal dimôv, i tak se nisu mogli nigdâr pogajati, nek je navêk jen na drugiga režal i pazil. Nas je bilo čuda dicê; nismo smèli nikaj dimaćega zéti. Spomińam se, kak sam jemput starijim bratom išal zèbat v trše, a unda nas je zatekal nutri stric i potiral nas je šîbu, pak smo morali bežati, a pokle, kad je dèšal dimôv, karali su se. Tak je bilo više put; najpredi su se pričele žene karati, a pokle i muži. Bratić ćaćin znal je nas malu decu više put poìtati van is iže (iz iže) kak žgance, a bome i mama su morali bežati pred ńim. Jen drugiga je špotal i preklińal mrsko, da su zène išle po čoveku, kî ji je čul; jen drugimu je sìkaj rekal; nî na svetu kletve, kû nî jen drugimu preklel; kaj je kî znal, kaj je bila istina i kaj nî bila, i kaj je gdôj skrivil pred deset ļet, to je sad čul.

Kad je tak dolku dešlo, unda se nisu više mogli pomerìti, a skup delati i jesti još mèńe. Jen kîgòd otišal je po ižiméra, pak su se rezdilili. Žalosni je bilo gledeti ńiuv dêl; unda su se karali i larmali; sâki je tèl imèti ļêvši fàlat zemļe i ļêvše trše; sâki je mislil, da ga bu drugi kanil; nigdâr se nisu z mêrim rèzdilili, nek navêk z gréom. Najteže je bilo diliti stańe i posudjê vinskô. Sâki ni mogal dibiti jednak kak i drugi, a jen drugimu ne bi pujstil, da se posvetì. Kad ni bilo drugač, unda ajd — tebi pol meni pol, pak su na pol prepilili. Nigdâr ne bum zábil, kad su se delili strici Tomac i Jankiša (gorńi Rožići). Čul sam, kak su vikali, da ćedu štalu prepiliti na dvoje, ali ju nisu mogli mâm; imèli su nekakvu staru škrińu i za ńu se nisu mogli pogidîti čija bu, unda su ju na pol prepilili. A karali su se i preklińali jen drugiga, da se Bog smiluj: nekuliku put je tèl jen drugiga z bâltom resèći; ja sam sà strépil od straa; bil sam jeni deset ļet star. Kak su se Rožići restrgali, tak su se restrgale i sè druge družine same med sôbu, i tak je bilo sè di lańskega ļeta (potajne zadruge), kad ji je oblast podilila, i tak je starim družinam zanavêk odzvońilo. — Od stari družin najduže su skup bili Nežići (na Reki) i Budišaki i Bišćani na Maluńu. Budišaki su se rezdelili pred šest ļet, a Nežići lańskiga ļeta. Ove tri družine bile su najprezvanêje iže v Prigorju; denas nî ni ńì više. Sad bum opisal, kak je pri ńì di déla dešlo.

Pred 26 ļet (1872.) prvi se je pri Budišaku odelil Matić i Marko Budišak. Matić je bil gospodar a ńegova žena je bila gospodińa, a gospodarili su obodva 7—8 ļet. Kaj su duže gospodarili, to je družina bila mèńe zadivoļna ž ńimi. Pripovedala mi je mâ sestra Jelíca Budišak, da družina čüda put ni imêla ni kruva za jesti, a

kam kaj drugo, ne zâti, kaj dimaćna ne bi premogla, nek kaj je gospodińa sè zaklépala, pak nî dala družini, ali je zâti sebi grabil jen i drugi, gde je samo mogal. Gospodar je pridával pure, guske, kokoši i pišence, kak da ni bilo dimaćina, a pènezi je sebi zêl, a gospodińa je pak na drugi strani zatîrala družinu; una je zîmala mašu, meļu, žiti, sir, jajca i sè, kaj je samo mogla. Družina je prigovarjala, ali to nî niš asnilo, a kad ga družina nî više tèla za gospodara, unda je rekal, da se bu odelil; bojal se je, da bu i drugi tak delal kak je un, pak se odelil, ali si je i nagrabil dost, pak se mogal diliti. — Sad je bil nàjbogatêji pri Budišaku, ali nî dugo bogactvo duralo; tu se bogme sad gèstilo i živelo se gòspocki; pozival se prebanuš, pak se jelo i pilo, žena mu finu i cifrastu oprâvu nèsila, a napravil si je ļepu ižu — grad, kak da je vu varošu. I denas je grad najļevša iža pri Budišaku, ali denas bogactva nî. Kad se odelil, èmil je šesnajst sudôv vina i di pet jezer pinêz, a denas nima ni vina ni pinez, nek ima tuliku duga, kuliku je èmil pinez, kad se odelil.

Kad je otišal Matić i Marko iz družine, ļepo su drugi živeli i dèle skup. Jeni pet ļet bila je gospodińa mâ sestra, a gospodar je bil jen drugi, zval se je Janko; un je bil dobar, rezuman i spòmetan gospodar, i pet ļet su skup gospodarili, ali kad je jen otišal, unda je već bilo teško z družinu. Dost je bilo, da se samo jen našal med družinu, kî nî poslušal gospodara ali gospodińu, nek se trùcal ž ńimi i okášal nâ ńe, već nî bilo sloge ni blagoslova; unda je jen drugiga podbuńival i vùjstil, pak si nisu dali zapovedati. A vidili su Matića z ńegovim zetom Markom i ćerju Baru, kak ļepo gòspocki žividu i kak jim ničer niš ne zapoveda. Jena gńila jabuka sè druge pokvari — tak i to; kî je bil premogućneji med družinu, mislil si je: i ja bi mogal tak živeti, zakaj da mi drugi zapoveda. Žene, kê su ostale, pričele su se cîfrati a niš ne delati, kak i Matićeva žena i ćî, a kad ji je gospodińa tirala na dèlo, nisu tèle râjmati; čez jeni vuvo nutar, čez drugo van. To je bogme unim, kî su se mučili, bilo krivo, i kad je mâ sestra vidila, da ide se po vragu, unda je ostavila gospodiństvo. Una je već prèdi, kad su ji druge prigovarjale, prèsila: „Dajte, drage žene, nâj bu jena od vas samo jeni ļeti gospodińa; ja sam bila pet ļet, nâj bu jena samo jeni ļeti, da vidi i prôba, kaj je to gospodińa", — ali se ni jena ni podûfala. Unda su, kad nî têla ni jena biti gospodińa, naredili, da bu sàki ćedan druga, da sâka vidi, kak se gospodari i kakva je to briga i skrb. Sad je bilo još gorje nek prèdi; sâka je zìmala i grabila, kuliku je

mogla; kad je dèšla drugi ćedan druga, nî niš našla; nî bilo ni meļe, ni maśe, ni jajac, ni mesa — nikaj, sè je jena drûgi odnesla, a rekla je, da je sè potrišíla. Unda je mâ sestra pak prijéla gospodiństvo, ali tak, da su se meńale sàki ćedan, a una je zaklépala sè, kaj je bilo trêba pri iži, pak je davala sâki na den, kuliku je mislila, da je dost: jajac, meļe, maśe, sèli, krumpera i drugiga živļeńa i povrteļi; ali ni sàd nî bilo sloge ni praviga gospodarstva. Sâka žena bila je gospodińa ćedan dan, bila zât' posal ali ne, nâj bu mlada ali stara, spometna ali bedasta; i sad je sâka grabila sebi, oko i ne tuliku, kak pr̀ļe, a družinu je zavrgavala i zatêpala; druge žene, kê nisu bile gospodińe tà ćedan, nisu tèle iti na delo. „Čuda put sam se naplâkala — veli mâ sestra — kad je mesti devet ženski dèšlo na dèlo samo dve, ja i još jena, a sedam ji je ostalo dèma, a dèma nisu niš delale, nek za sebe, oko je kâ têla, a jele su kak i mi, kî smo bili na dèlu." Kad nî bilo sloge, nek se dimaćina tak zatirala, i kad je mâ sestra vidila, da se ni tak ne dâ gospodariti, unda je ostavila gospodiństvo pokle tri ļeta, pak je nazâd bilo kak i pred tri ļeta; sâka si je zîmala, kuliku je mogla, na dèlu je išal kì je tèl, restèpal je dimaćinu, kak je tèl, a iz tega se izlegla još veća neslôga i jal; jen je mrzil na drugiga i tak se nî više dalo skup živeti, i pred 6 ļet Budišaki su se restrgali (1892. i 93.). Družinsku su ižu reskopali, kî nî na délu dèbil stańa, napravil si je drugo, i tak se jen za drugim zatrl; kuliku ji nî zatr̂la trsna vuš, tuliku ji je zàtrl dêl, pak su denas sì sirimašni kak i drugi. Pod zadńe, prèdi nek su se rezdelili, bilo ji je skup slugami 30 duš. Sà grunt su podilili na šest táļev, na šest famèlij. Funduš jim je dèma mal i vuzak; na bregu su, pak si ne mareju funduš reširiti; sâki je tèl êvši funduš dibìti; neki su išli k natarijašu i mitili ga sikak i podmitili su ga neki i da je bilo na ńegvu, un bi bil i napravil tak, da bi bilo krivice. Zati su se i kuražili ńegvi ļudi, a bogme i grèzili, da bu krvi prèdi nek se podilidu. „Z baltu ji bum pleća resêkal" — rekal je jen moji sestri pred drugu družinu. Mâ sestra išla je Jastrebarsku kotarskimu „predstojńiku", pak mu je sè povêdala, kak ji se grizíju, a „predstojńik" je bil dobar góspon — zval se Noli — pak ji je rekal, da se nâj niš ne boji, nek naj ide samo dèma, vrè bu un napravil, kak bu prav; tak je i bilo.

Najbogatêja i najprezvanêja družina pod zâdńe bili su Nežići, kî su se lańskiga i predlańskiga ļeta rezdilili (1897. i 1898.). Pri Nežići je bil drugi zrok délu; tu je bil kriv delni zakon. Moj svak, Grga Nežić, nî èmil muškêga ditèta, nek samo dve ćeri; obodve su

otišle zàmuža zà dećke pri iži; po zakonu, kad bi bil mȓl moj svak, ne bi dèbile ńegve ćêri táļa, nek bi sè družini ostàlo. Ńemu je bilo žal, kaj mu ćèri po ńegvi smrti ne bi niš dèbile, pak je iskal svôj tâļ prèdi nek mrè; i dèbil ga je, i tak je sâka ńegva ćî dibíla sedam jezêr; i baš kad je dêl bil gètiv, unda je po Vuzmu mȓl (1898. ļeta). Druga družina je kûmaj dičâkala, ničer se nî svàdil; sì su se prez karańa pòdilili; bilo ji je već preveć — 45 duš, pak nisu imèli ni gdè jesti pri stèlu.[1] — Tak je bilo i pri Bišćani na Maluńu; i tam je jen èmil samo žensku decu; Bišćani su se rezdilili pred tri ļeta. I tak sad nî v sèm Prigorju ni jene iže, gde bi ļudi skup živeli; sè se to potrgalo, kaj sami med sôbu kaj po zakonu, kî jim je pomogal, i tak su više gòspoda kriva nek muži; mesti da su jim gòspoda branila, još su jim pomogla.

Drugač je to bilo negda za klake; unda je gospoćina zapovédala, kî nî poslúnal, znal je, kaj ga čâka; oko su i ladàle batine, ali je zâti èmil sâki sèga dost dèma, pak su ļudi boļe živeli nek denas. Denas gòspoda ne čuvaju, nek ji tiraju na dêl, a na délu se sikaj izleže; tučeju se i koļeju muži za kajgod, a to je samo za fiškale dobro; i fiškali su Prigorce dost zatrli; gdekî je zaprâvdal sè kaj je èmil. Gòspoda su kriva, kaj ne mare otac sinim skup živeti, a kak bi unda živil brat z bratom! — V Prigorju nî dvè brâtov, kí bi skup živeli; samo moji dva brati žividu još skup, ali su i ńì već tèli restaviti; našlo ji se, kêm nî to bilo prav, pak su puntali i kopali seļani i sama redbina; rekli su, da jen drugiga vâra i zatîra. Da ne čitaju novîn i kńig, već bi se bili i povadili, a tak su spòmetni pak se ne daju spuntati. — Sâki denas vidi i zna, da se zlo živi i da je negda bilo boļe med družinu; denas se stari ļudi ne mareju dost nafaliti živļeńa družinskiga. „E, imèli smo unda po 4 di 6 volôv, ļepi i veliki, po 50 di 60 glav sviń, pûr, gúsak i kokoš puni dvorîše, vina pune lajte i sude i žita tuliku, da nismo nigdâr kupovali“ — tak veliju stari ļudi, ali kak uni to samo žalosni pripovedaju? — Rekla mi je mâ sestra pri Budišaku: „Kad su tirali četiri velike ļepe vòli Kàrlovac na sèjam, — mi žene smo se plakale, tak nam ji je bilo žal“ — a kak da ne plačeju, kad je sâka znala, da takvi volôv ne bu više nigdâr pri Budišaku! I ne

[1] 3 ji je bilo ožeńeni, 1 dèvac i 3 divìce. Sì muškî z decû bilo je 21; a ženski z decû bilo je 24. Prèdi nek su se rèzdilili, imèli su 8 volôv, 6 krâv, 2 końa, 55 svîń i di 100 komadi sìkakve živadi. Dimaćine imèli su di 70 ráli i sì osebûńkov bilo je di 70 rali. Dimaćinu su pòdilili na 7 táļov i sâki tâļ dipàlo je 7 rali.

bu ji nigdâr, kak ji nî ni drugdi. Denašńi su vòli kak máčki, kûmaj léčeju prázna kola za sôbu, a ima ji, kêm je i jaram pretežak. A kuliku ji ima vòli? Na prste ji mareš prebrijiti! A kakve su svińe? Malo kâ iža mare si i jeni preraniti — a kakvo je — kak štùkiš suvu a malo; di Božića nî ni mêsa ni máše. Pr̀ļe je družina klâla po 5 di 7 veliki debeli prascev, a denas 'nôgi nima ni sebe š čem raniti, a kam bi prasce! Bog, oko ima 4—5 kokoš, kè ne mora raniti i kravicu kak telicu, kê se rebra vidiju.

Kad se družina rezdilî, dibî sâki svoj tâļ, pak tak dibî nekaj posudjâ vinskega, nekaj posudja kuińskiga, nekaj ovega, nekaj onega, a sèga skup niš níma. Družina je imêla sèga dost, a sad se to sè resteplo i ničer nî dèbil na délu, sèga kaj mu je trêba i prez česa ne mare ničer biti, pak si sad mora sâki to sè preskrbeti — a otkud? Jen je dèbil ižu, drugi nî: jenêga je zapâla komora, drugiga nî; jen je dèbil lajt, trejti je dèbil kaj drugo, a lajta nî, a tak i druge stvari. Sad trêba kupovati — a otkud? Dêlaj si komôru, dêlaj si ižu, dêlaj štalu i kurńak, kupi vòli, kupi kravu — kupi pak kupi, a penez je na délu dèbil kaj ali nikaj, a oko je kaj dèbil, nî mu dost, pak se mora zadužiti, mora veliki intereš plaćati, a ne mare ni intereš plaćati a kam bi dug, a kad jemput zagrezne, nigdâr se više ne skopâ iz duga, nigdâr se ga ne mentuje. Kad su se Budišaki rezdilili, mâ sestra ni dibíla nikakvega staña, a ni pinez nì dibíla iz dela, pak si je morala dèlati ižu i kurńak (sa) svińcem, pak ju je samo to koštalo di 700 (sedam stotin) fòrinti. Da ji nî sin otišal Ameriku i slal pinez dimôv, ne znam, kak bi se živèlo. Kuliku put sam ju čul govoriti: „Kaj bi ja pričéla i stvorila, da nimam svéga Mikića! Joj, joj, sâm mi ga je Bog dal.“ Ńejin sin poslal ji je iz Amerike više nek 800 forinti, a bil je tam jeni šest ļet.

Oko je zadruga bila premogla, pak je dèbil sâki i pinez tuliku, da si je mogal ne samo sè preskrbeti, kaj mu je bilo trêba, nek mu je još i ostalo, — i to ni dugo duralo; čez jeni tri četiri ļeta resteplo se je sim tam; malo gdôj ima denas — negda su stárci cvancige spravļali v ladice, a denas 'nôgi nima groša žepû. I tak je dêl Prigorce zatrl di kraja; tère ji sakijačka nevôļa — filoksera i tuča, suša i móča, ali ji niš nî tak zatrlo kak dêl. — De je negda bila jena lùmera, tu ji je denas 10, 15 i više lûmer; de se negda jena peć kurila, tu se kuri denas 10, 15 i više peći! Kuliku samo dr̂v tu zgirì — zati i jesu koloseki sì iskrčeni i zatreni! Sad već 'nôgi nima ni funduša; nima si de kûrńaka napraviti a kam kakvo

drugo stańe; streševina nî na ńegvim fundušu, a oko će imèti kaj dvorîśa, unda nima vrta, oko ima vrta — nima dvorîśa, a kuliku ji jê, kî nimaju ni dvorîśa ni vrta ni ničesa. Če gdôj òće imèti kaj vrta, mora si krčiti i zemļu od kamańa čistiti i trebiti; to bi 'nôgi rad, ali nima gde. Kaj još bu i kak bu još narod živil, sâki strepî, samo kad pomisli! Kak bu unda, kad ne bu niš više diliti niti si nigdi groš zaslužiti, — a gde si bu zaslužil, kad ničer ne bu niš èmil; ni denas nî gde, a kak bu unda još denas zutra? — Kaj sam ji god pital, ni jèn nî rekal, da je denas boļe nek negda; oko se i vidi kemu ļêvše jeni ali dve ļeta — dok potrišî, kaj je dèbil, a pokle kaj dèle, to sȅ rje; i ńaj bu još rje, ļudi se još diliju: otac i sin (Nacek Facanov-Grdiša) spiju skup v jeni iži, kad nimaju dve, ali su podiļeni! Gdôj je tèmu zlu kriv?!

Život u obiteļi.

Muž i žena. Pòkle su se ļudi restrgali, ne dêlaju ni muži ni žene tak, kak su prȅdi dèlali, dok su skup živeli. Denas se ne gledi, je li je kî posal samo muškî ali ženski; sad dêla žena kaj i muž, a muž kaj i žena, zlâk kaj žena pomete ižu, podijî kravu, skuva kaj i speče kruv, pa kaj prede, šiva i rubļê pere; sigdi drugdi, kaj su negda samo muži dèlali, denas jim pomažeju žene. Muži i denas kak i pȑļe, dok su bile družine: režedu trśe, stâvidu (koļe), orjeju, vòjzidu drva, kisidu — ali jim pri sâkim dèlu pomažeju i žene, oko je silan posal. Kad se reže trśe i kad se stâvi, oko niš drugo to žena mora pobirati rođe i štrfálke; kad se kisî — mora žena sušiti sêni i kupčati sȅ tak kak i muški, ali drugač kajgod pomagati, samo da bu prȅdi gitèvo. Kî nisu baš tak siròcki, undi je i ženi boļe, ne mora tak z mužem sȅ delati, ali tî je malo v Prigorju.

Najviše se denas mučiju i muškî i ženske z drvi; malo gdôj ima vòli, pak oko níma š čem platiti, da mu gdôj drugi dipeļâ drva, unda mora sȅ na sebi léći. Muži, žene i cure nèsidu ali vòjzidu drva po ļetu i po zimi, a najviše v jeseni, kad imaju cajt, unda se sâki pâśi, da si za dibê za zimu naléče drvî kulikugod mare. Muškî po ļetu léčeju vlačige, a žene bremena, a po zimi vòjzidu muškî — a bogme i žene — drva na sanê. Dve, tri ali četiri glâńe — i više glâń, oko su mêńe, svežeju s tȓtu pri têńim kraju, pak zabojdeju śâp nâ 'nim kraju, de je vlačiga svezana, tak da śâp ide ozdôl na jenu stran, a gèri izajde na drugu stran trte, s kû je vlačiga svezana, i unda napȓtiju na pleća, da undi, gde je vlačiga svezana i gde je śap zabojden, dojde na rame, a śap pak dojde nâpri prek ràmena

na prsa i trbuv, i tak léčeju vlačìgu za sôbu. Tak léčedu i žene i cure, ali une râše nèsidu bremena na glavi.

Prigorske žene i cure, nâj bu teško kaj ali lako, navêk nèsidu na glavi. Sâka žena podvrže si svitak na glavu, da ji je laže nesìti, a napravi si ga sama od cańkov, a ima ji i kupovnî, a oko nima kaj drugo, zème si otirač, pak ga svrkne i vrže na glavu; svitak je okrugal kak kolubar. Breme ne dêladu od glâń nek od suča dêbliga i têńiga, od sûkov i sačesa; kaj najdedu, to svežeju pri sakim kraju. Kâ je jača, nèsi i veće breme. I líše nèsidu više žene nek muži i' šume i spravļaju vu listîńak, a po zimi nastiraju kravam; líše nèsidu v košû na pleći kak i muški ali v plâti na glavi. — I tak žena denas sìgdi pomaže mužu više nek muž ženi; oko muž nî dobar gospodar, unda mora žena na sè brigu imèti i sè dèlati, drugač bi ji i uni malo grunta otišlo rakom fućkat.

Muž ne zève ženu ni žena ne zève svéga muža z imenom nigdâr, nek muž veli ženi „una“, a žena mužu „un“. Tak veli muž: una je rekla, — a žena svému mužu: un je rekal — pred ļudmi, kî mareju znati, gdôj se misli. Oko tak ne veli, unda veli jen ali drugi: muž mi je rekal, — žena mi je rekla; velidu i ovak: môj mi je rekal, — mâ mi je rekla. Pred strańskim čovekom velidu: moj muž, mâ žena. Kad muž ženu zève, nigdâr ju ne zève drugač nek: „Čuješ, je li čuješ, kaj ne čuješ — edi sìm, dinèsi mi to i to“; tak zève i žena muža, — samo kaj mu veli „vi“, poštuje ga: „Čujete, je li čujete, kaj ne čujete — ète sim, dinesete mi to i to“; sejèni, nâj bu da su sami, nâj bu da je gdôj strański pôlak, ne bu nigdâr jen drugimu drugâč rekal nek tak. Oko dugo zève, pak ne čuje, unda muž zna ženi reći: kaj ne čuješ, bôgdâr oglúnala — ali: vrag ti vúva zatrdil!

Žena mora svéga muža navêk poslúnati, prež ńega ne smê niš napraviti niti kèmu kaj obećati ali dati. Oko ju gdôj kaj prèsi, unda mu veli: „Bûm svéga pitala“; oko tak ne će, unda veli: „Ne smem, bojim se svéga muža, bi me špotal, da dam“ — ali: „Bi me moj tukal“. Oko kâ žena kaj napravi, kaj ne bi smêla, unda sè strepî pred mužem, oko zna, da je ûd; kaj je žena mlâja, to se više boji i više je stráu. Ne dal Bog, da bi žena mužu odgovarjala; takva žena mora biti jako kuražna, a muž ji je dobar. Oko je kî muž nečuvaran, pak restêple, unda starije žene nisu tuliku stráu, nek si muže špotaju, a gdekî muž ne trpî, da mu žena gospodari, a unda mrsko živìdu; tučedu se i navêk se cvékaju. Kad je muž dobar gospodar, unda mu žena ne smê niš govoriti. „Jezik za zube“ — veli ji muž,

pak mora mučati. Muž je sìgdi prvi; nigdar za ženu ničer ne pita, je li kaj dipúśa; bilo ji prav ali ne, una mora unak, kak muž òće, i gde žena muža navêk poslúne, ondi žividu ļepo, ne špotaju se i ne cvékaju se.

Muž ženû nigdâr ńejde nikam skup; samo oko moraju iti kam dalku — na priśéńe ali kam, unda idedu skup; i kad idedu na dèlo, ali ne navêk. Kad tak skup idedu, unda nejdedu jen vuz drugiga, nek muž ide prvi, a žena za ńim jeni dva tri koraka i ne spomińaju se niš med sobû — malo gda se kaj spomińaju. Kad idedu k mèši, nejdedu skup; muž ide sam ali z drugimi mužì, a tak i žena ide sama ali z drugimi ženami; samo kad se żeńidu, unda mladižeńa ide kraj mlâde, a pòkle nigdâr više. Ova stara šèga ìtak denas sè malo po malo prestaje; mlâje žene govoridu svojim mužêm već „ti“ i drugâč se držiju po varoški; kî je bil gde vu varošu, živi ženû kak i varoški ļudi.

Med Prigorci ne mare čovek navêk znati, je li dećko zîmļe curu zâti, kaj ju rad ima. Kâ ima više pridàva, una ide prèdi zàmuža. Je li ju dećko rad ima ali ne, to ničer ne zna, a sâka je pokorna svému mužu i sâka žena i sâki muž tak žividu skup, kak smo prèdi rekli. Je li se ļubiju ali ne, sejèni, to ļudi po ńiuvim živļeńu ne mareju znati, zlak oko muž ženu tuče, unda sâki vidi, da ne žividu ļepo. Za gdekega znadu da se nimaju radi, ali se ìtak slažedu kak i drugi, samo oko je žena pokorna mužu i oko je dobra gospodarìca i čuvarna. Muž mare ženu špôtati, oko kaj skrivî, ali mora mučàti, oko niti nî kriva; kâ odgovarja i ne poslúne, ńu muž tuče, èmil ju rad ali ne. Kad je bilo više vina, znala je gdekâ žena malo više piti, pak nî têla mučàti, a kad je malo više píla, unda je i druge žene napájala i tak restêpala i vini i druge stvari pri iži, unda je muž znal biti ûd, pak ji je zaklépal, a unda su se karàli, pak je muž takvu ženu unda i tukal, a kad je i muž bil pijan, još je mrže bilo.

Pri nas je malo kâ žena tepìca, a ni muži nejdeju k drugim ženam; najde se gdekî, ali to su ļudi, kî ni drugač niš ne voļáju. Znam samo za jenèga, kî je svû ženu ostavil, a un je i drugâč bil sè drugo samo ne pošten čovek. Nigdâr nî išal k meši, nî se navčil niš dèlati, samo se gizdavo navêk nesiti i dobro jesti i piti; pokle je postal vinski trgôvac, išal z vinim Kàrlovac, pak se splel z nekakvu fļundru i ostavil svû ženû; a potle kad mu je za dug sè pridáni, otišal je z onû fļundru vu Ameriku, gde je još denas, a prava žena mu je dèma sèga zla dèčkala; muškâ deca ji se potucaju

po svetu, a una nima niš, nek kaj naprèsi po selu; nima ni svê iže. Ńu je muž jako tukal i denas ji se još pozna, sà je ispretučena; un se je rad rezbijal, a bil je velik i jak kak tòlvaj; sâki se ga bojal.

Oko se povâdi muž ženû, ničer se rad ne meša med ńe; sâki se bojî, da ne bi kaj dèbil, samo dimaći mériju, sini ali ćeri, če ji imaju. Ne znam, je li je gda kâ žena išla tužit muža i da bi kâ žena otišla od muža k materi ali k ocu. Kâ je tak zlo zašla zàmuža, râje trpî nek da bi otišla od muža; oko još ima dicê — kam bi z decû? A dèma ju ne bi ļepo gledèli, oko ji bi otac èmil više dicê, a bila bi to sramota; sâki bi ji se špôtal. Žena Jure Facana čüda je trpêla; ostâla je z drebnû decû i nî ostavila muža, nek je on ńu ostavil. Ovakviga čoveka ničer ne poštuje, nek ga sâki mrzi i zèveju ga kurvêš.

Pri nas nî takvi ļudi, kî bi živeli skup prez ižniga zakona; oko je gdôj, unda nî čisti dimaći čovek. Tak znam, da je kolar Kazić v Med-Ivančići živel dugu ļet prez ižniga zakona, ali su se pokle itak poručili. Kazić je iz Prigorja, iz Med-Ivančić, ali je vu varošu zučil meštriju, a Novakovićka je dèšla iz Jastrebarske; una se nèsila purgarski; i on se nèsi po varoški. Prigorci držiju to za sramotu, kad gdôj živi prez ižniga zakona.

Roditeļi i djeca. Sâki muž i sâka žena želi si dicê, makar su i siróćki; nek gdôj bi ji ranil i drvaril, kad ostariju? Dvoje, troje, četveri dicê nî još čüda, i sâki si želi bàr dvoje; više od troje ničer ne želi, kad nimaju na čem živeti. Kì ji ima troje ali više, jako se skrbi, kak buju živila; jê ji, kî imaju po šesteri dicê i više, a nimaju ni tri rali zemļe, kak ünda da si ne tère otac i mati glavu, kak bu po ńiuvi smrti, kad ni sami nimaju na čem živeti. Muškemu se ditetu sâki više veseli, nek ženskimu, da mu se rèzgva ne zatere, ali i ženskimu se ditètu veseli mati. Za muško dete veli mati: „A gdôj bi me ránil i drvaril, kad bum stara i slaba?“ A neke matere veliju: „Ženska deca više mariju za mater nek muška; ćî me ne bu nigdâr pozábila, a sin, kad se ožeńi — još me bu tìral iz grunta.“ A tak i jê; makar ćî otijde zàmuža, ìtak imaju ćeri mater râše nek sini; sini, kì ostânedu dema, svâdiju se z mâteru, a jé ji, kî i tučeju mater, a ćî ne. Kad je mati ali otac betežan, ćî navêk ļèvše i râše podvori nek sin, samo oko mare i oko ima cajt. Ženske se dicê ļudi drugâč ne bi bojàli, samo da nî pridàva; ńega se najviše bojidu, pak kì ima dvoje troje ženske dicê, ńega ćeri sèga zatèredu. Mati, kâ je više ćerî zàmuža dala, fáli se pred drugimi ženami:

„Dála sam tri ćeri zàmuža, dosta sam se istrišíla, pak fála budi dragimu Bogu i Majki Boži, još imam na čem živeti.“

Mrtve se dicê ne ridî čũda, a oko se kô mrtvo naridî, ničer ne zna, kak je to, nek veliju, da je žena morala nekaj teškega zdîgnati, a to more biti, kad niséće žene sàkaj delaju. Tak znâm, da je Rozica Banićeva (Domšićka) dva tri dana prĕdi nek je ridíla, išla gôru po drva i nèsila na glavi veliko breme, a tak i druge dêlaju. Kî su siróčki, pak oko imaju već više dicê, želidu si, da jim kô dete mre; tak sam čul višeput govoriti muža Rozíce Banićeve, da mu ni jeni dete ne će mreti, da ni jenèmu ni vrag ne falî. I druge žene govoridu za kû siróčku ženu, kâ ima čũda dicê, da ji se Bog smiluje, pak da ji kô k sebi zème.

Sâka žena dijî sama svê dete; naj bu siróčka kak će, nigdâr ga druga žena ne dijî; kad bi kâ žena dála drugi ženi, da ji dete dijî, sè bi ji se špôtale. Negda, kad su ļudi skup živèli, kâ je imêla malo dete, nî išla na delo, a denas, oko ne mare dèma ostati, nesi ga sôbu na dèlo, pak ga tam dijî, a jê ji, kê i zipku sôbu nèsidu. Oko dete nî pri cici, a ima veće dete, unda uni nâ ńe pâzi ali prèsi kû susedu, da ji na dete pripazi, kuliku mare. Malimu ditètu v zipki daju kajgod v ruke, da se múti, a najrâše mu dajedu žlicu ali falat kakviga drêva i druge stvari, kê su tupe, da si dete kaj ne naprâvi, a zna dibìti i koru kruva ali žilaviga mêsa, trdiga sira, oko ima već zube. Tak je jena dala svému ditètu sira i otišla po poslu, a dete grizlo, a ni moglo požirati, pak se zadavilo i mȓlo.

Kad se zibļe dete, popevaju mu matere ali kô drugo dete, kô ga zibļe, da prèdi zaspî: nûni, cêce, nûni-a-aj. Oko mati ima veće dete, unda je uni malo pri ditètu, a una je za poslom, a dete, kô još nî za drugi posal, mora po celi dan zibati i dete mutìti, a tak i unda, oko dete puzî, mora na ńega paziti; tak navêk starija deca pazidu na mlaju decu. Kâ nima nikakviga starijega ditèta, unda mora sama zibàti i na dete paziti. Kad još ne zna iditi, pak ga mora sama zibàti, unda još mare z rukami kaj dèlati: šivati, krpati, presti ali kaj drugo; z jenû negû zibļe, a z rukami dêla. Zipke su male, pri sâkim kraju imaju kak kolobar, kak śúnac, pak samo malu dȓbne z negû na śúnac i tak zibļe. Kad se dete resplače, kad je gladni, unda ga mora mati zéti i' zipke i naraniti ga; dâ mu cice ali kak drugač naráni, oko je već veće.

Kad je dete jeni pet mesâc stari, unda se mora na rùka nesiti; i sad ga starija deca nesidu tak, da jim na ruki sidî, a dete se prímļe oko vrata ali kak drugâč, da ne bi opalo. — Kâ mati nima

starijega ditetа, unda ga sama nèsi sìkam, kam i una ide; na jèni ga ruki nèsi a z drûgu dêla; a jê žên, kê ostâvidu dete gdegòd i ne maridu, makar se dete respuknalo od plača; kad ga moraju zéti na ruke, unda su úde, pak kuneju: „Vraži fant, nî ni jenu minutu mérni, navêk bi se samo nisìlo!“ a zna ga gdekâ i ispucati. Kô je dete mérni, pak ga mati pujsti da na podu sidî, unda se navčî puzèti, pak mati unda mare više delati. Deca puzidu tak, da se z rukami primļedu za pod, a jenu nègu poléćeju i podvrneju pod sebe i tak puzidu na jeni rìtesnici. — Prèdi su metali decu v stálac; to je kak mali stèlčac, a ozgor ima luknu široku, kak dete mare nutar; dete se ozgor vrže z negami nutar i tak stijî; denas malo gdôj rabi stalce. I odàče su negda imèli za decu; denas ne znam, je li gdôj dêla odàče za decu. To je bila štańga; jen kraj štańge je bil pričvršen na strepu, a drugi dèli na podu, a čez štańgu je bil prepeļan śap, za śap se dete držalo z obodve ruke i rivalo ga pred sôbu, a štańga se obraćala i tak se dete vučilo iditi. Denas se deca vučiju iditi sama; prímļeju se za zid, pak se držidu i tak se vučidu iditi. — Mala deca v zipki imaju pod sôbu sêni ali slamu, a ozgor malu plâticu; pod glavû je malo više naprâvļeni, a pokrivadu ji š čemgod, kak gdôj premare.

Z ditètom se bavi najviše mati, a otac mèńe: kî ima rad decu, prímļe dete, kad ima cajt, a jê ji dost, kì ne ćedu. Najviše pazidu na malu decu veća ženska deca; curice znaju najboļe dete mutìti, da se ne plače; gde nî ženskiga ditèta, kô bi pazilo, undi pazi muško. Po nićî mora se mati sama mučiti; tu ji ničer ne mare tak pomoći, kak po denu, oko je dete betežni, ali drugač zločesti, pak se plače; oko je malo muž pomare, to je sè, ali kaj to asnî, kad mu ne mare cice dati i tak ga vmiriti; sireta žena jako se namuči prèdi, nek dete na nège podîgne. Mâ pokôńa mama znali su čuda puti reći: „Deca, deca, kaj sam se ja namûčila prèdi, nek sam vas tulike na nège podîgnala i odránila!“

Kad dete već ne cîca, unda ga mati ráni s kâšicu, kû zèvedu „panadica“; naprâvi se od strni (šenične meļe), a dêla se tak kak zafrig. Ako je vruća kaša, zagrâbi žlîcu i vrže zûbe, pak v zubi žváče, dok se oladî; unda s prstom izubî (iz zubi) vâdi i dâ ditètu. Tak su negda sè matere ranìle, a neke i denas još ránidu, a više ji je, kê nè. Denas ne kuvaju tuliko ni panadicu, nek ránidu z mlekom, a nutar nadribídu žemļe; oko je vruće, ladídu na tińeru ali v šalici i unda ráni dete žlîcu.

Kad se dete naridî i kad ga baba opere i vrédi, unda ga povije

v cańe i obléče mu rubačicu, pak unda sè dete zamotâ od vrâta pak di gležńa s trâgom (povojem), a trâg je širik kak dlan. Kad se tak dete povije, unda je; kak štrùkaļ, ne mare meknàti ni z nežîcu ni z ručicu. Neke žene ne povijadu više tak, ne stežedu dete jako, nek samo malo, ali ne s trâgom, nek zamotaju s kakvu kȓpu. Čuda ji jê, kê povijadu unak s trâgom; bojidu se, da bi drugač dete imèlo šepave nège. — Kad se dete već ravni drži i mare sidèti, unda ženskimu ditètu kupujedu matere pásac i napravidu mu fertúšac, a na nège obujedu male čižmice, a na glavu privežedu rupčac, a muškemu ditetu kupidu lajbak i škrļačic, a rubačicu nèsi kak i žensko dete i čižmice sè tak. Ali to ne premare sâki, a kî premare, obleče dete tak, kad kam ide, a drugač ne; kî ne premare, ńegva su deca oblečena sàkak. Žensko se dete i pokle sè tak nesi, a muško dibî, kad je jèni četiri pet ļet stari, — gaćice i tôrbicu, a na nege čižmice ali opańke, i tak se nesi, kak i veći dećki i muži; i žensko dete sè tak kak cure i žene, a dibî i klaruš oko vrata. Siróćka muška deca nèsidu i di šestiga ļeta samo rubačicu prez gâć; tôrbicu nesidu samo premogućneja deca. Mala ženska deca ne nèsidu nigdâr opańke: ne nèsidu ji niti cure niti žene; opańke nèsidu samo siróćka deca; negda su nèsili samo sirocki, a sad nèsiju sì. Kî su premogućnêji, kupujedu deci sè finêje; samo kaj ji je denas malo, kî bi tak premogli. Gde je više dicê, mlaja nèsidu oprâvu od stariji; ima dicê, kâ ne dibiju nigdâr nove oprâve, nek nèsidu navêk stâro i pokȓpani i zamâzani; takva deca nejdeju k meši ni na prišéńe zlâk če idedu škôlu.

Kî otac i kâ mati ima rada dete, zève ga z imenom: Jôže, Jûre, Pêre, Mìka, Stâne; a kad su malo veća, unda: Jòžić, Jùrić, Pèrić, Mìkić, Stànić; prez imena malo gdôj zève; samo mali deci zna kâ mati reći: drági, máli moj, lepi moj. Tak i žensku decu zèvedu: Jêle, Bâre, Mâre, Dôre, a prez imena kak i muški deci: drága mâ, lépa mâ, rôžica mâ. Tak jim govoridu više drugi ļudi i žene, kê imaju rade decu; sama mati ali otac malo gda jim tak govori.

Kad dete kaj skrivî, oko ne poslúne mâm ali kaj kvara naprâvi, unda ga otac ali mati vudri z ruku odzadi ali po pléći, oko nisu jako jádni; oko su jako jádni i nagli, unda tučeju sìkud: po pleći i po glavi, nategnedu za vuva, skubedu, tučedu šîbu i drugač. Kô dete kvar dêla i ne poslûne, kad ga otac ali mati opomińadu, i kô se radi tuče i rezbija i s kamańem naitâva i kô mrsko kune i sramne reči govori, velidu mu, da je zločesti dete. Oko je dete zločesti, kriv je otac i mati, kî mu dipušaju sikaj i ne državidu ga v strau i ne vučidu ga Boga moliti. Takva deca ne čujedu od oca

i matere nek mrske kletve, pak se navčidu kleti; i kad kuneju, ne velidu jim, da ne smedu kleti, da je to mrsko i grêj, nek se još štimâju. Takvu decu zèvedu prezvanêje iže, da su to seļânska deca; oko kô dete iz takve iže kune, unda ga mati špota: „Kuneš, kak da si seļânsko dete; ne buš nigdâr Boga vidil; Bog te bu kaštigoval! Pì te i sram budi! Bum ti vrè ocu povêdala.“ Zločesti deci velidu sàkak; oko je mêńe dete, velidu mu: fȁnt, nesnága, mrzína jena, — a većemu: fakin, posmetûv i tepac, — oko se rad potêpļe i drugač oko ni dobar; velidu i: tòlvaj, galžeńak; oko čȕda žere i zîmļe sàkaj, kaj najde za jesti, velidu mu: požerûv. Tak i ženski deci velidu: fȁnt, mrzína — nesnága jena, divójka, tepìca. Veli mati ćeri si, kad je jadna: „Ti, divójka, je li je to za tebe, je li to za divójke?“ Zločestimu ditètu velidu još: to je pravi vrag, — samemu je vragu iz torbe vušlo; ta bu visil denas jutri na gâlga! Otac većemu sinu veli, kad je jako jadan, i: vol, koń, šust, prasac; a tak velidu i drugi ļudi čoveku, kî je bedak i kî živi kak svińa; velidu: to je vol, buļi kak vol!

Ne znam, je li je gdôj svê dete stiral od iže. Kad su još ļudi skup živeli, nigdâr nî dete iz takve iže išlo služit; to bi bila velika sramota; denas bogme idedu služit; nimaju kaj jesti niti se š čem opravļàti, i kî otac ima čȕda dicê, šèļe ji služit, će ji gdôj òće. Premogućnêje iže je i denas sram, da jim deca služidu; unda se drugi špôtaju, velidu: „Na kaj je dèšal, sad mu se deca moradu potucati po luckî iža.“ Najrâše idedu služit kèmu poznatimu dèma v selu, a neki idedu i dèle, a idedu služit deca od 10—12 ļet unim, kî nimaju dicê, i unim, kêm trêba kravara. Kô dete nî kravar, uni pomaže gospodińi dèma i vańi na dèlu, kuliku mare. Takva deca služidu samo za oprâvu, — malo kô dibî još kî groš; otac i mati su zadivoļni, samo da jim se dete prerâni, a pokle, kad naraste, dojde dimôv, a gdekô i dèle služi, kad vidi, da dèma ni na čem živeti. Kad takva deca vididu, da se drugdi boļe jê, ne mora ji otac baš tirati, da idedu služit, sama rada idedu; kûmaj čaka seļânsko dete, da se gde mare najesti; ìtak ne znam, je li ko dete otišlo prez dipušeńa oca ali matere, a ničer dimáći ne bi ga ni zêl prèdi, nek bi znal, je li otac dipúša.

Pasterčetu nigdi ni dobro; će ima kaj grunta od oca ali matere, još nekak živi, će nima, — pošeļu ga kamgod služit i pokle se ni ne povrne dimôv; ničer se za ńe ne skrbi. To su sirète kak i una deca, kâ nimadu oca ni matere; kaj priskrbi oćuv ali maćuva, to sebi i svoji deci spravļa.

Drugâč sâka prava mati i otac pâzi na svû decu. Bog oslobódi, da bi se o kê curi mrskî glâsi čuli — mâm bi celo selo znalo. Oko kâ mati spetî kaj pri svêm ditètu, mâm ga navúča i pućuje; velidu jim: „Ļep se glas dálku čuje, a mrskî još dèle.“ Nigdâr se ne vidi, da bi cura i dećko gda skup bili. Ni jen dećko se ne podûfa iti kê ženi ali curi, zlak oko se kî sluga špâjsa s kû deklû; od poštene famèlije dećko ni cura to ne dela. Prèdi med družînu znali su se špajsati med sobû, a denas, kak nî družine, nimadu prilike, pak se niti ne špajsadu. Itak je prèdi mèńe bilo fôtov nek denas: unda nî bilo tuliko dèkli, kak denas, a na dèkle nima gdôj paziti, pak se pripeti gdekê; če cura ne povê, drugi ļudi ne znadu, s kem je zanèsila. — Nisam čul od nikiga, da bi gdôj grešil živínu; to bi stepar bilo mrsko, to bi bila sramota! Takav bi čovek bil gori nek nema živina!

Sì ne pazidu jednâk na svû decu; jê ji, kî sakaj dipuśaju deci, ali spometnêji ļudi jako zamerjaju, oko samu čujedu govoriti malu decu sramne reči ali kleti. Takva su deca rezuzdana i ne poštujedu oca i matere. — Sâki otac i mati je gospodar svoji deci; sinu je gospodar otac i mati, dokle se god ne oženi, a ćeri, dokle ne otijde zamuža. Oko otac skup živi svojim sinom i pòkle, kad se je već oženil, i unda mu je još gospodar; samo kaj ji je i takvi, kî se z ocem povâdidu, pak se pòkle i podilidu.

Pri nas sâko dete, nâj bu muškô nâj bu žensko, ocu si i materi govori „vi“. Mlaji brati pri neki iža poštivali su prèdi starije brate, tak i mlaje sestre svê starije sestre, oko su otišle zàmuža, dok su još une bile male. Deca zevedu oca „ćaća“, a mater „mama“; kad kèmu deca pripovedaju kaj, unda velidu: „ćaća su mi rekli“, ali: „mama su mi rekli“, a kad otac veli kaj deci si o materi, unda veli: „mati ti je rekla“, a tak i mati o ocu veli: „otac ti je rekal“. Deca se navêk više bojidu oca nek matere, i kâ su deca odráńena v stráu božem, una i pòkle, kad su velika, više imaju straa pred ocem nek pred mâteru; to je zati, kaj otac više drži v stráu decu nek mati, pak je se zati i ne bojidu. Kî otac ali mati nî za mlada svê dicê navučal i v stráu držal, tâ pòkle ni ńì ne poštujedu niti su jim v stráu, nek se okášaju na ńe. — Sini su zločestêji nek ćêri; sini se matere malo bojidu, zati se mati grizî sinu: „Čâkaj, čâkaj, bum ti vrè ocu povêdala!“; i ćêri se više bojidu oca nek matere, ali ìtak râje poslúneju nek sini. Tak smo se mi sì jako bojali oca, a matere nismo. Oca smo se bojali kak ogńa! Kad je dèšal dimôv otkud, sè smo strepèli, če smo kaj skrivili. Tak je bilo i pòkle, kad smo

bili veliki. Ja sam se navčil kak dijak pušiti, ali ne daj Bog, da me je zatekal gda pušiti! Bil je jako velik neprêteļ ļuļi i duvanu. Mému bratu Ožíncu, kad je jemput pušil cigâr med drugimi ļudmi selu, stèpal mu je cigâr i' zubî, a bil je već dvàjset ļet star, pak ga je bilo jako sram, ali ocu nî smel ni jene reči reći! — Jê i drugi ļudi, kî tak svû decu držidu v strau, oko i ne baš tak jako, alı zati su jim deca pòkle poslùšna i ne podûfaju se na ńe okášati. — Itak nisam čul, da bi kî sin svéga oca ali mater tukal. Kad se povâdiju, unda otac dâ sinu ńegov tâļ, pak živi sâki napôjseb. Dok se sin ne oženi, još žividu nekak, ali kad se oženi, unda već ne maredu ļepo živeti. — Sekȑva se povâdi sneû, a unda se povâdi i sin z ocem; ne da jen drugimu, da mu gospodari. „To sam ja preskrbil i prigospodaril, a ne ti; ne buš ti meni gospodaril; dosta sam se muke nàžil, dok sam te na nège podignal s tvojû mâteru.“ Gdekî ne màre ni z mâteru živeti; pri Baliji v Kupečki Dragi živi napôjseb mati, napôjseb sin već jeni deset ļet.

Rodbina. Rod su sè, kî su med sôbu nâj bu v kakvimgod redû. Itak se misli, kad se veli „rod“ — mati i otac svojêmi sinmi i š ćerami i ńiuve žene i muži i ńiuvi starci svojû decu med sôbu. Uni se med sôbu ovak zevedu: ridìteļe zèvedu deca: *otac (ćaća)* i *mama (mati).* Oženen čovek zève se *muž*, a cura, kad otijde zamuža, zève se *žena.* Deca ńiuva zèvedu ćâćinega i mâminega oca *dèd,* a ńiuvega oca zèvedu *préded,* a predideviga oca zèvedu *prèpréded;* ćâćinu i mâminu mater zèvedu *májka (bàba),* a ńejinu mater zèvedu *prebaba.* — Otac i mati zèvedu svê muškô dete *sin,* a žensku dete zèvedu *ći (ćer),* a ńiuvu muškô dete zève se *nùk,* a žensko *nùka;* decu svéga nùka i svê nùke zèvedu *prénuk, prénuka.* — Muškâ deca zèvedu se *bràti (braća, brat),* a ženska se deca zèvedu *sestre (sestra).* — *Zèt* je meni mê ćeri muž, a mene zet zève *têst;* mati mê žene je meni *pùnica.* — Muž mê sestre je meni *svâk.* Brat mê mame je meni *vûjac,* a sestra mê mame je meni *vûńa.* Sin mê sestre je meni *sestrić,* a ći mê sestre je meni *sestrična.* Moj otac je moji ženi *svèkar,* a mâ mama je moji ženi *sekȑva.* Žena méga sina je meni i moji ženi *snêa.* — *Dever* sam ja ženi méga brata, a una je meni *nevesta;* i žene dvè bratov med sôbu su *neveste;* i sestra bratova veli ńegvi ženi *nevesta.* *Stric* mi je sâki stariji muž, a *strina* mi je sâka starija ženska, oko je iz iste iže, a nî mi bliži rod; ìstitak mi je *nevesta* sâka mlada žena iz mê iže, ali iz iže, kâ se tak zève kak i mâ iža. *Bratić* mi je sin méga brata, a *bratična* mi je ńegva ćî. Mâ sestra je moji ženi *zèlva,* ali samo

pred drugimi, drugač pred ńû veli ji „nevesta“, kak i žene dvè bratov jena drugi veli „nevesta“, a pred drugimi ji veli *jetr̀va.* — *Svêst* je meni sestra mê žene, a ja sam ńì *svâk;* i ženi moji je muž mê sestre *svâk.* *Šurjak* je meni brat mê žene, a *švogori* su med sôbu muži od dvè sestar, a gdekî zèvedu tak i svaka i šurjaka i sâkiga, kî je dálku v redû i kî nî nikakov rod. — *Snea* je mâ žena moji materi, i druge starije žene velidu mladim ženam „snea“ (snaa). — Oko mi mrèju moj ćaća, a mâ mama otijdedu po drugi put zàmuža, unda je ńejin muž meni *oćuv;* oko mi mrè mama, a ćaća se po drugi put oženidu, ńegva je žena meni *maćuva,* a ja sam oćuvu i maćuvi *pàstirak* (ali *pastir̀ka*); pastirak ne veli drugâč „oćuv“ ni „maćuva“ nek pred drugimi, a ńim veli „ćaća“, „mama“; tak i uni deci velidu „pastirak“ pred drugimi, a drugač ji zèvedu, oko ji radi imaju — deca, kak da su prava ńiuva. — *Tétac* je meni muž sestre mê matere i muž sestre méga oca; i deca i od mâmine i ćâćine sestre su meni *téci,* oko su muški, a *tetìce,* oko su ženske; i sestra mê matere i méga ćaće su mi *tetìce.* — *Zèt* je meni i moji ženi muž moje ćeri, a zèt mega brata moji ženi je *svâk,* a meni *bratić,* samo kaj malo gdôj kèga tak zève.

Prêtel i *prêtelica* je sâki dálki rod; tak je prêtel i prêtelica meni otac i mati zeta méga brata i zetova braća i sestre i zetov otac i mati i sâki ńegov rod je meni „prêtel“ i „prêtelica“, a sâki iz mê iže je pak ńim „prêtel“ ali „prêtelica“; a tak i sâki drugi čovek, kî mi dobri čini i v nevoļi pomare. *Kum* i *kuma* je meni čovek i žena, kî su me na krstu podîgnali, a tak zèvedu i sâkiga čoveka i sâku ženu, kâ nî nikakov rod; oko nì „prêtel“ i „prêtelica“, unda je: kum i kuma.

Bliži rod je med sôbu têst i punica svojû decû — sinmî i š ćermî, i svekar i sekr̀va svojû decû — sinmî i š ćermî. Bliža redbina se spoaja na nedeļu ali na svetak; oko su iz druge fare, idedu na prišéńe jeni drugim. Oko se zestanedu gde na prišeńu, ne bi nigdâr jen mimo drugiga otišal, nek stânedu, pak se rezgovarjadu med sôbu, idedu skup jest i pit; kad idedu dimôv, idedu skup, i oko ima cajt, navrne se jen drugimu vuz put. Bližńi rod rad jen drugimu pomare i pućuje i spomińa se o gospodarstvu i posudiju si kaj jim trêba. Oko je gdôj betežan od ńì, spoájadu se; ženske dinèsedu betežńiku kaj za jesti, sejeni, je li betežńìk ima ali níma; unda gdôj iz betežńikove iže veli: „Jój, kaj si išla trèšit; to nî bilo trêba, imaš sama dicê, kâ bi to pojêla!“ — a žena, kâ je dinèsla, ispričuje se: „Pujstète, pujstète, lé — kaj ću, ne marem dojti z go-

lemi rukâmi, pak sam spekla malo vrtańa (ali gibańice, kaj već ima), mòjzbit bu betežńik mogal kaj jesti. Oko dinèse ocu ali materi ćî kaj, unda ji veli mati: „Nâj ti, ćerčica, nisìti meni, nâj; to sè tebi trêba, nâj se zatirati, čuvaj si"; a ćî ji veli: „Mâ mama, nek kak bi dèšla, da ne bi niš dinèsla; meni je mrsko, da niš ne dinèsem." Oko je iz dalka dèšla, unda još veli: „Retko kad dojdem, pak ne marem da niš ne dinèsem deci." Oko je male dicê, unda bližńi rod nigdâr ne dojde jen drugimu, da ne bi deci dinesal bar cipuva, kû žemļu, rûšak ali drugiga kakviga sâda. Oko su jim iže blizu, unda si pomažedu još više. Najrâše pomare mati i òtac ćèri si, i ćî materi si i ocu; oko su blizu, unda mati, kadgod trêba kaj, skèči k ćeri si i ćî materi, a oko je gdôj od ńì betežan, unda je po celi dan pri betežńiku; zâti je sâki materi drago, oko ji je ćî otišla blizu zàmuža, unda je tak, kak da je dèma. — Mèńe se pogája snea sekȓvu i svekrom; jê ji, kê žividu ļèvše z luckû ženû, nek svoju sekȓvu.

Život sa susjedima.

Kad su ļudi još skup živèli, unda je bil sused sâki čovek, kî je èmil ižu blizu ńîuve iže, a iža mu se s prezimenom drugâč zvala nek ńîuva. Pòkle su se podilili, sad je sused brat bratu i sin ocu i stric stricu — sì imaju iže jen blizu drugiga, ali ne velidu jen drugimu sused, kad su iste famèlije; sused mora biti druge famèlije i drugiga prezimena. Kad bi gdôj rekal, kî ne zna: „Ovo je tvoj süsed" — mâm bi mu rekal: „To mi je brat" — ali kaj već jê. Oko se sused susèdom dobri pogája, unda se rad ž ńim spomîńa; gdekî râše nek s kem svojim. Na nedeļu i na svetak po poldan zna dojti i jen k drugimu pred ižu, pak se spomîńaju kî cajt. Kad kaj trêba pomoći, skèči sused susedu na kratak cajt i pomare. Siróćki sused kûmaj čâka, da ga gdôj pozève, da mu kaj pomare, samo da dibî zâti kupicu vina ali rakije, a to dâ sâki rad svemu susedu. Oko gdôj mrè, sused râd pomare oko mrtvaca: pomare mrtvaca obleći, na skôlke ga vrći, ide po križe i sè drugo kaj trêba. I pri pogrêbu sused pomaže i drži se gdekì kak dimâći čovek; drugi seļani se ne pačaju tuliku kak sused. Kad je kakvo veseļe pri iži, kad se gdôj žeńi, unda se i sused pozève, ali prezvaneja iža ne zève kegagod. Prezváne iže pozivļedu samo prezvanêje susede, pak unda jeni druge pozivļedu na pir; sirockêji susèdi na piru samo pomažedu, a nisu svati; ńì na piru ne preštimâvaju više nek i druge seļàne.

Malo kî Prigorac ima takviga pajdáša, da prez ńega ne bi mogal

biti. Dok deca idedu školu, unda se spajdaše; po dva ali tri navêk idedu škôlu i iz škôle; sâka mati ali otac najde svému ditètu pajdaša, da nejde sámo. I kak pastiri pajdašidu, i pòkle kad već nisu pastiri, idedu skup k meši, od meše, na prišeńe i iz prišeńa — sejednak, nâj bu dećko ali cura, ima svéga pajdaša ali pajdašicu. Pajdaštvo durâ tak dugo, dok se dećko ne ožeńi i dok cura ne otijde zàmuža; pòkle je dećku i curi negdańi pajdaš kak i drugi ļudi; pokle već nimaju ni tuliku cajt; dojdedu deca i druge brige muške i ženske, pak se za pajdaštvo ne mari. Negda, kad su ļudi skup živèli, duže su pajdašili, imèli su više prilike; denas, kad se sè potrgalo, živi sâki za sebe kak da ga nî.

Susèdi se znaju i povàditi; pocvékaju se deca med sôbu, pak sâka mati krivi drugo dete a svê brani. Naprâvi kvara gde susedovo blašče ali živad, pak kune sused suseda, kaj ne pazi nâ ńe, a gdekî odrène kravu dimôv, pak zapre; tak otirâ pure ali guske pak zapre i ne púša ji, dok mu se ne plati kvar. Jê i takvi ļudi, kî, kad najdedu kokoš, puru ali gusku na vrtu ali gde drugdi, mâm vubijedu iz puške ali mlatidu po pura i guska šapom, pak jim pretrgnedu nègu ali perut ali vubijedu i odnesedu pak pojedu. Dojde čovek pak ìše, da mu pujsti kravu, guske ali pure van iz kurńaka, ali da mu dâ kaj je strèlil; oko mu ne pujsti ali ne da, unda se špotaju i karaju i oko su nágli, i potučedu se. Najpredi pričmedu se žene karati, a pokle i muži, pak unda obodva larmaju. Kad se muži potučedu, unda su bogme žene v strau, da jen drugiga ne bi vubil; unda žene skèčidu, pak méri sâka svéga muža. Kad su muži pijani, unda se prèdi potučedu; denas nî tuliku vina, pak se i mèńe tučedu.

Život prema dobi.

Momkovańe i djevovańe. Kad se dete naridî, zève se — nâj bu muškô ali žensko — *dete* ali *ditêce;* tak se zève sè dok ne pričme idìti; kad preèdi, unda se muškô dete zève *dèćec,* a žensko *curica* sè di jeni desetiga jedinajstiga ļeta, a pokle se di osamnajstiga dvajsetiga ļeta — sè dok se ne ožeńi — zève muško *dećko,* a žensko *cura* ali *divójka.* Kad gdôj curi reče „divójka", unda je to tuliku, kak da bi ji rekal: već si za zàmuža. Gdekâ mati, kad je kaj jadna na svû ćer, unda ji veli: „Divójka, to je baš za divójku, kaj te nî sram!" Tak velidu i druge žene i muži curi, kad kaj naprâvi, kaj ne bi smêla. — Dećki si med sôbu velidu i „déci"; kad ji je više skup, unda zna kî reći: „Déci, idemo v brêge k isu!" Tak jim velidu i muži: „Déci, ète sim, búte mi nekaj pomogli!"

Dećki se nèsidu sejednak kak i muži, samo kaj dećki više opańke nèsidu na dèlatni den, a muži, oko premaredu, râše nèsidu čižme. (Premogućneji muži se sramujedu opańke nisìti; přļe su još mèńe nisìli nek denas; ja nîs nigdâr vidil svéga ćaću, da je opańke nèsil.) Kad dećko vidi, da ga otac i mati kánidu žeńiti, unda se na nedeļu i svetak ļèvše nèsi. Kî su oženeni, ne maridu tak za oprâvu ni na svetak ni na delatni dan; ńîuva oprâva nî tak cìfrasta ni tak nova; čižme, lâjbak, škrļâk, tôrbu i po zimi lače i àļa — sè je to mèńe cìfrasti nek kak dećki nèsidu. Oženene je sram, da imaju cìfrastu oprâvu; sâki bi jim rekal, da se gizdaju kak da se buju žeńili. Jê ji, kî se i cìfraju, ali to nisu dobri gospodari. Dećko denas nèsi nabiksane čižme, če si premare kupiti, cìfrastu àļu i tôrbu, škrļâk od zajčeve dlake; po zimi nèsi kupovne pantalone i kaput, lâsi si zaglâdi (počešļa se); kî su gizdavêji, kupujedu si štrfêtline, kî škripļedu. Tak se i oženeni oprávļadu, samo kaj tuliku ne pâzidu kak dećki; dećkom se šîka ļepa oprâva, oženenim se ne šîka, pak bi jim se špôtali.

Negda su se dećki više zestajali nek denas; denas se skupļadu samo nedeļu ali na svetak po poldan gde v selu ali v bregê na divân i to samo po ļetu; po zimi nejde ničer nikam. I cure se na nedeļu i na svetak po poldan skupidu pred čiju îžu, ali ji nî tuliku skup kak muškî; muškî se skûpi tak — po deset, petnajst, a cur po pet šest, malo gda više zlak če dojdedu k ńim i žene. Nigdâr se ne skupidu sì dećki niti sè cure iz celiga sela, nek samo iz blîži iž. Cure nejdu nigdâr unam, gde su dećki i muži, nek su navêk napôjseb muški, napôjseb ženske. Ima cûr i dećkôv, kî nisu nigdâr reči skup rezgovarjali, makar su sèla mala. Oko kî dećko diváni s kû cûru, to diváni samo, oko su gde skup na dèlu; oko je sramežļiv dećko, unda ni ne diváni ž ńu: sramûje se pred drugemi starejimi. Mlad dećko ne diváni, ni kad nî cûr; pred starejimi muči; ne šîka se dećku i curi, da čûda divánidu; uni moradu poslušati, kak starêji spometni rezgovarjadu.

Malo se gde trêfi, da bi dećko išal kê ženi; to bi bil veliki špot i sramota! Jê dećkov, ki se znadu i našpajsati s kû cûru ali s kû sneû; gdekî će i cice nažuļiti, ali to nisu dećki iz poštene iže, to su slugi, kî su se ditèpli v naš kraj; malo kî dimáći to dêla. Itak se ne ôsma ničer to dèlati s cûru, kâ je iz prezvane iže, nek z onû, kâ je sirèta, iz siróćke iže, iz seļânske iže, kak ļudi velidu. Kad se gdôj s cûru špajsa, unda je curu jako sram, pak kûmaj čâka, da vújde kam. Iz poštene iže bojî se oca i matere cura i dećko i sra-

mujedu se, če se gdôj starêji ž ńimi špajsa. Pred ocem i mâteru ne podûfa se ničer špajsati. — Malo se kâ cura prevarî; trêfi se, da se kê pripetî dete, ali malo kêm mati i jòtac živi, nek sirètam prez oca i matere, kê služidu, pak nima gdôj nâ ńe paziti. Za takve se cure navadni ne zna, s kêm je imèla dete. Ne čuje se, da bi z ožeńenim zanèsile. V Predinski Dragi se je jèni curi pred jèni trideset ļet dete pripetilo z jenim dećkom, ali ju nî tèl zéti; išli su i na sud, — tužili su se i dećko je moral plaćati za dete; pòkle se je jen iz drugiga sela k curi priżeńil. Kupečki Dragi ostale su pak dve cure prez oca i matere; i od ńì se jèni dete pripetilo, ali se ne zna, s kem je zanesila. Jedna je iz Med-Ivančić dete pogubila, pak je zâti bila dva ļeta v reštu, a ima jî i više, kêm ne znam imena. Ničer ne pòmeti, da bi kâ cura vušla kêmu dećku; take šège nî Prigorju.

Dećki se żeńidu prèdi nek moraju soldatiju, oko jim se dipujstî, a drugi se żeńidu, kad dojdedu iz soldatije. Cure idedu ranêje zàmuža; kûmaj prejde petnajsti ļeti, već je zàmuža, samo oko je dost jaka. Kâ cura prejde sedamnajsti ali osamnajsti ļeti, ńì je već sramota, a kâ ne otijde di dvajsétiga ļeta, ńû je već strâ, da bu ostâla stara pârta; samo une ostânedu, kê su jako siròcke ali kê imaju kakvu fàlingu, a nî tuliku dećkov, pak nimaju za kèga. — Kad se cura približûje petnajstimu ļetu, unda ji se mati skrbi, da bu ļèvše oblečena nek je prèdi bila. Na dèlatni den se nèsi kak i pr̀ļe, samo na nedeļu i ne svetak, kad ide k meši, obléče ļêvšu oprâvu: obûje štrfêtline z velikimi petàmi, a nèsidu sad već i štùmfe; obléče ļepu belu i finu rubaču od kupovnêga platna i ļepi fertuv sà našlîngan, svilni pas i svilni rubac i đunć (kraluš) oko vrata; po zimi nèsidu rèklec. Malo kâ cura denas nèsi po zimi àļu; pr̀ļe se nèsila ļepo iscîfrana àļa od črniga darevca; denas takvu àļu nesidu samo stare žene i gdekâ cura dèma; k mèši ne nesi ni jèna cura ni mlada žena; nâj bu siròcka nâj bu premogućna — sâka nèsi rèklec. Mlade žene se sè tak nèsidu kak i cure, samo imaju kofrtâń na glavi.

Kad ide cura k meši, najde si pajdašicu dèma ali gde na putu; i snee sè tak, a idedu i skup snee i cure, a znâ ji biti po više skup. Kad dojdedu k církvi, stijídu cure i žene skup na plâcu i čâkadu, dok bu cajt iti v cirkvu; tak stijídu i čâkadu i dećki i muži, dok zazvońi skup, a unda idedu v cirkvu. Cure idedu pred veliki oltar i stijídu na levi strani kak se v cirkvu dojde, a za ńimi dèle stijídu mlaje žene, a za ńimi starije žene, a stare žene sidídu, če imaju gde — v klecàlu. Dećki se postavidu na desnu stran cirkve pred

veliki oltar, a za ńimi mlâji muži i stárci, kî sidídu kak i stare žene (sl. 24.). I na koruš idedu dećki i mlâji muži. Nigdi drugdi ne maredu dećki viditi cure iz drugi sêl, zlak pred cirkvu ali cirkvi pred velikim oltarom. Oko kî dećko oće oženìti kû curu iz drugiga sela, unda respitûje: čija je to i to cura — oko ju ne pozna; oko ju pozna još kad je ž ńim školu išla, unda mu nî trêba pitati, čija je, unda samo gledi, kulika je, je li je već dost velika. Makar se dećku kâ cura dipâda, nigdâr nejde k ńì, kad stijî pred cirkvu ali gde na plâcu. I dimôv od meše idedu cure napôjseb, a dećki napôjseb; Bog oslobodi, da bi kî dećko curu dimôv dipràtil! To se ne bi šìkalo ni curi ni dećku! Tak 'nôgi i 'nôgi dećko niš ne diváni s cûru, sè dok ji nejde na snibòke.

Sâka mati prirejuje svoji ćeri rûvo, kaj bu imêla, kad bu išla zamuža; još ji je ćî mala, već se skrbî. Najviše se matere skrbidu za prèju i perje; to je múdan posal; oko nima nikiga, gdôj bi ji pomogal, unda mora pričeti ràni. Kad se žensko dete naridî, već mati i jòtac imaju brigu, kak ju buju prekrbèli. Žensko dete čuda trêba — velidu matere; kâ ima više ćerî, una se sà postâra od brige; teško je sè preskrbèti. Kuliku samo perja trêba, dok se napunidu dve tri blazine, dva tri vańkuši, a gde su plâte, vańkušnice, poplòni i druga pràtež? Mati i ćî, kad je već za posal, prededu i redidu si rubļê same, kuliku maredu, a neke dajedu i drugim ženam, da jim pomaredu, oko ne maredu same digitôviti; sè delaju žene, samo dajedu kâlcu, da jim kè. Kâ ne zna ļepo sama šivati, dâ šveli. Rubače i fertuve ne šivadu od dimaćega platna, zlak kaj nèsidu dèma na delatni den, a kaj nèsidu k meši, to si sè kupujedu. Denas se cure više cîfradu i lîšpadu nek pr̀ļe, makar je denas veća siróćina nek je prèdi bila. Predi su si rubače rôlale žene i cure s glatkim kamanom, a veću pràtež rôlale su tak, da su namotale na mlečénku, a v kirìti vrgle teško kamańe i tak pod kirìtom vaļàle mlečénku i rôlale, a denas bogme rabi peglâjzin kak da su varošu. Kâ ima staru strinu ali sekr̀vu, unda ji trébi pérje; i mati oko nima zubî, pak ne mare presti, trébi si ćeri pérje. Kê matere premaredu, kupujedu si ćeram vańkuše i blazine; malo ji je, kê bi tuliku pérja dèma imèle, kad nimaju tuliku gusak, a ni druga se živad tuliku ne kèļe, pak unda moradu kupuvati, če imaju zá kaj — Kâ je cura već za zàmuža, navučadu ju, kak se mora držati pred drugimi, ž ńu već divanidu spomètni i una se mora ladàti tak, da ne dêla famèliji niš na špot, pak je sâki materi díka, ako ji gdôj veli: tvâ ći je sramežļiva, spòmetna cura, diváni kak stâra kakva žena. Kâ brbrâ

kajgod bedasti i lâja, ńì velidu, da ima jezik kak i krava rep i lâje, daju ne bi sì cucki sèga sela nalajali.

Kad kû curu dećko rad ima, unda veli, da mu se „dipâda“ i da ju rad ìma. Takvu curu dećko rad gledî i oko se ž ńû već od prëdi pozna i oko je prëdi ž ńû divanil, unda se rad ž ńû diváni i pòkle, ali tak se divani samo z onû cûru, kâ mu je suseda i kû sàki dan vidi i ž ńû diváni, ali ž ńû itak nejde nigdâr nikam i nejde k ńì, pak tak ničer ni ne zna, da ju rad ima. Ako ju gde na putu stigne, reče ji kajgod, veli ji: kam ideš? ali: je li ti vruće? — ali: je li ti zima? — ali kaj; oko se dobro poznaju, unda mu odgovori, oko ne — otijde mimo ńega, kak da ji nî niš rekal. Oko se ne poznaju od prëdi, unda jen drugimu niš ne veli. Oko dećko curu pogledî, to je sè; cura dećka ne smê ni poglèdati; kad ide mimo dećka, mora dèli gledèti i oko ju kaj pita, ne ôsma se sâka cura dećka pogledati, samo oko je dećko dimaći pak se ž ńim od máli nog pozna. Samo na božićne svetke kuražneji su deći; unda ìśeju od cûr božićnice (jabuke). Kad stigne dećko curu na putu, kad idedu k meši, unda veli dećko: „Buš mi dala božićnicu?“ ali: „Jesi mi priredila božićnicu?“ ali: „Daj mi, Bara, božićnicu!“ Cura ne dâ nigdâr božićnicu, makar ju prèsi dećko, kèga rada ima; ńu je sram, a deći znaju to, pak jim unda otîmļedu božićnice; ìśedu po žepû od àļe, a cura se kakti otîmļe, da ne dâ, a pòkle ìtak dâ sáma, a nî ji žal, oko ji gdôj otme, kèga rada ima. Negda su deći otimali božićnice više nek denas, i cure su nèsile sôbu više jâbuk, pak su se ž ńimi naitâvali. Pred mâteru i pred ocem ne bi se ničer ufal božićnice otimati, unda bi ji bilo sram; ìtak ničer ne zamerja dećku, kad otîmļe curi božićnicu, samo cura ne smê sama dećku ponuditi — mâm bi bil špot po selu! Drugâč ne zna niti cura za dećka niti dećko za curu, je li se imaju radi; to ne bi nigdâr jeni drugimu reklo; nâj bu dećko nâj bu cura, tak to ne veli, dok ni pravo sniboštvo i ne dojdedu na porûku; tu pred oltarom veli jen drugimu, da se ļubidu, a ne bi ni sad rekli, da ji pop ne pita.

Malo je dećkôv, kî se ne bi žeńìli; nâj bu najsirockêji, sâki se žeńi — jen prëdi drugi kèšńe; mora biti čisti bedast, kî se ne žeńi — tak bedast, da ga ni jena cura ne će; a jê ji, za kê velidu da su bedaki, pak su se itak ožeńili. V Kupečki Dragi — pri Falici — je jen gluvonemi, pak se i un ožèńil! Zâti skèri sè cure otijdu zàmuža; samo kê nisu iz poštene iže, ali kê su mrskê ali kê imaju kakvu fàlingu — te ostânedu stare pârte; to su cure, s kêmi se deći još najrâje špajsaju i norije dêladu. S takvemi curami misli

sâki, da smê norca dèlati; kaj su starêje, sè jim se više špotaju i tak žividu zlo; dok jim je otac i mati živa, još još, a pòkle idedu služit, ali po težačkim dèlu.

Malo kâ cura znâ, za kega bu išla zàmuža, a tak i dećko; otac i mati mojzbit znaju, ali to jim ne velidu predi Trè kraļev ali v mesijedi, a to je od Tri kraļev di fašńaka, a kad jim jempût povèju, unda su blizu snibòki i pir; ne durâ duže od jenêga mèsca, pak su već muž i žena.

Mlada snaha. Kad dojde cura k iži svéga muža, mora se mâm drugi dan pokazati, kuliku voļâ; sè oće da dêla i pri sâkim je poslu ńètna. Če ima sekr̀vu, ne da ji niš dèlati, nek ji zîmļe iz rûk, če kaj pričme delati. Već prvo jùtri snea mora rani stàti i kèsni lèći. Kad se stâne, mam ide sàkam po poslu: vodê dinèse, kravu podijî, kûńu poredi, gank pomete, a pòkle pomete, kad se drugi stanedu, ižu i dêla sàkaj, kaj je trêba pri iži. Prigorci se žeńidu samo oko fâšńaka, a unda još nî vańskiga dèla, pak mlada snea nejde nikam.

Prvi cajt snea malo diváni, niš ne govorî, nek če ju gdôj kaj pita; una se jako sramûje. Ni z mužem ne divani; ž ńim još meńe nek svekrom i sekȓvu; najrâše diváni s kêm mlâjim od sebe, a sâkiga poslúne nâj bu starêji nâj bu mlaji; nikimu ne bi žâlne reči rekla, makar da ji bog zna kaj naprâvi, a svekra i sekr̀vu poslúne râše neg svega oca i svû mater; da ji bog zna kaj rečedu, nigdâr ne bi rekla, da ne će i da bi gdôj na ńi — kaj se veli — drva cépal, nigdâr ne bi rekla, da ji je teško. Jê ji, kê tak ostânedu po jeni, dvê ļeta, a gdekâ još duže, ali se vidi, da malo pomalo popúša. Kad dibî prvo dete, pokle je sè segurnêja, a kaj dèle, sè više òće da bû gospodarica.

Prèdi su snee svekru i sekr̀vi nège prâle sàke sibòte; denas se već ne čuje, da još kâ kèmu pere. Još pred jeni deset — petnajst ļet nèsila je sâka snea jeni četiri ćedna belu peču na glavi, a jê ji, kê su nesile i po pol ļeta; to je bilo zlaméńe, da je snea; denas već ni jèna ne nèsi; denas se sâka nesi kak i druge stari̇je snee i žene.

Žena. Žensko dete, kad je još malo i još nî za posal, ide škôlu ali na pašu s kravami; oko nejde na pašu, pomaže dèma, kuliku mare. Kad izijde i' škole, vučî ga mati sàčemu i pomaže ji, a s tem se i vučî: pometa ižu, pretîžu (pred îžu), ganak, dvorîše; dinèse vodê, ide gôru po drva, ide žulit kravi, svińčetu ali puram; po zimi vučî se presti, krpati, a kad je žensko dete dost jako, privuča se i kruv mesìti, kuvati, prati i drugi ženski posal. Muško dete, oko nî

pastir, níma tuliku posla; i muška deca idedu gôru po drva; idedu i žulit, ali ne dêladu sè kak ženska deca. Kaj je cura stareja i veća, stem ji je teže i ima više posla; na muškêga ničer tak ne viče, če niš ne dêla, kak na žensku, ńì se vàļe sâki i špôta, da je lena i negospodarica; ženska mora biti pri sâkim poslu flètna. To i žene velidu i više zamerjadu ženski nek muškêmu; i mati si ćeri veli: „Ne buš nigdâr muža dibíla; gdôj te bû zêl!“ I žene se moradu sè tak zadržavati kak i cure; kâ si ne zna posla najti, i ńì se špotaju; unda jena drugi veli: „Za pêt-rân bóži, una žena nigdâr niš ne dêla; jój, jój, pak ta žena nima niš posla; a kak ji je muž sà črn; pak kak bi to kaj imèlo, kad se za niš ne skrbi!“ Makar žene više trpidu, ìtak je ne preštimâvadu muži ni drugi ļudi. Kak smo već predi rekli (na str. 225.), žena je navêk zâdńa sìgdi; ńu ničer ne pita, je li je kaj prav; malo ji je, kî bi dikánčali ženû i ž ńû se divanili, a oko ji se i povê i oko ji nî kaj prav, malo ju kî muž poslúne, a jê ji, kê se niš ne pačaju vu muške posle. Dojde li gdôj strański k mužu, unda ni ne dojde k stelu, oko je strański čovek kakov gospon; kad ga mora š čem podvoriti, podvori ga, a unda izajde van, a ne sêde k stelu; to mora biti kuražna žena, kâ bi sêla i divanila. Starije se žene mèńe sramuju nek mlade; to je takva šèga, kaj žena beží od stèla, to se ńì ne bi šikalo. Oko i nî strański čovek kakov gòspon, nek gdôj drugi, s kem se ne pozna, i unda su žene râše vàńi; ńì je sram, mislidu, da se ne bi znale ladàti kak trêba i da ne bi znale divanìti strańskim čovekom. Če strański čovek ne pita muža za ńegvu ženu, un mu ne bi nigdàr rekal, da mu je žena, a čuda put i otijde, a ni mu vidil žene. Sè tak je i z drugimi ženami, i sâku žensku, nâj bu cura ali divìca — sejèni, ničer ju ne preštimâva tuliku kak muža; takva je šèga od negda. Sâka žena misli, da drugač ne smê ni biti. Jê žên, kê su spometnêje nek jim je muž; oko to muž sâm vidi, unda si ženu šèļe sìkam; sè ńì prepujsti i rad ju poslune.

Curam je još najļêvše; one žividu još prez brige; one još ne znaju, kaj su brige; ne skrbî se, kaj bu jêla ni kaj bu oblékla i obûla ni pri čem se bu grêla, još mèńe š čem se bu štìbra platila; cura samo vidi, kak ji se otac i mati skrbî, ńì ne èdi to po glavi. Kad otijde zàmuža, ni unda još ne zna, kaj je briga; otišla je mlada zàmuža kûmaj od šesnajst ļet, kaj bi unda znala, kaj su to brige i skrbi; još ji mleko i' zubî smrdî, pak niti ne rèzmi. Pokle, kad dojdedu deca — to ji je prva briga, unda se stèpr privuča, i kaj su veća deca, veća je i briga ž ńimi. Kad su deca još mala, mora

ji sama redìti, naranìti i čuvàti ji, a pòlek dece bogme i drugi posal obavļati; malo ji je denas, kê bi mogle samo dèklam i slugam zapovedati; oko kâ ima kakvo dete za dèklu ali slugu, nima ga za drugo, nek kaj ji kravu pase. Oko ima samo jeni dete, već ne mare sìkam prispeti. Kad se jutri ràni stâne, mora najpredi vańi porediti; oko dete ne spî a nima gdôj na ńega fiži paziti, zème ga sôbu; z jenû ruku dêla a na drugi dete nèsi; po zimi se već najde gdôjgöd fiži, kî na dete pripazi.

Kad žena kûńi, štali i drugdi porédi, kad naráni živad i vredi ižu: pomete, pojsteļu napravi i fròštik skuva, unda pòkle po zimi malo počîne, oko nima drugiga posla. Oko nima težakov, malo kâ žena kuva fròštik, — bog da kaj skuva k pôldânu; jùtri si zème malo kruva pak pojê, a v jeseni, kad je sadjâ, pojê kû rušku, ali jabuku ali nekuliku slîv; kî ima rakîje — pije po kupičicu rakijnsku rakije, a prèdi, kad je bilo vina, stariji su ļudi pojeli malo kruva i popili po kupicu vina oko devete ali desete vure. Sad kuvaju žene jùtri samo za malu decu mleka ali kašice. Za èbid priredi žena kajgod: krumpera, pažuļa, zeļa ali kaj drugo; i za večeru malogdôj denas kuva; za večeru pojê sâki po fàlat kruva ali sira, po kû jabuku, rušku ali slivu; deca jeju se tak, a skuva jim se i žgánac ali skùte. Po ļetu oko nî posla, žena dela kajgod dèma: oko iže ali na vrtu, a kâ ima dete, — múti dete, a tak i po zimi, kad nima toliku vańi posla: kâ ne dêla vańi, una prede fiži, ali lúpi pažuļ, bob, trébi perje i tak sàkaj, kaj si već najde za posal. Po zimi, kad se žena jùtri stâne (a mora se navêk prva stàti), najpredi zakuri peć, a unda mora čižme brisati i snažiti sebi i mužu i drugim, s kèmi živi skup: svekru, sekr̀vi i deveru, a po zimi sì nèsidu čižme, kad je blati, a zmâzane su navêk če po sarê. Od većiga blata snaži z drêvom, ko je zadêlani kak nož, a pòkle brîše slâmu ali s kr̂pu ali š čemgod, a pòkle zème sala pak tipî na ogńu — na sveći ali na lúči — i mâže čižme, a mažedu i opâńke, če ji gdôj nèsi. I po ļetu snažidu sè tak čižme, samo kaj mlaji râše nèsidu čižme ali štrfêtline na biks. Če ima žena veću decu, unda ji i deca pomážedu, i to ženska deca, muškâ mèńe.

Ne dal Bog, da bi se kî muški pr̀ļe stäl nek žena, zlak oko je betežna, to bi bil špot; muški ležídu pòjsteļi, dok žena ne zakúri i čižme ne osnaži. I po ļetu mora biti žena prva na nèga. Žena ne smê nigdâr štentàti na dèlatni dan; nâj bu ļeti, nâj bu zima, una ima navêk svéga posla pri iži i oko iže od jutra di mrâka; muža ni briga, je li je blago naráńeni i napojeni, je li je živad naráńena

i na sêd otišla, je li je iža vrejena — za sè to mora žena skrbèti, a deca ji — če ji ima, pomažedu. Na nedeļu i na svetak gdekâ se malo počîne po pôldan, a gdekâ nigdâr nima praviga počînka; zati se 'nôge žene jako postâradu.

Kâ žena nima dicê, ńì se špôtadu druge žene, velidu ji, da je jalóvka. Kad se gdôj s tàkvu ženû povâdi, unda ji veli, da bi kaj voļâla, ne bi bila jalóvka. Kâ ima čuda dicê, ńû žalujedu, velidu ji: „Sirèta, Bog ji je dal čȕda dicê; čȕda je muke i brige, dok se tulika deca odránidu i na nège podignedu"; a takva žena zna i sama govoriti: „Dvanajsteri sam ridíla, òsmeri odránila i na nège podignala, četìri ćeri zàmuža dala — fala budi dragimu Bogu, pak znam, kaj su to deca." Žena š čȕda dicê višeput ne zna ni sama, kam bi se vȑgla. Deca ìśedu sâku minûtu kruva, natêpļedu ju za sàkaj, i dok poredi kaj trêba fiži, dok podijî kravu, živad naráni, dok nažúli trave i skòše za prâse ali za puriće na priteļiće, već je trudna, a oko ima još težake, unda nima kad ni sesti ni jesti; kûmaj fròštik skuva težakom, već se mora za èbid skrbéti; a če ima dicê, a nima ji gdôj mutìti, nek mora sama, unda se zaštentâ pri dèci, a posal ji stijî; gdekâ ima z decû celi dan brige i posla.

Divìcam je najmrže: ńì nima gdoj zagovarjati; cura ima barem oca ali mater, a žena muža, a divìca nima nikiga, una je sama kak oklâštren rast ali oguļena lipa v šumi. Če nima oca ni matere, unda je prava sirèta. Još još, kâ nima dicê, una još nekak barać́e; ide po težačkim dèlu, če nima dèma niš, pak si kaj zasluži; a kâ nejde po težačkim dèlu, una ima na čem živeti. Kâ divìca ima malu decu, una ne mare nikam, nek če ji se gdôj smiluje, pak ji čuva dèma decu; oko ima mater ali kèga drugiga iz sve famèlije, unda ji pomažedu; oko nî dalku zàmuža otišla od matere, unda ji je na pôl laže, unda je kakti dèma, kak unda, kad još nî otišla zàmuža. Oko se pogája sekȓvu, unda ji je još laže, unda ji sekȓva bar pâzi na decu. Najmrže je unim, kê nimaju nigdi nikiga svéga; ńim je najteže po zimi, kad jim nima gdôj skrbèti za drva; teško je za drva drugim, a divìci sto put teže. Kâ divìca ima već velikega sina, ńì je lako, unda ji sin sè dêla i za sè se skrbî, kaj je muški posal; i ćî ji pomaže, oko je velika, ali prez sina ne bi ji bilo velike pomoći. Če kâ divìca ima više velike dicê muškê i ženske, unda živi dobri, če imaju na čem živèti; če nimaju, unda idedu sà deca po težačkim delu, samo kaj denas nî trêba težakov tuliku kak negda; malo ima sâki grunta, pak si ga lako sâm obdêla.

Če je kâ divìca mlada ostâla prez dicê, mare se nádijati, da bu

još otišla zàmuža, samo če ima kaj pridàva; a kâ je ostâla z dvôje trôje drebne dicê, ostane divìca, dok je živa, a tak i one, kê su starije i imaju veliku decu, nâj bu mušku nâj bu žensku, i te nigdâr nejdedu zàmuža; takve divìce ne snîmļedu črníne sè di smrti. Čuda je više divîc, kê ne otijdedu zàmuža nek kê otijdedu; kê su mlade, pak če ji gdôj snúbi, idedu zàmuža već čez jeni ļeti, ali to je jako retko. Dèvci i dećki râše zîmļedu cure nek divìce; „divìca je već imêla muža — velidu ļudi — nâj cure idedu zàmuža, a ne divìce". Jê ji, kî se bojidu divìcu zéti, da ne bi preveć falila svéga prviga muža.

Muž. Kak smo malo prêdi rekli, mužu je laže nek ženi. I muž se skrbî za ižu, ali nima tuliku ižniga posla kak žena. Muž se nedeļu i svetak počiva, mare i lèći i otijti k isu brêge, pogledati oko tŕša, oko žita i drugo kaj ima pôļu, a žena nejde nikam, una dèma ostâne i pazi na decu, prirejûje kaj trêba mužu i deci, kak i sàki drugi dan. To je tak od negda; na delatne dane dêla z mužem, a na svetak nima počînka. Nâj bu dećko, nâj bu muž, sejèni, muškimu ničer ne zamerja; žena samo oko se malo s kû drugu ženû podivâni, to ji je sè. Makar žena ni nima niš posla, nigdâr nejde brêge, nek ostâne dèma, a malo ji je, kê bi se na svetak legle i spâle; ńì bi se sì špotali, a muškêmu se ničer ne špota. Kad nî posla, muški mare i na delatni dan leći, a žene ne, zlak oko su betežne.

Muški smedu i drugač sàkaj govoriti i špajsàti se, ńim nì tulik špot. Muži kunedu mrsko po „muški", — kak se veli, a žene ne smedu. Če kâ žena „po muški" kune, mam jim se druge žene špotaju, velidu: „Joj, za pet-ran boži, po muškî kune, pì ju i sram nâj bu; nesnága i mrzína, ali je to mrsko!" I dećki ne smedu po muški kleti; ni jen dećko iz prezvane iže niti kune niti govori sramne reči; takve iže velidu, da tak kunedu i govoridu deca iz seļânski iž. Dok se god dećko ne ožeńi, ne šika mu se da po muški kune ali da govorî sramne reči. Ne dal Bog, da bi bil naš otac kèga čul, da po muški kune ali da govorî mrske reči! Moj najstariji brat Jožinac bil je već ožeńen, pak se nì ôsmal pred ocem reći niti „vrag", a kam kaj drugo; mi smo smèli govoriti samo „madrûn": „madrun te jâl", a nigdâr: „vrag te jâl". Kad se dećko ožeńi, unda već smê „po muški" kleti, to mu se tuliku ne zamerja, a ženi sì zamerjadu, oko po muški kune, i malo je kâ, kâ bi tak klela. Cura još meńe smê kleti; cure ne kunedu drugâč, nek „madrûn te jâl"; malo kâ cura kune: „vrag te jâl" — tak smedu samo žene kleti. Če bi kâ cura po muški klela, kîgod bi ju čul, sàki bi ji rekal: „Divójka, je

li to za tebe, kaj te otac i mati tak vučî? — a je li znaš Otecnâš izmoliti! To je grê i mrsko, da cura tak kune!“ — Ne dal Bog, da bi gdôj vidil curu ali ženu vodu pušàti, — takva cura ali žena ne bi znala, kam bi se vȓgla od srama, a jê ji, kî bi ženi ali curi mâm vikàli: êê —; a če kî muškî pišâ, ničer mu niš ne veli i ne špôta mu se. Muški — kî su ožeńeni i oko su špajsni — smedu i prdnâti, a će se kî ženi ali curi pripetî, mâm ji gdôj veli: „Stisni baba règḷe!“ a una ne zna, kam bi glédila, kak ju je sram.

Muž ima više brige, nek dećko; zâti je dećku ḷèvše, ali se i dećko mora skrbèti skup z ocem; oko je dobar i čuvaran i oko se pogája z ocem, unda skup i dikánčadu. Dobar muž pomaže ženi pri deci, múti malu decu i pazi, da jim se kaj ne pripetî, a jê ji, kî ne maridu čȕda za decu. Po zimi, kad su sȉ fiži, dobar muž zème málo dete i na ruke ali se drugač igra ž ńim. Kak sam rekal malo prèdi, muž navêk duže spî nek žena a kad se stâne, če ima cajt, pripazi na decu, dok žena vàńi dêla, a gdekî, kad nima kaj delati, pâzi na decu duže cajta. Muži, kî nimaju dicê, najdedu si kakovgod posal dèma ali otijdedu kam k isu ali gôru ali kam; tak pred pôldan, tak popôldan, če baš nimadu drugo kaj delati. Na nedeḷu i na svetak popôldan počívadu se dèma ali otijdedu kam selu ali brêge; mladi otijdedu kam selu i sêdedu kam v lâd, a stariji otijdedu k isu ali brêge, ali denas mèńe nek pȑḷe. Pȑḷe ji se znalo najti i po dvàjset skup bregê ali dèma, a denas, če ji se skûpi pet, već ji je čȕda. Prèdi su se znali i špajsàti više nek denas — denas je sȅ drugâč; sàki čučî râše dèma. Po večêri ide muž mâm spât — prèdi nek žena; kad već sȉ polêžedu, unda se stèpr žene lêžedu.

Dèvac prez dicê živi kak i dećko. Kemu su deca ostâla, mora se skrbèti za decu, a teško mu je prez žene; najde se gdôjgod od ńegve ali ženine famèlije, pak mu pomàre pri deci. Če su mala deca, zème je gdôjgod od famèlije k sebi, če su veća deca, unda je laže; nî treba tuliku nâ ńu paziti, da jim se kaj ne pripetî. Jê ji, kî se žeńidu, če su mladi dèvci i če imaju dicê drebne, a nimaju nikiga od famèlije, da decu sebi zème. Kî imaju veliku decu, ńim se ne dádu deca žeńiti, a bilo bi ji srâm pred decȗ; takvi dèvci râše žeńidu sina; jê ji ìtak, kî se ožeńidu, makar jim je sin ožeńen; tȉ ne žividu ḷepo sinim. Tak se Nacek Facanov iz Predinske Drage ožeńil, makar je èmil ožeńenega sina. Pokle, kad su obodva bili ožeńeni, još su se boḷe povàdili i rezdilìli su se med sôbu i sad živi sâki napôjseb, ali nimadu napôjseb iže, nek su skup v jeni iži; napôjseb i jéju, če ìmadu kaj. Kad se dèvac pogája sneȗ i sinim, onda ž ńȉmi

živi, i uni se skrbídu za ńega, kaj je trêba, a un jim pomaže delati, kuliku mare. Dèvci, če žividu svojû decû skup, unda su uni gospodari, a ne deca. — Stare dèvce ničer ne tirâ da deladu više zlak kuliku maredu; uni nejdedu radi tam, gde su dećki i mladi muži, zâti najrâše sidídu dèma, a oko idedu v brêge, unda idedu k isu. Prȅdi su râše išli brêge, kad je sâki èmil svoj osebûńak i vina pri îsu; denas nit je vina nit osebûńkov. Kî nisu već za posal, čuvadu dèma decu i îžu, da ne bi gdôj kaj odnesal, kad sȉ otijdedu iz dôma po poslu.

Starci. Kad muž prejde šezdeséti ļeti, unda je već stárac, a kî je još starêji, zevedu ga *jàpa, jàpica;* tak ga ne zèvedu dimáći, nek samo stráński i seļani. Stárca iz prezváne iže ȉtak ne zèvedu tak seļàni; ńemu râše velidu *kûm* nek jàpica. Jàpica zèvedu ļudi stâriga čovèka iz sirócke iže ali strańskiga čovèka, kî je star. Stare žene zèvedu ļudi *májke* ali *strine* ali jim velidu *kuma.* Kad se misli stâri čovek i stara žena skup, unda jim velidu *stárci.* Znâ gdôj reći: „Kaj búju ńegvi stárci rekli, tak bu"; ali: „Negvi starci to ne dipúšadu" — a mîslidu stâriga oca i stâru mater. Malo gda stari ženi veli gdôj *baba;* tak zèvedu samo stâru ženu, kâ diája k ženi, kad ridȉ. Gdekâ stara žena zna sama sebi reći da je baba; če ji gdôj kaj veli špajsnega, unda veli: „A kaj bi ja stara baba śȑbava!"

Stárci se ne cîfradu tak kak mladi ļudi; uni su zàdivoļni s iznèšenu oprâvu, ne kupujedu si v štacunu fini platni, nek nèsidu rubaču i gaće od dimaćega platna od lana ali kinèpļe, a rubače jim nisu iscîfrane, prsa nisu nanirîčana i ne zakávča se z gumbi na rukavi i pod vratom, nek si véžedu s trâkom; čižme ne nèsidu na biks ni štrfêtline z velikimi petàmi; i àļa i tôrba i škrļak: sȅ je na stâru fûrmu i ishâbani. Kad bi kî stâri čovek oblekal sȅ fini, sȉ bi mu se špotali: „Stari osal, pak se cîfra i lîšpa kak da je dećko od dvàjset ļet; da ga nî sàmo srâm!" a gdekâ žena veli: „Poterȉ ga sveti krîž! Nâj si râše deci skrbî! Ļepo jesti i piti, nȉš ne delati, cȉfrasti se nesiti — hâ — to dȁ, samu kad bi bilo š čem!" I stare žene ne maridu za oprâvu; i une nèsidu rubaču od dimáćega platna; ne dal Bog, da bi kâ vȓgla svilni rubac na glavu i nalékla štrfetline na nège z velikimi petami i oblékla iscîfranu àļu ali rèklec, sȉ bi ji rekli, da je ponoríla. Kak stárci tak i stare žene nèsidu i k meši poâbanu oprâvu; i kofrtâń je mêńi nek pri mládi ženi; mlade žene nèsidu šîriki kofrtań, a stare žene nèsidu mêńiga. Stare žene velidu: „Nâj se mláde cîfradu i lîšpadu, za nas to nî, stare nâj se nèsidu po starinski!" Stari ļudi držidu se unakve šège i fûrme, kakva je bila, kad su uni bili mládi.

Oko stari čovek mare još kaj delati, pomaže, kuliku mare, a kî ne mare, prigléda, kak se kaj dêla. Kad je dèma, oko je vičan dèlati, nájde si kajgod, samo da ne štentâ: preséče kû glàńu, nabrusi kî nož, kisêr, bâltu, nabîje obruč na kabal ali na pàreńicu, lúpi pâžuļ ali bôb ali kajgod. Negda su stari ļudi čuda lúči tesali; čez ļeti su si preskrbèli dost palîg; oko palîga nî bila dost suva, unda su sušili peći i tesàli luč po ļetu i jesenî, a če je nî bilo dost, unda su tesàli i po zimi fiži. Gde je dicê fiži, pâzidu i na decu, a tak i stare žene, če nimaju kaj drugo delati; presti ne maredu, kad nimadu zubî; kâ mare, una po zimi prede ali drugač pomaže pri prèji. Po ļetu kuva; če ne mare kuvati, unda pomaže pri pripravļańu ibèda.

Deca i mlâji ļudi poštûjedu starce; malo gda se deca špôtadu i norca dêladu starim čovekom; to ne dipúša ničer; moral bi biti veliki bedâk, s kem bi deca bedaka dêlala. Stâri se ļudi deca bojídu. Méga su se ćaće bojâla sà deca iz sela; un je znal špôtati decu, kad su kvâr dêlala, pak su ga se bojâla, če su ga gde vîdila; kad je išal čez selo, znala su i bežàti pred ńîm. I mlâji ļudi poštûjedu starce; kad mlâji stîgne stariga, vûgne mu se s puta; oko ji je više skup pak se špajsadu, prestânedu se špajsati, če dojde stari čovek mèd ńe; oko mlâji sidî cirkvi v klecàlu, zdîgne se i ponûdi starijemu da sêde. Če se gdôj žeńi, izbere si stare ali bar starije ļude za kapetane i devere, a dèma je navêk starešíńa pri iži, gde se dećko žeńi.

Oko je stari čovek bil dobar gospodar, dálku se o ńem čuje. Za Mikùlu Budišaka znâla je sà fàra da je bil dobar i spòmetan gospodar; kad je dèšal cirkvu, sâki mu se vùgnal i sâki ga je preštimâval. Starce, kî nisu iz prezvane iže, mèńe poštûjedu, ali se itak ničer ne ôsma špotati ji. Kad gdôj kèga mlajiga kaj navúča, unda mu veli: „Zèmi si za pêldu stare ļude, pak poslúni, ne buš nigdâr zablúdil!“ Mlâji ļudi, kî su školi nàvčili čitati i pisati, držidu se spometnêji nek stari ļudi; i sami stari ļudi držidu ji, da su spometnêji òd ńi; vîdidu, da pismen čovek znâ sâkaj pripovedàti, kaj je čital, znâ računàti i kad kaj trêba pitàti, unda radi zèvedu i mláde k sebi, da jim povéju, kaj bi i kak bi kaj napravili. Drugâč stari ļudi ne dipušadu, da jim mlâji gospodaridu, a kî čuda di sebe drži, nî mu prav, če se mlâji spometnêjimi držidu, pak zna reći: „Denas je pìše spometnêje nek kokoš! Gde si ti bil, kad sam ja to znal! Još te ni na svétu nî bilo!“ Kad se star čovek resŕdi, ali oko se s kem povâdi, pak je ûd, unda zna i ovak odrapìti: „V rîti si bil, a drek

znaš!“ Tak gdagda veli i starêji čovek mlajimu, a gdekî velídu si tak, kad se špájsadu. Starci radi pripovedadu, kak je negda bilo, a sè je bilo negda ļèvše i boļe nek je denas; nisu se negda tak cîfrali kak denas; zâti jim mlâji nisu navêk po vôļi. „Zla su ļeta — velidu — a gízda je se vêća i vêća; kak bi dragi Bog bil dobar — fàla mu i dika budi — kad vidi, kakvi su ļudi!“

Stari ļudi znaju, da nè budu dugu živèli, ali se ne plâšidu smrti. Radi se molidu Bogu i radi idedu k meši; malo je kî star čovek, da se ne bi molil jùtri i na večer. Čovek je — velidu stari ļudi — kak svéća; kad digirî, unda gâsne, a tak i čovek. Ne zna čovek ni vùre ni ípa, kad bu mr̂l, zâti môra sâki čovek molìti, da bar prez svéće ne mrè!“ Gdoj mrè prez svéće, ńega Bog kaštìguje. Oko star čovek vîdi, da nî više za posal na ovim svétu, ali oko je dùgu bètežan, unda si sam želî smrt: „Gde je ta smrt, da me već ne zème — veli —; nîs za niš, samo kaj se mučim! Grešîm, al kaj ću, dragi Bog nâj mi oprijstî!“ Kî ne će, da tak grišî, veli: „A kaj ću, moram trpèti di vôļe bóže, mòjzbit mi se ìtak Bog smilûje, da me zème k sebi.“ Pred smrt se sâki ispovê i pričestî; kî mrè naglo, da se ne mare ispovèdati, ńega je Bog kaštiguval; tà ne bu dèšal diku nebesku.

Život prema zanimańu i imutku.

Pastiri. Kad su još ļudi skup živèli, unda je pri sâki iži bil: biruš, svińar, kravar i kučiš, oko je bilo kôń. Negda su bili to dimaći iz družine, samo kad nî bilo dost družine za delo, unda su bili strański. Pòkle su zìmali samo strańske, i to su bili slugi; malo gde je bil dimaći biruš ali svińar, a bilo je îž, gde su i kravari bili slugi. — Biruši, kučiši i svińari bili su dećki od jeni šesnâjst di dvàjset ļet, a gdagda i stariji, i kravar je bil tak star; ìtak je pri iži bil kravar najmlaji med slugami. Biruš je èmil plaće 35—40 forinti; svińar 30—35 forinti, a kravar najmèńe 20—25 forinti; tak i denas ìmadu, če ji gdôj ima; ali denas malogdôj trêba slugu, to već mora biti premogućna iža, kâ ima slugu. Kî ima vòli, sâm je biruš, a svîń i kôń malo gdôj ima, a kravari su denas deca od 8—12 ļet. Kî nima svê dice, zème si kô siròcko luckô dete, da mu páse kravu zabàdiva, ali se pogidî z ocem ali z mâteru za oprâvu; kúpi mu àļu, opańke, škrļâk, kak se već pogididu. I prèdi su se slugi pogajàli za oprâvu, samo kaj unda nisu bili slugi navêk zàdivoļni; prigovarjali su, da oprâva ne voļâ; kad je opâńke kî sluga pòdrl, tèl je još druge imèti, i tak su se gospodari râše za pènezi pògidili i rekli su: „Kakvu si oprâvu kúpiš, takvu buš èmil.“

Biruš, svińar i kravar nèsidu se sè tak kak i drugi ļudi, samo kaj je sè stari. Gospodari znadu i prikazati slugi, kaj sami ne nèsidu, a če ima noviju oprâvu, unda si ju čuva. Kad ide z blagom na pašu, navêk ima tôrbu; vû ńu si meće strošak i drugo, kaj mu treba. Nâj bu biruš, nâj bu svińar ali kravar, sâki nèsi samo opâńke; malo kî sluga nèsi čižme; čižme su preskupe za sluge; kad gèdina ide, unda ima sâki i àļu sôbu. Kravari nèsidu još silénku za sol, s kû máme krave; silénku si kravari sami napravidu od lipoviga drêva, kô je meko, pak se dâ làže izdelati i izdupsti; duga je kak je dlan širik, a šireka po tri četìri prsta, a ozgor ima pókriv, kî se léče; silénka se priveže odzâd na remen od tôrbe. Denas malu kî pastir nèsi silénku; deca su pak si nè znadu napraviti. Prèdi je kravar èmil i i píske — jenu ali dve skup, a zèvedu se dvojkàče, pak je na ńe pískal ali igral. Ni jen biruš nî bil prez písak; biruši su znali ļevše piskati na píske nek pastiri; i denas biruši piskadu na píske, ali ne tak kak prèdi. Svińari nisu imèli píske nek rège; règi su volovski, a znal si je gdekî napraviti rog i od drêva.

Svińari su ràni išli svińâmi na pašu i kî se prvi stal, kad je dèšal kam na brêg, unda je zatulil, da ga je sè selo čulo; tak je bùjdil druge svińare, kî se nisu još stali. Kî je znal ļepo tuliti, sì su ga preštimâvali. Jùtri ràni i na večer tak je bilo ļepo čuti, kad su svińari pričeli tuliti: „Tùrovim poļu luka nî“ ... i: „Citrica vitrica ...“. Kravari ostânedu samo di pôldan na paši; pred pôldan dojdedu dimov, da se krave podijídu; popôldan oko tréjte ali četŕte vure idedu pak nazâd na pašu i ostânedu sè di večera. Biruši z vóli i svińari svińâmi idedu ràni na pašu, oko „Zdrave Marije“, i prèdi; gdagda znal je biruš otijti već trejte vure po pôlnèći; dobar biruš napáse vòli di jutra, i unda ji dirène dimôv v štalu. Če nimadu vòli niš vojziti i kad gèdina ide, otijdedu biruši z vóli na više danôv gôru na pašu — vu Fràte. Pastir si zème za strošak fàlat kruva, krišku sira ali luka, komad slanine, krumpéra ali kaj drugo, kaj već dibî; oko niš drugo ne dibî, fàlat kruva mora imèti. Kad je curica pastirìca, una nèsi sobu cùlo; to je rúbac; vu ńega si sveže sè, kaj ji trêba na paši; pastirice ne nèsidu tôrbu, nek si v rubac svežedu strošak i to zèvedu: culo. Kad je jâbuk, rûšak, irêjev i drugiga sadjâ, unda si i tèga ponesedu, a pečedu si i kukuruzu na žerjâvki. Takov strošak imaju i biruši i svińari, samo kaj su ńim davàli i vina, kad ga je bilo.

Na Jûrjevo dibídu pastiri sèga više i još k temu jájac i vina, a svińari sè tak na Sèsvete; unda je ńìuv svetak. Denas se ta šèga

sè više zatîra. Prèdi, kad su bili veliki pastiri, nî prèšlo ni jèni Jûrjevo, da se ne bi gostìli; unda su si i kûvali na paši triput na den. To je bilo najvêće veseļe pastirov; Jûrjevu su se veselili čez celo ļeti. Pred Jûrjevim nekuliku danov digovarjali su se pastiri, kam búju išli na pašu i kaj mora sâki sôbu dinesti. Na tâ dan su navêk otišli kam dêle na pašu i to na celi dan. Jen je moral dinesti jájac, drugi máśe, trejti slanine, četŕti govêdine; sâki nekaj; kî je mogal više, stem boļe. I cure su morale se tak sôbu dinesti, a kad su dikončali, da buju kuvali na paši, unda su jeni dve tri morale dinesti po dva lonce, zdelu, vilice, žlice. Sì su veselo išli na tâ dan na pašu, a otišli su ràni jùtri. Muškî su dinèsli sôbu bâltice; uni su skrbèli za drva; sì su se rezìšli mâm po šumi i nasekli súvi drvî i grâńa i nàbrali sukov tuliku, da je bilo dost celi den. Cure su naložile ogań i pristavile krumpera za fròštik i skrbèle se za èbid. Za èbid se kuvala govècka juva i pekla na râglinku slanina s krumpérom. Kâ je pastirica znâla najboļe kuvati, una je kuvala, a druge su ji pomagale. Na krave nî sâki za sebe pazil, nek su izèbrali jenêga ali dva, kî su pazili, a drugi su pomagàli „gospodińi“: drva cepàli i kalàli, vodê dinèsli i drugâč kaj delali. Kad je bil fròštik ali èbid gètiv, unda je kâ pastirica prestŕla stońak na travu ali kam i sì su posèli okolo na zemļu, a neki su si našli kaman, pak su na ńega sèli. Pastiri su z jèniga kraja sidèli, a pastirice z drugiga, pak su grabili žlîcu iz jene zdele i jèli i pîli; sâki pastir je dinèsal barîlac ali ćuturu vina; pastirice nisu vina nisìle. Najobilnêje se jèlo i pîlo pri ibêdu; muški su znali biti mâm po ibêdu pijàni, pak su i bļuvàli. — Tak su se i svińari gèstili na Sèsvete, samo kaj su svińari bili samo muškî, pak si nisu kuvali, nek su si samo mêsi pekli na râglinku ali na ražńu. Biruši nimaju nikakvega svetka.

Tak je bilo med pastiri i svińarî negda; denas već nî tak. I denas se još veselidu na Jûrjevo kravari, ali ne mare biti tak veselo kak negda, kad su kravari sama mala deca, i nî ji tuliku, kuliku ji je negda bilo; svińarov je još mèńe; nî svîń pak nî ni svińarev. Kî nîma svéga ditèta, a ne mare pastira plaćàti, sâm si naráni kravu već ràni jutri, a kad ide na dèlo, tirâ kravu sôbu, pak ju tam, gde dêla, i napáse; priveže ju gde za drêvo ali za vùgal od isa, pak ji nabere ali nažúli trave ali naséče mladjâ, krava jê, a un dêla.

Oko je pastir sluga, unda ne jê pri stèlu, gde mu jê gospodar, nek gde na strani; biruš jê skup z gospodarom, tak i kučiš i svińar, če ga gdôj ima. Po ļetu spídu pastiri, oko su sluge, gde na štali, na sińiku pri blâgu, a neki spídu fiži z gospodarom, ali ne na poj-

steļi, nek gde na klȕpi; prèstre si kajgod pod sebe i vȓže kajgod pod glavu i nâ se pak spî. Biruši i kučiši spidu navêk pri vóli i pri kóńi, nâj bu ļeti nâj bu zima, sejèni; i po zimi je tèplo štali; zatŕdidu se škuļe slâmu ali sênom, pak je tèplo kak da se kúri. — Prȅdi su malo gda išli pastiri k meši; kî je tȅl, mogal je iti k meši; napâsal je krave jùtri ràni, pak je dèšal dimov; oko nî prìspil k râni meši, prispil je k pòldańi. I denas mare sȅ tak; samo oko je sluga, ničer ga ne tirâ, a sam se ne zmîsli; dete, kô nî sluga, ide k meši, kad ga otac ali mati pošèļe. Na velike svetke — na Božić, Vuzam i Trojake, ìdedu i pastiri, kî su slugi.

Na paši se pastiri kajgod igrádu (vidi „igre"), ali prȅdi više nek denas; pȑļe je pastir nèsil sôbu bâlticu, sâki je èmil pipić (kustúru), pak je kajgod tesal ali rezal; veći pastiri delali su si kolibu od kîća; oko bi gèdina išla, da se ne namočidu; plèli su negda od vrbińa i koše za irèje; pleli su i kape od sítja, ali samo za îgru; pleli su od kuďeļe (kinèpļe ali lana) bič, pak su z bičem pucali; gdekî je znal cȉfrasti pucati: tif-tauf, tif-tauf, tifa-tafa, tauf-tauf; kì je znal ļepo, zašal je na kî brêg pak je pucal z bíčem, da je po sȅm selu odzvańalo. Na Križèvo su palice pisàli; odrezali su leskov prut, pak su na dva reda koru izrezali od gèri di dèli i namazali z nêku travu; pokle su posušili na suncu, a unda i drugu kôru ogulili i tak su palice bile pisane. Veći pastiri delali su negda i silénke i nacîfrali ji sìkak a najviše pokriv. Kad je tȅl pastir blašče k sebi dizvàti, unda je samo okrenal tôrbu nâpri tak, da je mogal diséći silénku, pak je z ruku potrèpal po silénki i vábil: „gńéda, rúma (kak je već bilo ime kravi ali telici) nȁ sèli — nȁ!" Kad krava čȗje: sèli, mâm veselo dójde, a pastir ji dâ malo na dlânu, a una liže. Kî nima sèli, un kravu drugač zève; veli ji: „nȁ, rúma, nȁ; èdi, rúma, èdi — viš kaj ti dâm" — pak ji kaj pokaže — trave, krùva ali kaj; ali krava néjde tak rada kak na sôl. Muški zèvedu i ovak: „rúma, piš-piš, rúma — nȁ —" i dok to govorî, zdîgne na jèni nègi gaće i pišâ, a krava brže dójde, a un ji pišâ v gûbac ali kam na travu, kȗ krava unda jako rada jê. Kad pastir òće da kravu kam zavŕne, unda ju malo vȕdri šîbu ali z bičem nâ 'nu strân, na ku krava mora iti, a drugač ji velî: „êj, rúma"; ali: „êj gńéda, rójsa (kak se već zève) — êj"; kad mora krava iti kam gèri ali dèli, unda pastir viče: „gìri; dìli — rúma — dìli"; oko mâm ne poslúne, unda gdekî kúne: „gìri — rúma — gìri; vráža krava; vrág te jâl, bûš poslunála"; oko krava još ne poslúne, unda ju tuče z bičem ali šîbu. Kad blášče naprâvi kaj kvara, unda ju još boļe tuče i kúne:

„Vráža krava, bôgdâr pârnala, cèprńice te restrgale!“ a jê ji, kî kravu i s kamańem tučedu i niš ne mâridu, makar ji i rèbri pretrgnali. Najviše su pastiri údi na kravu, kad jim zgríze tôrbu ali àļu, ali kad dójde di cùla, pak ga pojê i kad zájde v čiji vrt, v tr̂še ali kam drugam. Oko blášče niš ne skrivî, unda pastir s krâvu ļepo baratâ; gdekî ju glâdi po glávi i po vrátu; teliće ìmadu pastiri râše nek stâre krave. — Prèdi su znali sî pastiri iz sèga sèla krave stiràti na jèni mèsti, da se pomèridu. Kê se krave ne pòznadu, unda se bòjdedu; gdekâ je znâla i rog zgubìti, pak je pastîr plàkal, kaj je èmil kravu prez règa.

Vole zève biruš samo po imenu: rogìna, rògec, pâļan, jelen, plavec, rìđan. Kad vòli vòjzidu, pak biruš òće, da zakrenedu na desnu stran, unda viče „štis“, a kad na levu stran, unda viče „ajs“; tak kriči: „štis rogìna“; — „rogìna štis“; ali: „ajs rogìna“; — „rogìna ajs“. Kad biruš gèńi vòli kam na breg, kad teškiga kaj léčedu a ne màredu, unda biruš kúne i preklińa voli po muški, da ga se preplâšidu i râše polèčedu. Gdekî biruš ali kî drugi čovek tak mrsko kune, da po čoveku, kî čuje, zène idedu, a kričî, da ga je čuti z jèniga brega na drugi, a pri tim tuče vòli s osnîšem po nèga i po glavi i po rèbri, mislil bi čovek: bû ga vubil. Nâjraše ovak kunedu: „rogìna, ... ti vrag sveca! — jàngela ti tvéga!“ a jê ji, kî kunedu i Boga, Kristuša, Majku Božu i drugač mrsko. — A jako se vòli mûčidu v našem krâju; navêk vòjzidu, ali na breg ali s brega dèli; kad nisu prázna kóla, unda je i v drägu teško vojzìti. Nâjteže je vòlom, kad drva vòjzidu iz šume, gde je voda sè pute izdŕla; čûda put voda tak pokvari put, da ne bi ničer rekal, kî nî vidil, da po takvim putu kóla ìdedu, a jê mêst, kâ su tak strma, kak da bi se s krèva spúšal. Kuliku se tu namučidu ļudi i blago! Kóla se zaviradu, kad idedu z brega, ali se ìtak pripéća, da se preîtidu i potèredu.

Svińari zèvedu svińe ovak: „pàjcek — nc — nc, pàjcek — nccc — nccc“; ali: „gùjda — nc — nc; gùjdica — nccc — nccc — gùjdica!“ Kad kô prâse néjde, kad ga gdôj zève, unda se vrže po nekuliku zr̂n kukuruze na zemļu i tak se vábi pak râše ide unda za čovekom. Svińari si sè tak nèsidu strošak kak i kravari i kaj dinèse sôbu, to i jê sâki svoje. Itak su svińari više dèbili negda nek kravari; svińari idedu na pašu na celi dan. Denas nî svińarov, če gdôj ima kô prâse, néjde čez ļeti na pašu, nek samo na jesen, če ima žira. Negda je bilo više svîń i više svińarov, pak su sâki dan tiràli svińe u žir. I svińari su se igràli sîkakve îgre kak i kravari; na

Sèsvete su se gèstili kak i kravari na Jûrjevo i pekli su si mesi i na druge dane, če je kî dèbil dèma za strošak. Svińari su si znali najti i sami pečenku — lovili su pûve. I kravari su lovili pûve, ali ne tuliku kak svińari. Kad je bilo žira, unda je bilo i puôv. Gdôjgȍd je znal za kakvo dúplo, navêk je išal gléjit, je li je pûv nútri, a kad se namèril na pûva, unda je znal, da bu pečenku èmil. Pûvi se ovak lovidu: Naprâvi se jèni drêvo, veliko kuliku je trêba, da màre ž ńim pûva beždràti tak dugo, dok pûv ne skèči iznutar van, ali ga vańi z drûgim drêvom čâka, i kad glavu pokaže iz dúpla, unda se s tim drêvom brže pritisne za vratom, tak da ne mare van ni nútar, unda se izvâdi kustùra i zakèļe se. Kad se beždrâ, unda pûv mrčî, i tak zna, da je nútri. Pûvu se onda snème koža tak kak zâjcu, izvâdi se drôb i natèkne na ražań i peče se kak jańac. Če je pûv tust i debel, unda je jako dobar; pastiri i svińari ga râše jéju nek purana. — Pastiri i svińari nesidu si i krumpéra i zelene kukuruze na pašu, pak si pečedu. Krumpêr pečedu v pepelu, a ozgor namećedu žerjâvke, da se prȅdi speče; kukuruzu pečedu na žerjâvki ali na plàvanu, samo se mora prȅdi perušíńe oguliti. I kostań si pèčedu na žerjâvki, samo kaj ga nî v Prigorju; kì ga òće jesti, mora si ga kupìti. Pastiri i svińari znali su krumpêr i kukuruzu krasti; a to su delali i biruši.

Negda su pastiri sȅga sela skup pasli; denas tak ne mare biti. Dok su ļudi skup živèli, imèli su pastiri više pristèra; unda još nisu bile snòkoše tak rezdiļene kak denas; denas su snòkoše sȅ restȓgane, sami mali falàti, pak ne púša sâki, da se po ńegvim páse. Kad idedu gôru na pašu, unda ji je više skup; tu se na mare tak paziti, kak na snòkoša, ali ni unda, kad idedu gôru, nî ji nigdâr tuliku skup kak negda. Denas idedu skup na pašu samo po tri četiri, kî su blizu jen drugiga. Malo gda su se pastiri med sôbu povàdili; oko se i trèfilo gda, nisu se dugo srdìli. Pastiri dvȅ sêl nisu se navèk pogajàli; med ńimi je još nàjpredi dèšlo di cvékańa, a znali su se i potući med sôbu. Pastiri iz Predinske Drage malo su pajdašìli s pastiri iz Kupečke Drage, a s pastiri iz Ivančić nigdàr se nisu pogajàli, nek su se špôtali med sôbu. Pastiri iz Predinske Drage špôtali su se pastirom iz Ivančić, da su kubasari, a uni su pak ńim govorìli, da su žaboderi. Velidu, da je nečer iz Ivančić kubase kral, pak su jim se zâti špotali, da su kubasari. Denas se pastiri najviše povâdidu, kad se kaj igrádu, ali če se kaj špajsadu, če jen drugimu kune oca i mater, če jen drugiga prèsi, da mu pripazi na kravu pak ne će, ali zbog česagod, kak već je med decû.

Pastiri nimaju popévki, kê bi samo uni popevàli, zlak jène, kû popévadu, kad gèdina ide; ńû popévadu ovak:

Stani, stani, gèdina —
Mati ti je stala.
Na šarenim kamanu
Šaru kravu dojila,
Tri sinka krojila.
Prvomu je ime,
Da sunce sine;
Drugomu je ime,
Da gèdina mine;
Tréjtimu je ime,
Da se sè rezmine.

Sè druge popevke, kê pastiri popévadu, popévadu i drugi ļudi. Pastirske igre spomińadu se pòkle.

Zanatlije i trgovci. Skèri sâko selo ima po kega mèštra, a najviše čižmarov i tìšlerov i kovačev, pak mlinarov, a Med-Ivančići je još i po jen pîntar i po jen kolar. Prèdi ji ni bilo tuliku; kaj su zločestêja ļeta, stem ji ima više. Sì su meštri dimaći ļudi, malogde je ki Krańac; Kupečki Dragi su dva kalca Krańci. Pòkle su se ļudi restrgali, nimadu tuliku grunta, da bi mogli dèma živèti, pak idedu meštrîju vučit. Če gdôj ima tri ali četiri sine, unda gledî, da bar jen otijde kamgod od iže, najviše v meštrìju, da laže žividu drugi, kî ostânedu dèma. Kad zvučî dećko meštrîju, malo kî otijde fremd, nek dójdedu dimôv; nèkak im se ļèvše dipâda dèma; mislidu si: „Kaj se bum potépal po svetu, kad marem dèma biti; na délu bum dèbil malo grùnta, pak bum na grûntu kak meštar boļe živil nek tam v tuji zemļi.“ Tak su se skèri sì povrnali nazâd dimôv.[1] — Kî se nazâd dimôv vŕne, bâvi se z meštriju i dêla na gruntu. Pr̀ļe su ovakvi meštri imèli posla, a denas sè mèńe i mèńe, prèveć ji je, a ļudi nimadu pinêz. Moj brat sad nima niš posla; prèdi je bar po zimi delal ladice i ormare mladencem, denas nî to nima, nek če gdôj mrè, pak mu lês naprâvi. Denas ni sambóli nimadu posla. Moj brat Frańiša izučil je dèma pri stricu sambolîju i èmil je pred jeni dvajset ļet čuda posla; po zimi su znali sè po tri četiri šivati sè di pôlnèći; i jùtri rani već oko péte su pričeli šivàti, pak su navêk imèli dost posla. Pred Božić su sì sambóli imèli najviše šivàti, a denas če gdôj zešîje jènu alì dve àļe, to mu je sè. Ļudi nimadu

[1] Mi smo bili četìri brati i vidili smo, da bumu zlo živèli, če ostânemo sì na gruntu; najstarêji moj brat Jožínac na sâku fûrmu se skrbil, da me dâ v dijačku škôlu i kûmaj me je spravil v Zagreb; pòkle smo se sì skrbèli, da stàriji brat Jurišân dójde v meštrîju Zagreb; i dèšal je i izučil tišlerîju, ali je pòkle dèšal dimôv i živi još denas na grûntu. Tak ji je samo pri Rožiću zvùčilo pet ńì meštrîju, i od tè pet tri su dèma.

zá kaj kupuvati, a 'nogi ne nèsidu àļe ni lač, nek kapúte i pantalóne. — Malo kî mèštar ima „obrtnicu“.

Mèštri se nèsidu sì po vároški, malo kî se nesi po mùški; če ide kî kam iz dôma, unda se nigdâr drugâč ne obléče nek po varoški. Kad mèštar po ļetu kaj dêla vańi — pôļu ali tȓšu, unda je oblečen kak i drugi muži, nèsi gaće i rubaču prez pantalónov i prez kaputa, i tak žividu niti kak mèštri niti kak mûži, nek unak — ni sim ni tam. Kî meštar ima kaj grunta, pak če kaj dibî i pri meštrîji, unda boļe živi nek drugi muži, ali denas ji je malo, kî bi imèli tuliku dèla; denas su zlȁ ļêta i za muža i za mèštra, sì žividu siróčki.

Če kî mèštar kèmu kaj naprâvi, ne ìśe vȁļe da mu platî, oko znâ, da nima š čem platiti; sâki rad počâka i ne ìśe zâti ìntereša. „Búte me počàkali, sad nímam pinêz; kad víni pridâm, bum vam vrè poštèni plàtil“, tak veli mèštru, a un mu odgovorî: „Bûm, bûm; ja znam, da mi je pri vas sigúrni; samo kad bi mi sì tak plaćàli kak vi, ne bi mi ničer ostal dužan.“ Gdekî sam obećâ, da mu bu dal tuliku i tuliku mošta; če mèštar ima grunta, unda čovek, kî nima š čem platìti, velî, da mu bû odslužil, bû mu dal tuliku i tuliku težákov. Mèštrom i trgôvcem plaćadu najviše oko Mârtińa, kad víni pridádu.

I štacúnov ima skèri sâkim sèlu i pridájedu sàkaj: šibice, sveće, duvan, mêļu, patriôl, cipuv, žêmļe, rižu, papêr, péra, tîntu i sàkaj. Štacunari su dimaći ļudi i žìdivi. Pri církvi ima vèći štacúnov, a tȓžidu više nek trgôvci po séli, gde nî církve; pri církvi se dibî platna, rúpcev, kave, lâmpi i sè kak i varošu. Pri Sv. Jâni su četìri veći štacúni; pȓļe su bili sami žìdivi, denas su dva kȑśani, a dva židivi. Pri židivu ļudi kupujedu skèri više nek drugdi; žìdivi radi dajedu na veru; kad nimadu ļudi kruva, otijdedu k žìdivu, pak jim dâ po vagan kukuruze na veru. Čul sam, kak ļudi fálidu Žigu Hoksingera, da je dobar čovek, da rad pomàre ļudem, kî ga kaj prèsidu. Najviše dajedu trgôvci na veru, kad se gdôj žèńi; unda čuda trêba, a ļudi ne maredu platìti, pak moradu na veru zìmati; pokle plaćadu, kuliku maredu. Nîs čul, da bi žìdiv kèmu grunt prèdal zbog duga.

Ļekari (vrači). Prêdi su si ļudi dâli puśàti žilu na ruki ali na nègi. Če jim je bilo čudni po životu i če je kèga glava zabolela, mislil je, da mu je krv pokvarena, pak da si mora dati žilu pujstiti. Kî nî tȇl žile pujstìti, un se je dal berberìti i rège metàti, da mu krv očîsti. Ļudi, kî žilu púśadu i rège mećedu, zèvedu se berbéri. Denas berbéri ne smedu berberiti kak negda, i sami ļudi velidu, da bi si čovek moral još prilijati krvi, a ne puśàti; denas se ļudi

sméjedu, kak su negda bili bèdasti. Negda je berber Kazić berbéril i čuda je ļudi k ńemu diajàlo, a denas niti ne zna, da je bil berber.

Za Peru Ivčeca iz Dràge velidu da zna vračiti, kad kèga kàča grîzne: un ima mali nož pak ž ńim izbòjde oko rane, ali kaj još dêla, ne će nikimu povèdati. — Jê žên, kê znáju želûdac naravnàti, oko je kèmu òpal, kad teško kaj zdîgne. Tak je pokôńa stara Facanka znâla čùda put ļudem želudac naravnati, a znala je i vuvo ispalìti, nègu ali rûku naravnati, če si je gdôj zmèknal. Oko kî muž ali kâ žena zna tak želudac ali rûku naravnàti, ńì ļudi nikak ne velidu; kad kemu trêba, unda samo veli: „Pošèļi po Facanku (kak se već kâ zève), da mi želûdac naravna“ — ali: „da mi nègu naravnâ“. Kad gdôj pòkle pita, kaj je dužan, unda veli: „A kaj bi mi bili dužni; sused susèdu, prêtel prêtelu mora pomoći, gde mare.“ Itak jim ļudi dajedu kajgod: kô jèce, máše, krumpéra, ali kaj drugiga. — Ima ji, kî vračidu i blago, ali ne drugâč nek kaj prelévadu; to dêladu samo žene, a ļudi jim velidu, da su cèprńice.

Ni jen čovek ni žena ne živi samo od tèga, kaj vráči; to jim nî pravi posal i ne zîmļedu pinêz, kaj vráčidu. Oko nî drugâč pošten čovek, unda takav čovek baš nî preštimâvan, i ničer ne drži, da je to kunšt želûdac ali ruku naravnàti. Kî zna vračiti, kad kača grîzne, tèga više preštimâvadu. Velídu, da je neka žena, Jaškovka na Rùda, znala oči vračiti; imêla je nekakov kaman, pak je ž ńim glâdila po oku i tak nekuliku ļudi izvračila; ńû su ļudi preštimâvali; to je sâki držal za kunšt; — k ńì su diajàli ļudi iz dálka, una je i pinêz zîmala, ali ni una ni živila samo od tèga.

Muzikaši. Med Prigorci najde se dost mužî, kî znadu igrati na gùsli. Kad se gdôj žèńi, unda igrádu po tri skup: jèn ima bàjs, a drugi dva gùsli; nigdâr ji nî više na pîru nek po tri i uni igrádu navêk skup sàku zîmu, a pogidî ji mladižèńa ali ki starêji iz ńegve famèlije. — Takvi se ļudi zèvedu „mužikaši“, a neki ji zèvedu i jegedúši. Kad igrádu na píru, dibídu po tri fòrinte, a kî su preštimanêji, dibídu i više; gdekî su dèbili i 15 forinti i još dibídu i v gusli trinkelda. Prèdi su preštimanêji mužikaši znali igrati i na tri pira jene zime, pak su si dost zaslužìli. Na piru ne môradu mužikaši niš trešìti, če ne ćedu; ùni ìmadu dost jesti i piti kak i drugi svati. Po ļetu malo gda igrádu mužikaši, kad se ničer ne žèńi po ļetu; po ļetu igrádu samo gde na priśéńu, če ji kî birtâš pogidî, da ļudi tâncadu i tak râše pìjedu pri ńem, ali denas baš ne tâncadu ļudi na priśeńu kak negda. Ni jen mužikâš ne živi samo od igrańa; sì mužikaši su dimaći ļudi — mûži; zâti igrádu samo po zimi, kad nimadu drugiga

posla, a čez ļeti dêladu si grunt i ničer jim ni ne velî, da su mužikaši, nek če gdôj za špâjs veli; samo kad mužikaš igrâ, unda mu velidu „mužikâš", drugač ne. Mužikaši su na piru najveći ùncmati; skèri saki znâ sìkakve uncmaterîje, i kî zna više pripovedati i kî je više špájsan, ńega ļudi râše imadu. — Negda, kad je pîr dugo dùral — po ćedan dan, živèli su mužikaši boļe nek denas, kad dura samo po dva tri dana; unda je bilo i veselêje na píru i mužikaši su dèbili više v gusli trinkelda nek denas. Moj stric Stanko celu zîmu je èdil po píru kak mužikaš ne samo po naši svetijânski fàri, nek je išal i po drugi fàra; un je bil sambôl, pak je tak sù zîmu služil kak mužikaš i kak sambôl.

Sirotińa i sirota. Siróćki su uni ļudi, kî nimadu skèri niš svéga, kî su prez grunta i nimadu ni krave ni svińčeta, nek če kû kokoš ali puru; takvi su ļudi bili zločesti gospodari, pak su si grunt restèpli. Ali siróćki su i uni ļudi, kî imadu malo grunta, a čuda dicê, pak nimadu na čem živèti; takvi je denas dost. — Mâm se vidi po iži, kì je sirimâk; ńegva je iža zapuśèna, čez krèv curî, kad gèdina ide, na ókni se vidi malogde glàža, stêne oguļene i nepobeļene, a na vrati, če se kvàka zgubila ali če je pànt òpal — nî kvàke ni pànta; deca su mu zamâzana i podrápana, a nigdar se ne vidi nova oprava nà ńi. Sirocki ļudi idedu najviše po težačkim dèlu; od tèga i žividu. Kî ne mare dèlati, a nima gdôj za ńega skrbèti, unda ide prèsit, ali ne prèsi po svojim selu, nek ide dèle, gde ga ničer ne pozna.

Prèdi je bilo siróćkim ļudem boļe nek denas; unda je bilo više îž, gde su mogli dibìti kaj za jesti zabàdiva i zaslužiti si kî groš, a denas sâki gledì, da si sâm obdêla grunt prez težakov; kî ìmadu veliku dèću, ne môradu težake najimati, samo oko je silan posal, unda si s težaki pomàredu. Siróćka dèca idedu služit, če ìmadu kam; dost ji je, kâ bi služila prez plaće, samo da dibídu kaj jesti ali kî fàlat oprâve. Kî je premogućnêji, kúpi si bar za svetak, kad ide k mèši, novu oprâvu, a sirimâk ne mare tak; nima ni ténke rubače ni gâć, nek nèsi i na svetak gaće i rubaču od dimaćega platna. Sà oprâva je stara, a gdekî ima tuliku kr̂p na àļi ali na lâjbeku, da se ni ne vîdi, od česa je — od kakviga je súkna. Po ļetu ìdedu sirimaki navêk bosi; nâj bu muž ali žena, ne nèsi čížam ni opâńkov, oko premaredu, unda muški nèsidu po zimi opâńke, a žene nèsidu čižme, ali kakve su? Če si kâ zasluži po težačkim dèlu tuliku kuliku trêba da si kupi čižme, unda ji nèsi bar pet šest ļet. Siróćki ļudi ìdedu k mèši, če si preskrbídu ļêvšu oprâvu, a to malogdôj mare,

zâti siróčki ļudi ni nèjdedu k mèši; sramûjedu se, kaj nimadu ļêvše oprâve. Gdekî, oko ide k mèši na Vuzam i na Božić, to mu je së, a jê ji, kì ni ne mâridu niš za církvu. Siročki ļudi ne jéju mêsa, nek če su gde na dèlu, gde se mêsi jê, ali kad kî groš zasluži, pak si râše mêsa kupi, nek kaj drugo, ali takvi ļudi nisu dobri gospodari, kî vàļe zajéju, če si kaj zaslužidu; to su oblizájci — velidu jim ļudi. Ni kî su premogućnêji, ne jéju sàki dan mêsi, ali si ìtak na nedeļu i svetak privúšidu, pak si kupidu po pôl fùnta mêsa i skûvadu si govècku juvu, a na velike svetke — na Božić i na Vuzam i Trijáke — zakèļedu si žìvače: purána ali racu ali kokoš, gúsku ali kaj. Če premogućnêji ļudi i ne jéju sàki dan mêsa, ali si zâti pripràvidu kaj drugo i kûvadu bar jemput na dan k pôldanu; skûvadu si krumpéra, pâžuļa, zéļa, repe ali kajgöd, a siróčki ne jéju žlîcu po više danov niš; bog da jim je súviga kruva, ali ni ńega nimadu; tak je prî ńi i na svétke, če si nisu niš prišpârali. Če gdôj ima malo vrta, pak si je posèjal kaj, krumpéra posadil i če ima kaj sadjâ — slîv ali irêjev, to pojê prëdi nek sizrêli, pak mu za zîmu niš ne ostâne, nek če si je spràvil kaj suvi slîv i irêjev, a jâbuk i rušak malo gdôj dibî tuliku, da bi si mogal i za zîmu spràviti. Pokle je filokséra pojêla trśe, čüda je siróčki ļudi; kî ima gde, sadî amerikansku lozu, pak se búju mòjzbit kada tada zapomogli, če Bog dâ!

S i r e t e su deca prez oca i matere; če i ìmadu na čem živèti, sâki jim velî, da su sirečéta, kad nimadu oca ni matere; tak velídu ļudi i ùni deci, kâ ìmadu oca ali nimadu matere. Dicê prez oca i matere nî čuda; za takvu decu nî dobri, če kaj ìmadu grunta, če nimadu — još mèńe. Če nimadu niš ali samo malo grunta i če nî nikiga, kî bi se zà ńi skrbil, živìdu sàkak po luckî mìloši; oko se najde gdôj iz famèlije, pak je zème k sebi i podîgne ji na nège, još se nekak preránidu, a kad su deca velika, skrbídu si sama. Če deca ìmadu dost grunta, unda jim pak tutori restèpedu. Pri Dêbanu Predinski Dragi ostalo je dvoje dicê prez oca i matere pred jèni 25 ļet: tu je tutor bil prebanuš i deca su bila već malo veća — jèni žensko jèni muško; tu je ostal grunt skup i curi se pòkle priženil jen iz Kupečke Drage. Pred jèni deset ļet ostalo je pri Frlanu v Dragi troje dicê i ostalo jim je imetka sèga skup oko 30 jezêr i više, ali je tutor gospodaril sebi na àsan; za decu se nî čuda skrbil; cùra, kâ je bila najstarija, otišla je brzo zàmuža, a najstarijega dećka dal je tutor v dijàčku školu, a pòkle v jen štacun, da bu trgôvac, samo zâti, da mare sebi više iz grunta zìmati; a ni za jeni dete ni niš

mâril. Pokle, kad su deca vîdila, kak tutor gospodari, povrnâl se najstariji dećko dimôv i pričel je sam gospodariti. Mlâji dećko, kî je bil dèma, jèl je i spâl slugâmi, a ni jen od ńi ni èmil ni poštene rubače ni gać. Curu je više cîfral, samo da mare prèdi zàmuža otijti; i otišla je zàmuža, ali se nî navčila gospodariti nek se samo ļepo nisìti i držàti se kak da je gospâ; màre ji biti, kad je otišla zàmuža za bogatiga Nežića na Reku. — Če kaj takvo sirèče ima, unda lako otíjde zàmuža, če nima niš, muči se po težačkim dèlu kak i drugi sirimáki. Siričéta, kâ nimadu grunta, ostânedu stâre pârte. Mara Dukmanićeva iz Predinske Drage još je i denas stâra pârta, a već je stàra više nek pedesêt ļet. Kâ ima kèga iz famèlije, brata ali sestru, kâ je već otišla zàmuža, unda se uni skrbidu, če gdôj snubi takvu sirètu, a najde se i kâ drûga žena, kâ sirèti pomare.

Sluge. Kî nima svê dicê, a ima dost grunta, pak ga ne mare sam obdèlati, unda si zème slugu; oko je žensko službínče, unda se zève dèkla. Máli dèćki i curice pásedu krave, a veliki dećki i sluge pomažedu gospodaru i gospodíńi oko grùnta. Slugi i dèkle moradu dèlati sâki têži posal; kam gospodar ne će, tam pošèļe slugu. Sluga mora kopàti, gôru iti po drva, gńoj brênti nisìti, a tak i mòšt, kad se grońe zmèźi, nèsi brênti iz trśa; če kaj trêba téškiga zdîgnati, sluga mora priskičìti i sè kaj je god têžiga. Tak i dèkla dêla sè kaj je têžiga; gospodińa, kâ ima dèklu, ne nèsi vodê i ne père rubļê, če ne će, ni iže ne pomète, samo oko dèkla ne prispê, unda ji pomáže gospodíńa. Po zimi gospodińa néjde iz iže; sà vański posa ležî na dékli; gospodińa, oko nî fiži, unda je kûńi.

Dèma ìdedu služit samo dèca, a velike je sram dèma služìti i nî čùda veliki, ki bi služili; uni râše idedu po težačkim dèlu. Največe idedu služit siróčka dèca, da pásedu krave. I siróčki ļudi se sramûjedu, da jim dèca služidu; ńì je sram, kaj su siróčki, pak bi radi pred drugimi ļudi svû siróćinu skriti; mîslidu, če jim bu déte služilo, da bu sâki znal za ńíuvu siróćinu. Pavlíncu Ćupcu iz Predinske Drage nî bîlo prav, kad sam ja iskal, da si ćèri izvâdi pašuš prèdi nek bu išla Zemun k meni služit; rekal mi je: „Unda budu pri općini sì znali, da mâ ći služi.“ Oko kî veći dećko ali cura mora služiti, unda najrâše otíjde kam dálku, gde ji ničer ne pozna. Če kî gospodar mora imèti slúgu ali dèklu, unda si dipeļâ kakviga Vlaja ispod Kàrlovca ali iz Žûmberka.

Mála dèca, kâ služidu kak pastiri, dibídu koštu i oprâvu, a veći sluge dibídu na ļeti po 30—40 forinti, kak smo rekli prèdi. Slugi

i dèkle nèsidu se kak i drugi ļudi i žene, samo kaj nimadu tak ļepu oprâvu i kaj sluge ne nèsidu čižme, nek idedu po ļetu bosi, a po zimi nèsidu opâńke. Oko je sluga dèšal iz dálka, iz kêga drûgiga kraja, gde se drugâč nèsi, unda se neki cajt i un nèsi unak, vu čem je dèšal, a pokle se nèsi kak i drugi ļudi.

Slugi, kî su biruši, spídu po ļetu i po zimi pri blagu v štali, sińiku, na štagļu ali gde, a kî nisu biruši, uni spídu po ļetu gdegȍd vańi, na štali ali pri isu, a po zimi fiži na klùpi, a gde je napôjseb komôra za sluge, unda spídu komôri, a tak i dèkla, samo kaj dèkla ne spî vańi ni po ļetu ni po zimi. Negda su slugi skup z družînu jèli, a tak i denas, oko je velik sluga; oko je mali, unda jê napôjseb z drûgu dicû. Če si gospodar i gospodíńa pripr̂avi kaj bôļega, unda slugi i dèkli ne dadu jesti; uni jéju sàmo uni, kaj jim se dâ na òbreke, ali kad su gladni, odrêžedu si sami kruva. Neke gospodińe zaklépadu slugam i dèklam sȅ, a neke zaklépadu samo ùnda, oko slúgi dèkle kradedu. Biruši i drugi slugi màredu na nedeļu i na svetak iti k mèši, če imadu càjt; oko biruš ràni napase vòli a gospodar ga nikam ne šeļe, unda màre prispèti i k râni meši, a tak i drugi slugi i dèkle. Samo pastiri nejdedu k mèši, uni môradu biti na paši di deséte ali di jedinájste vure, a unda je već prekèsni i k pòldašńi mèši. Slugi ìdedu i na prišéńe sami ali z gospodarom; i na sèjme idedu, če ji gospodar trêba. Na nedeļu i svetak, oko nî sluga biruš ali kravar, mare iti, oko òće, med druge ļude i dećke; če biruš ali kravar nejde na pašu, unda i uni maredu iti.

Slugu sâki zève z imenom, i dèklu zèvedu z imenom, a pred drugimi velidu: moj sluga, moja dèkla. Službinče, nâj bu muško ali žensko, zève pred drugimi svéga gospodara „gospodar“, a ženu mu „gospodińa“, a ńim veli: „uni“, kad gdôj drugi čuje; tak velidu: „ja sam jim dal“, „povèdal sam jim“, a ńim v ôči velidu „vi“, a kad zèvedu gospodara, unda velidu: „je li čujete“; tak zèvedu, oko je gospodar stariji čovek, oko je mlâji, zèvedu gospodara z imenom, a jé ji, kî gospodara ni ne poštujedu, nek mu velidu „ti“; i gospodar ńim sȅ tak. Gospodar slugu i dèklu nigdâr ne poštûje, nek jim navêk veli „ti“, makar je sluga i star čovek, a tak velidu i drugi ļudi slugi, makar mu nisu gospodari; i dećki ne poštujedu slugu ni dèklu. Samo mala deca, oko je sluga stariji čovek, velidu mu „vi“, a dèkli ne velî ničer, makar da je sto ļet stara; ńî sȉ velidu samo „ti“, a una deci i curam se tak, a i dećkom, dok god se ne ožeńidu. Kad se dećko ožèni, unda ga mora sluga i dèkla poštivàti, a tak i ńegvu ženu, makar je mlâja od ńê za dvàjset ļet.

Prosjaci. Kèga siróćina pritisne, a nì za nikakvo delo pak si ne mare niš zaslužiti, unda ide prèjsit. Bókci ali pèkḷari su najviše stari ḷudi i žene, a če je kî mlad, unda je slep ali šepav ali je lazar. Dimáći ḷudi nejdedu prèsit dèma, nek otijdedu kam dálku, gde ji ničer ne pozna; ńì je sram dèma prisìti, a ne bi dèma ni dèbili tuliku kak drugdi, gde ji ničer ne pozna. Za dimaćega zna sâki, je li mora ali ne mora prisìti, a jê ji, kî su grunt restèpli; takvim pèkḷarom ne bi ničer niš dal, nek bi jim rekal: „Kaj si èmil, to si si restèpal; bèše ti čuvati i skrbèti kak smo i mi drugi čuvàli!“ Našal bi se gdôjgòd, kî bi takviga bókca z batinu iz svê iže istiral. Zna sused susedu reći: „Bi mu dal v rit z negû, da dojde k meni.“ Oko bi bil dimaći bogac len, i to bi dimaći ḷudi znali, da je tèpac, pak bi ga sâki istìral.

Sì pèkḷari, kî diájadu v naš kraj prèsit, dojdedu iz dalkiga i ničer ne zna, kakvi su to ḷudi. Pèkḷari nèsidu tôrbu na pleći, kam si mećedu, kaj dibídu. Neke žene plâšidu zločéstu decu, da ji bu pekḷar tôrbu vȓgal, pak da ji bu sôbu odnesal: „Samo naj dojde pèkḷar, bum te dala da te tôrbu vrže, pak te naj odnese“. Dekâ deca se jâko bojidu pèkḷara, pak mâm bežídu, kad ga vìdidu; če je mrskî pèkḷar, unda se ga još više bojidu. Pèkḷara vàḷe sâki pozna po oprâvi; oprâva je sà rezdrápana, da sè cáńki vìsidu. Pèkḷari idedu od iže di iže; če ga vȋdidu deca, mâm bežídu i vičedu: „Mama, mama, pèkḷar (bogac) ide!“ i tak gdekî pèkḷar ni ne prèsi niš, nek mâm dibî fàlat kruva ali sira, kô jèce, slanine ali kaj drugiga. Kad dibî, unda se zafaḷuje: „Fala, Bog vam daj zdravḷe!“ ali: „Bog vam platil!“ Kî nima da mu kaj dâ, ali oko mu ne će niš dati, unda mu mâm veli prèdi nek prične prisìti, da nima niš ali da mu ne dâ niš, pak naj ide dèle. Itak se ničer ne bi rad bókcu zamèriti — bojî se, da mu ne bi stáńe zapálil. 'Nogi bókci samo zmrmḷádu kajgod, kad prèsidu, pak ji nî ni rezmèti, kad po tìju govorídu; če ji gdôj kaj pita, zakaj prèsidu, unda pripovedadu sàkaj i làžedu, samo da laže dibídu kaj. Če ìmadu već punu tôrbu kruva ali sira, ali kaj drugiga, unda prèsidu i pinêz ali kaj još nimadu. — Slepca peḷâ gdôj drugi na śápu i slepac sam ne prèsi nek un, kî ga peḷâ, veli: „Smilujte se slepcu sirimaku, kî ne vȋdi sunca ni mesaca ni božiga danka!“

Po séli nejdedu pèkḷari ni slepci z guslami niti ne popevadu; z guslami idedu slepci samo kad je gde priśeńe, ali ni unda nima sâki slepac gusli; kî nèsidu gusli, uni i popévadu na priśeńu slepačke popevke. — Na priśeńe dojdedu sìkakvi pèkḷari i slepci i lâzari

i sì vičedu na ļude, kî mîmo idedu, da jim darûjedu kî krajcar, a postâvidu se sì pred cirkvu i na steze, kud ļudi idedu. Kî premàre, rad dâ bókcu po jèn ali dva krâjcara i îti mu v škrļak, a kî ne premàre, samo otijde dèle.

Uni pèkļari, kî ìdedu po séli od iže di iže, prèsidu po celi dan, sè dok ji noć ne stîgne, a gde ji noć stîgne, v ûnim selu prèsidu konak. Po ļetu si lako najdedu konak, unda ga ni ne prèsidu; zajdedu kam štalu ali na sińîk pak prespidu gdegod. Kad je zima, unda prèsidu, samo kaj jim sâki ne dâ tak rad. Jê ji, pri kî nigdâr bogac ne prenèći; jen ne će da pri ńim spî, a drugi nima mesta, pak pošèļedu bókca k unim, kî ìmadu mesta. Tak se trêfi, da v selu samo dve tri iže dajedu bokcem konak. Neki ļudi mîslidu, da moradu prijéti bókca, velidu, da tak zapoveda sveta katoličańska vera, ali se ìtak sâki bojî, da ga ne bi pèkļar pokral; ničer ga ne pozna, pak se ļudi bojidu. Još se bojidu ļudi, da jim ne bi pèkļar ostavil vušî. Znam, kad su pri nas pèkļari nèćili, da su ostavili čûda puti vušî. Zâti sâki prèdi nek veli pèkļaru, da mare prenićiti, pita ga, je li mòjzbit ima vuši, ali ni jèn ne veli, da ima, nek se sâki ispričûje, da nima. Kad kî pèkļar gde nèći, unda mu pri večêri ponûdidu, če bi tèl kaj jesti, pak dibî po fàlat kruva ali kaj več jeju; pri večeri se i rezgovarjadu s pèkļarom sàkaj, pitadu ga, otkud je, zakaj prèsi, jeli kèga ima, i tak sè, a un odgovarja, da je otud i otud — iz Meklike, ispod Kàrlovca ali tam iza Kàrlovca, da mu je zgirêla iža, ali: da nima nikiga i tak kajgod laže. Kad idedu sì spât, unda se i un lêže gde blizu pèći, da mu bû tèplo. Pèkļarom ļudi ne dadu spàti na pojsteļi, kad se bojidu, da ima vušî; i pod ńega niš ne mèćedu; un si samo prestre pòd se svû àļu ali kaj, a pod glavu si vŕže tôrbu pak spî; jutri ràni se stâne i otíjde.

Ne znam, je li se kî pèkļar najde gda, kî bi znal vračiti ali kî bi znal ciprîju; a nî se pripetilo, kaj znam, da bi gde pèkļar kèga okral; ļudi nâ ti pazidu, a pèkļari se bojidu. Pripovedadu ļudi, da se pèkļari znadu skupiti v bercâuzu, pak se kartadu i pijedu, a kad se napijedu, undu se i potúčedu. — Kuliku kî pèkļar naprèsi, je li je oženen i oko je, je li ima dicê, to ničer ne zna. Dimáći ļudi, kî prèsidu, malo naprèsidu, ali ńì ničer ni ne zève pèkļari; ńì ļudi nikak ne zèvedu; dimáći ļudi ni nejdedu tak po svetu prèsit kak pèkļari; samo kad nímadu kaj jesti, unda otijdedu na neki cajt, a unda se pàk povŕnedu dimôv. Če kèmu stáńe pogirî ali mu tuča potuče ļetinu, unda i takvi ļudi idedu prèsit; i ńì ničer ne zève pèkļari nek če im veli, da su kak pèkļari, kad jim je sè zgirèlo ali kad jim je sè potučeni.

Cigani. Pri nas v Prigorju nî cigánov; ovo nî za ńi mèsti, kad su sami brežáńki; bi se preìtili, kad bi se vojzìli. Cigáni se držidu tam oko Jastrebarske; sì su črni i govoridu cìgański i vlâški. Malo gda kî cigân zablúdi k nam, nek če gda dojde na priśeńe. Sì nèsidu duge lâsi, nâj bu cigân, naj bu cigańìca, a lâsi jim vîsidu vuz vuva. Cigáni se nèsidu po varoški; ìmadu pantalóne i kapût, a na lâjbaku nèsidu velike bele ali žute okrugle gùmbe. Cigańìce nèsidu kîkļu. Cigańska oprâva je sà podrápana i zamâzana; po ļetu idedu bosi, a po zimi nèsidu čižme. Na priśeńe i na sèjme dinášadu na prèdaju: règļe, svèdre, lànčanice, kléśa, brûnde, to su kovači, a drugi dinášadu kirìta, kopàńe, nìcve, žlice, drvene zdelice i druge stvari, a to su kiritári, samo ńì nima tuliku kak kovačev.

Naši ļudi bižídu od cigánov, a žene i deca ji se bojídu; zločéstu decu plâšidu, da ji bu cigân odnèsal, i če vìdidu, da ide kakov bógac, kî je mrskì, podrápan i zamâzan, mâm mîslidu, da je cigân ali cigańìca, pak bižídu i skrîjedu se kam, da ji ne najde. Gdekâ cura veli, kad ju žene nagovarjadu, da kèga zème, kî ji ni po vôļi: „Râše bi črniga cigána nek ńega.“ Sâki cigân krade, gde samo mare, a znadu i svîńe otrivàti; mîslidu, da kad svîńe pârnedu, da ji búju unda dèbili i pojèli. Pri nas ne bi ničer trpil blizu cigánov, makar se veli, da cigáni râše kradedu drugdi, a ne undi, gde žividu. Moj pokôńi ćaća — Bog jim daj svèklost nebésku — znali su čùda puti pripovedàti, kak su se jempût tèli cigáni nastaniti pri nas na Poļíci. Moj ćaća bili su baš na dvorîśu, kad su dèšli cigáni di dvorîśa pak da ćédu na Poļíce, a moj ćaća stali su vikàti: „Vrag te je dâl i stvòril cigański, kam ideš? Marš nazâd! Oko se ne búte vrnáli, sad buš dèbil zvańìcu, kakvu još nigdâr nisi dèbil! Otišal buš krvave glave — vrag te dâl i stvòril cigański!“ To su ćaća vikàli na pȓviga, kî je jašil, a unda su se sì prestràšili i vrnáli su se nazâd, i nigdâr ji više nî bilo. — Pri nas ničer ne zna cìgański govoriti, zlak če ku reč.

Gospoda. Naši ļudi idedu najviše k općinski gòspodi, kad môradu štîbru plaćati ali če gdôj kèga tuži, ali če gdôj dojde prèsit, da mu natàrijuš (belêžńak) obligaciju napiše ali kaj drugo; tak sâki čovek pozna náčelńaka, natàrijuša, blagâńika i suca. I s prebánušem ìmadu ļudi posla; če se dete naridî, če se gdôj žèńi ali če gdôj mrȅ — navêk mora iti prebánušu ali kapelanu, kad prebánuša nî dema. Naši se 'nôgi ļudi sramûjedu iti pred gòspodu; kad ìdedu, unda idedu kak v cirkvu; čùda ji škrļâk snème prȅdi nek dojde di vrât; a kad dojdedu nútar, pozdrâvidu ovak: „Faļen budi Jêžuš Krištuš!“

— a unda pričmedu govoriti: „Z dipušéńem govorêć, gòspon natàrijuš (načelńak, blagâńik), ja sam dèšal štîbru platiti (ali kaj drugo).“ Če mora kaj povèdati, kaj se ne šîka pred gòspodu, unda prèdi nek to reče, veli: „Da pristíte“; če mora kaj reći, da je betežan un ali gdoj drugi — sejèni — unda navêk veli: „Ne budi vam potúženi, dèšla mi je tégińa, — boļêla me glava“, ali kaj, a čuda puti velidu i drugač, kad ni ničer betežan od ļudi, nek blàšče ali ko žìvače; tak velidu: „Ne budi jim potúženi, krava mi se otèlila“; ali: „pìše mi je škáńac odnèsal“. Tak velidu jen drugímu i med sôbu, ali ne navêk, a kad z gòspodu govoridu, unda jako pâzidu. Još više pâzidu, kad divánidu z vêću gòspodu, s prebanušem, sucem ali s fiškalom. Stariji se više držidu te navade, mlâji već ne tak; 'nôgi, kî su školu išli, niti ne govorídu tak i ne sramûjedu se tak kak uni, kì nisu škôlu išli, ali kî nisu nigdi dèle bili.

Kad muž stigne gde na putu prebanuša, navêk ga pozdrâvi, a tak i drugu gòspodu. S kem općinska gòspoda više divánidu, ž ńim se i râše pozdrávļadu. Dok je bilo više vina, više ga se i pilo, pak su općinska gòspoda više put diájala pît. Sâkim selu bil je gdôjtô, s kêm se poznal načelńak, natàrijuš ali blagâńik ali škólnik, oko ničer drugi poznal se ž ńimi òdborńak ali pandur ali selski starešińa. Kad je bila gde sèlu šekùcija, unda bi se navrnali k ńemu, a znali su i drugač dójti — če ne drugač, unda na špancer. Z ovêmi su općinska gòspoda dobra, ž ńîmi tak divánidu kak med sôbu, a z drugimi, s kêmi se tak ne pòznadu, ne divánidu tak. Oko je gòspon dobar čovek, unda ne čâka, dok ga muž pozdrâvi, nek mu un prvi kaj reče; če je kakov gizdâvac, unda ga ni ne poglêda.

Prèdi su školnika malo preštimâvali, kad je išal po séli prèsit jájac, meļe, slanine, a išal je sàm s košâricu; ļudi su mu se špotâli, da ide kak pèkļar po séli, a gdekî muž nî mu tèl niš dati, nek ga je još poštèni našpôtal. Denas vučiteļ nejde prèsit, pak ga muži više i preštimâvadu. Najviše ìtak preštimâvadu muži prebánuša, samo oko se drži svéga rêda. Če zna ļepo pridèkovati, unda ga sì falidu; i poslúnedu ga rädi, če jim kaj velî. Prèdi je prebánuš još više mogal nek denas; denas se zna gdekî mûž i poprâvdati ž ńim, če mu nî kaj po vôļi.

Prezvanêje iže zèvedu gòspodu i na pîr, oko se ž ńimi dobro pòznadu već od prèdi; ali takvi îž je denas malo, a ni nimadu se š čem tak gestìti kak pr̀ļe. To bi moral biti bogat muž, kî bi zval denas gòspodu. Uni, kî zèvedu k sebi gòspodu na pîr ali ji drugâč òćedu pogistìti, môradu imèti tańére, žlice i drugo kaj trêba, kak

da su várošu, i još se spričûjedu, da nâj pristídu, kaj nimadu tak kak je pri gòspodi; najviše se spričûjedu žene, une velidu: „Pri nas nî kak je pri gòspodi, pri nas je po mùški, lé kaj ćemo, kad ne mare drugâč biti.“ Sirocki ļudi ne zèvedu gòspodu k sèbi; kî je siróćki, pak se držî, kak da je bogat i pozivļe kèga na gèsti, ńemu se drugi špôtadu i govoridu med sôbu: „Budu ga vrè črniáļci pomogli; bu dalku dèšal, samo naj gistî!“ Kì je špájsan, veli kemu: „Èdi, èdi tam, buš tańere lizal!“ Gdekî pak veli: „Da si otišal na gèsti, jel bi z véliku žlîcu; ne bi ti mustâć visil, kak da ti je pùra kruv zéla!“ Kemu se gòspoda navâdidu, pak diájadu čùda puti, undi nî práviga gospodarstva; tu se čùda pije i restêpļe — znali su negda ostati sè di po pôlnèći, a kad su išli dimôv — pùre su tiràli! Kad se gòspoda s kem tak sprêteļidu, znadu se i pokumìti, ali nigdâr se ne trêfi, da bi muž podìgnal na krstu gospònovo dete, nek gòspon mùško — to je unda mužu dika.

Odsutni. Negda, kad su još sì ļudi skup živeli, nî nigdâr ničer išal nikam, nek če je moral otijti soldatîju. Negda nî bilo tak kak denas; unda dećki nisu išli na vìžitu, nek su ji štandari lòvili i kèga su lòvili, tâ je moral med soldáte. Moj pokôńi ćaća znali su čùdaput pripovedàti, kak su se negda skrivàli pred štandári — bežàli su po šumi i sìkud, samo da ji štandári ne najdedu. Če se gdôj tèl skriti gde pri îsu, a bil je snêg, unda je išal narît tak, da su mu čižme ali opâńki nâpri gledeli, a péta je bila ozâd. Kad su vidili štandári takov trag, unda su rekli: „Tâ je već otišal, tu nî nikiga“, pak su otišli dèle. I po zimi su znali bežàti gôru i ostàli su tam tak dugu, dok nisu štandári otišli; neki su i spâli v snégu, pak je znal nâ ńe snêg napadati. Kî su bili gde bliže, dèšli su na večer dimôv; po nićî nisu lòvili. Kad su kèga lòvili, unda su ga otpeļali i znal je biti po više ļet soldatiji, da se nî povrnal dimôv. Dènas mora sâki biti soldât i cara služiti dve tri ļeta, a pòkle dojde dimôv. Kad gdôj mora iti v soldatîju, unda se sì plâčedu, mîslidu, da ne bu nigdâr više dimôv dèšal; najviše se plâče mati, gdekâ tak jávče kak da je mr̂l.

Kad kî piše dimôv, malo gda piše, da mu je ļepo, nek skèri sâki kune i preklîńa, da mu je teško. Oko ne zna otac ni mati čitati ali oko nimadu nikiga dèma, da jim pismo prečita, unda prèsidu kega, da jim prečita. Vidil sam višeput, kak plâčedu, kad jim gdôj čita pismo, i kûmaj čâkadu, da čûjedu sè, kaj jim piše. Najteže jim je, kad jim sin mora služiti gde dálku; kì otijde na tursku mèju, un

je jako dálku otišal. Od nas idedu najviše Zagreb; kî su pri kóńi, otijdedu i kam dèle. Oko kî postâne frajt ali kaprâl ali firâr, unda se fáli, kak mu je ļepo i kuliku ji ima pod sôbu, kê mûštra. Kî su se dèma nàvčili gospodarìti, uni skèri sâkim pismu pitadu, kak je dèma. Najpredi pozdrâvidu sè, sâkiga napôjseb, a unda pitadu, je li je tȓśe obdêlani: je li je skopâni, prekopâni, postavļeni, jesu li ga obrezali i privezali, je li bu gróźa; pak unda kak su vòli, je li se krava otèlila, kuliku su kokôš nasadìli, kùliku pûr, kuliku gúsak; je li se gdôj žeńi, i kega gdôj zîmļe, i tak sìkaj, a na to jim sè iz dôma odgovorídu.

Kad je nesrééna filoksera pred jeni dvàjset ļet zatȓla tȓśe, unda je čuda Prigorcev otišlo Ameriku, najviše Picburg i Čikago, gde ji je još i denas dost. Velídu, da je di dve jèzeri Prigorcev tam otišlo; sad ji je već mèńe; već ji se čuda nazâd povrnálo. S početka nisu ļudi baš tak radi išli, ali pòkle, kad je tȓśe sè više i više pričelo senàti, vidili su, da se bu dèma zlo živèlo. Najviše ji je tam mamilo, kad su čuli, kuliku se mare tam zaslužiti. Kî je god med prvimi otišal, sâki se je falil, kak čuda mare zaslužiti; jê ji, kî su pisàli dimôv, da zaslúžidu i dvàjset forinti na ćedan; neki su si prišpârali već tuliku, da su poslali dimôv po pedesêt forinti — i više najempût. To je 'nôge namamìlo; rekli su: „Kad un mère, zakaj ne bi i ja!“ Kî su bili pri pènezi, mâm su dèbili vôļu, a kî nisu imèli pinêz, bilo jim je žal, kaj ne màredu mâm otíjti. Kî su prvi otišli, pisàli su dimôv, kak je tam, i če je gdôj èmil kega dèma — brata ali kèga, pisal mu je, da samo dojde, un mu bu vrè nàšal dèla, i če je tùliku zaslužil, poslal mu je iz Amerike pinêz, a 'nôgi su posudìli pinêzi kak na jagmu išli, kî je samo ikak mogal. Kaj ji je bilo više tam, to ji je više išlo za ńîmi. Prèdi nek je kî otišal, već su ga drugi dèma prisìli, nâj jim najde dèlo i nâj jim piše, je li maredu za ńim dójti. Nâj bu sirocki, nâj bu premoguénêji, sejèni, to se nî gledèlo, sâki je tèl, da se tam obogâti. Mati i jòtac su tiràli svéga sîna, da samo ide, rekli su mu: „Èdi, èdi, kak drugi tak i ti; nek kaj buš dèma dèčkal zla gledeć! Drugi šèļedu pinêz, pak buš i ti, a mi búmu na grûntu dèlali!“ Kî su god med pȓvimi otišli, sâki si je našal dèla; makar je gdekî pisal, kak mora celi dan dèlati i teško nisìti, ali kaj na tâčka vojzìti, ìtak su ļudi sejèni radi išli, nisu se niš bojàli. — „Če mrèm tàm ali tù — sejèni“, rekli su. Oko gdôj dèma nî èmil nikiga — matere ni oca, pak je tam dobro potrèfil, tà je i ostal tam. Ožeńeni pisàli su žèni, da nâj za ńîmi dojde, tak su i žene pričele vu Ameriku iti; ìtak žên nî čùda otišlo, a kê su otišle, malo se kâ di dènas dimôv povrnála.

Jen càjt tuliku je ļudi išlo vu Ameriku, da ji je bilo dên na dên pun bańôf v Jastrebarski; nisu imeli ni mesta na żeļeznici, kak da ničer ni ostal dèma! Tak je bilo sè di pred jèni 6—8 ļet, a unda najemput kak da bi odrezal — malo je gdôj mogal dibìti dèla. Čuda ji je bilo, kî su pènezi posudìli, š čem su otišli tàm, a kad su tàm dèšli, nisu dèbili dèla a nisu imèli ni š čêm dimôv i tak su bogme jako zlo živèli. Kî je èmil kêga svéga, pak mu je mogal kaj pomoći, još još, a ki nì, tâ se sèga zla žîl, da ga bu navêk pòmetil. Med têmi su bîli i moji dva brati, Jožínac i Frańìša; najpredi je otišal Jožínac, a za ńim naskèri Frańìša. Jožínac je jèni mèsac dan èmil dèla — teško je lékal zemļu na tâčka — dèlali su nekakov kanâl, a kad je to bilo gitèvu, unda više nî mogal dibìti, a tä cajt je baś dèšal Frańìša, i tak obodvâ nisu imèli niš posla, i da nî bilo dimáći ļudi iz ìstiga sela, kî su imèli dèla, ne znam, kak bi bili živèli. Pòkle je Jožínac još zbetêžal i skèri da je mrl tam; kad je malo ozdrâvil, dèbil je za put pinêz iz dôma, i tak su se povrnáli obodvâ pòkle tri mesaca dimôv i potrišìli sèga za put sim i tam di tri stòtine fòrinti. Od tê dibê jêńala je jàgma i dènas malo kî da ide tam, nek se 'nôgi iz Amerike vrâćadu dimôv.

Jê ji, kî su bili vu Ameriki po deset di petnâjst ļet, a unda su se povrnáli. Moj sestrić, Mikić Budišak, bil je tam jeni 8 ļet i bil bi duže ostal, da nî moral dimôv na vìžitu. Tä cajt, kaj je bil tam, poslal je dimôv ocu i materi di 800 fòrinti. Čüda puti je znala mâ sestra reći: „Jój, jój, kaj bi ja začéla, da mi Mikić ne šèļe! Kaj bi ja stvorila prež ńega!" Tä càjt, dok ji je bîl sin tam, Budišaki su se rèzdilili, pak je na délu dost potrišila, a morala je i novo stáńe dèlati, a sè je to naprâvila z unimi pènezi, kaj ji je sin slal, a još si je i tŕše z amerikánsku lozû posadíla. Malo je gdôj bîl vu Ameriki, kî ni slàl pinez dimôv; kîgòd je ostavil dèma ženu ali oca i mater, sâki je slàl, pak su si z unimi pènezi dèma gospodarili: tŕše sadìli, kravicu si kupìli, opravļàli se, štîbru plaćàli i tak živèli. Kî su otišli prvi, zapomôgli su se tam tùliku, da im se ni račilo više dimôv iti, nek su ostali tam ženû i z dicû. Imam vu Ameriki jenèga poznânca, kî je otišal tam pred jeni deset ļet, najpredi un, a za ńîm pòkle žena s trôje dicê. Ž ńîm sam dopisâval nekuliku put, pak sam mu jempût pisal, bu li se gda povrnâl dimôv, a un mi je otpisal, da màrebit bû, màrebit nè bû; oko se tùliku zapomâre, da bi mogal dèma z unim žìvèti i kaj pričéti, unda bi se mogal povrnáti, ali drugâč ne; vu Ameriki — veli, veća je slobóšina nek pri nas. Vu Ameriki pajdáši z drugimi Rvati i čita cajtunge, pak misli,

da dèma ne bi bil tak slobodan i ne bi tùliku postignal kaj bu postignal vu Ameriki. Un je meštar, zùčil je čižmariju Zagrebu, ali tam nî čižmâr nek mesâr v nèki véliki mesnici, gde se sàki dan na jèzeri glâv svîń zakèļe. Pisal mi je jempût, da mu jen sin vrè ide škôlu, pak se pofálil, kuliku vrè zna engleski; un se ûfa, da mu búju deca tam srećnêja nèg bi dèma bila, samo če navčídu dobri engleski. — Kî ima kèga dèma, ìtak se bû povrnâl kada tada dimôv, samo uni, kî nimadu niš, ostânedu tam; tak i tâ čižmar nima niš; un je iz Volavja, a zève se Cvetić; ńegvi brati su mu dali dêl i tak sad nima niš na grûntu. Tak je i Jura Facániv ostal tam, kad mu je dèma sè pridáni; nima ni iže, i una mu je pridána, pak sad mora ostàti tam gde je.

Kako živu bolesni i nakazni ļudi.

Bolesni i nakazni na tijelu. Če gdôj zbetêža, najpredi ga spoája ńegva famèlija, a kad vididu susèdi, da ga famèlija pričela spoajàti, unda i uni dojdedu gléjit, kaj mu je. Kî dojde, spričûje se: „Ļe, vidil sam (ali: čul sam), da vas spoájadu, pak sam si mislil, da je nečer betežan! Ļudi bóži, gdôj bi si to mislil!“ Če gdôj naglo zbetêža, unda dojdedu sì susèdi, da vîdidu, kaj mu se pripetílo, ali ne sâkimu, nek oko je iz prezvanêje famèlije i oko su se ž ńîm radi imèli. Če betežńîk dugo leži, spoája ga gdôjgòd iz famelije bar jempût na ćedan kî dan ćednû ali na nedèļu. Dimáći tuliku ne spomînadu o betègu, da bi ji betežńîk čul, nek samo kad med sôbu divánidu, a če gdôj stráński dojde, unda mu veli: „Ne búte vi mr̂li; i drugi su bili jako bètežni, pak još danas žividu, pak búte i vi ozdrâvili.“ Kî premàredu, dvòridu betežńíka sičim; kaj òće jesti, to mu prirédidu; zakèļedu mu pìše i spèčedu, skuvadu mu govècke juve i sàkaj mu pripràvidu, če samo će jesti. Od famèlije ničer ne dojde, da mu ne bi kajgòd dinèsal, makar i zna, da betežńik ne bu jel; muški ga ne spoájadu tak kak žene, une mu i dinèsedu: gibańice, pìše živo ali već spečèni, vina, kakviga sadjâ ali kajgòd; muški ne tak, uni spoájadu betežńika najviše goloruki. Če je betežńik sirócki, unda mu i susèdi kaj dinèsedu; dok je bilo više vina, unda su mu vina slali po sátlik ali òļbu, da se okrepi.

Betežńíki, kî dugo ležidu i ki ne ležidu ali ne maredu niš delati, želidu si smrt: „Gde je ta smr̂ca, da po me ne dojde!... Míradu mlâji i kî su zdravi, a ja se moram tak dugu mučiti!“ Gdekî veli: „Boļe da denas mrèm, nek jûtri, kad nigdâr više ne bum zdrav.“

Kî ima dribnê dicê, ńemu je teže mréti; srce ga bolî, kad pomisli, da je bu moral ostaviti.

Šepavci i gluvi dêladu, kuliku maredu; kî nî jako šepav, mora i teži posal dèlati; če ne mare, unda dèla, kuliku mare, sidéćki: lúpi pâžuļ ali bob ali kukuruzu, teše kaj i tak kajgod landrâ oko iže. Pri nas nî baš ni jèniga, kî bi bil tak šepav, da ne bi mogal niš delati — Rubinić iz Kupečke Drage i Burinić iz Med-Ivančić i ńegva sestra pri Škacanu dêladu sè, samo kaj ne maredu tak flètni; a tak i uni, kî su gluvi ali gluvonemi, samo če su drugač zdravi. Uni su još najboļi težaki; ļudi velidu, da sâki gluvi i gluvonemi dêla za druge dva; uni ne čujedu niš i ne rèzmidu niš, kaj drugi divánidu, pak su flètni pri sâkim dèlu. I slépci dêladu, če kaj maredu i če nisu stari ļudi. Moj stric Mikula je već slep jèni osam ļet; un ne ide nikam iz dôma, kad ne mare; već je star 74 ļeta; ali dèma rad lupi pâžuļ, če ga ima za lupìti; kad nima kaj dèlati, unda puši ali Boga moli. Vidil sam Juru Repara iz Drage, kî je dost star, pak je nèsil pun koš sêna odnekud, a peļala ga jèna curica na śápu.

Oko je gdôj šepav, pak mare delati, unda ga ničer ne žalûje; ni gluve ne žalûjedu tak. Iz Perića Falice iz Kupečke Drage, kî je gluv i nêm, dêladu norca; deca dêladu ž ńim uncmatarîje; i drugi ļudi se smejedu, kad bi rad kaj reći, a ne mare. Kad je bil još mal, unda se sâkimu smilil, a sad, kad je već muž i kad se oženil, ne mâridu tuliku kak prèdi, kad su neke žene znale reći, da bi bilo boļe, da ga je dragi Bog zêl sebi.

Šepavi i gluvi se malo po malo privčídu na svû nevôļu, pak ju ni ne spomîńadu, če ji ničer ne pita. Tak se i otac i mati privčî i kaj su jim starija takva deca, sè ji mèńe srce bolî, a tak i celu famèliju. Kî se nàridil takov, za ńèga velidu: „Dragi Bog je tak tèl, pak nâj bu bóža vôļa“, a tak velî i sâki sam sebi, če ga gdôj zapita: „Bog je dal, pak moram trpèti.“

Bolesni na pameti. Kî nî pri právi pòmeti, ńemu sâki veli da je bedâk i sâki dêla ž ńega bedáka ali norca; najviše se s takvim čovekom špájsadu dećki i deca. Pred jeni dvajset i pet ļet bil je takov bedak Mika Baćàga-Grdìša iz Predinske Drage. On je bil sirócki kak i sì drugi Baćàgi, ali ga ničer nî tèl zéti na dèlo, kad je bil bedâk, pak mu niš nî bilo moći dipovèdati. Èmil je i ženu, pak se ž ńû znal navêk cvekàti; više puti su znali sè selo pobuniti, kad je bil pijan, a rad je pil vini i rakîju. Kad se prìčel pridavàti patriôl za lampe, unda se nečer ž ńîm vàdļal pak je popil nekuliku

kûpic patrióla. Jemput mu je pak nečer vȓgal zûbe un kraj cigara, kî girî, a još mu ga prèdi fèst reskúril tak, da se sȁ ofuril, i tak su ž ńim ļudi sàkaj delali. Kad je gdôj tȅl kèmu pokazati, kak je bedast, unda mu je rekal: „Ti si bèdast kak Mika Baćâgin“, a znal je jen drugimu govoriti za špot i: „Mika Baćàga!“

Kemu se tak pošemêri pòmet, sèga se zla žíje, če nima niš i če se nima gdôj za ńega skrbèti. Tak je pred jeni 30 ļet diájal naša séla nekakov Jùra Prkópac, kî je bil tam negde od Meklìke; sàko ļeti je dèšal pod jesen, kad je bilo vina i rakije i slivovice, i un je jako rad pil. Un je išal od isa di isa i prèsil je, da mu gdôj dâ kaj dèlati, samo da laže dibî kupicu vina, a ničer mu ni dal delati; ìtak je skèri sìgdi dèbil piti, a ļudi su mu davàli, samo da ga prèdi otprâvidu. Un je èmil pantalóne i kapût, nèsil se po varoški, samo kaj mu je oprâva bila navêk sȁ podrápana i navêk je èmil vušî, da ji je vàdil iz nâdra, kad je god tȅl — samo je poségal z rukû nutar. Ničer mu nî dal, da bi se kam sȅl ali lêgal, da mu ne bi vušî ostavil, nek se navêk samo potèpal po bregê. Kod je gdôj kemu rekal: „Ti si Jùra Prkópac“, unda je znal, da mu velî da je bedâk, da su mu se kotači pošemêrili, da je vušîvac. Kad su deca vîdila Juru Prkópca, već su mu izdálka vikala: „Jura Prkópac, Jura Prkópac!“

Sad živi Med Ivančići jena cura, zève se Lòjza Đulan-Kramarić, kâ nî pri právi pòmeti; ńì su i prsti skļúčeni na ruki, pak nî za nikakov posal, nek se samo potêple po séli i prèsi, da ji gdôj kaj dâ. Če vîdi, da kakov gòspon ide, unda se ne dâ otiràti, nek ide za čovekom kak cigańica, dok gȍd ne dibì kî krajcar; kad dibî kaj, unda se zafaļûje: „Fála, drági gòspon!“ Velidu, da ju mati tirâ da prèsi; sirócki su ji ridìteļi, pak kaj naprèsi, od tega i uni dibídu.

Kî jako pobedâsti, ńega šeļedu špitâl Zagreb, a kad ji préjde, unda dojdedu nazâd dimôv; takvim velidu da su „norci“. Jen takov norc je stara cura Med-Ivančići pri Lisáku. Kî nisu čisti veliki norci, môradu z drugimi dèma dèlati i pomagati pri poslu; če su dimáći milostívna srca, smilûjedu se, pak nisu nâ ńe nastèrni, a neki su nastèrni, pak ji tirádu i ne dájedu jim tuliku kak sebi.

Zločinci i drugi rđavi ļudi.

Zločinci. Negda su najviše kvar delali kravari, svińari i biruši; denas ne dêladu tuliku, kad su pastiri máli, a svińarov i birušev skèri ni nî; oko gdôj ima vòli, sam si ji pase. Pastiri su negda

krali zelenu kukuruzu i krumpêr, pak su si pekli kukuruzu na žerjavki, a krumpêr vu pepelu; trésli su si, gde su samo mogli: jabuke, rûške, slive, črêšńe i irèje, a krali su bogme i gróże. I drugâč su kvar dèlali; kad nisu imèli drvî, trgali su pristìce iz plota i koļe iz trša i na ogań metali. Pastiri kradedu, kad su na paši, a drugi kradedu po nići sadjê i živad iz kûrńakov: kokoši, pure, guske i race; takvi se ļudi, kî kradedu po nići, zèvedu tâti. Sâko sèlo ima po kû tackû ižu. Jê i takvi ļudi i žen, kê ne maredu préjti mimo čijega, da si ne bi otrgnali klas kukuruze, grezd gróża, ali slivu, ali rûšku ali kaj, a je ji, kî to ne bi napravili za nikaj na svetu. Ne znam, je li je gdôj kemu kral kravu ali vòli ali prâse; to se ne pripéća pri nas. Od dimáći ne će ničer, to bi se mâm čulo, gdôj je kral, kad ne bi èmil kam skriti, a ni pridàti ne bi mâm mogal.

Dok su ļudi još imèli vina pri ìsi, pripetìlo se više puti, da su jim ga tâti pòkrali; denas, kî kaj ima, čuva si dèma pińìci, a tu ne maredu tâti tak lako krasti. Isu su tâti znali obìti vrata ali ispod pocêkov (podsekov) potkopati; tu ji nî ničer mogal čuti, oko nî nìkiga pri ìsu bilo. Gdagda znali su tâti odnesti po pet di šest vedar vina i po više polîćev rakîje, a dosta su vina i potèpli, kad su ga tičìli. Denas najviše kradedu žìvad: kokoši i purane, i malo gda se iznajde gdôj krade; kaj krade, to i pojê. Tâti od drugud ne diájadu, kad nimadu kaj čûda krasti. S tadbînu se nî ničer pomogal. Če jemput dvaput vujde, ali ga pòkle ìtak lovídu, a pòkle pazidu na ńega; patrôla vižitêra, je li dèma spî.

Tolvàjev nî pri nas; malo gda se čuje, da su tolvàji kèga porobili. Pred jeni dvajset pet ļet namazali su se nekakvi ļudi sajami na Fašńak i po nići dèšli k jenimu čoveku iz Drage i iskali od ńega pinêz, a kad nî èmil, unda su ga z nóži izbòli. Nigdâr se nî seznàlo, kakvi su to ļudi bili, je li dimaći ali strański. Pred jèni šest ļet je nečer na Gorńi Reki po nići, kad je grmèlo i sevàlo i strele pucale, moril jèniga čoveka, ženu i jenu curu, pak ji je polèjal s patrijolom i vužgal, da bu sâki mislil, da ji je stréla nebeska vubîla. Gdôj je to napravil, još se ni denas ne zna, sàkaj su ļudi govorili. — Kad kèmu kaj zgirî, — is, štala ali drugo stańe, pak ne zna, kak se zapalilo, unda velî, da mu je nèčer stańe zapalil, kaj je na ńega nastèran, ali to se nî već dugo pripetilo.

Med mužmî se trêfi više puti, da se povâdidu i potučedu. Če je gdôj na kega nastèran, pak jen drugimu lovî blašče na kvaru, če se deca med sôbu povâdidu ali kaj drugo, unda se i muži povâdidu oko su nágli, unda se i potučedu. Prèdi su se najviše tukli vu

jeseni, kad ji je mošt rezìgral, unda su se znali potući za kajgod, a tak se pripéća i na prišeńu. Pred jeni 35 ļet zaklal je Reparinac iz Predinske Drage jenêga čoveka zâti, kaj je vojzil čez ńegvu ledìnu. Najpredi su se potukli i jen je ìtil drugiga na zemļu, a unda je Reparinac, kî je bil doļńi, izvadil kusturu i zatiral ju je v trbu Joži Škacanu i tak ga je zaklal. Reparinac je bil dve ļeta v reštu Lepigłavi. Pred jèni 25 ļet vubil je iz puške nečer Miju Bišćana, kad je išal jùtri ràni Jastrebarsku; dičàkal ga je na putu iza grma i strèlil ga je kak cúcka; ļudi su govorili, da ga je jen dimaći strèlil zbog dimaćine. Pred jèni 15 ļet povàdil se jen otac sinmî (Banković-Čižmar) iz Predinske Drage; bilo je na večer; unda je nečer gasil lampu i tak su se v mráku natezali, pak je brat brata s kustûru rànil i pòkle je mȓl.

Kaj ļudi pòmetidu, nî se ničer vubil sam, nek kaj se jen (Piļak-Banković) iz Predinske Drage pred jeni 10 ļet zaklal; prerezal si je žile na ruki na Lazu, gdje su ga ļudi našli već mrtvèga. Jèni velidu, da se nî dèma pogajal sinmi, a drugi velidu, da je bil bedast, pak da se zâti zaklal.

Još se ni čulo, da bi kâ žena dete šundrâla prèdi, nek poridî, a ni pòkle, kad dete na svet dojde. Kad bi kâ žena čûla, da se kâ ditèta tak mentuvàla, mâm bi rekla: „Za pêt-rân bóži, mare li to kršánska duša napraviti! Jój, jój kak bi bil dragi Bog dobar — fála mu i dika budi!“

Tatôv se ļudi čuvadu, ali moradu ž ńimi ļepo živèti; bojidu se, če bi jim se zamerili, da bi jim naškôdili; mogli bi ji pokrasti, stańe zapaliti ali drugač kaj kvara napraviti. Ļudi iz tackî îž nejdedu radi k meši; a če je gdôj bil v reštû zbog tadbine, unda neki cajt nejde med druge ļude, a pokle — čez jèni ali dvê ļeta, kad se već malo pozábi, unda pajdaši kak i prèdi. Takvim se ļudem ničer ne špôta kaj su krali, zlak kad se povâdidu, a unda bogme jen drugimu sè povê, kaj zna.

Pijanice, vikači, svadļivci, razbijači. Kad je bilo vina više, bilo je i pijancev više. Sad već dibídu neki po nekuliku vedar vina, ali kaj dibídu, to mâm v jeseni s trèpom pridádu, samo da maredu š čem štîbru platiti i kupiti si kaj trêba za zimu: kruva, oprâve, kô prâse i drugo, kaj trêba pri iži. Neki ostavidu i za piti po kô védri, ali se ne pije tak kak negda, kad je sâki èmil vina sè tam di noviga, a sâki si ga bar tuliku spravil, da ga je èmil dost čez zîmu sè di pritèļića. Najviše se ìtak pilo v jesenî. I žene su se znale napiti; bilo je vina pińici, pak je bilo lako di ńega dojti, a gdekê nî

bilo trêba čùda; jen sâtlin pak je bila pijàna. Stare žene rekle su, da jim trêba za krépost; mlade žene nisu pile tak kak stare; gdekâ stara žena znala je biti den na den pijana, a unda nî imêla mêra pred ńû snea, če ju je imêla, a bòme i muž, nek su se cvekàli, kad nî têla nikimu mučàti nek samo zapovedàti i špôtati. Takvim ženam su muži pińice zaklepàli, če su tèli imèti mêra dèma.

Sâko selo ima po kêga svadļîvca, ali mòjzbit nî ni jeni selo imèlo tak zločestiga svadļîvca, kak je imêla neki cajt Predinska Draga. Pred ńim su sì seļàni strepèli; sâki ga se bojal, a ničer mu nî mogal niš, kad je bil velik i jak. Otac mu je mȓl, dok je bil još mali, a mati mu se nî čuda skrbila, nek je odrasal unak prez posla i prez brige; za težački posal nî bil, to mu je smrdèlo kak vragu temjan, a nî se ni navčil niš delati, nek se samo ļepo nisìti i dobro jesti: velidu ļudi, da je i kral. Grunt mu je sè više prepàdal; pokle se lòtil mesarîje a òtprl je i štacun, a pòkle je bil pod zàdńe i vinski trgôvac. Čuda puti se rezbijal po selu i za kajgod znal kèga istući. Jemput je i na štandar- pucal, kaj su mu tablu snêli z vrât, kad ni èmil štacûnu ni duvana ni cigarov; jemput je pak obesil jenèga slugu Reparinčevega na gvint, gde se blago obéša, kad se tuče i kèļe, i kûmaj su ga drugi nekak oslobodili. Sam se znal faliti, da je dost ļudi povubijal, kad je vini vòjzil po granici; kad mu se gdôj nî tèl vûgnati s puta, unda se mâm ž ńim potúkal i tak — veli — da ji je dost povubijal. Kad mu je bil sä grunt za dug pridân, otišal je pred jèni deset ļet vu Ameriku z nêku fļûndru, kû si je dipèļal negdi iz granice, a ženu si i decu ostavil je dèma. Ženu je navêk tukal i sü je isprèbil, da nî ni denas još za nikakov posal. Fala Bogu, takvi ļudî ni čuda; ne dal Bog, da bi se još gdôj takov našal.

Pri nas nî kûrvi nî kurvéšev; a nî ni žên, kê bi se s têm bavile. Če se kê curi dete pripetî jemput, drugi put se vrè čuva, unda se ne kûrva više; takvi je curi špot i sramota i ničer ju ne preštimâva. Trêfi se, da i gdekâ divìca nî poštena, ali se pri ńi ne skupļadu, nek samo po jen k ńi diája.

Vjerski život.

Koje je narod vjere. Prigorci su sì kršanske katoličańske vere; samo gdekî sluga je vlâške vere. Prigorci su dost pobožni, a negda su bili još pobožnêji. Kîgòd mare, ide nedeļu i na svetak k mèši. Oko su nedeļu ali na svetak dve mèše, unda stariji ļudi idedu k râni mèši oko osme vure, a mlâji — cure i dećki — idedu k pòldašńi

mèši oko desete vure. Kî dojdedu iz cirkve po mèši dimôv, velidu unim, kî nisu bili pri meši: „Bog daj dêl od svete meše!“ samo kaj denas mlâji već tak ne velidu, nek samo starije žene. Stariji muži i žene molidu više nek mladi. Prèdi je imêla sâka žena čislo a tak i muži, pak su molili čislo dèma i cirkvi; a tak i denas, ali samo stari ļudi i žene, a kî znadu čitati, ìmadu molitvene kńižice, a kî nè znadu, uni nimadu niš. Starije žene navêk mòlidu prèdi nek lêžedu i kad se stanedu, a tak i stari ļudi, a pri sâki iži molidu prèdi nek jedu oko pôldan, a pòkle jela se samo prekrižidu. Mlaji ne molidu na večer, nek se samo prekrižidu, a tak i kad se stânedu i pred jelom i potle jela. I na spòvid ide sâki bar jemput i to oko Vuzma; malogdôj da se ne bi spovèdal i pričestil tà cajt. Če se gdôj néjde spovédat, velidu mu: „Ti, lutirân, kaj se ne buš išal spovédat!“ Stariji se ļudi râše spovédadu nek mlâji, a najrâše se spovédadu stare žene. Če kâ ne mare sama iti, unda si da dipeļàti dimôv redivńika, a malo kî čovek ali žena ostâne prez spòvidi pred smrt; makar se nigdâr ni ispovédal prèdi, pred smrt se ispovê. Če gdôj naglo mrè prez spòvidi, unda ļudi velidu, da ga je Bog kaštiguval; tak velidu i unda, če gdôj mrè prez sveće. Kî ne mare k mèši zbog posla, ali kaj je bètežan, unda moli dèma, ali to dêladu samo stari ļudi i žene i mala deca, če ji ima gdôj vučiti.

Prèdi nek pričmedu jesti, mlâji se samo prekrižidu a tak i prèdi nek idedu spat, prekrižidu se i velidu: „Pomojzi Bože i slatko ime Jêžuševo!“ Če se gdoj ni ne prekriži, unda ga gdekî stariji špôta, veli mu: „Zakaj se bar ne prekrižiš, nek lêžeš kak néma živína! I néma živína prèdi nek lêže bar zdène, kad se ne zna prekrižiti!“ Naša pokôńa mama vučili su nas ovak moliti prèdi nek smo išli spat: „Fala Bogu i Majki bóži, kâ me je naránila i napojíla bóžiga dàrka“.

Ļudi, kî nisu pri mèši, kad čujedu da zvońi na podigańe, snèmedu škrļak z glave, prekrižidu se i molidu, kak da su v cirkvi, a tak i žene. I kad pôldan zvońî ali na „Zdravu Mariju“, sâki se bar prekriži i ne pokrije se tak dugo, dokgod ne odzvońi.

Vu adventu i kirîzmi sì pòjstidu, i na kvatre sì pòjstidu; žene ne jéju nigdar mêsa, kad je post, i muži sè tak, zlâk oko je gdôj bètežan, a je ji dost, kî na Veliki petak celi dan niš ne jéju, a gdekê žene ne jéju čez sù kirîzmu i advent niš drugo nek kruv. Kî tak pòjstidu, uni su jako pobožni, takvi ļudi navêk molidu i radi idedu k mèši i na večérńu i ostânedu v cirkvi najduže. Ovakvi se ļudî ne sramûjedu, makar môradu na kilèni iti oko oltara, če jim redivńik

dâ to kak pokôru za gréje, a jé ji, kî idedu po prišeńi i tam idedu klečeć oko oltara.

'Nôge se žene zagovorídu, i kam se kâ zagovorila, tam unda ide na prišeńe, če ìkak mare. Naše se žene najviše zagovorjadu Majki boži volavski (na Volavju) i Majki boži dolski (v Dolu), a jé ji dost, kê se zagovorídu i Majki boži bistrički. Ali i drugi ļudi idedu radi na prišeńa, samo kaj denas nimadu tak š čem. Če nima gdôj ni pinêz ni zagovora, unda ni nejde. 'Nôgi idedu na prišeńa i zâti, da si za ižu kaj kúpidu: lonac, zdelu, ali kî fàlat oprâve ali kaj.

Unim, kî su jako pobožni, jedni se sméjedu, a drugi ji preštimâvadu; mlâji jim se sméjedu, a jé ji, kî jim se i špôtadu, ali ji ìtak ļudi više preštimâvadu nek druge, samo če su drugâč pošteni.

Ne znam, je li je gde gdôj, kî ne bi v Boga veroval, ali je zâti dost takvi, kî nigdâr nejdedu k meši; jé ji, kî néjdedu ni na Vuzam ni Božić, i ne mâridu ni za mešu ni za cirkvu. Takve ļude ničer ne preštimâva; če gdôj néjde tak rad k mèši, unda mu velidu: „Ti si kak i Jura Facániv (kega već misli); samo se ti vu ńega vr̀zi, pak buš dobra dèčkal kak i on!“ Takvi su ļudi sȉ zločesti; žlici vode bi drugiga tipìli da maredu; to su ļudi tackê famèlije.

Nove kakve vere nî vu Prigorju.

Škola.

Vu petrèvački fari bila je prèdi škola nek vu svetijanski, a na Plešivici pokle. Vu svetijanski fari pričeli su škôlu idìti pred jèni pedesêt ļet; prèdi nî bilo škole, zâti stari ļudi niti ne znaju čitati. Prva škola je bila v Predinski Dragi vu Facanevi iži, kê denas već nî. Vu tu školu išla je i mâ sestra Jelíca, kâ je sad pri Budišaku na Maluńu. To je bila sirocka škola i malo je bilo vu ńi dijakov; kî je tèl, slal je svê dete, a kî ni tel, ničer ga ni silil. Prvi školnik je bil Jožek Freslin iz Rud; ńega su plaćali uni, kî su k ńemu slali decu škôlu, a davali su mu najviše kaj od živļeńa: krumpera, pâžuļa, živadi; ļudi su ga radi imèli. Kad već nî bil školnik, i unda je znal dojti k ļudem, s kêmi se prèdi poznal, pak su ga navêk ļepo podvorili. Još jâ pòmetim, kad je dèšal k nam, k mému ćaći, i pil i jel pri nas. V Predinski Dragi nî bila dugo škola — tak jèni dve ļeta, a unda se preselila na Goricu k cirkvi, gde je i denas još. Pokle Freslina bili su školniki sàkakvi ļudi, samo oko su znali kaj čitati; i kaprali su bili školniki.

Kô jeј dete ràdi išlo škôlu i če je bilo dobre glave, navčilo se čitati, pisati i računati, i kô je pokle, kad je i' škole izišlo, kaj čitalo,

*

nî pozabilo, ali ji je dost, kâ su sè pozábila. S početka su jèni radi slali decu škôlu, a jèni nisu; kêm je bila škola dalko, nisu radi slali, a neki kak i denas nisu radi slali, kad jim je ditèta bilo dèma trêba. Itak je sâki râše slal mušku decu; za žensku su decu ļudi mislili da jim nî treba tuliku kuliku muškemu. Muškô dete mora biti soldat, pak je ļevše, če zna čitati i pisati, da zna bar pismo dimôv napisati i prečitati i da zna lùmeru. Od nas četiri brâtov znamo sì četiri čitati, a od pet sestâr zna samo jèna; a tak je i drugdi bilo. I dènas sì ļudi ne šèļedu radi decu škôlu, ali ìtak râše šèļedu nek prèdi, ali sâki, kî je spometnêji, če kak mare, šèļe rad muškô i žensko dete, samo kaj denas nî tuliku pristèra, pak mora čuda dicê dèma ostati. Prèdi su mitili i prisìli školnika, da jim dete oslobodî škole, a denas bi 'nogi rad slal pak ne mare, kad nî mesta. Ovêga ļeta bilo je sì skup 496, a popisani je 218.

Više nek polovica ne zna ji čitati. Čùdaput sam čul govoriti starije ļude: „Râše bi nek da mi gdôj dâ jèzeri fòrinti, da znam čitati i pisàti!“ Sad ji je dost, kî znaju čitati, pak si držidu cajtunge i tak, kî nè znaju, ńim je još više žal, kad vîdidu, kak znaju pripovedati sàkaj, kaj se po svetu pripéća. Jê ji, kî su se zapisali vu društvo svetiga Jeronima. Ocu i materi je dika, če su ji deca dobre glave, pak na nedeļu i na svetak molidu cirkvi iz molitvene kńižice.

Prèdi, kad još nî bilo škole, nî ničer znal čitati, zâti i nî pri nikim stari kńîg, a nî ni stari písam, zlak kakviga teštamenta ali obligacije, ali nisu starije od 50—60 ļet.

Pravo.

Privatno pravo.

Obiteļ.

Šira obiteļ (zadruga). *S obzirom na osobe.* Od negda je navada, da si je družina izibrala najstarijega za gospodara, a ńegva žena bila je gospodińa. Kad se nî med družînu našal ni jen stariji, kî bi bil dobar g o s p o d a r, unda je družina izibrala mlajega, samo če je bil spòmetan. Stari ļudi velídu, da se pripéćalo, da je bil i neožeńen čovek od 25—30 ļet gospodar; tak je mogal biti sâki gospodar, za kèga je sà družina držala da bu dobar i skrban. Žena nî nigdâr bila gospodar; to bi bil špöt sì družini, da jim žena gospodari. Sâkiga ļeta četrnajst dan pred mladi ļeti rekal je gospodar pri večêri družini: „Ja sam vam gospodáril ovo ļeti; sad je dèšal cajt, da si drugiga gospodara izberete. Četrnajst danov imate cajta, pa

se podivanìte, kèga mislite na mê mesti za gospodara.“ Skup z gospodarom ostavila je i gospodińa gospodiństvo. Oko družina nî bila zadivoļna z gospodarom i z gospodińu, unda su se već prèdi digovarjali, kèga budu zèbrali. Pred mládi ļèti pri večêri pital je gospodar družinu: „Dèšal je cajt, kad trêba znati, gdôj nam bu gospodaril vu ovim novim ļetu; jeste dikončali, kèga búte zebrali?“ Gospodar je mogal već prèdi čuti, je li ga bu družina još têla imèti za gospodara ali ne. Če su sì bili zadivoļni ž ńim, unda je jen, kî je bil najstarêji i najspometnêji, rekal: „A kaj bi drugiga izbirali; ti si nam bil dobar i skrban gospodar, sì smo bili s tobom zadivoļni, pak nam gospodari i dèle.“ Oko stari gospodar nî tèl nikak i nadale ostati, unda jim je to rekal već prèdi, a unda su si našli kega drugiga, za kèga su mislili da bu dobar, makar bil i lèdičan. Tak je bil gospodar ledičan pri Parelcu v Teplica i pri dolńim Tončiću Kupečki Dragi. — Sâki se nî tèl tak lako odreći gospodarstva, pak je znal gdekî tak spelàti, da je ostal više ļet gospodar. Tak je bil pri Budišaku gospodar jeni pet ļet Matić, a pokle, kad ga već nikak nî družina têla za gospodara, unda se odèlil.

Přļe, kad je bila kláka, če se nisu mogli pogidìti, gdoj bu gospodar, unda su javili dvorskimu (provizoru), a un je unda poslal svoj pečat. To je bilo zlameńe, da dojdedu pred ńega, pak su ž ńim skup izèbrali gospodara i morali su biti ž ńim sì zadivoļni.

Oko je gospodaru dodijálo gospodarstvo, kad se nî pogájal z družînu, unda se resrdil, pak je obesil kļuče na rigùšu, pak je družini rekal: „Nàte, to su vam kļuči, pak si gospodarète!“ Rigùša (reguša) je visila na slemenu nad stèlom kak svećńak v cirkvi i tak je rašļasti kak i svećńak, samo kaj je bilo od drêva napravļeni.

Gospodar družinu nî smel tući; ni decu ni tukal; če je kô dete kaj skrivilo, râše je rekal ocu ali materi, pak su ga uni kaštiguvali, če su tèli. Samo če je gospodar bil jako srdit, znal je kô dete i vudriti, ali je iz tèga znal izajti kar. Za kláke javil je dvorskimu, če ga nî gdôj tèl poslunati.

Če je kô družinče napravilo kvara ali če je kô dete ali gdôj drugi zêl kaj dimaćega, ni bil gospodar kriv; če ni družina niš prigovarjala, unda nî moral ničer nadimestiti, a če je družina z gospodarom lârmala, unda je bil un kriv, kî je kvar napravil. Oko nî bil veliki kvar i oko se kèmu kaj pripetilo, pak je kvar napravil, unda je sâki múčal, sâki si je mislil: „To se mare i meni pripetiti, pa kaj bi larmal.“ Če je bilo čùda kvara, unda su sì prigovarjali, pak če je tel i če je mogal, nadimestil je, če nî — nî; gospodar je

moral još najviše nâ se paziti, da ne bi kaj zgubil; unda bi družina mîslila, da sebi zîmļe.

Sè, kaj je god bilo za dimaćinu, moralo je čez gospodarove ruke prejti; če je dèšlo kakvo pismo od općinske gospodê ali nâj bu od kegagod, moralo se predàti gospodaru i kajgod je bilo trêba obaviti pri gòspodi, to je bilo sè ńegov posal. Gospodar je plaćal za dimaćinu štîbru, namet nâj bu za cirkvu ali za kaj drugo, išal je pred suca i pred fiškaļa, če je bilo trêba; dikánčal je z drugimi gospodari, kad je kaj za selo bilo trêba. Drugi si nisu s têm glavu rezbijali, zlak če je gospodar kêmu starijimu povèdal, s kêmi je i drugač dikánčal i kî su mu pomagali pri gospodarstvu.

Mêńe stvari mogal je gospodar kupìti i pridati, ali je itak pòkle družini povèdal, a velike stvari nî smel nigdâr ni pridàti ni kupiti prèdi nek je družinu pital. Tak nî nigdâr vina prèdal ni blâga kupil 'prez znańa sè družine. Kad je bil cajt vini pridati ali ko blašče kupìti ali pridàti, unda je gospodar navêk to spomenâl pri večêri sâm, a môgal mu je i gdôj drugi spomenáti, da je trêba kaj pridàti ali kupiti. Če je gospodar dikònčal z družînu, da trêba vòli pridàti ali kupiti, unda nî nigdâr išal sâm na sèjam, nek je navêk još gdôj od družine ž ńîm išal, kî mu je pomogal blagu tirati, a nî moral biti baš najstarêji, kî je ž ńim išal, nek je mogal biti i kî mlâji, makar i lèdičan.

Oko družina nî bila zadivoļna s gospodarom, mogla si je drugiga izibrati prèdi nek je ļeti prešlo, ali su skèri navêk sìgdi čàkali, dok je ļeti dan minalo, če se nî sâm tèl zafaliti. Kî nisu bili ž ńim zadivoļni, uni su mu se grizìli: „Ne buš ti meni dugu gospodaril; nâj samo mine ļeti!" Kad je ostâla iža prez gospodara, unda su si mâm drugiga izèbrali, i če je gospodar mȓl, i unda su si vàļe po ńegvi smrti drugiga izèbrali. Kad je družina vîdila, da je gospodar jako betežan, već su se med sôbu divanìli, gdôj bu gospodar; kî je gospodaril, dok je gospodar lèžal, tâ bu i gospodar. Pogrêbńaki fálidu pri stèlu pokôńiga gospodara, kak je bil dobar gospodar, kak nî niš restèpal, kak se je skrbil, a unda se zmed ńi gdôj najde, kî pričme faliti onêga, za kega misli da bi bil najboļi za gospodara. Pogrêbńaki pòznadu sè, pak znadu kega i družina misli izibrati. Tak se spomîńadu: „Pokôńi je bil bòme gospodar, — svèklost mu nebéska nâj svékli gèri, gde jê —, malo je takvi gospodarov; sad trêba gospodara, kî bu znal sè tak gospodariti, a gdôj bi znal boļe nek Mikùla (ali kak se već zval). Bog mu daj samo zdravļe; nâj si zème za pêldu pokôńiga, pak búte sì ž nim zadivoļni."

Kad gospodara izbiradu, unda izbèredu i gospodińu. Če je gospodarova žena već starija žena i če je spomètna i čuvarna, unda su ńu izèbrali; če nî bila dobra za gospodińu ali če nî têla biti, unda su izèbrali drugu, kâ je bila zâ t' posal. Za gospodara je mogal biti i star čovek; gospodińa nî mogla biti tak stara; gospodińa je morala biti mlâja ženska, drugâč ne bi mogla obavļati gospodiński posal; gospodińa je morala biti flètna i kuražna, a dèla se ni smêla strašiti. I divìca je mogla biti gospodińa, samo cura nî bila nigdar gospodińa — to bi bil špot za žene, da jim cura gospodińi. Gdôj bu gospodar, o tom su više muškî dikančàli, a gospodińu su si više žene izbirale; kû su une tele, tâ je bila gospodińa. Gospodińa je mogla, oko je têla, sè zapiràti: sol, máśu, mleko, mêļu i drugo živļeńe. Kad je vîdila, da kâ ne mari za dimaćinu, če je bila kurážna, znâla je bome sè po rédu špôtati — muške i ženske, kad su dimaćinu zametâvali. Gospodińa je mogla sâki ženi reći: daj mi pomòjzi; — ali: otijdi tam; skèči pô ti i pô ti, a druge žene nisu tak ńî govorile. — Kê su bile sàki ćedan gospodińe ali sàki dan, une se nisu ûfale tak govoriti; unda se jèna druge bojâla, pak se sâka mûčila sama kak je znâla i sâka je glédila, kak ji bu laže i jena drugi ostávļala posal; rekla bi: „Kaj me briga, nâj si una naprâvi, kak će!“

Zadrugari. Kad je dećko već za sâko dèlo, unda se smê mešati vu rezgovor z drugu družînu, samo kaj mlaji ne govorídu tuliku kak stariji; samo če vîdidu, da bi ìtak na ńiuvu bilo boļe, unda rečedu kaj mislidu. Za klake su smèli mladi ļudi dikančàti o sàčem kak i drugi ļudi, kî su bili ožeńeni. — Saki večer, prèdi nek se moralu pričéti kakvo delo, pital je gospodar družinu, gde ćedu i kak ćedu delati. Če nî ničer prigovarjal, unda je gospodar narédil, če je bilo trêba, kam bu gdôj išal i kaj bu delal: „Ti, Jurić, buš išal z mênum; ti, Mikić, buš išal tam, ti — tam.“ Kad se vini pridavàlo, kad je bilo trêba kakvo blaščе pridàti ali kupìti, unda se gospodar navêk z družînu podivánil; a kaj nî bilo baš tak vrédni, to je mogal sâm iz svê dèmisli napraviti, pak je pòkle družini rekal; če nî družini, unda je rekal gospodińi. Gospodińa nî pitala žene ali družinu, kaj bi kôvala i kak bi kaj naredila, zlak če se s gospodarom kaj podivánila; oko je gospodińa bila gospodarova žena, unda su se — nekàk — navêk digovarjali med sôbu, kak bi i kaj bi bilo boļe. Če se družina nî mogla z gospodarom složiti, kaj i kak bi kaj dêlala, unda je ostalo unak, kak ji je više tèlo, a znalo je — bòme — i tak biti, da se nî nikak dèlalo, nek se pujstilo za drugi put.

Skèri sâki oženeni èmil je svoj osebûńak i to tȓše, kô si je sam kupil ali ga je dèbil po ženi; vuz trše je bil is, a vu ńem vinsko posudjê: sudi, lajti, vože, škafi, po kî kabal, brenta i druge stvari, kê je trêba pri tȓšu. Pri ìsu i dèma pińìci èmil je i druge stvari: mòjtiku, širóčku, bâlṭu, sȓp, kisêr i sè druge stvari, kaj je trêba pri sâki iži pri jelu i pri delu, a sè te stvari kupil si je sâki od svéga.

Ni jèni družinče nî nigdâr išlo nikam služit nit je išlo kèmu na dèlu zlâk kèmu svému iz famèlije, ali ne za plaću; če je gdôj išal — išal je pomoći zetu si, svaku, sestri — kad je èmil cajt — osebûńak obdelati.

Oko je gdôj našal kakvu stvar, unda je bila ńegva, a nî ju moral ni pokazati družini, zlâk oko je već predi dimaćini spâdala.

Pri nêki iža dipúśala je družina, da si sâki na dimaćini posêje lan ali kinèpḷu, a bilo je i tak, da su družinsko seme posèjali, a pokle su se dilìli na rukoveti. Drugač se iz dimaćine nî smêlo zìmati, zlak otȓgnati kû slivu, rušku ali jabuku, če se baš gdôj zaželil. Zibàti vu dimaćem tȓšu nì smêl ničer, samo kad se brâlo, unda je sâki zèbal, kuliku je tèl; èmil je sâki svoj osebûńak, pak je tam zèbal, oko je tèl. Kad su znâla zájti deca vu dimaće tȓše, če ji je gdôj zatèkal nútri, unda je bilo gréja; iz tèga se izlegla čudaput neslôga; kî nisu imèli dicê, uni nisu trpèli ni da deca sadjê tresedu.

Če gdôj izmed družine otijde i ne dojde makar nekuliku ḷet dimôv, spâda i nadèle k družini i ima svoj dêl. Moj stric Pera otišal je je Zagreb vu meštrîju i postal je pòkle tam čižmarski meštar i nî diájal dimôv, zlâk če je dèšal na kratak cajt, pak je ìtak dèbil taḷ kak i drugi, kî su bili dèma, a mogal se je i povrnati i živèti dèma kak i prèdi, da je tèl.

Oko se trèfilo, da je družini pinêz pofàlilo, mogal je gdôj od družine svoje pènezi dati, a unda mu se pòkle povrnálo, kad se vini prèdalo, — kak su već med sôbu dikončàli. Tak je pri Budiśaki na Maluńu, kad je bil gospodâr Janka Budiśak, un sam daval, kad nî bilo družinski pinêz, a kad se vini prèdalo, unda mu se povrnálo prez ìntereša. — Vina nî družini nigdâr sfalilo; če nî bilo baš dimáćega vina, nî ga bilo trêba kupuvati, kad je sâki èmil svéga osibûńiga, a če je zmeńkàlo žita ali kukuruze ali kê druge ḷetine, unda je dal gospodar kupìti iz dimaćine. Sà se druga ḷetina potrišíla i nî se niš pridavàlo zlak vini, a pènezi su se rèzdelili med družinu.

Gospodar nî nikimu niš kupoval iz domaćine, nek je sâki sebi kupoval oprâvu i sè drugo, kaj mu je bilo trêba, samo si jelo nî kupoval. Oko si je gdôj tèl kaj ekstra pripraviti, kaj nî družina jêla,

unda si je sam iz svéga kúpil. — Oko je pri kê družini bilo tuliku ļetine, da ju družina nî mogla potrišìti, unda se dilila na glâve; kî je èmil više dicê, više je dèbil; ali to se malo gde trèfilo. Če se dèlilo kaj, to su se dèlile jabuke ali rûške ali irèji, a dilìli su na krûšńice ali na kàble i brênte.

Gospodara je sâko družinče poslunálo, kad mu je gospodar kaj rekal za dimaćinu; če nî na dimaćinu spadalo, unda ga je poslúnal, če je tèl, če nî — nî ga mogal siliti. Deca i mlâji dèćki poslunáli su gospodara i gospodińu i unda, kad nisu morali. Kaj je bil zločestêji gospodar ali gospodińa, više su ga se bojàli, a nisu ni znali, če ji nî ničer potpûntal, je li ga môradu ali ne poslunáti. Kad je otac ali mati decu pûntal, unda već nî bilo mêra med družinu.

Dećki su se žeńili, kad je bila ńîuvi stárcev vôļa; kad nî bilo dost ļudi za dèlo, unda je znâla i družina nagovarjàti oca i mater, da si sina ožeńidu. Samo kad je bilo više dećkôv za żeńîtvu, unda je i družina iskala, da se najpredi žeńidu stariji, a unda mlâji; oko je bilo trêba, mogli su se najemput dva ožeńiti. Družina je dála sè, kaj je bilo trêba za strošak v jelu i pilu i nikimu nî bilo žal zâ 'nim, kaj se na piru pojèlo i pòpilo. Sè drugo, kaj mora imèti mladižeńa ali mlâda — nâj bu cura ali divica —, išlo je iz osebûńka: oprâva, pràtež, pojsteļina, pojsteļa, ladice ali škrińe, dâri za mladižeńu i ńegovu famèliju, dâri za svate i sè, kaj trêba pri piru, môral je kupìti otac i mati. — Cure su iz družine išle zàmuža, kad je kâ mogla, tu se nî nâ ti pazilo, kâ je mlâja ali stârija; kâ je prèdi mogla — prèdi je otišla.

S l u g i su morali najviše gospodara i gospodińu poslunáti, ali je moral i drugu družinu poslunáti više nek družina ńega. Decu i ledične nî poslúnal, nek če je vidil, da bi mu to i gospodar zapovedal; a oko je mislil, da kaj ne bi bilo gospodaru ali gospodińi prav, unda nî navêk ni druge poslúnal, nek jim je rekal: „To mi nî gospodar rekal! Ja moram tak, kak gospodar oće"; a če je gospodar bil gde blizu, unda ga râše išal pitat, nek da bi prez ńègviga znańa kaj napravil. Če je kaj napravil, kaj nî bilo gospodaru ali gospodińi prav, unda se izgovárjal pred ńîmi, da su mu drugi rekli, da tak naprâvi. Če je kî sluga gde kvar napravil, ok mu je blago popaslo čije žiti ali kukuruzu ali ok je kam drugam zašlo, pak je bilo čûda kvara, unda je moral sluga platiti; opcuguvalo mu se od plaće; če nî mogal, unda je družina platila, a znala je družina i sè platiti, ok je bil dobar sluga. Če je sluga kaj rèzbil — kruglu, flašu ali kû drugu posûdu, ali če je kaj pòtrl, unda nî niš platil; to nî

bilo vredni, da mu se opcuguje, kad nî tèl, nek mu se pripetìlo. — Pràtež od slûg prala se z drugim rubļem, i sâka žena, kad je sebi prala, unda je prala i slugam i to po redu, jemput jena, drugi put druga, kêm je već gospodińa rekla, i sâka, kâ je oprála, una je i sušîla i rôlala (peglala). — Oko se pri kê družini trèfilo, da je sluga mȓl, unda je družina sè prirédila, kaj je bilo treba za pogreb: platíla je grâbara, redivńika, tìšlera, kaj je les napravil, i sè drugo, a i pogrêbńaki su se gèstili, kak da je gdôj od družine mȓl. Za slugom nî ničer jávkal, zlak če je èmil kega svéga blizu.

S obzirom na stvari. Dimaćini spada: družinska iža, štale, pojate, seńiki, kurńaki, svińci, melini, isi, snokoše, ledine, tȓše, šume, krči, celìne — sè je to dimaćina. Od sèga tega nî se niš pridavàlo, a nî bilo ni trêba pridavati negda, kad je družina sèga dost imêla. Mòjzbit da je kâ družina gda pridála kî fàlat trśa, če je bilo gde dalko od iže, pa ga nî bilo moći čuvàti ni obdelati, kak bi bilo trêba, drugač ne. — Posudjê sâke féle, nâj bu vinsko ali ko drugo, nî se pridavàlo; to je sâka družina držâla tak dugo, dokle se god moglo, dokle je bilo za posal, a blago — vòli, junce, krave, telìce i téliće i gde je bilu dost svîń — pridavali su, kak je već gde gospodar z družînu dikònčal. — Ničer ne pòmeti, da bi gda kâ družina fàlat grunta pridála; kad bi se moral grunt pridavàti, unda bi to moralo biti zbog duga, kêga bi môrala sä družina platiti.

Obiteļ uža. *S obzirom na osobe.* Dećki se najviše ž e ń i d u med 18. i 20. ļetu — prèdi nek idedu vu soldatiju; kî se prèdi ne oženi, tâ se žeńi mâm kad dojde iz soldatije. Cure idedu prèdi zàmuža; kad je cura 15 ļet stara, već je za zàmuža; kâ ne otijde zàmuža vu 16. ļetu, već ju je sram i bojî se, da bu ostâla stara pârta; kâ prejde 18. ali 19. ļeti a još nî otišla zàmuža, una zna, da bu ostâla stara pârta. — Kad dećko dojde k curi na snibòke i če mu cura reče, da ga òće, unda je zasigurni, da ju bu zêl; — malo gda se trêfi, da bi dećko curu ali cura dećka ostâvila; če bi se rezíšlo — bil bi kriv prídav, ali zâti se već prèdi pogidídu, kuliku mora cura imèti pridàva. Ne znam, je li se gde to pripetilo, ali sam čul više puti svu pokôńu mamu govoriti: „Junakova vera šûšńeva vèja“. Kad dećko ne bi tèl curu zéti, kû je već nasnubil, ne bi moral niš zâ ti platiti, bilo bi kak da nî niš bilo, sejèni, je li je èmil za kaj, da ju je ostavil ali nî. — Če bi dećko èmil kaj s cûru pȓļe, nek ju zème, unda cûrina famèlija ìše, da ju oženi; ali to se ne pripeća čûdaput; če ju ne bi tèl zéti, unda je curi špot i sramota i malo

gda pokle otijde zàmuža. Ničer ne pòmeti, da bi mlâda s kem zgrešila — to bi stèpram bila sramota!

Dećko i cura iz jene famèlije, če su v trejtim kilènu, unda se maredu zéti, a zîmļe i jen brat jenu sestru a drugi drugu sestru, a svû nevestu ne smê ničer zéti; ni kum kúmu ne smê, a kad bi gdôj tȅl, unda mora presìti duovni stȅl. Kumić bi mogal zéti kuminu ćer i kumin sin kumićevu sestru.

Če gdôj zème čije dete pod svê, ne dibî ńegvo ime, nek se zève po svému ocu, zlâk če se ne zna, gdôj mu je otac i mati. Takvu decu zîmļedu ļudi najviše za pastire, a kad odrastedu, otijdedu drugam služit. Ne znam, je li je gda gdôj takvi deci po svoji smrti ostavil imetak; sâki râše ostavi svoj grunt svoji famèliji nek luckî deci. Kad bi gdôj tȅl svê dete dati zàmuža luckêmu ditètu, kô je pod svê zêl, išal bi prȅdi prebanuša pitat, pak če bi mu un dipùjstil — bi dâl, če ne — ne.

Žena mora svéga muža navêk više poslunati nek un ńu. Kad žena oće kam od iže otijti, mora si mužu reći, kam ide, a muž ńì ne mora, če ne će; samo če kam dalko ide, unda se javî, a jê ji, kî ni to ne velidu. Če žena kaj pita muža, kak bi kaj naprâvila, unda mora unak kak muž òće, če ne bi tak naprâvila, jé ji dost, kî oćedu — bogme — ženu istèpsti. Dok je muž mlad, više ženu tuče nek unî, kî su stariji — če jim kaj po vôļi ne naprâvi. „Bum ja tebe nàvčil, kak se Bog moli“ — velî ji muž — „misliš, da buš dêlala kaj buš têla kak si dèma — sad si dèšla meni v šake!“ Na sȅ to žena mučî, ne veli niš, nek če plâče, a kâ je malo kuražnêja, unda i una ńega špôta, — un ńû, una ńega. Mlada žena ni ne pita muža, je li je to prav, kaj un oće; starije više divánidu z mužem i dikončadu, kak bi kaj, ali ìtak na ženini nî navêk, nek mora unak biti, kak muž oće. Če žena preveć lârma i kad je mužu već dost, unda ji zavikne: „Ne laj! — Kaj ti znaš!“ ali: „Jezik za zube, — ti se vû ti ne rèzmiš!“ ali kak drugač. Jê žen, kê ni ne pačadu v nikaj; kaj muž dêla, nigdâr ga ni ne pitadu; a tak su skèri se mlade žene; stèpram kad dojdedu deca, kad trêba za decu skrbèti, unda su kuražnêje z mužem.

Kad se dećko priženi k curi, unda je sȅ tak; samo ok dećko nima niš svéga a cura ima, unda je muž nekak pokornêji, štimâ, kak da nî na svojim, a žena je pak kuražnêja dèma, una štimâ, da ima više jùša na svojim nek da je otišla is iže. — Če cura nima oca ni matere i če je sama, da nima ni brata ni sestre, a drugâč je premogúćna, unda ji se ne će iz dôma, nek râše ima, če se gdôj k ńi

priženi; a mare ji otac i mati živèti, mare imèti i kû sestru, kâ je već otišla zàmuža, pak da ne bi sam ostal grunt, unda ji se gdôj priženi. Sâki, kî se priženi, zève se svojim prezimenom, a tak mu se zèvedu i deca, i sì ga tak zèvedu.

O t a c je svému sinu gospodar, dok živi — nâj bu sin ledičan, nâj bu oženen — sejèni; če nì sinu prav, kaj mu otac gospodari, unda se rezdilidu, pak sàki živi napôjseb. Ne znam, nisam čul, je li gda kî otac svéga sina stiral iz dôma, da mu niš nì dal. — Oko je tak mal grunt, da ji ne mare više živèti na ńem, unda se deca rezijdu. Denas ji je dost, kî svû decu dajedu v meštrîju, samo kaj se pòkle nazâd povrnedu dimôv. Če otac kak premare, šèḷe si ko dete v dijačku škôlu, a je ji dost, kî se niš ne skrbidu za decu, kak budedu živila, pak ostânedu sà dèma, a unda žividu sàkak, — mûčidu se po težačkim dèlu. Gde se môradu rezijti, undi najstariji ostane dèma, a mlâji otijdedu iz dôma. Med mojimi brâti najstariji je ostal dèma, a mi mlâji: — ja sam otišal Zagreb vu dijačku škôlu, stariji brat otišal je v meštrîju, a jen se priženil v Kupečki Dragi, i tak bi bil samo jen dèma, da se nì stariji brat, kad je zučil meštriju, povrnâl dimôv. — Če otac i mati žividu ḷepo svû dicû, unda je deca staristî pomážedu. Velidu ḷudi, da tak i Bog zapoveda, da deca svéga oca i svû mater pod stare dane ránidu i drvaridu. Kad mrè sin ali ći, unda matere ovak jávčedu za ńîmi: „Gdôj me bu drvaril, gdôj me bu ránil, gdoj mi bu oči zatisnal, kad mrèm."

Ničer ne pòmeti, je li je gda kâ žena živila med družînu p r e z îžniga z a k o n a; to ne bi družina trpêla. Če se gde trêfi, da gdôj zème ku ženu ali curu, kâ je imêla prèdi s kem drugim dete, unda dibî prezime ńejinega muža, ali ga baš ničer tak ne zève, râše ga zèvedu tak kak i mater, a če se zna, gdôj mu je otac, unda ga za špot zèvedu ńegvim prezimenom. Nezakonsku decu ne zèvedu ḷudi drugâč nek „fôt" ali „fàćuk", a mater mu zèvedu po mužu ali s prezimenom ńejine famèlije. Ovakvu ženu ḷudi mèńe preštimâvadu nek druge žene; če gdôj kèmu kaj pripoveda ò ńi, unda mu i to pripoveda, kak je prèdi, nek je zàmuža otišla, zanèsila s tem čovekom; a i dimaći ḷudi, če se kaj divanidu ò ńi, velidu: „Baš prava kršenica, da je bila poštena, ne bi imêla fàćuka." Drugâč takva žena živi z mužem kak i druga žena.

Kad kâ cura zanèsi, unda bu i una kak i žena; ne nèsi se više kak cura nek kak žena; dibî kofrtâń (fáńak) na glavu, ali ju ničer ne držî za ženu; takvi se curi ḷudi špôtadu, kad ò ńi divanidu: „Kaj štimâ, da si bu s kofrtáńem sramotu pokrîla?" Oko takva cura

s kofrtańem otijde gda zàmuža, uńda je stèpram prava žena — pȑļe ne; — une, kê ne otijdedu zàmuža, os'ânedu stare pârte kak i druge cure. — Ne znam, je li je kâ cura s čovekom, s kem je imêla dete, živila i pokle prez îžniga zakona; takve šège nî v Prigorju, zlak ok se gdôj tak nàvčil varošu.

S obzirom na stvari. Kaj dibî muž pridàva po ženi, to je jednak mužèvo kak i ženini; muž s tem gospodari baš tak, kak da je navêk bilo samo ńegvo, a tak i žena štimâ, da nima niš većega jùša nek i muž.

Pri nas se ne pripeća, da bi žena ostâvila muža, makar bi ju baš bogzna kak tukal; kad bi ìtak kâ žena otišla od svéga muža, zéla bi mu sè, kaj je dinèsla: i dâre i prídav; samo kaj bi to bil velik špot, pak žena râše trpî, makar se mûčila kak kàča na trnu. Oko žena, kâ ima dicê, mrè, unda svê stvari, i če ima kaj pinêz, ostavi svoji deci; tak dikončâ pred smrt z mužem, a 'noge ne dikáńčadu niš, nek muž po ńejini smrti gospodari kad i prèdi, pak ostâvi svoji deci ali kèmu drugimu, če nima sam dicê. — Deca nimadu niš svéga, če bi kaj ko dèbilo, dalo bi si materi ali ocu, da čuva i gospodari. — Če dete kaj najde — naj bu kajgod, mâm otac ali mati ìše od ńega; veli mu: „Ti buš to zgubil, ti ne znaš čuvati, daj, bum ja spravil" — če je stvar više vredna, prèdi ju mora dati. Mati i otac maredu i pridati i potrišiti, to na decu niš dale ne spâda.

Dioba zadruge. Če gdôj nî bil zàdivoļan med družînu, mogal je iskati svoj tâļ, ali negda družina nî dala da se grunt tȓga, nek mu je dala penezi mesti grunta; ok nî tèl pinêz, unda nî dèbil ni pinêz ni grunta. Velidu ļudi, da je družina mogla i stirati uniga, kî je grêj delal, a ni vòļal niš, ali ne zna ničer, je li je gdôj bil stiran; velidu, da se družina tak grizíla unimu, s kêm nî bila zadivoļna. Ok se gdôj našal med družînu, kî je kral, unda ga mogla, če je têla, stirati i prez déla. Tak je pred jèni 80 ļet stirân jen pri Rožićn iz Predinske Drage zâti, kaj je kral; pòkle ga gospoŝina naselila na jènu pustisêlinu, gde i dènas ńegva rèzgva živi, a zève se Ciglar.

Kad je pri kê družini dèšlo di déla, unda su se dilìli na famèlije, a nî se pazilo nâ ti, kuliku je dûš v kê famèliji, a sejèni je bilo, je li je najstariji vu famèliji muškî ali ženska, nâj bu dèvac ali divìca, dećko ali cura, sâki je dèbil jednak velik tâļ, a dilìlo se sè na jednake táļe, nâj bu grunt, stáńe ali poîštvo.

Oko je bila med družînu kâ divìca prez dicê, unda je sama gospodarila na grûntu; zéla si je slugu i dèklu, oko ji je bilo trêba.

a če je imêla kèga svéga, unda ji je un pomogal, kad je mogal, grunt obdèlati i drugâč na gospodarstvo pripaziti. — Ok se gde trèfilo, da je ostâla cura sama, zêl ju je gdôjgòd k sebi od ńejine famèlije ali od kê druge famèlije; tak velidu stari ļudi, ali ničer ne pòmeti, je li se gde to prìpetilo.

Oko je cura išla zàmuža ali se dećko žeńil, dala je družina strošak — sè, kaj se pojelo i popilo; na délu se nî nâ ti gledèlo; če je gdôj èmil curu za zàmuža ali dećka za žeńitvu — sè jeni, dèbil je jednaki tâļ kak i drugi.

Ļetina se ni dilíla prèdi nek je sizrêlila, a dèlili su na kàble, na brènte i na vedrìce, kak gde. Če su morali još dugo čàkati, dok bi sizrêlila, unda su zemļu rèzdilili, pak kuliku je kèga dipàlo, moral je biti s tem zàdivoļan: če je dèbil žìta mèńe — dèbil je mòjzbit kukuruze ali kaj drugo više nek drugi, pak se je moral zadivôļiti. Negda, oko je dešlo, da se kâ družina dilíla, unda su pozvali ižiméra, ali natàrijaša, selskiga suca i starišińu; uni su zemļu izmèrili i rekli: ovo je tvoje, ovo tvoje, vr̀gli mejaše, i dêl je bil getiv. Dêl su si sami plaćali; ižiméru su platili 5 for.; sucu selskimu 2, starešińi 1. Ćêri, kê su otišle zàmuža, makar su ostale med družînu, nisu mogle očev dêl dibìti, a tak ni une, kê su otišle van iz iže, a ni sin, če se prižeńil gde drugdi; če je tèl dêl dibìti, unda mu se otac odelil prèdi nek je mr̂l, pak je po ńegvi smrti dèbil ńegov tâļ.

Nasļedstvo. Oko ostâne ći prez oca i matere, unda una dibì na délu oćin tâļ; če prèdi tèga otijde zàmuža, unda ne dibî niš, ńek ostane ńejin tâļ družini. Če bi sà družina pomŕla, unda bi si grunt famèlija rezdilila med sebe, ali to se baš ne pripéća.

Če gdoj napiše teštament, unda je unak, kak teštament veli; ne znam, je li se gda drugâč napravilo nek je teštamêntu stálo. 'Nôgi pred smrt narédidu, kaj kèmu mîslidu ostaviti, a kî je bogatêji, pak če ima više dicê, dâ napisati teštament i nútri se napiše, kuliku bu kâ ćî dibíla pridàva, a če nima svê dicê, unda ostâvi svoji famèliji.

Če muž mrè prèdi nek žena, unda ńì ostâvi sè, a če žena mrè prèdi nek muž, unda pak una ńemu sè ostâvi. Malo gdôj i dêla teštament, oko živi ženi muž ali mužu žena, to se zna, da jen drugimu ostavļa po smrti sè, kaj ima.

Stvari.

Cijelo selo kao zadruga. Sâko sela ima selsku šumu, kâ se zève gâj. Kupečka i Predinska Draga imadu i skup šumu Bukovińšicu, kû su dèbili po segregaciji gospošine Jaskanske. Gaj mora

sâki čuvati; ne smê vu ńem niš seći prez dipušeńa. Sako selo ima svê odborńake i selskiga lugara, kî pâzidu, da ne bi gdôj sêkal v gaju. Sàku jesen ali saku drugu jesen odborńaki zazlamenujedu stare râste i stare bukve i péńe, kî se smédu posèći, i tak unda sâka iža dibî po jen ali dva voza drvî zabàdiva ali za plaću — kak već dikončádu. Suve sûke i suvo grâńe smê se brati po gaju, ali jê ļudi, kî ìtak sečedu i uni, kaj ne bi smèli. Če kèga lugar lovî, da seče pruće ali glàńe, zème mu sikiru ali širočku — kaj već ima pri sebi, pak unda mora štrŏf platiti. Lugar dibî jèni dvàjset forinti na jeni ļeti, a plaćadu ga z unim, kaj dibídu od pridáni drvî. — Blago smê pasti po gaju, ali ne iz drugi sêl, nek sâko selo páse po svojim gaju. Drugi pašńakov ni nima, gde bi se moglo pasti blago iz sèga sela. Snokoše su rezdiļene, pak ne dâ sâki po svoji snokoši drugim pasti, nek páse sâki na svoji; samo uni, kêm se snokoše skup držidu, pásedu skup, ali če zagáji — vrže križ na mèju, unda ne smê tam drugi pasti, ali ni un ne smê po luckêm. To je samo s pritèļića, da mare sêni i otâva rasti, a pod jesen smê blâgo pasti sìkud, samo če nî gèdina išla; kad gèdina ide, unda nima ničer rad, da blago gazi, a jé ji, kî po svojim ni v jesenî ne dadu pasti. Gdekî ima sè zagrajèni, pak ne dâ nikimu pàsti po svojim, ali ni un ne páse po luckîm; če bi pâsal, unda bi mu mâm rèkli: „Ti po svojim ne dâš, a po luckîm bi pâsal; takvi se bedakov bi više našlo!“ — Dènas sâka iža ima svéga pastira, curicu ali dećkeca; kî nima svéga ditèta, da mu páse kravu, unda si najde kèga za plaću ali zabàdiva, samo mu dâ sàki dan kruva ali kaj na pašu; sirocka su deca i s tem zàdivoļna. Sè tak dibidu i drugi pastiri; kî premàre, dâ i kaj bôļiga, ali si ìtak sâko dete zème sôbu bar kruva fàlat, ali falàčec (komadićak) sira, kû jabuku, rûšku, kak već premaredu dèma.

Susjedi i međaši. V Prigorju su sè iže jedna od druge dálko; malogde je jèna iža čisti blizu druge iže; to je takov fùnduš, da ne maredu biti iže blizu jena druge. V Prigorju su sami brežańki, pak se ne mare stańe dèlati tak kak varošu. Kad bi gdôj tèl stańe dèlati blizu drugiga, ne bi sused dipùjstil, da je streševina na ńegvi strani. Če je stańe bilo prèdi napravļeni nek su se rèzdilili, pak je pòkle na délu kèga zapàlo tak, da je streševina na ńegvim fùndušu, unda mora dipujstìti, drugač ne; a ne bi ničer dipùjstil ni da je šekrêt okreńen na ńegvu stran, zlâk mòjzbit na vrt, da bu èmil više gńeja. Malo gdôj ima dvorîše ograjèni, a jê ji, kî ni nimadu dvorîša, a jê ji, kî, kad bi i tèli svê dvorîše ograditi, ne màredu, kad môradu i susedi iti čez ńegvu dvorîše. Ničer ni ne misli nâ ti, da bi

kèmu zabranil iti čez svê dvorîše; živad i blago mare zájti na sâko dvorîše. Kad bi sâki ogradil svê dvorîše, unda gdegde ne bi moglo blago v štalu ni živad na sêd v kurńak, a ne bi gdeki mogal izijti ni iz svê iže van; tu sused susedu mora popušàti, bilo mu prav ali ne. Samo si vrt sâki ogradi, da mu blago kvar ne dêla; če si ne zagradi, pak mu živad i blago kvar dêla, unda si je sam kriv, unda mu velidu: „Zákaj si nisi zàgradil kak mi drugi, pak ne bi èmil kvara.“

Če kâ grana visi čez plot ali čez meju na susedovu stran, unda sused dipuša, samo če ne dêla lâda ali oko grana nî blizu krèva ali blizu okna, ok mu nî kmíca fiži; če dêla kvar, unda ničer ne dâ, nek sâki veli, da granu odseče ali oklâštri. Rûšku, jabuku, èri i sâko drugo sadjê, kô ridî — ok visi kaj na susedovu stran — sused ne bere; samo unda bere, oko je stéblo na meji; če najde kaj na zemļi, če opáde ka jabuka, ruška, èri ali kaj, unda si — nekak zème pomučêć i če ga ničer ne vidi, ne povrne; takvo sadjê najviše deca pobèredu. Oko je stéblo na meji ali čisti blizu meje, unda i sused iše polovicu, pak bere une kite, kê su na ńegvi strani, ali pak tresedu skup i dilidu si na pol. Prědi kad su još bile „potajne zadruge“, čudaput su se ļudi povàdili; unda su deca tresla sadjê sad jeniga sad drugiga, pak su se zbog tèga znali povàditi; i denas se još povâdidu, če deca tresedu, gde ne bi smêla.

Meja se naprâvi tak, da se iskopâ med jenu i drugu ledînu malo glîbli jarak, a sâke strani je jen kaman, da se ne mare mèja dèle pomeknati; tâ se kaman zeve „mejâš“. V tr̂šu se ne iskopâ glîbli jarak, nek se ostâvi samo veći prèster, po jen korak širik, gdegde i širi, prez mejaša ali z mejašem. Takva je meja na ravnici i undi, gde meja peļa ozgor dèli; oko je meja duž brežáńka, a ne ozgor dèli, unda se z gorńe strani ostâvi obriš tak, da mare trava rasti, a gdegde je zarašeni živîcu; obrîš spada gorńimu mejašu. Meja se ne smê pomeknàti; nâ ti saki gospodar jako pâzi. Kad nima čûda zemļê, unda čuva uni, kaj ima, a ničer se ni ne podûfa mejaš dèle pomeknati, kad zna, da bi to mâm spazil ńegov mejaš.

Če nî puta di ledine nek če mora čez luckû ļètinu vojzìti, ničer mu ne brani, če nî niš posêjani, kud mora vojzìti; moral bi biti jako nastèran jen na drugîga, kad ne bi to dipùjstil. Oko ńegov mejaš još nî pòžel ali pokèsil, unda pričâka, dok bu on gètiv; če ne, unda nèsi po stèzi na put di kôl, pak tam namèće; nekakvu stèzu mora imèti di svéga. Oko bi gdôj kèmu pogazil ali drugâč kaj kvara napravil, unda če mu ne bi tèl z dèbra platiti, bi dal preceńìti, pak bi mu moral platiti.

Če bi kèmu odletil čélac i sèl kam na luckô drêvo, unda si čelca ne smê drugi zéti, nek un, čiji jê; samo če ne bi znal, čiji je, unda bi si ga zêl, a kî se ne bi vû ti rèzmil, ostavil bi ga ali bi ga kèmu drugimu dal. Pri nas malo kî čovek drži čêle.

Če pòtik kèmu zemļu odráńa, unda si smê pregraditi ali zagraditi, da mu pòtik ne dêla kvara, ali ne smê tak pregraditi, da bi dèlal kvar ńegvimu susedu. Oko kèmu trêba vodu napeļàti na vrt ali na snokošu, i to dobar sused i mejaš dipuśa, samo če ńemu kvar ne dela.

Če bi gôj pomučêć otrgnal kî grèzd groźa ali klas kukuruze ali kû jabuku ali rušku, tà ne bi bil pošten čovek, i kad bi ga vidil un, čije je, mâm bi ga išpôtal, rekal bi mu: „Kaj nimaš svéga, ne mareš svê zibàti, nek ideš v luckô? To ne dêladu pošteni ļudi!“ Oko bi si pak gdôj zêl kî grèzd groźa ali kaj drugo, kad bi ga vidil un, čije je, kad bi bil ž ńim skup, unda mu ne bi niš rekal, znal bi, da mu dipuśa; ali malo gdôj zème si sâm, râše čâka, dok mu se ponûdi, da si slobońi zème; tak mu veli un, čije je; „Zèmi si, zèmi kû jabuku, kûšaj, jesu li dobre!“ Kî nima sâm, rad si zème, a kî ima veli: „Falà, kaj ću zìmati, imam ji dema!“

Nastèrni susedi, kad lovidu blago na kvaru, otirádu dimôv, dok se ne preceńî kvâr, a pokle blago pujstidu. Če je mèńe kvara, dizèvedu selskiga pandura, a če je veći, dojde gdôj od općine i preceńî kvar. Gdekî, kad zastîgne v tŕšu ali v kukuruzi ali na vrtu ko žìvače: kokoš, puru ali gusku, unda stréļa, a trêfi se, da vubije gdôj i svińče. Tak je pokôńi Piļak iz Predinske Drage v kukuruzi na Lazu vubil jeni prâse. Da gdôj žìvače strelî, to se čudaput trêfi. Jèni, kaj strelidu, to si odnesedu pak pojedu, a jèni strelidu pak žìvače ostâvidu onimu, čije je. Kî strelî pak odnese dimôv, a ne povŕne čije je, uniga jako žene špôtadu; sâkimu velidu: „Un požerûv, nima kaj dèma jesti, pak luckô otîmļe; bôgdâr mu presèlo, kad bu prvi zalogaj metal zûbe! Bogdar mu pérje raslo po têlu! Vraži pòjzi — bôgdâr mu sè prepalo!“ Jé ji, kî streļadu samo zâti, da màredu pojesti; susedi, kî su blizu, ne streļadu jen drugimu, kak uni, kî su dèle.

Kad bi gdôj gde posadil ali posèjal na luckim, unda nî onêga, kî je posèjal, nek onêga, čija je zemļa, a našal bi se gdekî, kî bi popujstil, a je ji, kî bi sè zgazili i potrgali, kad bi znali, da je posadil ali posejal, a znal je, da nî ńegvu; ali to se ne pripéća, kad sâki zna, da se tak ne dâ vârati. Prèdi bi se moglo trèfiti, da bi gdôj od kakviga drêva kaj napravil, ali če bi se iziznàlo, moral bi povrnati ali platiti, kak bi se već nagedili, če ga ne bi na sud tužili.

Stvari uopće. Stáńe sâke féle i grunt je negibuće, a sè drugo, kaj se dâ meknàti iz svéga mesta — je gibuće. Kad si gdôj dâ teštamènt dè!ati, unda se vu ńem napiše, kaj kèmu ostavļa od negibućega, a kaj od gibućega, i sâki unda zna, kaj ga bu dipàlo. Negibući imetak dibî sin od svéga oca po ńegvi smrti, a dibî ga i po ženi kak pridav ali si ga kupi. Luckî fàlat zemļe ne podûfa se ničeŕ zéti; sâki na svê pâzi, a ničer nima tuliku, da ne bi znal, kaj je ńegvu, a kaj nî; sâki zna za sâki pêjdan svê zemļe.

Kad bi gdôj našal na svojim zakopane pènezi, ne bi dal nikimu drugimu kopati na svoji zemļi zlak gòspodi — ńim ne mare zabraniti. Pred jeni deset ļet, kad je jen Pintarić na Maluńu stáńe dèlal, našli su nekakve ćirépe i pòkle je dèšal jen gospon iz Zagreba kopat, pak je iskopal sakijačke stvari i odnesal sôbu Zagreb. Tak diájadu već jeni četiri pet ļet nekakvi Ličani na Plešivačku goru — sàko ļeti drugi — i kopádu; dimáći ļudi ji pujstidu na méru, ali kad bi čuli, da su kaj iskopali, ne bi jim dali dàle kopati. Kad su naši ļudi Ličane pitali, zákaj diájadu tak iz dalkiga, unda su jim Ličani rekli: „Mi vidimo vašu goru iz našiga dôma; vaša se gora zève Plešivica, a i naša se tak zève; moral je negda nečer odnesti svê pènezi sim, pak ji je zakopal.“ Ovi Ličani dinèsedu si sôbu jesti i kopadu jeni pet šest danov, najviše ćedan dan, a kad pojedu, kaj su si dinèsli, unda otijdedu, pak unda drugi dojdedu, a kad i uni pojedu i potríšídu, kaj su si dinèsli, otijdedu dimôv. Dojde ji jeni tri četiri i tak sàko ļeti. Već su dost velik breg prekopali, ali nisu niš našli.

Pošten čovek, kad kaj najde, oko zna, čije je, unda povŕne unimu, čije je; ok ne zna, čije je, unda respitûje, če se ničer ne najde, unda sebi zème. Zločest i nepošten čovek, če najde kakvu stvar, kû mare skriti, mâm ju skrije i zataji. Če mare kak — napravi tak, da ničer ne pozna, čija je ta stvar bila pȓļe; na priliku, če nájde bâlticu, širočku, mòjtiku ali kaj, unda vrže drugo tiporiše ali tak izbrusi i isklepļe, da dibî drugu fûrmu. Če bi gdôj našal čélca na luckêm gruntu i če ne bi znal, čiji je — kèmu je vušal, unda bi si ga zêl, a če bi se seznàlo, kemu je vušal, unda bi mu ga povrnâl, a tak bi napravil i un, na čijim gruntu bi se našal; ne bi ga sebi zêl.

Pri nas nî velike vode, ali kad bi i mala voda dinèsla kaj na mû zemļu, mare si nazâd zéti un, kemu je voda odnesla. Tak kad jako gèdina ide, pak dojde velika voda z bregôv i odnese čiji gńoj z gimìle i dinese ga na mû zemļu, unda si ga un, čiji je gńoj, mare odnesti, ok oće, samo ne smê niš više nek samo gńoj. Tak ok voda odere i odnese zemļu z méga vrta ali z méga tȓša na luckû zemļu,

unda si ja slòbońi nazâd zemļu odnesem. Če voda zemļu reznese sìkud tak, da se ne mare znati, gde je mâ zemļa, unda bòme ne bi dal ničer svéga, makar èmil ja kvara bogzna kuliku.

Negda su ļudi streļàli zâjce i tice i druge zveri, kuliku su god mogli i gde su god mogli; denas ne smê ničer ni puške imèti, nek mora štîbru za ńu plaćati, a ìtak ne smê v lov iti. Prȅdi je bilo dòbri jâgarov, a denas, kad je čȕda zâjcev, ni jâgarov, ali ji se najde, kî ìtak vubijedu pogdekêga zâjca, kad jim kvar dêladu v tȓsu po zimi; ali da se siznâ, bilo bi štròfa.

Če gdôj kakvu stvar založî, ne dibî ju tak dugo nazâd, dok ne plati, kuliku ja za ńu dèbil; če nigdâr ne plati, unda mu je stvar prepâla. Prîgorci râše, če jim kaj trêba, posudidu; zalágati nî návada pri nas.

Obveze.

Pogodba i ugovor uopće. Kad se ļudi med sôbu kaj digovarjadu, to se zève dèkončak; tak se družina digovarja, kaj bi i kak bi kaj dêlala. Dèkončak je i onda, kad se i gdôj drugi rezgovarja i dikánča s kêm, kaj bi i kak bi kaj napravil. Pogodba je, kad se ļudi med sôbu pogajadu za kû stvar, kad gdoj kaj pridáje ali kupuje. Kad se kaj dikončâ ali pogidî, unda se mora reč držati; kî se ne bi držal, unda ga drugi špôtadu, velidu: „Ščèra si bil tak, a dènas drugač govoriš! Tak deladu babe i deca, a ne muži!“ Kaj se dikončâ, to ničer ne piše i če se gdôj zá kaj pogidî, i to se ne piše, če je mala kakva stvar, a če je velika stvar, unda se piše i moradu se svidèki potpisati ali potkrižati. Ok gdôj nî sȅ pri dèkončku rèzmil ali čul, ali če ga gdôj pòkle krîvo napútil i napèļal, unda mu se mare opristìti, samo kaj se drugi na ńega srdidu, kaj je tak bedast, da si niš ne zapòmeti. Če je bil pijan kî, unda se izgovarja, da ni znal, kaj je dèlal; ok se s kêm kaj pògidil, dok je bil pijan, unda veli, da pogodba ne gèļta, veli: „Lako se s pijanim čovekom pogajati! Ti si me tȅl kanìti!“ Pogodba prez svedikôv ne voļâ; kî òće da pogodba voļâ, mora imèti bar jèniga svidèka, drugâč mu mâm drugi reče: „Gde ti je svèdik? Dipeļâj svidèka, če mareš, pak ti bum platil! Sto put marem priseći, da ti nîs niš dužan.“

Kad se pridáje vini ali blago, pak če trgôvac ne će ali ne mare vàļe sȅ platiti, unda mora navêk dati kapàru, da bu sigurnêje; če trgôvac ne dojde po vini ali če bi tȅl jeptenije nek se pògidil, unda mu kapàra prepâda, ako predavac ne dâ za unuliku, za kuliku se pògidil, unda un mora povrnati dȕplo kaparu. Kad se kapàra dâ, unda sâki drži, da je pogodba sigurna; ìtak se pripéća, da se po-

godba rezvr̂gne, če nî velika kapàra. Če se vini ali kâ druga stvar pokvari, unda se mare lako pogodba rezvr̂gnati, a za kapàru se unda tužidu, če se z dèbra ne nagidídu.

Kupovańe i prodavańe. Kad nî sila, unda ne pridáje ničer niš zlak vini, rakîju ali žiti, če ga gdôj ima više nek mu trêba pri iži. Tak je bilo negda, dok su ļudi više imèli, dok se nisu podilili i grunt restr̀gali. Sad je drugač, sad je sìgdi siróćina, pak kad pritisne štîbra ali kakva druga nevôļa, dug ali kaj, unda se bòme i grunt pridaje i gróźe v tr̂šu prèdi nek dizrêli, i krava i tele v kravi i sè kaj se mare pridàti. Če gdôj mare gde posuditi — posudi, pak odslužûje pòkle težačkim delom. Tak je jemput pokôńi Janka Reparinac iz Predinske Drage, kad je grof pritisnal za gornìcu, dal ļudem pinêz na gróźe v tr̂šu, pak je na jesen bral, dok si nî naplatil, a kupil je védri po jeni 8 forinti, a pòkle je bilo skupļe; ìtak su ļudi bili zàdivoļni, samo kad jim se nî grunt pridával. Najteže je na pritèliće, kad ļudi potrišídu čez zîmu živļeńe, a na pritèliće nî ni kruva ni sèli pri iži, a 'nogi već v jesenî sè pridâ, kaj mare, a pokle nima niš za pridàti; v jesenî mora vini jeptinêje pridàti, i tak Prigorca sâko zlo tuče; sè mu se odnese, a ńemu skèri niš ne ostâne.

Kad se pridáje tr̂še, snòkoša ali ledìna, gledî sused da kupi, če mare, če ne mare, kúpi gdoj drugi. Sâki râše pridâ kèmu od svê famèlije, ali kèmu susedu, če su prèdi ļepo živèli; če nisu, unda râše pridâ i strańskimu makar i jeptinêje. Če gdôj pridáje vòli ali kravu ali kakvo drugo blašče s kakvu fàlingu, unda obećâ, da bu nazâd zêl, če bi fâlinga škôdila, a nâjrâše un, kî kupuje, zème blašče na prôbu na neki cajt; ok se pokaže, da fàlinga škôdi, unda povrne, i če je već dèbil pènezi, kî je prèdal, unda pènezi mora nazâd dati. Pripéća se, da kravi niš ne falî, nek se kajgod ne dipâda unêmu, kî je kupil, pak povrne, i če nî dal pènezi, unda je lako, ali če je platil, unda je teže; če se ne nagidídu, unda se tužidu. Blašče, ko ima kakvu falingu, za kû se zna i kâ se vidi, pridáje se jeptinêje. Na sèjmu ničer ne spomîńa nikakvu falingu; sâki tajî, pak kak gdôj kupi, taki ima; samo če gdôj dimaći oće kupiti, unda mu spoménedu falingu.

Mijeńańe. Posuđivańe. Kad gdôj kèmu dâ kakvu stvâr ali blašče za drugu kakvu stvar ali blašče, unda se velî, da su se meńàli. Trêfi se, da se gdôj za istu stvar meńa, na priliku kad jen dâ drugimu kravu, telicu, prâse, a dibî drugu kravu, telicu ali prâse; gdagda jen drugimu nadiplatî. Malo gdôj meńa tr̂še ali ledinu; samo

uni, kî ìmadu dálku tȓše, mòjzbit bi se tèli s kêm meńàti. Sâki ima svû zemlu râše, pak če je dobra i na lepim mestu, unda nìčer rad ne meńa; takva bi zemla morala biti čisti jednak velika i jednak dobra, a to se malo gda trêfi. Više meńadu mêne stvari, kê jim je trêba pri iži i pri gospodarstvu.

Kad gdôj kèmu dâ kakvu stvar na neki cajt, a un mu mora tu stvar pokle povrnati, unda se velî, da je un, ki je dal stvar — posudil, a tako se veli i za unêga, kî je dèbil stvar, da ju je posudil ali zêl na posudićak. Kî je posudil od kèga kaj, zève se dužńîk, a unêga, kî je dal stvar, ne zèvedu nikak; kî znadu čitati i pisati, zèvedu ga „verovńîk“.

Kad gdôj kaj kupi, a nima pinêz, da mâm plati, nek velî: „Bûm platil o Mârtińu“ — ali na ki drugi termîń —, unda se veli, da je kupil ali zêl na veru. Sused susedu sàkaj posujuje: lajte, škaf, kola, stȅl, stèlac, klûp, če sam ne trêba, a žene jena drugi posujujedu: sol, melu, jajca, patriol, šibice, pak: lonce, zdele, tińere, žlice, vilice i sàkaj drugo, kaj je pri iži i gospodarstvu trêba, a posujûje, kî ima, i pènezi na otplatu ali da odsluži na težaki. Neke stvari posujûjedu, za kê zna sâki da ji ne mora povrnati; tak posujûje jen drugimu duvana ali nekuliku šibîc, a nigdâr mu ne povrne, a ničer ni ne têrja, nek če jen drugimu vrne unda, kad jen od ńi nima.

Če gdôj posudi malo više pinêz — 20, 50 forinti, unda mora čàkati di Miòla ali di Mârtińa ali di Sèsveti, kad vini pridâ, kak već naredidu pri pogodbi. Če gdôj kèmu iz svê famèlije posudi ali če posudi prêtel prêtelu, unda ne ìše jen od drugiga pismeno, unda plaća, kak mare, zlak če se kaj povâdidu, pak ga têrja prȅdi nek je mislil.

Najam. Prigorac veli: „Moram težake najéti, drugač ne bum mogal skopati tȓše“. Tak jen drugiga pita: „Kuliku si težakov nàjel?“ a màredu se težaki najéti i za sâki drugi posal, ne samo za tȓše, — za sâko dèlo, kô čovek ne mare sam zvršiti. Kad se najîmledu težaki, unda jim se ne daje nikakva kapàra, a tak ni meštru ni nikimu zlak če gdôj kaj kupûje. Dènas se mèńe težaki najîmledu nek prȅdi; prȅdi su diajàli Žûmberčani v jesenî brât, a denas nî viditi ni vrâžega. Težaki dibídu koštu i 20—25 krajcarov na den, a za têže dèlo su negda plaćali i cvancigu, a tak i denas plaća, če gdôj ima težake; za rigolańe plaćadu denas 50—60 kr. Težaki jeju skup z gospodarom pri jenim stèlu i iz jene zdele kak i dimaći.

Dok je bilo više vina, unda se znal najti gdoj, kî nî èmil dost svéga stáńa, da je zêl čiju pińicu pod ȁrendu, a i vinsko posudjê,

če nî èmil svéga. Kî je zêl piǹìcu ali is pod àrendu, un je i zaklépal i nesil sôbu kḷuče, a plaćal je, kak se već pògidil; prêtel prêtelu dal je i zabàdiva. Negda, dok su bila boḷa ḷêta, pak su mogli plaćati, zìmali su neki Prigorci i zemḷu pod àrendu od gospošine; od jene ráli se plaćalo 10—15 for. Kî je zêl zemḷu pod arendu, sam si je sèjàl i kopal i gńejil, če je tèl; kaj si je pridèlal, to je bilo sè ńegvu.

Ne znam, je li gdôj gde iz polovine dêla; bog da sam ima kaj dèlati — kaj bi još drugomu dal. Iz polovine deladu ḷudi iz Prigorja zemḷe gospošije Jaškanske. Trêfi se, da gdôj dâ na ránu Poḷcu tele ali telìcu, a kad žir obridî, unda šèḷedu neki i svîńe v žir, a plaćadu sàkak; za telìcu plaćadu na ḷeti po 6 for., a če se telica gèńila pak se pòkle i otelila, ostane tele na račun; za svińe plaćadu od glave 3—4 for., a ostânedu v žiru, dok žir durâ.

Negda, dok su još bile družine, èmil je kravar najviše posla oko krav, sviǹar oko svîń, biruš oko vóli, pak nî mogal navêk prispèti na delo, a ok je i dèspil, ničer mu nì tak zapovedal kak zapovedadu denas, kî ìmadu sluge. Denas kravar, kad nì na paši s krâvu, mora sè dèlati, kaj mu gospodar ali gospodińa zapovê, a bome tak i sviǹar i biruš, če ga gdôj ima. Kad trava zaraste tȓše ali kad se preséka tȓše, unda kravar ni nejde na pašu s drugimi kravari, nek kravu dirêńe k tȓšu, pak ju priveže za vugal od isa ali za ko drêvo, a kravar unda žúli travu po tȓšu i nèsi mladjê pred kravu; če ne mora travu žulìti, unda dêla kaj drugo, kaj mu gospodar zapovê. Kak kravar tak i biruš — i un mora sè tak ranìti vòli i dèlati, kaj i gospodar dêla.

Če sluga kaj rezbîje ali kaj potère, kaj nî baš čuda vredni, unda ne mora platiti, ali ga zâti gospodar ali gospodińa pošteni zišpôta, a če je sluga mal, bome ga gospodar skûbe za lâsi ali drugač kak stèpe; če je velik kvar, unda mora platiti, samo če ima š čem, če nima, mora odslužiti. Če kî sluga ni pošten nek krade ali je kak drugač nepokoran, mare ga gospodar mâm stiràti; platî mu, kaj je zaslužil, pak ga otprâvi, a če mu je kaj kral, unda mu opcuguje. I sluga mare otijti prèdi, nek mu izijde termîń, samo mu unda gospodar — če ne će — ne plati; jen drugimu mora osam dan prèdi reći; tak sâki gledî da izdurâ di kraja.

Skupni poslovi. Pri nas malo gdôj kaj skup dêla s kêm drugim; če se i trêfi gda, ne durâ dugo. Sè jèseni, kad se cesta dêlala čez Radence, dèlal je moj brat Jožinac s Julčekom Reparincem iz Predinske Drage jen fàlat ceste, ali su si, kaj su dèbili od ižiméra,

rèzdilili na dvoje, pak je sâki svoj fàlat dèlal, a tak su si i pènezi rezdilili. Gdekî mlâji vinski trgôvac trguje skup starijim trgôvcem, dok se ne navčî sam, a pòkle trgûje sam. Tak je Jura Facaniv neki cajt trgoval i mesaril s pokońim Jankom Reparincem, a pòkle je sam otprl štacûn i mesnicu i z vinim trgoval. Dok su skup tržili, nî Reparinac daval Facanu niš, un mu je samo pomágal; Facan nî èmil š čem sam pričeti, a pòkle, kad je èmil, unda je ostavil Reparinca.

Darovańe. Če gdôj dâ kemu kakov dar, ne zîmļe mu nazâd; kad bi i tèl, ne mare mu zéti. Ako se med sôbu kaj povàdidu, unda gdekî sam povrne, kaj je dèbil, ali če ne će, ne mare ga ničer prisiliti, zlak če su se tak pogidili, da povrne.

Javno pravo.

Seoska općina.

Na selske skupšine mare dojti saki veći čovek, nâj bu lèdičan nâj bu ožeńen, a maredu dojti i dećki, samo kaj se uni ne podûfadu govoriti tak kak ožeńeni. Takve skupšine zèvedu ļudi *dèkončak,* a skupļadu se na dèkončak, kad izbîradu selskiga lugara, kad dilídu drva iz gaja, kad se skupļadu zmêtki i drugač ok trêba kaj za selo. Od iže di iže ide selski pandur i pozève od sâke iže gospodara, kî je najstariji; če ne mare gospodar dojti ali če ne će, unda pošèļe kèga drugiga, brata ali starijega sina ali kèga. Kad dojde pandur k iži, če vidi vańi kèga dimaćega, unda ga pita: „Je li ti je ćaća dèma?“ ali: „Je li ti je muž dèma“? Unda odgovori, kèga već pita: „Jesu dema — jesu“. Unda pandur veli: „Reci mu, nâj dojde malo van“. Pandur čâka vâńi pred îžu; kad dojde gospodar van, unda mu veli: „Dojdète popoldan oko tri vure (kak je već narejeni) v selo, bumu se podivanìli, kèga bi zèbrali za lugara (ali kaj već bu); dojdète, dojdète, da nas bu više!“ Kad dojde cajt, skupļadu se, i kî prvi dojdedu, mâm divanidu, kèga bi. „Kèga bumo zèbrali“ — pita jen drugiga. „Tèga i tèga“ — odgovori sâki. „Kaj ti štimâš, Jankić?“ — „Nek kèga bi drugiga, ničer ne bu tak pazil na gaj, kak un!“ Tak se rezgovaradu med sôbu, a navêk se najde gdôj, kî najviše govori, a jé ji, kî vičedu kak da se karadu. Ok nisu sì za jeniga, nek je gdôj za kèga drugiga, unda lârmadu još više, unda jeni vičedu: „Nâj bu ov“ — drugi: „Nâj bu ov“ — a trêfi se, da se i povâdidu. Če je med ńimi kî stariji muž, kèga sì preštimavadu i kega sì držidu da je spòmetan, unda ji un méri: „Za pêt ran boži, nâjte biti kak deca, če nam ne bu po vôļi, pak bumu k ļetu drugiga zè-

brali; maremo prôbati jeni ļeti". Za kèga ji bu više, un bu lugar. Če se trêfi, da se jako povâdidu, unda se rezijdedu, a kad se sporèzmidu, unda se pak skûpidu na dèkončak. Če nî vredni, unda ne dikánčadu više.

Građanski i kazneni postupak.

Ok se zna, gdôj je kral kû stvar, i če je sigurni, da se bu pri ńim našla, unda ìśedu, dok ne najdedu. Itak se ne podûfa sâki; če je un, za kèga mislidu da je kral, zločest čovek i nagal, unda se sâki bojî. Samo če ko dete kaj zème i če otac i mati dipujstî, unda prekopádu sè po iži, ali ni to ne dipuśa sâki; i tu bi mogal gdôj otijti s krvavu glavu.

Prigorcu je veća sramota, kad bi dèbil batine, nek kad bi moral ìti v rešt. Pred jeni 35 let za velikiga suca Travìnića (Travenić) čuda je ļudi dèbilo batine; jé ji, kî su dèbili i po dvàjset pet batîn; još se denas ļudi spomîńadu Travinića, joj — kak su ga se bojàli! Kî je bil makar deset dan v reštu, nî mu bil tulik špot, kak ùnimu, kî je dèbil tri batine. Velidu, da je gdekî s klùpi òpal, kak ga boļilo; a pripovedadu, da su nêki dèbili dva dana po redu batine — unda je stèpram boļilo, kad se već naprâvila kakti mala kôžica, a još nî zacilèlo. „I naš prebánuš je bil v reštu" — rekli su ļudi, — „kaj ne bi muž!" Kî su iz prezvane iže, ńî je sram; druge ni tak sram.

Nagli ļudi ne čâkadu pravice, nek če jim gdôj kaj napravi kvara, mâm plânedu i mâm bi se tukli; to su zločésti ļudi, uni se radi grizídu: „Buš ti mene pòmetil, bum ti ja vrè pokazal, kaj sam ja!" Tak su pred jeni četiri ļeta Med-Ivančići Iliju Gvozdanovića, kî se priženil pri Petrincu, po nići tak ispretukli, da je mȓl, ali se nî moglo siznàti, gdôj je sè bil; velidu ļudi, da ji je bilo više i da su ga iz nastèra mrcvarili; obodvê nège su mu pretrgnali i rebra prebili.

Če gdôj tâta zastîgne da krade, pak če još nî niš odnesal, unda ga nìkimu ne javi, — ne tuži ga; jeni ne ćedu, a drugi se bojidu, da jim ne bi pòkle još veći kvar napravil; ìtak dèma povê, kèga je zastignal i gde ga je zastignal. Če je tat kral vini, groźe iz tȓśa ali kaj drugo, kaj čuda košta, unda je velik tat i če se dizna, gdôj je tat, unda javidu panduru ali općini, unda ga tužidu. Unda mu niš ne asnî, makar i povrne, kaj je kral, sejèni ga tužidu. — Če tat krade ku kokoš, puru, ali košaru gróźa ali kaj drûgiga namalo, pak če još povrne nazâd, kèmu je kral, unda ga malo gdôj tuži, zlak oko je gdôj bil od prèdi na ńega nastèran.

Kazneno pravo.

Če gdôj napravi kvar, a nî tèl, unda mu rad saki opráśa, če nî čŭda kvara; če je čŭda kvara, unda je sâkimu žal i ne opráśa mu rad. „Beše ti paziti, a ne dèlati kak mùva prez glave“ — velidu mu, — „gdôj ti je kriv!“ Mêńi kvar ne mora nadimèstiti, a veći mora, samo če màre.

Kajgod Bog ne zapoveda, grej je delati, i oko čoveka srce boli, če je kaj napravil, kaj ne bi smèl, to je zlameńe, da je zgrèšil, i to mora na spovidî povedati. Najveći je grej čoveka vubiti; velik je grej cirkvu oribiti, stańe zapaliti, ali ni tak velik kak čoveka vubiti. Mêńi je grej tatu pomagati nek biti sam tat; ni skrivati ni kupuvati luckû stvar nî tulik grej kak krasti, ali je i un, kî skriva ali kupuje luckû stvar, če zna, da je luckâ — tat, i to ne dêladu pošteni ļudi. — Boļe je siróckí živeti nek krasti; pošten se glas dálku čuje, a nepošten još dèle — velidu ļudi.

Če pijânac kâj napravi, ničer mu ne zamerja tuliku kak drugimu, kî nî pijan; zâti velidu, če gdôj dêla, kaj ne bi smèl: „Kaj si pijan, kà li; dêlaš kak da si se napil?“ Če gdôj kaj krade bogatašu, ni tulik grej kak če krade sirimaku; bogataš ima više pak laže pretrpi. Krasti na dimaćini je mêńi grej nek gde drugdî; če gdôj na dimaćini krade, misli si: to je mê, pak zákaj si ne bi zêl? Če i drugi dimaći kradedu, unda ničer ne drži, da je to tadbina; — „drugi zîmļedu, unda nî ni meni grêj“ — veli sâki. Drva krasti v selskim gaju mêńi je grej, nek kèmu krasti na dvorîšu. Krasti drva vu grofovi šumi nî nikakov grej; un je i prez tèga bogat, pak kaj bi bilo grej.

Če otac i mati ne dipuśadu, ne smê ničer luckô dete tući; če gdôj istuče, unda veli mati: „Ja sam ga odránila i na nège podîgnala, pak si ga bum i tukla, če bu trêba.“ — Dete šundrati v trbûvu je špot i sramota i pred Bogom griòta.

(Svršit će se.)

Mańi prinosi.

Božićni običaji i vjerovańa.

(Sv. Martin u Međumurju.)

Na Badńak („sveti post“) ļudi poste: neki ništa ne jedu cijeli dan do večeri, a neki o podne pojedu samo malo kruha. Taj dan kuhaju makovaču s medom, u koju umijese suhih jabuka, krušaka ili šļiva; zatim kuhaju bob, grah, vrgańe, kašu — zato, da im sve to boļe urodi na godinu. Družina sprema za blago sijeno i slamu, da sjutradan bude sve u redu, mete štale i koce, donosi čist „nastel“, koji će dostati i za Božić i za Stjepańe. Gazde taj dan polaze u vinograde, u klijeti po vina, koje naveče donesu kući. Žene međutim sve čisto isperu: pod, stolove, stoce, klupe i t. d.

Naveče jedu, što su spremili, a navlastito „krapce“ (neki kolač) s košticama. Pošto su povečerali, svi se čisto umiju i obuku u svetačko odijelo, a onda se u sobu unese slama. Ona se razaspe oko stola, jedan sjedne na ńu i pojede tri komada od „krapca“, a kad pojede, zaželi, da napreduju krave, volovi, końi, pilad, purani i t. d. Zatim ustane, unakrsti po stolu malo slame, a ostalu skupi pod stolom, te ovu noć na ńoj spavaju djeca. Vele, da će cijelu godinu biti srećan („na kusture srečen“) onaj, koji spava na slami. Pošto se metne na stô slame, razastre se po ńoj plahta, a na ńu se pospe malo od svake vrste žita, daļe pšenične posije, jedna ili dvije repe, nož s tri ili devet križa.[1] Neki meću na stô i sito, a pod plahtu i koju cvancigu

[1] Ovakve noževe izradi kovač ili „špoļar“ (nožar) na tri križa ili na devet, kako mu veli gospodar. Takvim se noževima obično koļu svińe, ali im služe i za ovo: Opazi li gazda, da mu je pri kući ili u poļu netko nešto ukrao, neka ništa ne govori, već neka uzme takav nož, koji je u Badńu noć i na Božić stajao na stolu, i neka ga zabode na mjestu, gdje se još vidi trag lupeža: ovome će se noga otvoriti i iz ńe će mu tako dugo teći krv, dogod je nož zaboden. Tako će gazda doznati, tko ga je okrao, jer će mu se krivac sam doći moliti. Ako se takav nož zabode u nečist, koju je tko zloradice ostavio, taj ne će tako dugo pravo ići od sebe, dok se nož ne izvadi, a može i umrijeti. — Ima i drugi način, kako ćeš uhvatiti kradļivca. Od Barbarińa do Badńaka svaki dan malo gradi metlu, a na Badńak je dogotovi, ponesi na ponoćku i onda spravi. Ako na takvoj metli tri puta jašeš oko zemļe, na kojoj si što posijao ili posadio, pa ako dođe tat, ne će se tako dugo moći da makne sa tvoje zemļe (jer se svuda naokolo stvori kao zid), dok ti ne dođeš te ga tom metlom tri puta ne udariš.

ili škudu; napokon i brus. Usred svega toga stoji hļeb („klecinprot“) ili svagdašńi kruh, — kako tko može. To ostane na stolu sve do Stjepańa; u to se vrijeme ne pomeće ni soba; vele, da je to na uspomenu štale, u kojoj se rodio Isus.

Na Stjepańe onu slanu pokupe, svežu i čuvaju: ńu žene meću pod kvočke, da im boļe nesu jaja, i pod gnijezdo, gdje kokoši sjede. Repu razrežu na komadiće, koje navedu na nit, da se posuše, i među drugom krmom davaju ih kravama, da boļe kote telad. Posije i žito pomalo bacaju kokošima; brus se opet upotrebļava, ali im služi i za ļekariju: ńime ispod grla potežu triput onome, koji ima „guščare“. One mrvice, što se na Božić natepu po stolu, pokupe, sačuvaju i u proļeće posiju na mjestu, gdje ih ne će živad pozobati: one izrastu lijepo zelene i zovu se „koredno droptińe“ te služi za lijek. U plahti, što je bila na stolu, nose zrńe za sjetvu, a neki je razastiru na ļesu, kad imaju težake, da ih kiša ne rastjera.

U badńoj noći („sveta noč“) neki se kartaju, drugi čitaju ili se iz molitvenika mole, neki odu kamo u selo, da se pozabave s prijateļima. Žene obično gataju („delaju probu“): pošto su u kuhińi sve uredile, zgrnu vatru na kup pa na Božić ujutru dođu gledati: nađu li oblik kao pet prsta od ruke ili pak trag od noge, to je znak, da će te godine u kući netko umrijeti; ako je maleno znameńe, umrijet će dijete, ako je veliko, umrijet će odraslo čeļade. Tko ostane kod kuće te ne ide k ponoćki, on se u vrijeme, kad zvoni na podizańe, popne na tavan i prisluškuje: čuje li svirati, bit će pri toj kući gozbe, čuje li pak, da nešto s daskama buči i pili kao kod stolara, bit će do godine u kući mrtvac. Neki rade i ovo: kad se vrati od ponoćke, optrči triput oko kuće i pri tom svaki put pogleda na sredńi prozor u sobu: ako usred sobe vidi raku, bit će u kući mrtvac, ako vidi zastavu, bit će gozbe. Ali pošto je tri puta optrčao oko kuće, mora se jako požuriti u sobu, jer inače bi mu se dogodilo kakvo zlo. Tko bi te noći odagnao na pašu końe, volove, svińe i t. d., cijelu godinu ne bi mu mogao toga blaga nitko uhvatiti, kad bi zašlo u kvar. Tko hoće da mu se do godine momci požene, a djevojke poudadu, on mora najzadńi od svih seļana otići na ponoćku i prvi se od ńe povratiti te onu ļesu otvoriti, koja je na kraj sela na putu, a ne kakvu drugu na „škedńu“ ili na vrtu. Kad se vraćaju od ponoćke i od mise na Božić, obično se natječu, koji će prvi dotrčati u selo: takav će cijelu godinu biti najboļi težak.

Tko k ponoćki donese stočić, što ga je od Barbarińa do Badńaka svaki dan malo izrađivao i baš na Badńak svršio, i za podizańa na

ńemu u crkvi stane, on vidi sve „copernice“; ali se mora brže boļe pokupiti iz crkvi, da ga ne razderu. — Vjeruju i ovo: U rečeno vrijeme neka čovjek plete bič te ga uveče na Badńak priveže na držalo. Kad ide na ponoćku, neka ga sakrije pod čohu ili kepeńek i vrativši se neka tri puta ńime puca, da se nadaleko čuje. Takav čovjek može iz sela odagnati miševe i pacove. Kad to hoće da uradi, pođe na cestu, stane bičem pucati, i svi miševi i pacovi iziđu preda ń, a on ih pred sobom goni kao svińe, kamogod hoće: na pr. u šumu, vodu; samo se zatim mora žuriti kući, da ga ne stignu, jer bi ga požderali. Ostavši u šumi pojedu sve, i lišće i koru.

Vrativši se iz ponoćke malo jedu, ponajviše „krapce“ i nešto pogače. Neki dadu od toga malo i blagu.

Na Božić k ranoj misi ide starija čeļad, a mlađi doma hrane blago. Kad se povrate od mise, doručkuju: gdje „čvarke“, gdje hladnetine, koja je skuhana na Badńak, ili pak „krapce“. Zatim idu k velikoj misi („obedna meša“) i na putu strijeļaju, da sve tutńi. Tako strijeļaju, i kad idu k ponoćki i od ńe i poslije podne na Božić, kad polaze na večerńicu. U podne imaju obilan objed, te se neki tako najedu, da i obole. U zeļu, koje će se pri objedu jesti, kuhaju žene i rptene „lokote“; kad iz „lokotâ“ pojedu meso, onda ih skupe pak sjutradan rano ujutru metnu toliko na lopar, koliko je u selu za udaju djevojaka. Koji to radi, dobro zapamti, koji „lokot“ pripada kojoj djevojci, dovikne psa, pa koji „lokot“ ovaj pograbi, ona će djevojka otići zamuž. — Popodne poslije večerńice bacaju pred crkvu jabuke, koje dječaci gańajući se love.

Na Stjepańe u zoru, prije nego sunce izađe, daju kokotima, gusacima i patcima po tri zrna papra, da budu „boļe segurni“. Taj dan idu u vinograde, koji ih imaju, i povedu sa sobom rod, susjede i prijateļe, koji nemaju svojih vinograda; zato im ovi ļeti pomažu raditi. Kojih pak nitko ne zove, oni idu u krčmu. Kad je rđava godina, te loza ne urodi, onda sačuvaju „jabučnice“ i „kruškovnice“, što piju mjesto vina.

Na Novu godinu prije sunca (a i na Božić) djevojke „daruju vodu“: u studence bacaju jabuke božićnice. Momci ove jabuke vade iz vode te se nagone, tko će ih više pokupiti.

Pred Sveta tri kraļa poste tri dana: prije zahoda sunca ništa ne jedu, i to zato, što će tako tri dana duļe živjeti. Nekima mora i blago tri dana postiti. Uoči Sv. triju kraļa ide od svake kuće netko u crkvu po blagoslovenu vodu; kad je donese kući, ulije se nešto vode u kakvu posudu, u ńu se namoči hrastova kitica i ńome se

blagoslovi zemļa, kuća, štale, koci, peć, vatra i t. d. Što ostane vode u posudi, izlije se u vatru, jer bi grijeh bilo baciti. Ostala se voda čuva, jer će trebati za ļude, blago i pčelce. Uveče se za svaka vrata zatakne hrastova kitica.

Godine 1873. zapisao *Frańo Mikac.*

Suvez i volari.

(Budak u Dalmaciji.)

Kad sastave dva tri čovjeka po plug volova i zajedno oru, to se zove *suvez*. Koliko tko ima volova, toliko ga dana ide orańa, a onaj, čiji je lijes, tako isto na ń odorava svake rali po jedan dan kao i na vola. Najviše vežu dva čovjeka: jedan sveže četiri, a drugi dva vola, ili jedan pet, a drugi jednoga. Koji veže jednoga, on ne ide na orańe, nego kad se ńemu ore, ili kad on ore komu za plaću, za slamu, onda mora ići. Koji veže dva vola, on uvijek ide uz lijes. — Koji ima svoju spravu i četiri svoja vola, taj prije odore svoju ral, t. j. svojih pet dana, a onda idu ostala dva dana onoga „dvovolca". Rijetko, i na veliku žalost, da bi jedan pustio drugoga da na ńegovim danima ore. Samo zimi, kad se ne može svuda raditi, dopušta jedan drugome, i oru, dok mogu, gdje se kojemu dade.

Obično vežu suveznici, koji su blizu jedan drugoga, komšije; a tek onda, kad ne mogu izbliza, vežu iz drugoga sela. Ima i takvih, koje nitko ne će da sveže, i to poradi toga, što su im slabi volovi ili što imaju veliku zemļu ili što jako tuku volove. Suveznici se lijepo drže, naizmjence se zovu na dobar zalogaj. Oni idu i na tuđu rađu, ali obično oklijevno i kasno, a u orańu tad jedni gone volove posve lijeno i stisnu plug, da pliće ore. Na to se „bezvolci" ļute i vele: da su onako sebi orali, gdje bi onoliku zemļu prevalili! Stoga se dogodi, da neke i otjeraju, što slabo oru. Suveznici ne idu jedan drugome na večeru; ali kada drugome rade, onda idu; „bezvolci" im prirede dobar „god", jer ih mite, samo da boļe i ļepše oru.

Suveznici „driše" (driješe) onda, kad odoru svak svoje dane. Kadšto se desi, da onaj, koji prije izore, više ne da volova, pa je ńegov suveznik primoran da hvata paripče ili magare ili ore na četiri vola. Bude i to, da koji vidi, kako netko nije svezao (a dobri su mu volovi), odriješi pa s ovim sveže. Ali o takvome čeļad ružno govori i sudi, da bi boļe bilo uzeti pušku pa ubiti čovjeka, nego odriješiti, kad svi povežu. Poradi toga se i ļuto osvećuju. U orańu su jedni nevjerni: kad svoje gone, mile lale, a tuđe tuku i jako nemilo gone,

radi čega se suveznici najviše svađaju i driješe. Da oreš sam, pak ti se suvezniku toga dana razboli vô i krepa mu, on će s tobom pred sud dokazujući, da si ga ti utrgao s ńime naglo orući, i traži od suda, da mu platiš vola, a sud mu to i dosudi, kad se nađu pravi svjedoci.

* * *

Oko volova se brinu *volari*. Volar određuje sam s volovima, te što on odredi, tako i jeste. Da kome hoće gospodar da što uradi s ńima, ne može, ako nije voļa volara, jer ovaj kaže: „Ja sam ovo uzgojio i gospodar sam od ńih!“ Volar kad je bos ili gô, ore komu za plaću te se zaodije i obuje, a za to druga čeļad u kući ništa ne prigovaraju, jer vele: „On za ńima i posrće!“

Volari samo volove paze i čuvaju, oni ih gone u pašu i na vodu, a kad oni ne mogu, onda ih obično čuva volarova žena. Gone ih u krš na pašu; jedni kod ńih ostanu, a jedni ih opet ostave, pred veče dođu i ogledaju pa ih opet ostave do sjutra ujutru. Koji drže volove, na jednom od ńih drže i „bronzu“, da ih lakše nađu u kršu. U prvo vrijeme, za krađe, trebalo je uz volove u kršu dańivati i noćivati. Tako isto radi lupeštva ne bi smjeli među ńima ležati, nego nešto podaļe od ńih na strani. Sad se volari skupe svi zajedno i pasu volove uspored nablizu u kršu. Neki saveznici pasu zajedno, a neki ne će već pobaško. Koji kod ńih noćivaju, oni nose sa sobom (ako je ļeti) grožđa, kukuruza i voća za jelo. U prvo bi se vrijeme običavali sjatiti pa ukrasti bravče te ispeći, a kad to ne bi mogli, ukrali bi u selu kokoš ili tuku. Ukradeno bi pekli na kakvu humcu, odakle je pogled na sve strane: jedni bi pekli, a drugi imali na oko, da ih tko ne bi vidio. Jedan od drugoga ne bi sakrio, već svi zajedno kao braća pojeli. Ako bi ih koji odao, naopako po ńega, jer bi mu se osvetili: ili bi mu što zapalili, ili vinograd isjekli, ili blago izjavili i pojeli, ili kakvu drugu štetu učinili. Kad ne bi nikako mogli ukrasti što tuđe, onda bi ukrali kod svoje kuće ili bi „učinili revenu“: otišli bi komu orati ili kopati za bravče, ili bi metnuli jednako novaca te kupi bravče i ispeci; muntali bi mješinu pa opet privrzi novaca i kupi vina. „Revenu“ sami podijele i jedu u društvu svi zajedno; kad bi tko slučajno došao među ńih, dali bi mu jesti i piti „iz komuna“.

Zimi grade volari u kršu kolibe od ružna vremena; a ļeti u kakvoj meči ili gušći načine „tir“ te u ńemu s volovima hladuju. Ali obično ih gone popodne kući, pa kad malo otpočinu, prije popaska ih puste u poļe ili u krš, ali neki to ne rade, jer vele: „Boļe da šaka đubra

pane u avliju, nego gnojiti krš, a oni ni tako sad nisu gladni!" Tek o ponoći izgone volove opet u krš. Kad nestane trave, onda se volovi hrane slamom. Ako nemaju slame, uzmu od koga za orańe ili za novce, komu nije potreba da mu se ore. Ali neki će obnoć košarom u tuđu slamu te kradu i tako volove ishrane.

Orati se počińe, kad se pušta blago, t. j. u popasno doba. Volari ujutru, prije nego počnu orati, obično ručaju pule zauļene ili zasoļene, a za vrijeme rađe ne okuse ni oni ni volovi ništa, nego kad ih puste, onda ih povežu za jasle, dadu im slame, napoje ih i onda tek ručaju. Volari vežu pred Veliku Gospu, a driješe o Jurjevoj, a to zovu „sréć". Pri orańu volari gone po redu: sad jedan, sad drugi; jedan plug drži, a drugi goni. Volove mijeńaju: jedan dan u krš, a drugi u poļe; misle, da im je boļe, kad promijene.

U orańu se hvataju viši volovi s brazde, a mańi s ledine. Volovi do kola najzadńi zovu se „potkolńaci", na srijedi „srideńaci" ili „na plugońu", a prvi se zovu „pridńaci". S ledine prvi vô zove se „torńak", iz brazde: „na osku", sa ledine volovi zovu se „torńaci" ili „ledińaci iz liva", a iz brazde: „brazdeńaci s desna". Kad se volovi hvataju, hvataju se prije prvi, a kad se puštaju, prije se puštaju „potkolńaci", pak onda „srideńaci" i napokon „pridńaci". — Kad vola u orańu hoćeš da goniš, veliš mu: „muj! ost! ajdemo!" Kad hoćeš vola od sebe, veliš mu: „stû!" ili: „ćaća-ać!", kad k sebi: „ost, ja, amo se k meni, žutońa" (ili kako se već zove). (To se veli „oskati"; otud i „oskač", vô prvi iz desna.) Kad ih hoćeš k sebi, onda ih bliškaš po imenu: „bliš, bliš, mrkońa!" a „brazdeńake" ćakaš i držiš pod ostan po imenu: „ćaća, ćaća, žutońa!" Kad hoćeš, da ti volovi stanu, onda jakneš „pridńake" po imenu: „ja, kitońa!"

Grgo Petković.

Kako je postala zemļa.

(Pričańe u Gospiću.)

1. Bilo je vrijeme, kad na svijetu nikoga nije bilo osim Boga i vraga. Sva zemļa bila vodom pokrivena, nigdje ništa doli vode. Sastane se Bog s vragom te odluče, da će se zajedno voziti u lađi. Bog otrudnio, zadrijema i zaspi. Ha, pomisli vrag, idem ga sada utopiti, pak ću sam gospodariti na svijetu. Bog tvrdo spavao, ma spavao kao zaklat. Vrag ga spopadne pa ga doista baci iz lađe na vodu. Vrag se već veselio, kako će Boga nestati. No začudi se, kad opazi, da Bog nije potonuo. Bog se ne utopi, jer na onom mjestu

vode, kamo ga vrag bacio, načini se ispod Boga suha zemļa. Vrag pomisli: idem ga sa zemļe turnuti u vodu. Bog tvrdo spavao, a vrag ga sada zakala turati na jednu stranu. Kako ga je god turao, tako se pod Bogom stvarala zemļa. Vidjev vrag, da na tu stranu ne ide, okrene na drugu stranu rivati. Opet se zemļa stvara pod Bogom. Okrene na treću pa i na četvrtu stranu, ali se uvijek pod Bogom stvarala suha zemļa. I tako ti se zemļa stvorila na sve četiri strane svijeta: na jutro, podne, zapad i ponoći.

2. Bilo je vrijeme, kad je na svijetu bio sam gospod Bog. Sva zemļa bila prikrivena vodom. Bog se vozio po svijetu na toj velikoj vodi u ladi. Zvijezda božja pripekla. Bilo prevruće, a Bog se umorio i jako upotio od te vožńe. Htjede se okrijepiti i ohladiti u vodi. Pođe da se okupa. Naglo je skočio u vodu i tako se jako otisnuo, da je došao do dna. Kako je jako skočio, udario je rukama o dno, pa mu se je uhvatilo pijeska među prste i iza nokata. Kad je Bog izronio, izvadi taj pijesak, baci ga na vodu, a od toga se pijeska stvori kopno.

Godine 1864. zabiļežio *Mijo Biļan.*

Starinsko vjenčavańe.

(Pričańe u Hercegovini.)

Bogme onda je Bog i pomagao, kad su se ļudi po starom običaju vjenčavali. Nije ti tad trebalo onoliko mariseta, kao danas. Tada ļudi nijesu znali ni za prsteńe ni za vijence. Nego kad bi se momak i djevojka zagledali i zavoļeli, došli bi jedne nedjeļe, kad bi već ugovorili, prije zore sa dva čovjeka, od kojih bi jedan bio s djevojačke, a drugi s momačke strane kao svjedok. Tad bi lijepo triput oko bogomoļe obašli, držeći se momak lijevom, a cura desnom rukom među sobom preko ramena jednog svjedoka, a drugi bi svjedok više ńih nosio lipovu granu i govorio: „Kao što vi obilazili bogomoļu, onako i vas svako zlo obilazilo!“ A kad bi tako tri puta obašli, onda bi poļubili prag od bogomoļe. Nato bi odmah nastavio onaj svjedok: „Kako vi poļubili ovaj prag, onako i vas svako dobro ļubilo!“ Poslije toga bi metnuli pred Bogorodičinu ikonu po dvadeset cvancika, već kako bi tko bio vrijedan, netko mańe netko više, i lijepo se do zore vratili kući. Eto tako su se naši šukundjedi vjenčavali, a bogme tad je i bilo sve drukčije. Pošto bi se tad oglasila kakva nesreća ili koja druga nerodica, Bog sačuvao!

Zapisao *Ivan Zovko.*

TREĆI DIO.

Pregled časopisâ.

NAPISAO DR. D. BORANIĆ.

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. *Издава Българското книжовно дружество.* Книга XXI. Нова редица книга трета. София 1905.

U raspravnom dijelu priopćuje M. Arnaudov: *Българскитѣ народни приказки* (str. 110). U prvoj glavi podaje pisac općenu karakteristiku narodnih pripovijedaka, ističe ńihovo značeńe za nauku te izlaže različne hipoteze o ńihovu izvoru: mitologičku, literarno-internacionalnu i antropologičku; pri tome navodi najglavnije zastupnike pojedinih škola i dolazi do resultata, da se izučavajući narodne pripovijetke vaļa služiti u prvom redu induktivnom metodom. Zatim prelazi na glavnu zadaću svoje radńe: na klasifikaciju narodnih pripovijedaka. Dok su se narodne pjesme već nekoliko puta pokušale klasificirati po motivima (isp. na pr. A. Potebńa: Обьясненія малорусск. и сродныхъ нар. пѣсенъ, Varšava 1883—1887), za pripovijetke su ovakvi pokušaji dosada vrlo rijetki. U poetikama, literaturama i etnografičkim zbornicima obično nalazimo diobu, koja se osniva na principima Grimmove škole: pripovijetke didaktične, fantastičke i junačke, a k tome se domeću još legende i priče o životińama. Pisac pokazuje, kako je ovakva dioba neispravna, ističe i teškoće formalne klasifikacije, kakvu je želio na pr. Veselovski, te se odlučuje ze materijalnu klasifikaciju, koja je već provedena s različnim uspjehom. Prvi pokus u tome smjeru potječe od J. Hahna (Griechische und albanesische Märchen, Leipzig 1864), koji postavļa tri glavne grupe pripovijedaka: prva (zove je „porodična") ima ove razrede: 1. bračne formule (motivi o o Freyi, Meluzini, Penolopi, Genovevi i t. d.); 2. dječje i roditeļske formule (Danaja, Andromeda, Antiopa i t. d.); 3. bratovske i sestrinske formule (najmlađi brat izvršuje tešku zadaću, najmlađa se sestra udaje za kraļevića, Dioskuri i t. d.); u drugoj su grupi formule „pomiješane", a u trećoj napokon „dualističke". Istakavši vrline i nedostatke Hahnove diobe pisac prelazi na svoju klasifikaciju bugarskih narodnih pripovijedaka te veli, da je pri tome imao dvoje na umu: prvo, da poda pregled svih motiva, što su dosada zabiļeženi u različnim bugarskim zbornicima i časopisima, a drugo, da pokaže put, kojim treba ubuduće da pođe skupļańe narodnih pripovijedaka. Shvaćajući pojam „pripovijetke" u najširem značeńu, t. j. razumijevajući sve narodno pričańe, kojemu je svrha, da djeluje na fantaziju slušalaca, a za osnovu mu služi neki izmišļeni događaj, koji je zanimļiv ili poradi svoje nevjerojatnosti ili religioznih crta ili humoristične situacije, Arnaudov

dijeli pripovijetke na četiri glavne grupe: 1. Pripovijetke o zgodama i nezgodama junakâ i junakiňa; pretežni dio motiva, koji ovamo idu, tuđega je izvora, ponajviše istočnoga. — 2. Legende, koje se opet mogu podijeliti na biblijsko-apokrifne, na etičke, na demonologičke i na legende o postańu različnih stvari. — 3. Pripovijetke o životińama, u kojima prvobitno nema nikakva moraliziraňa, nego se kazuju samo za zabavu. — 4. Anekdote, u kojima se prikazuju poglavito komički događaji iz života i koje često potječu iz sredńega vijeka pa iz vremena reformacije. Držeći se dakle ove klasifikacije pisac u drugom dijelu svoje rasprave navodi sve motive narodnih pripovijedaka, što su dosada izišle u Bugarskoj. — Izvješćujući o Arnaudovoj radńi J. Polívka (u berlinskom „Zeitschrift-u des Vereins für Volkskunde" 1907, sv. 2. str. 229) dobro primjećuje: „Ne upuštajući se u potańu kritiku ove rasprave moram ukratko reći, da pisac ne podaje naučnu klasifikaciju pripovijedaka i da mu nedostaje preglednosti. Pisac je samo grupirao bugarske nar. pripovijetke bez obzira na specijalne studije, koje rade o pojedinim pripovijednim građama. Svoje napomene k sadržajima pojedinih pripovijedaka on ne popraćuje uputama na stručnu literaturu, pače ni na Köhlerove Kleinere Schriften".

U XIX. kńizi Сборника napisao je L. Miletić veliku studiju o Pavlićanima u Bugarskoj, o kojoj smo izvijestili u IX. kńizi „Zbornika" (str. 148—9). Isti pisac sada priopćuje: *Нови документи по миналото на нашитѣ павликяни* (str. 155), gdje objelodańuje vrlo zanimļive podatke o starim pavlićanskim naseļima, o misionarskom radu kod ńih, o političkom životu u nikopoļskom području na kraju 18. i i na početku 19. vijeka i izlaže napokon etnografičke crte, koje se tiču narodne nošńe, svadbenih običaja, pogrebnih običaja i različnih praznika i praznovjerica. — L. Miletić napisao je u ovoj kńizi i temeļitu raspravu: *Източнитѣ български говори* (str. 102), u kojoj podaje potpunu sliku istočnih bugarskih narječja nadopuńujući pri tom raniju svoju radńu „Das Ostbulgarische" (Beč 1903) i služeći se člankom B. Coneva: Поправки и допълнения къмъ Милетичевата книга Das Ostbulgarische (u Сборнику XX, 1904).

U drugom dijelu zbornika priopćuje A. Iv. Javašev: *Приносъ къмъ българската народна ботаническа медицина* (str. 62). Pisac se ovdje služi golemim materijalom, koji je pribrao iz različnih krajeva, a poređao ga je po rodovima biļaka. Za svaku vrstu navodi sve nazive, što ih je doznao, i opisuje, za kakve sve lijekove služi koja biļka. Da se vidi, kako se jedna biļka naziva različnim imenima (upravo kao i kod nas), evo nekoliko primjera: Polypodium vulgare L zove se: *тужинъ*, *райково коренче*, *папаръ тѣсна*, *сладка папрать*, *сладунъ*, *сладко коренче*, *блага папрать*; Scolopendrium officinarum L: *волски езикъ*, *еленовъ езикъ*, *мъжки и женски езикъ*; Clematis vitalba L: *поветъ*, *паветъ*, *повитъ*, *павуй*, *повой*, *повитакъ*, *скребаръ*, *бѣла лоза*, *бѣлопламенно цвѣте*; Delphinium consolida L: *раличка*, *дяволска трѣва*, *кукумявски-кракъ*, *птичи-клюнъ*, *лехусче*, *алтънъ-топъ*, *кошничка*, *синь-пръстъ* i t. d. Ovaj prilog, kako je pouzdano sastavļen te se u ńemu točno navodi, koje ime pripada kojoj biļci, ne će samo obogatiti bugarski rječnik, nego će vrlo

dobro poslužiti i za etimologičke i semasiologičke studije slavenskih jezika. — Izvrsni su i *Материали по народната медицина въ България* (str. 58) od S. Vateva. Iz različnih bugarskih krajeva priopćuje običaje, zagovore, vjerovańa i t. d., koja se tiču liječeńa, a zatim navodi veliko mnoštvo bolesti i načine, kako se one liječe. — P. Živkov prinosi zbirku: *Народни пѣсни отъ Трънско* (str. 64). Tu se nalazi nekoliko stotina lirskih i lirsko-epskih pjesama, poređanih po kategorijama, za koje se ne može reći da su najsretnije udešene. — Napjeve za 38 narodnih pjesama zapisao je V. A. Moškov: *Народни пѣсни съ мелодии* (str. 17). — P. Apostolov priopćuje točan opis: *Родопска сватба* (str. 28).

Живая старина. Поріодическое изданіе отдѣленія этнографіи Имп. русс. географ. общества. Ред. *В. И. Ламанскій.* Год. XXIV., XXV. С.-Петербургъ 1905., 1906.

Među člancima, u kojima se prikazuju život i običaji kojega kraja, dolazi od D. Zelenina: *Изъ быта и поэзіи крестьянъ Новгородской губерніи* (XXIV, 1—56). Tu se najprije opisuje seļački stari, primitivni plug, zatim se priopćuju običaji kod žetve, a pri tom se dodaje gatka o klasu: U davna vremena bijaše klas mnogo duļi negoli je danas, pa je zato bilo i više kruha. Neka je žena pekla kolač, a ńezino se dijete uprļalo; ne našavši krpe ona ga otrla kolačem. Poradi toga se razļutio Bog i rekao: više ne će biti klasja — neka ļudi živu kako znadu! No pas je stao moliti Boga, od čega će sad on živjeti, a Bog mu se smilovao i ostavio kratko klasje, kakvo je i danas. Daļe se u članku opisuje odijelo, prikazuje se ukratko život prosjakâ, priopćuje se zbirka gatańa i čarańa, koja će dobro poslužiti komparativnome izučavańu ovoga područja folkloristike. Jednako su zanimļivi zagovori, kakav je na pr. ovaj „od krvi“: „Na moru, na okeanu, na ostrvu na Bujanu leži kamen latir. Na tom kamenu sjedi krasna djevojka, drži iglu od čelika, uvodi nit svilenu, zašiva rane krvave. Čelik neka otpadne, a ti, krvi, prestani teći!“ Vrijedne su i pjesme, koje se pjevaju uza ples (хороводъ) i kod svadbe, pa zbirka dječjih i religioznih pjesama. Članak se svršuje zagonetkama i nekoliko pripovijedaka. — I. Abramov u članku *Черниговскіе Малороссы* (XIV, 513—551) podaje geografičku sliku gluhovskoga kotara u čerńigovskoj guberniji, gdje je skupio svoju građu o narodnom životu. Pošto je naveo nekoliko crtica o tradicijama i historičkim vijestima o tamošńim naseļima, opisuje odijelo, običaje kod kršteńa i svadbe s pjesmicama, koje prate taj obred, i priopćuje nekoliko vjerovańa. Naročito je zanimļiva zbirka pjesama, od kojih se osobito ističu t. zv. обжинки, koje se pjevaju na kraju žetve te se obično svršuju pripjevom gu-gu-gu! pa колядки i щедрівки. I. Abramov napisao je i etnografičku crtu: *О курскихъ Саянахъ* (XV[1]*, 203—220), o narodu, koji živi u kur-

* Живая Старина ima 5 odjela: 1. Istraživańa, opažańa, rasprave. 2. Spomenici jezika, narodne kńiževnosti i žive starine. 3. Kritika i bibliografija. 4. Pitańa i odgovori. 5. Sitni prilozi. — Počevši od XV. godišńaka svaki odio ima svoju osobitu paginaciju, koja teče kroz sva 4 sveska. Naš broj nad godišńakom pokazuje odio.

*

skoj guberniji, a po dokazivańu piščevu dobio je svoje ime od riječi *саянъ*, kojom se naziva neka odjeća, što su je nosile navlastito žene. Riječ саянъ izvodi iz turskoga jezika: *saja* „Sarsche", koja dolazi još u bugarskom *(сáя)* i hrvatskom jeziku *(sàja* „eine Art feinen rothen Tuchs" Vuk rječ.); ali isp. i str. 311. Pisac je ukratko prikazao dijalekt Sajanâ, opisao ńihovo odijelo i priopćio više pjesama, koje se ovdje zovu „bakulke" i „hahoške"; to su sitne pjesmice, nalik na naše poskočnice u kolu, koje djevojke i ne drže za prave pjesme: „Это не пѣсни, а такъ себѣ, — придумалъ, ляпнулъ и пошло!" Takva je n. pr. bakulka: „Улюбиласъ я у Степку, Мать дозналась, дала трепку", ili: „Что Ваня, черный орелъ, До чего ты меня довелъ!" i t. d. — Vl. Oļhovski pošao je god. 1899. s preko 2000 ruskih seļaka u Kanadu: to je bila četvrta i posļedńa partaja t. zv. duhoboraca, koji su se iselili iz Rusije. Deset mjeseci živio je on s ńima i točno proučio ńihov život, pa o ńihovim običajima priopćuje članak: *Обряды духоборцевъ* (XIV, 233—270). Naročito opisuje običaje pri porodu, ženidbi i smrti i različne praznike s religioznim obredima i mnogim molitvama, koje pri ńima pjevaju. — Za izučavańe slavenske kuće znatan je članak M. N. Kosića: *О постройкахъ Бѣлорусскаго крестьянина* (XV^1, 74—93), koji je popraćen instruktivnim nacrtima i slikama pojedinih dijelova različnih zgrada. — Iz područja materijalne kulture imamo samo još jedan prinos, od N. Smirnova pod natpisom: *Живая старина* (XV^1, 165—166), u kojemu se opisuje lončarstvo u moskovskoj guberniji, u selu Rogačevu.

Od pojedinačnih je narodnih običaja osobita pažńa priklońena svadbenim običajima. Tako N. P. Ivamenko opisuje *Сватанье* (XIV, 107—140) u orlovskoj guberniji priopćujući veliko mnoštvo pjesama, koje se uza to pjevaju. — I. V. Volkov: *Свадебные причеты* (XIV, 203—225) iz vologodske gubernije, gdje su skupļena krasna naricańa, kojima se mlada oprašta od članova svoje porodice; kao što je na pr. ovo: „Zamolit ću mlada, zamolit ću zelena svoje druge golubice: pođite, druge, pođite, golubice, u šume dremļive; ogledajte se, druge, za mojom divnom ļepotom po šumama dremļivim, po drveću po zelenom, po brezama granatim, nije li se gdje sakrila moja divna ļepota. Još pođite, druge, još pođite, golubice, u ravna poļa, u široke dole, u luge zelene, ne raste li tamo trava svilena, ne cvate li cvijeće rasuto, na cvijeću na modrom ne sjedi li moja divna ļepota? Uzmite, druge, uzmite, golubice, moju divnu ļepotu na svoje bijele ruke, na prsteńe zlaćano; donesite, druge, donesite, golubice, moju divnu ļepotu k meni, u moju svijetlu sobicu, postavite, druge, postavite, golubice, moju divnu ļepotu usred svijetle sobice na stole na hrastove." — Nekoliko se ovakvih oproštaja, ali mnogo kraćih, nalazi i u izvrsnom opisu N. Astrova: *Крестьянская свадьба въ с. Загоскинѣ, Пензенскаго у.* (XIV, 415 do 458), gdje se osobito ističe običaj „umivańe nevjeste". — Iz područja običajnoga prava zanimļivi su podaci V. Antipova u članku *Рѣшеніе споровъ о межахъ* (XV^1, 129—133) u čerepoveckome kotaru. Tu se u pređašńe vrijeme nalazilo u obiļu (u ostalom rđave) zemļe, za koju nije nitko mario, koja nije bila ničija, pa se zato obično zvala Боговой. Ali kad se narod umnožio, posezao je i za ta-

kovom zemļom, i pri tome je često dolazilo do prijeporâ o međi, a dakako i do sukobâ. Kad sud ne bi mogao ništa odlučiti, onda bi seļaci sami uredili stvar na različne načine, od kojih ću dva spomenuti. Između dva sela došlo je do raspre, kojemu će pripasti neko poļe; seļaci se dogovoriše i izabraše između sebe jednoga objektivnoga starijeg čovjeka, koji je metnuo na glavu komad tratine i govoreći: пусть покроеть меня эта земля, если я неправильно буду показывать pošao je poļem i tako odredio među. Kako pripovijedaju svjedoci toga događaja, ovaj je povrativši se bio posve blijed i teško je disao; doskora je obolio i umr'o. U drugom slučaju kad se dva sela nijesu mogla pogoditi za među, izabrali su iz svakoga sela po jednoga momka, koji su se pred svima pobili u dvoboju: zemļa je pripala onomu selu, kojega je momak nadvladao. — U velikoj raspravi, koja ide kroz sva četiri sveska XV. kńige, prikazuje M. A. Boļšakov: *Община у Зырянъ.*

Ovaj put ima više priloga iz epske narodne poezije. M. Malinin priopćuje iz starijih zapisa: *Пѣсня про князя Владиміра Кіевскаго* (XV², 1—4); V. Žukovski: *Былина о битвѣ Ильи Муромца съ сыномъ* (XV², 5—9), versija poznatoga motiva, zapisana u voroneškoj guberniji; K. N. Maklionov: *Илья Муромецъ, Добрыня Никитичъ и Кузьма Семерцяниновичъ* (XV², 81—84), u kojoj pjesmi dolaze neki novi varijanti o poznatim junacima ruske narodne epike; T. Gramov: *Добрыня Никитичъ* (XV², 85—88); daļe nove versije, koje priopćuju A. S. Ļeskov: *Женитьба Соловья Будиміровича* (XV², 123—128), *Василій Буслаевичъ* (XV², 128—129) i K. N. Maklionov: *Осада Пскова Баторіемъ* (XV², 129—130). — A. I. Začińajev u članku: *Объ эпическихъ пріемахъ былины „Взятa Казань"* (XV¹, 189—202; 255—276) kritički razmatra ovu lijepu epsku pjesmu te pokazuje, koliko ńezin sadržaj odgovara historičkome događaju, kako je car Ivan Grozni osvojio Kazań godine 1552. Pri tome razlaže, kojim se pjesničkim sredstvima poslužio narodni pjevač, da od suhe ļetopisne građe načini pjesničku tvorevinu. Takvo je sredstvo odmah na početku pjesme, kad carica Jelena sniva „strašan san", koji joj slikovito naviješta buduće događaje. Ovaj je motiv o snu poznat i epskim pjesmama drugih naroda (na pr. Odiseja XIX, 533 do 540; u Nibelungenlied-u san Kriemhilde; kod Bogišića br. 1 „trudan sanak" ļube Stjepanove prije boja na Kosovu; kod Vuka II. br. 47 san ļube Musića Stevana i t. d.). Drugi je epski motiv, koji oživļuje historičku građu ove pjesme, o orlu, koji svojim pojavom gata skoru smrt (on se u južnoj Rusiji zato i zove *могильникъ*). I ovaj je motiv vrlo običan u epskoj poeziji (isp. na pr. Odiseju XIX, 538—540; Eddu, gdje dolazi kao postojana epska forma; u Nibelungenlied-u, gdje Kriemhilda sańa, kako su dva orla ubila divļega sokola, kojega je ona htjela pripitomiti; u bugarskim nar. pjesmama: Verković str. 332 i t. d.). Daļe je u tu pjesmu upleten motiv o oluji i gromu, kao i u našoj nar. pjesmi (Petranović str. 271: „Sinu muńa od Jedrene grada, a zagrmļe nasred Carigrada, grom udari u poļe Kosovo i obori Nemańića carstvo"); u ruskoj se narodnoj pjesmi i inače riječju *туча* najradije prikazuje velika vojska, neprijateļske horde i t. d. (isp. i

frazu *туча войска*). I pri ovome motivu pisac iznosi neke paralele iz pjesništva drugih naroda; a zatim se dotiče tipnih brojeva i prelazi na epitete pokazujući navlastito razvoj epiteta *грозный царь* i *бѣлый царь*, za koji dokazuje da je prijevod tatarskoga *Ak-han*. Iz historičkoga razmatraňa pisac napokon zakļučuje, da je pjesma „Взята Казань“ nastala malo iza samoga historičkoga događaja. — J. Iļinski pod natpisom *Народныя апокрифическія сказанія, записанныя въ Ярославской губерніи* (XV^2, 34—61) donosi ove apokrifne narodne pjesme: 1. Savitak (thora) jerusalimski, znak gospodina Isusa Hrista poslan ļudima. 2. San presvete Bogorodice. 3. Muke presvete Bogorodice, što ih je zapovjedio Arhanđel Mihail. 4. Plač Bogorodice. 5. Plač Adama pred rajem. 6. Pohvalna himna pustiňi. 7. Pjesma o Joasafu careviću, i još nekoliko drugih religioznih pjesama. — Slična je zbirka N. Otta: *Старые русскіе стихи* (XV^2, 10—33), u kojoj vaļa istaknuti t. zv. Голубиная книга pak Стихъ о грѣшной душѣ. — Za izučavaňe prosjačkih pjesama vrijedan je prilog S. Maļevića: *Бѣлорусскій нищенскій „Лазарь“* (XV^2, 109—114). „Lazar“ je veoma popularan po svoj minskoj guberniji; u pristupu dolaze obično pjesme o tajnoj večeri i Judinu izdajstvu, a kadšto o muci i smrti Hristovoj; zatim se nadovezuje pjesma o Lazaru, koja se sastoji od dvije odijeļene cjeline: про бачага i про Лазаря. a svršuje se molitvenim recitativom, u kojem se „lirnik“ obraća ukućanima s dobrim žeļama i prošňom za milostiňu. U uvodu k samome Lazaru govori pisac o muzičkom instrumentu „liri“ i o „lirnicima“. — V. N. Dobrovoļski priopćuje veliku zbirku *Пѣсни Дмитровскаго уѣзда Орловской губерніи* (XIV, 290—414); ponajviše su pjesme lirske, navlastito religiozne. U uvodu razlaže karakter tih pjesama, metriku, donosi pregled epiteta, nazive trava i životiňa, pokazuje dijalektičke osobine i t. d. — U novije se doba opaža u Rusiji pojav, da sve više nestaje starih lirskih pjesama, koje narod zove „duge“, a preotimaju mah „kratke“ pjesme, t. zv. „častuške“, koje po svojoj vrijednosti daleko zaostaju za onim prvima, a često su posve trivijalne i po svojemu sadržaju i po napjevu (isp. naše slavonske poskočnice). Ipak za razumijevaňe narodne psihe i takve su pjesme vrlo važne, te ih iz Caricina priopćuje N. Rabotnov: *Низовая „частушка“* (XV^2, 75—80), a iz tverske gubernije A. A. Bataļin: *Частушки крестьянъ* (XV^2, 143—147). Po sadržaju su to ponajviše ļubavne pjesmice; djevojke na pr. pjevaju:

Я любила Ваньку нѣмца,
Не видамши, болить сердце;

Я любила хохла Степку,
Мать узнала, дала трёпку;

ili momci:

На горѣ стоитъ аптека,
Любовь сушитъ человѣка,

Любовь сушитъ, любовь крушитъ,
Любовь съ милочкой разрушитъ.

Ovakvih je pjesama nešto skupio i M. Jedemski pod natpisom: *Вечерованье и городки (хороводы)* (XIV, 459—512) iz totemskoga kotara. One se tu zovu перегудка (starci ih prezirno nazivaju нечёвушка), a pjevaju se na večerňim sijelima (вечерованьё). Osim toga pisac donosi iz istoga kraja mnoštvo „dugih“ pjesama, što se pjevaju uz igru хороводъ (ili городокъ), koju potanko opisuje. — Dvije lirske

narodne pjesme analizira A. I. Soboļevski u člančiću: *Къ изученію русскихъ народныхъ пѣсенъ* (XV[1], 147—150) te pokazuje, da su kontaminirane. — Napokon navodim, da iz poznatoga bugarskog zbornika, što ga je u rukopisu ostavio Đinovski, priopćuje daļe pjesme (ovaj put lirske) P. Rovinski (XIV, 181—208).

Osim nekoliko pripovijedaka, priopćenih u članku D. Zelenina, koji smo spomenuli na početku ovoga referata, ima vrlo malo građe iz ovoga područja narodne poezije. C. Ž. Šarajda donosi burjatsku pripovijetku o tome, *Какъ русскій Ѳомка надулъ двухъ поповъ* (XV[2], 115—117), a E. K. Pekarski jakutsku dječju gatku *Чачахапъ* (XV[2], 118—122). — M. Jedemski u članku *О Чуди* (XIV, 102—106) priopćuje neke tradicije iz vologodske gubernije o negdašńim čudskim plemenima; riječju чудь označuje se sada u tom kraju čovjek tuđ, ružan, sad jako obrašten dlakama, sad s bijelim očima, nešto divļi. — Ovamo ću prisloniti članak D. Zelenina: *Великорусскія народныя присловья, какъ матеріалъ для этнографіи* (XIV, 57—76), u kojemu raspravļa o nadimcima naroda u nekim krajevima, kakvi su n. pr. kod nas: Bezjaci, Buńevci, Šijaci i dr. Tako je kod Grka Beoćanin značilo isto što „glupan", slično u Italiji stanovnici gore Attele (po čemu su prozvane i „fabulae attelanae"); u Nijemaca Švabe i Hessenci („blinder Hesse"), u Poļaka Mazuri (ślepy Mazur"), u Bugara Myjaci i t. d. Obilna zbirka ovakvih velikoruskih nadimaka nalazi se u zborniku poslovica V. I. Daļa u glavi: „Русь-родина", a naučno ih je prvi pokušao obraditi A. Potebńa u Русск. Филолог. Вѣстн. IV, 168 i d. Zelenin je ovdje prikupio novu veliku građu, koju je zgodno poređao u kategorije. Tako najprije izlaže nadimke, koji su nastali iz osobina govora; n. pr. stanovnike jednoga kraja u voroneškoj guberniji zovu *Цуканы* zato, što mjesto *č* govore *c*; druge opet zovu *Кьясносеи* (t. j. *Красноселы)*, jer mjesto *r*, *l* izgovaraju *j*; i ime *Саяни* tumači pisac da je nastalo od dat. sg. zamjenice *сае* („себѣ"), kako oni govore. Druge su nadimke dobili pojedini krajevi poradi osobine svoga života, n. pr. *Табачники*, jer jako ļube duhan (табакъ), ili poradi antropologičkih osobina, n. pr. stari ruski nadimak *Чудь бѣлоглазая* vrlo dobro karakterizira finski tip. Pisac navodi još mnoštvo ovakvih nadimaka, koji mogu etnografu rasvijetliti mnogu tamnu stranu u povijesti naseļâ i kolonizacije. — U voroneškoj je guberniji G. Jakovļev skupio veliku građu: *Пословицы, поговорки, крылатыя слова,* koju najprije (XIV, 141—180) priopćuje poređanu u različne kategorije (n. pr. općene, religiozne, o bolesti, smrti, sreći, nesreći i t. d.), a zatim naprosto azbučnim redom (XV[2], 89—104, 131—142, 165—184). Posve je malena zbirka iz novgorodske gubernije od V. Antipova: *Пословицы и поговорки* (XV[2], 69—74). — Iz smoļenskoga kotara donosi V. N. Dobrovoļski vrlo lijepu zbirku zagonetaka: *Загадки* (XIV, 77—96), koje su ponajviše složene u stihovima, a iz totemskoga kotara M. B. Jedemski: *Загадки* (XV[2], 61—68).

Iz područja o narodnome vjerovańu priopćuje I. Savčenko: *Міросозерцаніе нашихъ простолюдиновъ-малороссовъ* (XV[2], 105—108), i to vjerovańe o nebu (koje se sastoji od sedam dijelova: modro —

koje vidimo —, zeleno, ļubičasto, žuto, bijelo, ružičasto i napokon runeno), o zvjezdama (n. p. mliječna je staza put u Jerusalim), o suncu, mjesecu, oblacima, vjetru (golema ļudina s naduvenim ustima), meteorima („zmije ogńene“) i dr. — U članku *Суевѣрныя средства, употребляемыя крестьянами для открытія преступленій и преступниковъ* (XIV, 552—555) pokazuje V. Antipov, što sve narod u čerńigovskoj guberniji čini, da otkrije zločinstvo i zločinca. Ako je n. pr. ukradena haļina, a krivac se nikako ne može naći, onda bace u peć komad platna, pa kao što ono izgori, tako će biti i kradļivcu: on će sve više sahnuti i napokon umrijeti. Ili kad se ne može iznaći čiji ubojica, onda pokojniku svi redom cjelivaju petu: kad poļubi krivac, mrtvacu zadršće ruka ili noga, a vele, da mrtvac može i skočiti, pograbiti svoga ubojicu te ga zadaviti. — A. Janulajtis: *Литовскія суевѣрья и примѣты* (XV², 148—164, 189—201) s litavskim originalom i ruskim prijevodom. — D. Zelenin: *Эстонскія толкованія сновъ* (XV², 185—188), gdje se u pristupu navodi ruska literatura, koja radi o tumačeńu sańa.

Na kraju ću spomenuti još dva članka, koji strogo ne pripadaju u folkloristiku. U jednome: *Къ вопросу о постепенномъ „человѣченіи“ языка* (XV¹, 150—154) A. Soboļevski uspješno pobija teoriju Baudouin de Courtenay-a, koju je izložio u Ежегодник-u ruskoga antropologičkoga društva (I, 1905, str. 275—288) i po kojoj se čovječji govor razvio iz životińskih glasova tako, što je glavno mjesto artikulacije preneseno iz šupļine grkļana (kod životińe) u šupļinu usta (kod čovjeka). — Drugi je članak M. Fasmera: *Къ вопросу о славянскихъ заимствованіяхъ въ греческомъ языкѣ* (XV¹, 277—280), u kojemu dokazuje, da su srednogrč. riječi βάλτος i κουνάδι slavenske pozajmļenice (= блато i коуна).

Počevši od 1. sveska XV. knige, koja je dobila pristaliji, moderniji oblik, teku i obilne recensije. Evo nekih kńiga, što se više ili mańe opširno obznańuju: *А. Ермоловъ*, Народная сельско-хозяйственная мудрость въ пословицахъ, поговоркахъ и примѣтахъ. II. Всенародная агрономія. XII + 528. Спб. 1905. II. Животный міръ въ воззрѣніяхъ народа. VII + 555. Спб. 1905. III. Народное погодовѣдѣніе. XIII + 468. Спб. 1905. — *Н. П Кондаковъ*, Изображеніе русской княжеской семьи въ миніатюрахъ XI вѣка. Изданіе Имп. Акад. Наукъ. Спб. 1906. — *Е Ѳ. Карскій*, Малорусскій Луцидарій по рукописи XVII в. Текстъ, составъ памятника и языкъ. Варшава 1903. — *П. А. Ровинскій*, Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ. Спб. 1905. XIV + 693. — *В Латышевъ*, Извѣстія древнихъ писателей греческихъ и латинскихъ о Скиѳіи и Кавказѣ. Томъ II. Латинскіе писатели. Спб. 1906.

Wisła. Miesięcznik poświęcony krajoznawstvu i ludoznawstvu. Red. *Erazm Majewski*. Tom XVIII., XIX. Varszawa 1905., 1905.

Prema poznatoj osnovi (vidi „Zbornik“ VII., str. 407., VIII., str. 151. i XI., str. 314.) nastavļa E. Majewski, ovaj put zajedno s K. Stołyhwom, svoje folklorističke studije iz područja zoologije.

U kńizi XIX[1]*, 41—66 donose oni članak: *Koza.* U I. (jezičnome) dijelu navode se različni nazivi (*kozioł, kozucha, kózeczka* i t. d.) i mnoga geografička i porodična imena, koja potječu od nazivâ za kozu, kao što su n. pr. *Koziawoda, Koziary, Kozianowo,* — *Koziński, Kozielski, Koźlakowski* i dr. Po kozi načińene su i mnoge riječi za biļke (n. pr. *kozia broda* „Arum maculatum", *koźle jajka* „Asphodelus ramosus", *kozik* „doronicum" i t. d.) i za životińe (n. pr. *koziołek* „Parus cristatus", *kozodój* „caprimulgus", *kozub* „Falco subbuteo" i dr.). Vrlo su obilni t. zv. homonimi; tako se n. pr. riječju *koza* označuje brana s drvenim zupcima, neki muzički instrument („kobza"), ribarski čamac sa šiļatim kļunom i t. d.; *kozica* znači: držak na plugu, držalo od biča, *koziełek*: stočić s nogama unakrst i t. d. Mańe ima interjekcija, kojima se koze dozivaju (n. pr. ksi, ksi, ksi! koz, koz! mać, mać, mać!) ili odgańaju (n. pr. a ca, a ca! cyby a cyba!); nadimci, n. pr. *Koziniec* za Tatare. U II. se, etnografičkom, dijelu podaje mnoštvo primjera za poslovične izraze, u kojima dolazi riječ koza; n. pr. „Ja o kozie, on o wozie", „Miły, jak kozie wilczy głos", „Cala koza i wilk syt niech będzie", „Nizki płot lada koza przeskoczy" i t. d. Daļe se navode zagonetke, pjesme, pripovijetke („zašto koza ima kratak rep?"), medicina i igre. — E. Majewski i K. Stołyhwo: *Owca* (XIX[3], 241—273). I. Jezični dio: nazivi (n. pr. *baran, bazia, jaglę, laglę, skop* i t. d.); geografička imena (n. pr. *Baranowo, Owczary, Owiecki młyn); porodična imena (n. pr. *Barański, Owczyński*); nazivi za biļke (n. pr. *barani język* „Leucanthemum latifolium", *owcza matka* „Trifolium arvense"), za životińe (n. pr. *owczarek* „Canis pastoreus", *baranek* „Gallinago scolopacina"); homonimi i sinonimi (n. pr. *baranek* „barometar", *barani język* „ńemački jezik", *owczarek* „neka igra"); interjekcije, kojima se doziva (n. pr. be, be! hec, hec! baź, baź, baź!) ili odgoni (n. pr. a szkira! prr, prrr! hola bazin, hola bazin!). II. dio (etnografički): poslovični izrazi (n. pr. „Wilk syty i i owca cała", „Kto się czyńi barankiem, wilk go zje", „Pasterz dobry nie drze, ale strzyże owieczki swoje"); pjesme (n. pr. s motivom: „Gdzieś bywał, gdzieś bywał, czarny baranie? — W Krakowie, w Lwowie, mościwy panie. — Cóżeś tam porabiał, czarny baranie? — Grywałem, grywałem, mościwy panie" i t. d.); pripovijetke, vjerovańa (n. pr. onaj, koji se utopio, pretvori se u crnoga ovna); običaji, vračańa, medicina, gatańa (n. pr. ako se ovce zbijaju na okup, bit će kiše); igra i zabave. — E. Majewski priopćuje i raspravu: *Polska w wyoobraźni gieografów średniowiecznych i wartość podań śriedniowiecznych dla nauki dziesiejszei* (XVIII[5], 255—276) te je popraćuje instruktivnim starim geografičkim skicama. — Vrlo je dobar prilog historiji narodnih kostima uopće, a poļskih napose od B. Malewskoga: *Próba charakterystyki ubiorów ludowych* (XVIII[5], 285—322, [6]439—468). U toj raspravi pisac navodi svu poļsku literaturu, koja radi o tom predmetu, nastoji odrediti glavne tipove narodnoga odijela u različnim poļskim krajevima i pokazuje ńegove promjene i preinake s tijekom više vijekova. — W. Klinger u članku: *Pierwotne*

* Broj nad godišńakom naznačuje svezak.

znaczenie figury koguta (XVIII[5], 350—351) upozorava na mnoge likove pijevca, koji se nalaze po seoskim crkvama i krstovima, te odbija mišļeńe, da je to uspomena na Petrovo izdajstvo. Pijevac često dolazi u narodnom vjerovańu i gatańu; tako na ńegov glas moraju pobjeći noćne utvare i sve nečiste sile, kako se vjerovalo već u II. vijeku poslije Hr. (isp. Filostrata V. A. IV, 16); kod Grkâ je on bio posvećen bogu sunca Heliju (isp. E. Rohde, Psyche I. 252). O tome je predmetu potańe govorio Sumcow u „Wisłi" V, 586 i d. Pisac poziva, neka se u tom smjeru po svim krajevima kupi građa. — M. Massonius u članku *Legienda o niewdzięcznej żonie* (XIX[1], 19—39) iznosi točan sadržaj dviju poznatih rasprava: G. Parisa „Die undankbare Gattin" i J. Polívke „Zu der Erzählung von der undankbaren Gattin" (obadvije štampane u „Zeitschrift-u des Vereins für Volkskunde" 1903). Prototip ove raširene pripovijetke nalazi se u potońoj redakciji Pañcatantre, hrvatska versija dolazi u Strohalovu zborniku II. 152. — A. Lang napisao je u englezkom „Folk-Lore Journal-u" XIII (1902) izvrsnu raspravu o totemizmu izloživši u ńoj mnoge teorije različnih istraživača. Tu je raspravu preveo na poļski Z. A. Kowierski pod natpisom: *Początek nazwisk i wierzeń totemowich* (XVIII[6], 471—509). — St. Dobrowolski preveo je krasno predavańe E. Remana: *Co to jest naród?* (XIX[4], 422—440). — U polemiku, što se razvila između prof. Kawczyńskoga i prof. Porębowicza o prirodi i zadaći folkloristike, zahvatio je i W. Klinger svojim člankom *Do sprawy o folklor* (XVIII[1], 25—35, [2]/[3]57—69); isp. str. 318.

Kao u dojakošńim godišńacima ima i ovdje prinosa, u kojima se iznosi potpunija slika kojega sela. W. J. Jaskłowski opisuje: *Wieś Mnichów* (XVIII[1], 1—24, [2]/[3]73—88, [4]177—205). Ponajprije podaje geografički i historički nacrt, zatim karakterizira stanovnike, razlaže ńihove gospodarske i obrtne prilike, opisuje pravne, moralno-religiozne i porodične odnošaje; daļe govori o ńihovoj medicini, običajima, zabavama i obredima navodeći pri tom mnoštvo pjesama; napokon ukratko prikazuje ńihov dijalekt i biļeži neobične riječi. — Jednako je na široko osnovana i radńa St. Dąbrowske: *Wieś Żabno i jej mieszkańcy* (XVIII[1], 36—42, [2]/[3]89—104, [4]158—176, [5]331—346), u kojoj se osobito ističu lijepi opisi različnih crkvenih praznika i svadba s točno zabiļeženim zdravicama i pjesmama, kojima su dodane i note. — M. Parczewska prinosi nekoliko narodnih običaja pod natpisom: *Zwyczaje . . . na Górnym Śląsku* (XVIII[6], 531—534); n. pr. dječaci, kao „kraļevi" dva dana poslije Sv. tri kraļa hodaju po selu i pjevaju pjesme; uoči Sv. Ivana pale šibļe i ńime vitlaju govoreći: „Jedzie Krystowek na wojne, na wojne, u konicku wywija, wywija"; na dan sv. Andrije lijevaju olovo i t. d. — J. Magiera priopćuje opis: *Wielkanoc w Sądeczyźnie* (XVIII[5], 277—281), u kojemu prikazuje običaje i gatańa o uskrsnim danima, dok u članku: *Wilja u Sądeczyźnie* (XVIII[6], 526—530) pokazuje, kako se ovaj poznati poļski običaj u tom kraju razlikuje od običnoga tipa, koji se javļa u drugim stranama. — Kao kod nas, tako se i u Poļskoj pri svadbi govori mnogo kićenih nazdravica, koje imaju svoj osobiti oblik i frazeologiju te se prenose od generacije do generacije. Dvije takve nazdravice pri-

općuje K. Stołyhwo pod natpisom: *Dwie oracje weselne* (XIX³, 302—305). — Tri *Gry dziecięce w Kaliszu* zapisala je M. Purczewska (XVIII¹, 45). — H. Łopaciński nastavļajući svoje podatke *Z dawnych zwyczajów szkolnych* (XXIII⁵, 347—349) donosi dva nova: 1. Nota morum, 2. Korona ośla (isp. „Wisła" XVII, 39—40). — Mnogo vrijedne grade nalazimo u velikoj zbirci J. Nakoniecznoga: *Pojęcia prawne ludu* (XVIII²/₃, 125—131, ⁴217—239, ⁵357—377), u kojoj su skupļeni pravni podaci, koji se tiču braka, rodbine (naročito odnošaji izmedu roditeļa i djece), zajedničkoga dobra, posļedńe voļe i oporuke, nasļedstva, štitništva; daļe stvarno pravo, najam, služba, udruge i zajednički poslovi, javno pravo, sudbeni postupak, prijestupci protiv religije, pošteńa; napokon pijanstvo, razbojstvo i prijestupci protiv zdravļa i imovine. Grada je vrlo pregledno razređana u 686 brojeva. — Na osnovi triju članaka: od St. Estreichera (u „Ludu" X, 241 i d. i „Ognisku" X, 1 i d) i O. Lewickoga (u „Кіевская Старина" 1905, str. 88. i d.) prikazuje H. Łopaciński: *Zwyczaj ocalania skazanego na śmierć przez dziewicę* (XIX³, 275—290) dotičući se više zanimļivih momenata iz slavenske pravne povijesti. — Mańi prinosi za proučavańe poļske kuće: od H. Łopacińskoga (XIX³, 321—322) i od S. C. (XIX⁴, 467—468) sa slikama. — L. St. Liciński priopćuje članak *Tkactwo w osadzie Kamionce w powiecie Lubartowskim* (XIX¹, 2—19), u kojemu veoma točno opisuje tkalački stan sa svim mnogim nazivima pojedinih dijelova, te prikazuje socijalne prilike i različne običaje tkalaca u navedenom kraju. — Iz *narodne medicine* dolazi više priloga: od H. Łopacińskoga (XIX³, 321), od R. Oczykowskoga i J. Magiere (XIX⁴, 457—467). — Dobar je prilog za istraživańe narodnih jela od Witowta: *Chleb* (XVIII¹, 47—50).

Osim mnogih narodnih pjesama, koje su nanizane uz običaje, priopćuje St. Ciechanowski: *Pieśni śląskie z okolic Cieszyna* (XIX⁴, 380—384); svakoj su pjesmi dodate note, a sama je zbirka nastavak pjesama, što ih je isti skupļač objelodanio već prije u „Wisłi" XIV, XV. — U kńizi IX., 467 štampala je Z. Komerska pjesmu „O starej kowalce"; sada su se našle dvije nove varijante ove zanimļive narodne tvorevine novijega vremena: jednu priopćuje Witowt: *Do pieśni „O starej kowalce"*, a drugu K. S.: *Pieśń o starej kowalce*, a k tome dodaje još i *Pieśń o kowalu, kowalisze i czelandniku, panu Kuśmierskim* (XIX¹, 94—99). — A. Rumelówna: *Kilka pieśni ze wsi Masiów* (XVIII⁴, 542—545). — W. Jarecki: *Pieśni ludowe z Morska* (XIX³, 314—319). — Nepoznati prinosnik podaje novu omańu zbirku: *Śpiewy ludowe litewskie* (dáinos) (XVIII⁴, 206—216) u originalu litavskom s poļskim prijevodom; jezik ovih pjesama služi i kao prilog „novomještanskoga" (naujamiestis) narječja. — R. Lilientalowa završuje svoju zbirku: *Pieśni ludowe żydowskie* (XVIII⁶, 546—549) donoseći šest religijsko-obrednih pjesama židovskih u poļskom prijevodu. — A. Freiman preveo je malen jedan odlomak *Z Szachname* (XVIII⁴, 153—157). — Više priloga ima iz područja narodne pripovijetke. A. Rumelówna priopćuje novi primjer t. zv. karičnih pripovijedaka: *Bajka łancuszkowa* (XVIII⁶, 538—539): „Posed

wilk na łyki, koza na orzechi. Przysed wilk z łykami, kozy nima z orzechamy. — ‚Pocekaj ty, wilku, spusce na cie ludzi!‘ Ludzie ne chcą wilka ganiać, wilk nie chce kozy sukać, niema kozy z orzechamy“ itd. — Witowt donosi dvije pripovijetke: „Chytry chłop płata figle zwierzętom“, „Zdobycie oblubienicy przez pojdejście stróża“ (XVIII^6, 534—535), „Wdzięczni zmarli“, „Wróg po śmierci niebezpieczny“, „Król wężów i zamawiacz“, „Dwie pasierbice“, „Gościnność“, „Chłop i Żyd“, „Zmyślny Bartek“ (XIX^3, 295—301). — Lijepa je zbirka St. Dąbrowske: *Przypowiastki i bajki z Żabna* (XIX^4, 384—421) sadržavajući 25 varijanata više ili mańe raširenih pripovijedaka. — H. Łopaciński pokazuje u staropoļskoj kńiževnosti (16. vijeka) literarni izvor legende *O pustelniku, skuszonym przez djabła do popełnienia trzech grzechów* (XIX^4, 454—456). — Isti u članku *Źródła niektórych utworów Klonowica* (XIX^4, 374—379) dokazuje, da je poļsko-latinski pjesnik iz 16. vijeka S. F. Klonowicz svoju basnu o šišmišu, roncu i ježevu grmu izradio ravno po Esopu. — J. Ohr priredio je po izvoru jevrejskom i žargonskom židovsku narodnu pripovijetku: *Sprowadzenie Mesjasza* (XIX^3, 306—314). — Novih narodnih *poslovica* donosi Witowt (XVIII$^2/_3$, 122—125 i XIX^1, 101—102), dok F. Krček nastavļa svoje biļeške *Na marginesie „Księgy przysłów“ S. Adalberga* (XVIII^6, 510—519), o kojima smo govorili u „Zborniku“ XI, str 318. — U članku *Istoty mityczne na Żmujdzi* (XVIII^5, 321—330, ^{6}519—535) prikazuje J. Kibort različne mitičke tvorevine litavskoga naroda, koji živi u području navedenom u natpisu članka, navlastito: „łaume“ (neka grdosija, koja ļudma zlobi), „kauks“ (oličena sreća i nesreća), „ajtwaris“ (vukodlak), „melnis“ (zemaļski duh) i dr. Isti pisac priopćuje i druga *Wierzenia ludowe żmujdzkie* (XIX^4, 364—370). — Nekoliko novih podataka *Jak sobie lud nasz wyobraża istoty świata nadprzyrodzonego* dolazi u odijeļku „Poszukiwania“ (XIX^4, 471—472): „Strzygoń“, „Mąż Strzygoń“, „Topielec“, „Djabeł“. — Priopćujući nova, potańa pitańa, po kojima se ima u narodu skupļati građa, što se tiče vjerovańa, vračańa, gatańa itd. o *kameńu*, W. Klinger (XIX^4, 473—478) podaje u glavnim crtama značeńe toga predmeta u folkloristici i navodi poglavitu literaturu. — R. Lilientalova: *Wierzenia, przesądy i praktyki ludu żydowskiego* (XVIII$^2/_3$ 105—113); obrađuje se: 1. duša, 2. smrt, pogrebni običaji, anđeo smrti, 3. anđeli, prorok i Bog.

Polovine sv. 1. — 4. kńige XVIII. posvećene su uspomeni *Jana Karłowicza:* prikazan je ńegov život i naučni rad u svim strukama, što ih je taj znatan naučńak obuhvatao, i podana potpuno bibliografija ńegovih radova (isp. Ljetopis Jugosl. akad. 18, str. 93—99). — U sv. 6. iste kńige osvrće se E. Majewski u članku *Nasze sześciolecie* (1899—1904) na postańe i razvoj „Wisłe“ i priopćuje sistematički pregled svih članaka, koji su štampani u kńigama XIII—XVIII. — Nažalost sa sveskom 5. XIX. kńige prestao je izlaziti ovaj časopis, koji je zauzimao tako odlično mjesto u slavenskoj folkloristici.

Obznańuju se između drugih ove kńige: *W. Schreiber*, Twórcy bogów. Z tajemnic wierzeń ludów pierwotnych. Z 78 ilustracjami w tekście. Warszawa 1904. str. 358. — *K. Wachowski*, Słowiańszczyzna

zachodnia. Studja historyczne. Tom I. Warszawa 1904. str. 271. — *L. Puszet*, Studja nad polskim budownictvem drewnianym. I. Chata. Kraków 1903. str. 94. — *Ks. Wacław z Sulgostowa*, O cudownych obrazach w Polsce przenajświętszej Matki Bożej. Kraków 1902. str. 846. — *E. V. Aničkov*, Весенная обрядовая пѣсня на Западѣ и у Славянъ. Часть I.: Отъ обряда къ пѣснѣ. Спб. 1903. str. XXIX—392.

Národopisný Sborník československý. Vydává Národopisná společnost československá a Národopisné museum československé. Redaktor *Jiří Polívka*. Kńiga X., sv. 1—2., kń. XI. V Praze 1904., 1905.

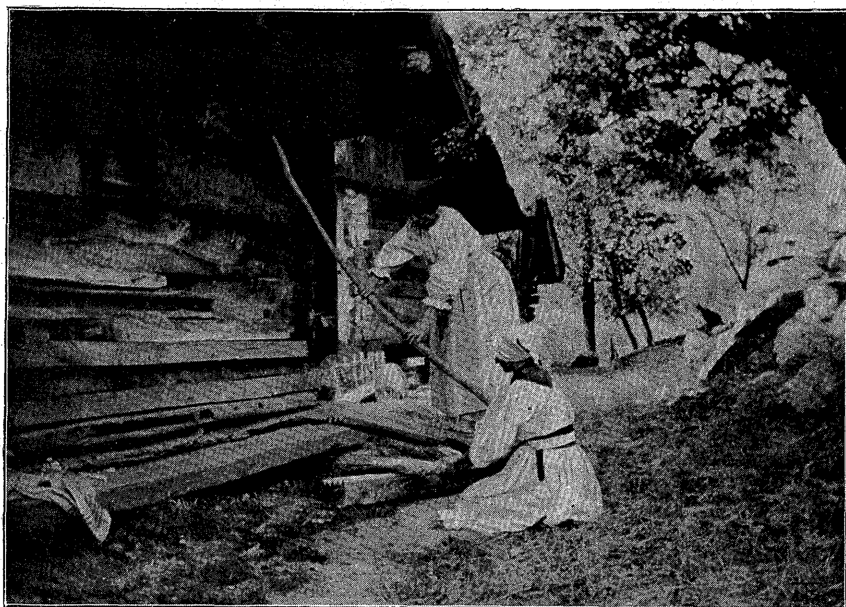
Cijeli drugi svezak X. kńige ispuńen je člancima J. Polívke, koji su skupļeni pod natpisom *Pohádkoslovné studie* (str. 1—211). U pristupu govori izvrsni poznavalac narodnih tradicija o smjerovima i ciļevima u izučavańu narodnih predaja. On je o tom predmetu raspravļao već u II. sv. Sborníka braneći teoriju migracije, koja jedina može pravo objasniti veliku srodnost među tradicijama različnih vremena i krajeva. Što se tiče ńihova porijetla, dokazivao je ispravnost nauka o poligenesi narodnih pripovijedaka. Od onoga je vremena izišlo više radńa, koje se bave tim predmetom, te se učeni pisac sad osvrće na ńihove izvode, poglavito na one, koje se protive migracionoj teoriji.

Tako poznati istraživalac ruskih narodnih, naročito epskih tradicija V. Miller (Очерки русской народной словесности, 1897) tvrdi, da tražiti putove, kojima se širila narodna tradicija, znači „loviti vjetar u širokom poļu". No potańa je analiza, odvraća Polívka, mnogim pripovijetkama odredila ńihovu domovinu, ne dodušo matematičkom točnosti, no s velikom vjerojatnosti. Tako je n. pr. A. Krymski (Юбилейный Сборникъ въ честь В. Θ. Миллера, 1900, str. 222) priznao, da nema nikakve sumńe, da poznati motiv o „doktoru sveznalici" potječe iz Indije.

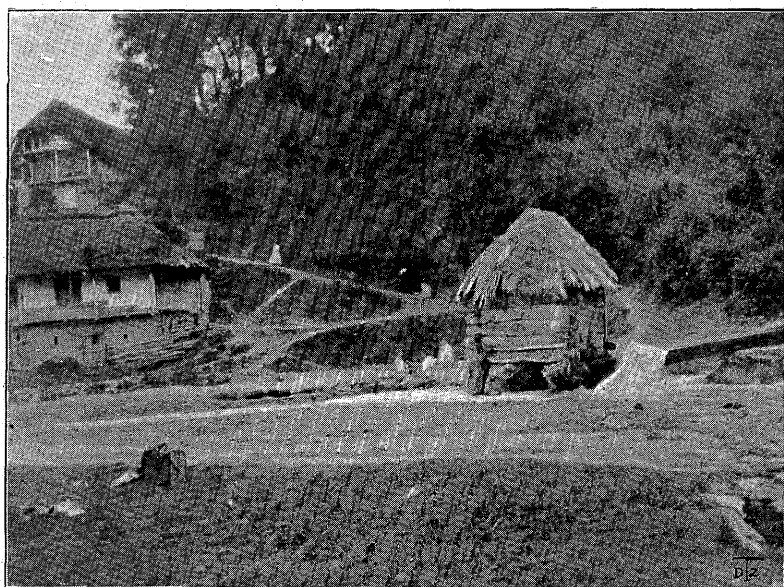
Protiv migracione teorije ustao je i St. Ciszewski u raspravi „Bajka o Midaszowych uszach" (1899) pristajući uz t. zv. antropologičku školu A. Langa, koja tumači postańe pripovijedaka tako, da su one u različnim krajevima mogle samostalno nastajati poradi jednakih psihologičkih i etničkih pogodbi. No ova bi teorija mogla donekle uspjeti za vrijeme n. pr. Grimmovo, kad je bilo objelodańeno još malo pripovijedaka; danas veliko mnoštvo zbirkî pokazuje, da se iste pripovijetke nalaze kod mnogih naroda, pa kako će se taj pojav objasniti drukčije, nego migracijom? Premda priznaje slabe strane antropologičke metode, ipak joj se prikláńa L. Sainéan (L'état actuel des études de folklore, Paris 1902), koji ne sumńa, da su osnovne crte pripovijedaka nastale u nekoliko centara, ali se ne može znati, koji su to centri, otkuda su se pripovijetke razišle po cijelom svijetu, i kojim su putovima polazile. Budući da se dokazala universalnost glavnih i osnovnih motiva mitičkih i novelističkih, po ńegovu su mnijeńu oni mogli na različnim mjestima nastati samostalno, onako, kako uči antropologička škola. Polívka s nekoliko vrlo instruktivnih primjera pokazuje, da se ovom metodom nikako ne mogu rastumačiti često veoma znatne razlike u pripovijetkama različnih naroda i plemena.

Pobijajući stariju, Benfey-evu školu, koja danas ima i onako vrlo malo pristalica, Adelina Rittershans u uvodu svoje lijepe zbirke „Die neuisländischen Volksmärchen. Ein Beitrag zur vergleichenden Märchenforschung" (1902) na osnovi islandskih tradicija između ostaloga ističe, da pripovijedne tradicije nipošto nijesu tako pristupne stranim utjecajima, kako je učio Benfey sa svojom školom. No ta je konservativnost, dobro primjećuje Polívka, kod različnih naroda jako različna, što više može se reći posve subjektivna. Ona zavisi o individualnosti nekoga naroda i ńegovim geografičkim prilikama; tako su n. pr. slavenske tradicije znatno podlegle stranim utjecajima, i to vrlo različnim. Snaga je ovakvoga utjecaja to veća, što je veća perceptivna sposobnost i gipkoća narodne psihe. Kako Rittershansova drži, da se porijetlo nar. pripovijedaka ne će moći nigda pravo objasniti, ona postavļa ńihovu istraživańu drugi ciļ: vaļa tražiti one osobite forme, koje je svaki narod podao općenim okosnicama. Dakako, folklorističko istraživańe treba da se i za to brine, ali je osnovnu građu često teško odlučiti od forme, koja se u ostalom i kod različnih naroda mnogo puta posve podudara. Neispravnost drugih nekih izvoda Rittershansinih pokazali su odlični tradicionalisti J. Bolte (Zeitschrift d. Vereins für Volkskunde 1904, str. 204) i R. Petsch (Archiv für d. Studium d. neueren Sprachen und Literaturen 112, str. 184, i d.).

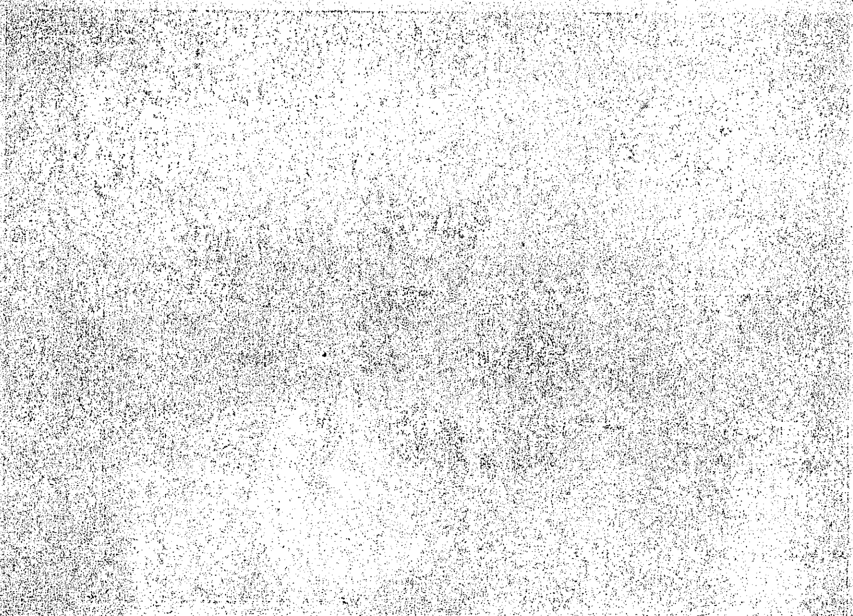
Pitańem o porijetlu pripovijedaka, navlastito pak o ńihovu odnošaju prema literaturi, bavi se M. Kawczyński u djelu: „Apulejusza Amor i Psyche, przetłomaczył i rozebrał M. K." (1902). On ne može tajiti, da je taj motiv već od davnih vremena raširen po svim narodima, ali ne dopušta, da je potekao iz naroda, nego tvrdi, da ga je stvorio Apulej pod utjecajem platonske filosofije. Tako on uči i za druge stare motive (n. pr. o Midasovim ušima, za motive u Ovidijevim Metamorfozama i t. d.) da su tek iz umjetne kńiževnosti prodrli u narod. Tako je Kawczyński iznio t. zv. historičku teoriju, ali ńoj se protive čińenice. Nitko ne poriče, da su gdjekoji motivi iz kńige prešli u narod; ali ako se točno pregledaju n. pr. pripovijetke Straparolline, Napuļca Basila, Francuza Perraulta, naći će se, da su one posve malo poslužile za izvor narodnim pripovijetkama. Polívka je već prije dokazao („Le chat botté" u bugarskom Сборнику XVI—XVII), da su n. pr. neke moderne talijanske i francuske versije pripovijetke o „obuvenom mačku" narodnije i izvornije negoli versije Straparolline i Perraultove i da se ove osnivaju svaka na svojoj usmenoj tradiciji. Iskļučivome izvoru nar. pripovijedaka iz kńiževnih tvorevina protivi se i taj fakt, da usmena tradicija sve to više propada, što se više širi znańe čitańa. A što je danas mnoga pripovijetka iz štampanih zbirki prodrla u narod (što se potvrđuje s nekoliko zanimļivih primjera), to samo dokazuje, da se stare tradicije naknađuju novima. — U povodu kńige M. Kawczyńskoga razvila se u Poļskoj velika polemika, te su protiv autora ustali naročito W. Klinger, pisac „Сказочные мотивы въ исторіи Геродота" (1902), u Wisłi XVII, XVIII, i E. Porębowicz u časopisu „Pamiętnik literacki" (1903) pobijajući ga dokazima, koje Polívka potańe navodi.

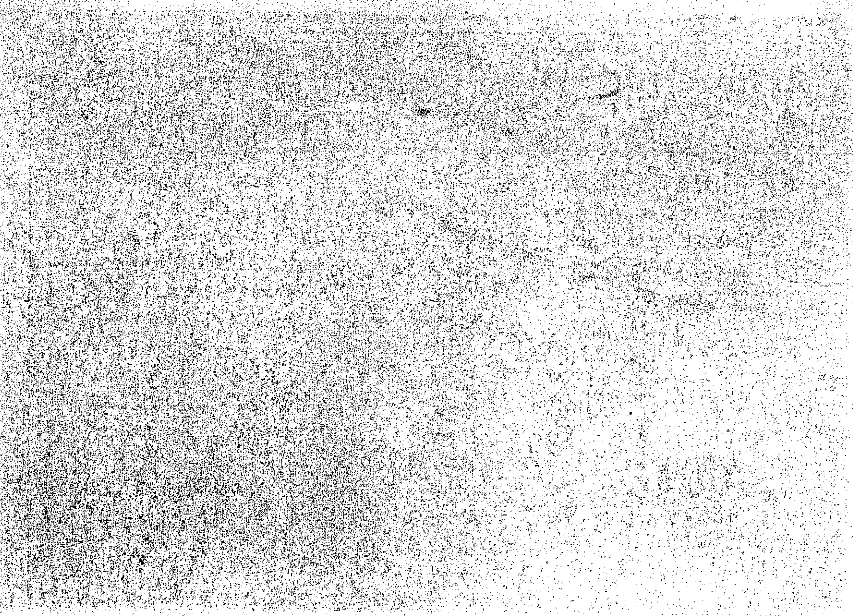

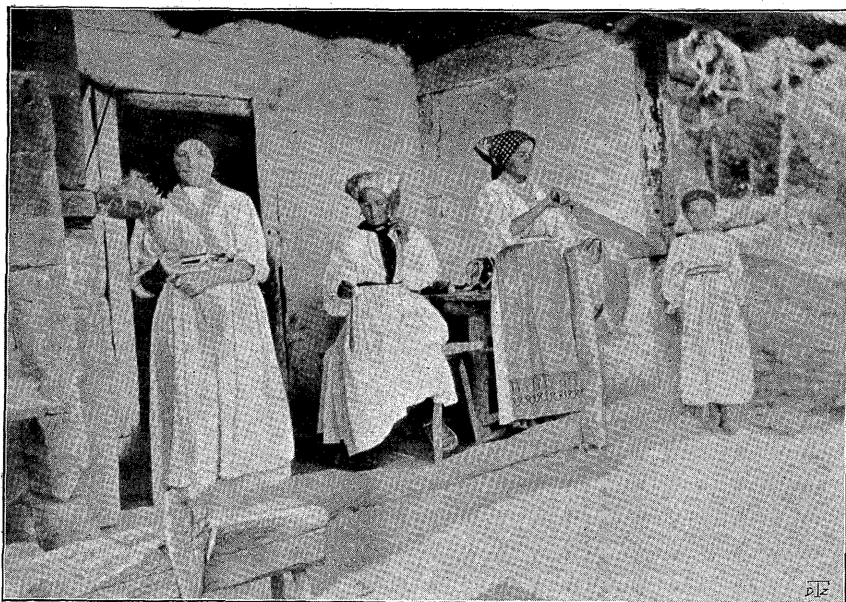
Sl. 21.

Sl. 22.

Sl. 23.

Sl. 24.

